

TAKDİM

Allah Tealaya hamd ve sevgili Habibine salat ve selam olsun

Gönül ikliminin çeşit çeşit ve bol hoş kokularıyla dolu çiçekleri arasında, o mîrâsın yetimliyiz. Milletler akan bir nehre benzer. Her milletin geçmişi, bugünü ve geleceği vardır.

Geçmişlerini bugüne taşımayan milletler, geleceğe uzanamazlar. "Kökü geçmişte bir gelecek" olursak, öz vatanımızda garîb kalmayız.

İnsanın kendi kimliğini bir başkasında araması, hafıza kaybına yol açar. Başka milletlerin efsânesi kadar, tarihî derinliği olan bir milletiz. Geçmişi bugüne taşımak, ata mîrâsını günümüz insânının idrâkine sunmaktır. Sadece nakilden ibâret olup, görenekçi bir anlayışı yaşatmak, insanları tembelliğe sevkeder. O mîrâs bizlerin ilham kaynakları ve hâfıza pınarları olmalıdır. Bu pınarların kaybı, örfü, mânevî gücü, idrâki, hikmet ve tefekkürü zayıflatır. Herşeyi emânet bohçalar halinde dışarıdan taşıma alışkanlığı, zihinlerimizi mahkum eder. Renê Guênon'a göre "tamâmen maddî yönde gelişmiş tek medeniyet, batı medeniyetidir."

Rahmet dîninin mensûbuyuz ve rahmet Peygamber'inin ümmetiyiz. Dünyayı kaplamış olan dînimiz, bu boyutuyla bütün milletleri kucaklıyor. İslâmın hedefi âdem milleti vücûda getirmektir.

İlâhî menşe'li olan kitâbımız Kur'ân-ı Kerim, zaman ve mekân boyutunu aşmış ve hatâsızdır. Günümüze kadar ona yapılmış olan yorumlar ise beşeri olduğundan bu özelliği taşımazlar Mehmet Âkif'in:

"Doğrudan doğruya Kur'ân'dan alıp ilhâmı,

Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı" beyti bu anlayışın bir aks-i sadâsıdır.

Hergün aynı tazelikte nâzil olan bu ilâhî nâmeyi, günümüz insânının idrâkine sunmak farz-ı kifâye yâni yeterli farzdır. Bu ilâhî kelâmı zamana bağlı kılmak ise doğru olmaz. Fikirler, tefsirler, ichtihadlar eskiyebilir; fakat o kıyamete kadar hep yeni kalacaktır.

Muhammed (s a.v.) gülzârında yetişmiş ve dünyaya o bahçenin hoş kokularını ulaştıran gönül erleri, bu ilahi kaynağın ilham sunucularıdır. İşte Hz. Mevlânâ'nın eserleri arasında bulunan Fîhi Mâ Fîh de, bu ilâhî boyuttan uzanan hikmetler yumağından örülmüş bir kaftan ve Rabbânî bir ilhamdır.

Merhum Ahmed Avni Konuk'un, farsça aslından yapmış olduğu bu tercüme eseri, günümüz okurlarına ulaştırmak istedik. Bu eser kütüphânelerde mevcût yedi-sekiz nüshanın karşılaştırılması sûretiyle hazırlanmış olması bakımından da ayrı bir husûsiyet taşımaktadır.

Bundan birkaç sene evvel, neşre hazırladığımız Fusûsu'l-Hikem terciime ve şerhinin bir cildini takdim etmek için ziyaretine gittigimiz muhterem Sâdık Kurç beyle sohbet ederken, kütüphanesinde bulunan ve kendisinin koruyup saklamış olduğu Fîhi Mâ Fîh tercümesini bize gösterdiler. Birkaç gün bizde kalması isteğimizi kabul buyurdular. Okudugumuzda, bu tercümenin de neşrinin faydalı olacağını düşündük.

Zâten bundan önce merhum Ahmed Avni beyin Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi'ni neşre hazırlamayı mânevî bir işâret olarak babul etmiştik. Muhterem Prof.Dr. Mustafa Tahrâlı beyin îtinâlî çalışmaları ve her cild için yazdığı makâleleri ve ayrıca büyük bir emekle neşre hazırlayıp İz yayınları İstanbul, 1992 târihinde basılan Tedbîrât-ı İlâhiyye Tercüme ve Şerhi bizde, Ahmed Avni beyin diğer eserlerinin de neşri ihtiyâkını artırdı. Birkaç seneden beri bu yoğun eserler veren insanın 34 defter tutan Mesnevî-i Şerif Şerhi'ni de neşre hazırlama çalışmaları içindeyiz.

Neşre hazırladığımız Fîhi Mâ Fîh adlı eserin yazma bir nüshası Konya Mevlânâ müzesi kütüphânesi 3895 numarada kayıtlıdır. Önsözünün sonunda mütercimim imzâsı bulunmaktadır. Bu nüsha, mütercimim el yazısından başka, iki ayrı şahıs tarafından yazılmıştır. İkinci nüsha İstanbul Belediye kütüphânesi Osman Ergin kitaplan arasında 24 numaradadır. Bu nüshada da mütercimim el yazısından başka, iki ayrı şahıs tarafından yazılmış kısımlar mevcuttur.

Biz bu çalışmamızda Konya Mevlânâ müzesi kütüphânesindeki nüshayı esas aldık ve Sadık Kurc beye âit nüshadan da faydalandık. Farklı nüshadan yaptığımız ilâveleri köşeli parantez ile belirledik.

Mütercim tarafından tercüme edilmemiş olan âyet, hadîs, kelâm-i kibâr ve beyitlerin tercümelerini yapıp, yine köşeli parantez içinde gösterdik.

Ahmed Avni bey tarafından hazırlanmış olan dip notlarda yazılı Mesnevî beyitlerinin büyük bir kısmının hangi cildde oldukları belirtilmiş, fakat manaları verilmemiştir. Biz, Mesnevî Şerîf şerhinin 34 defterini tarıyarak, çok azı hâriç bu beyitlerin bulundukları cild ve beyit numaralarını tesbit ettik ve tercümelerini de yine köşeli parantez içinde oradan verdik.

Bu eserin neşri hazırlıklarında karşılaştırma ve genel düzeltmeler ile birlikte, dip notlardaki Mesnevî beyitlerini bulmakta büyük yardımları olan, lügat ve indeksleri hazırlayan muhterem Prof. Dr. Mustafa Tahralı beye şükranlarımı arz ediyorum.

Bu güzel eserin, gönüllerimizin inbigi, kimliğimizin mühürü, uzun ve meşakkatli hayat yolumuzun rehberi olması dilegimizdir.

Dr. Selçuk Eraydın

Erenköy 17 Aralık 1993

FİHİ MÂ FİH HAKKINDA

Fîhi Mâ Fîh, büyük mütefekkir, muhakkik, mürşid, târikat pîri Hz. Mevlânâ'nın sohbetinde bulunanlardan bazıları tarafından tutulan notların birleştirilip tasnif edilmesinden meydana gelmiştir.

Tasavvuf büyüklerinin, bilhassa târikat pîrlerinin bu tür sohbetlerinin kaydedilip zaptedilmesi, yakın zamana kadar devam etmiş eski bir gelenektir.

Haberleşme vâsıtalarının yok denecek durumda olduğu devirlerde, şeyh-mürîd münâsebetlerinin devâmı, mektuplar ve bu tür sohbetlerin tesbit edilip ihvâna gönderilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Abdûlbâkî Gölpinarlı Hz. Mevlânâ'nın bu sohbetlerinin, hayâtının son yıllarına âit olduğunu, bâzı târîh tesbitleriyle isbât etmeye çalışıyor. Biz geniş bir zaman şeridi içinde yaptığı konuşmaların bir kısmının tasnifinden meydana gelmiş bir eser olarak değerlendirmeyi daha uygun buluyoruz.

Bu sohbetlerin kimler tarafından kaydedildiğini ve kimlerin tasnif ve tertib ettiğini söylemek hemen hemen imkânsız olmakla beraber, Mevlânâ'ya en yakın kimselerin hazırlanmış olduklarını ifâde edebiliriz.

Bu esere "Fîhi Mâ Fîh" isminin hangi maksatla verildiğini kesin bir tarzda söylemek doğru olmaz; fakat "içinde olması gereken şeyler buradadır" mânâsının kastedilmiş olabileceği ihtimâlini düşünebiliriz.

Abdûlbâkî Gölpinarlı'nın, fasılların tasnîfini Kûr'ân-ı Kerîm'in tertibine benzetme fikri de kanâatımızca pek isâbetli görülmedi; zîrâ ortalarda ve sonlarda mevcut bâzı fasıllar, başta olanlardan daha hacimlidir.

H. Mevlânâ'nın bu eserinin yazma nüshaları, muhtelif kütüphânelerde mevcuttur. Bu hususta gerek Prof. Dr. Melîha Ülker Anbarcıoğlu'nun çevirisi olan "Şark İslâm Klasikleri yayınları 28. kitabı" olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İstanbul 1954 târihinde Maârif Matbaasında basılan eserin önsözünde ve Abdûlbâkî Gölpinarlı'nın 1959 târihinde Remzi Kitabevi tarafından neşredilen kitabın sunuş kısmında kâfî derecede mâlûmât verildiği için, tekrarına lüzûm görmedik.

Fîhi Mâ Fîh farsça olarak üç kere basılmıştır. Bunlardan birisi 1928 târihinde Hindistan'dadır. En eskisinin çoğaltılma târihi 1105 h. olan yedi nüshadan derlenmiştir.

İkincisi 1334 h. târihinde Tahran'da basılmıştır.

Üçüncüsü, Tahran Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Profesörlerinden Bedîu'z-Zamân Firûzanfer tarafından Tahran Üniversitesi yayınlarının 105. kitabı olarak 1330 şemsi hicrîde Tahran Meclis Matbaasında basılmıştır.

Fîhi Mâ Fîh ilk defa türkçeye Ahmed Avni Konuk (1868-1938) tarafından tercüme edilmiştir. Mütercim önsözünde de belirttiği gibi yedi-sekiz nüshayı karşılaştırarak, bu tercümeyi meydana getirmiştir. Eserin yazma nüshası Konya Mevlânâ Müzesi 3895 numarada kayıtlıdır. Diğer bir nüshası da İstanbul Belediye Kütüphanesi Osman Ergin Kitapları 24 numarada bulunmaktadır.

Merhum Ahmed Avni Konuk beyefendinin bu eserini neşretmemize iki husus sebep olmuştur. Bunlardan birincisi ona âit olan bütün eserleri neşretme düşüncesiyle yola çıkışımızdır. İkincisi ise milli kültürümüzün bir bütün içinde devamını sağlamak ve onu ilerki nesillere aktarmaktır.

Bugün elimizde bulunan iki tercümeden farklı özellikler gösteren bu eser, tasavvufî ıstılahları muhâfaza etmiş; Hz. Mevlânâ'nın sohbetlerindeki merâmın tam mânâsıyla bizlere aktarmaya muvaffak olmuştur.

Bilhassa mevzû ile alâkalı Mesnevî beyitlerinin dipnot olarak ilavesi de bu eserin neşredilme sebeplerindendir.

Fîhi Mâ Fîh'deki fasıllarda irşad nokta-i nazarından son derece mebzul hikmetler, mesel ve misaller vardır. Edebi san'atlarla müzeyyen bu cümleler, insan havsalasına yeni boyutlar kazandırdığı gibi, yeni ufuklar ve yeni pencereler de açıyor; ve alışa-geldiğimiz değerlendirmeler dışında, eski, fakat bizim için yeni değerlendirmeler sistemi elde etmeyi sağlıyor. Bu hususu te'yid edecek birkaç örnek verebiliriz:

H. Mevlânâ'ya göre mesel ve misâl başka başka şeylerdir. Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de misâl olarak nûrunu "misbâh"a ve velîlerin vücûdlarını "zücâc'a benzetmiştir. İşte bu benzetiş misâl içindir; gerçekte O'nun nûru kâinâta sığmaz.

Hiz. Mevlânâ şükürü, ni'meti fark etmek tarzında ta'rif eder. Ni'meti fark etmemek, küfrân-ı ni'met olur ki, halk arasında böyle kimselere "nan-kör" ta'bîr edilir.

Hiz. Mevlânâ ni'meti bir memeye benzetir ve "şükür, ni'met memesini emmektir" der. Meme ne kadar süt ile dolu olursa olsun, memenin ucuna kadar gelmez; emmek, o ni'meti istemektir.

Hiz. Mevlânâ kendi sözlerini, başkalarınıninkiyle mukâyese ederken, kendi sözünü "nakit" diğerlerini "nakil" olarak vasıflandırır. Hiz. Mevlânâ'ya göre nakil, nakdin fer'idir. Nakid bir adamın kendi ayağı, nakil ise ayak şeklinde ağaçtan yapılmış kalıptır.

Hiz. Mevlânâ nakdi, nakilden tefrik edemiyenleri, yolunu şaşırmış sapıklara benzetir.

Kur'ân-ı Kerîm'de zâhir ve bâtın meselesi:

Hiz. Mevlânâ Kur'ân-ı Kerîm'i iki yüzlü bir dîbâ (süslü ipekli kumaş) olarak vasıflandırır. Bir kısım insanların, bir yüzünden, bir kısmının da diğer yüzünden nasiplendiklerini ve her ikisinin de doğru olduğunu ifâde eder.

Hiz. Mevlânâ şu misâl ile bu görüşüne açıklık getirmiştir: "Nitekim kadının eşi ve süt emen çocuğu vardır; her ikisi de ondan başka haz alırlar."

Kur'ân-ı Kerîm'in mânâsına yönelmek ve ondan gıdâlanmak esastır. Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okumakla yetinerek, ondan gıdâlanmamayı Hiz. Mevlânâ bir fırın ekmeği ağzında çiğneyip atarak doymak isteyen insana benzetiyor.

Hiz. Mevlânâ, Kur'ân-ı Kerîm'in Hakk'ın kelâmı olduğunu ana ve babasından işitmekle yetinen insanların ona gafletle sarılacaklarını; böyle kimselerin nazarında Kur'ân'ın şekil ve sözden ibâret kabul edileceğini söyler.

Hiz. Mevlânâ'ya göre mânâyâ yönelmek yavaş yavaş olmalıdır. Bu yöneliş ilk zamanlarda pek o kadar latîf görünmez, sonraları tadına varılır. Sûret ise bunun aksidi, önce latîf görünür.

Hiz. Mevlânâ Kur'ân-ı Kerîm'in sûretini doğru okumaya çalışıp, mânâsından habersiz ve alâkasız olanları, cevizin kabuğuyla oynayıp, içinden habersiz olan çocuklara benzetiyor.

Hiz. Mevlânâ Kur'ân-ı Kerîm'deki: [قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنفَدَ [كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا] "Kul lev kânel bahru midâden li kelimâti rabbî le nefidel bahru kable en tenfede kelimâtu rabbî ve lev cî'nâ bi mislihî mededen." Yâni "De ki: Rabb'imın kelimeleri için deryâ mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahî, Rabb'imın kelimeleri bitmeden önce deniz tükenir." (Kehf, 18/109) âyet-i kerîmesini delîl göstererek, kelimetullahın tükenmeyeceğini; hal-buki elli dirhem mürekkep ile Kur'ân-ı Kerîm yazmanın mümkün olacağını ifâde ederek; sûret bir ve mahdûd olmakla berâber, mânânın sonsuz olduğunu söylüyor.

Hiz. Mevlânâ iki yüzlü bir dîbâ olarak vasıflandırdığı Kur'ân-ı Kerîm'e yapılan yorumların ikinci yüzüne âit olanları hakkında, bu eserin çeşitli yerlerinde örnekler vermiştir.

Hiz. Mevlânâ Kur'ân-ı Kerîm'den zâhiri lezzet bulanları bu yolun genç yolcuları olarak görüyor. Ancak kemâle ermiş olanların Kur'ân'ın mânâlarında başka bir iç açılımları ve anlayışları olabileceğini söylüyor; ve bu husûsu şu misâl ile açıklıyor:

"Kâbe'nin yanında bulunan İbrâhîm makâmında zâhir ehli, iki rek'at namaz kılmayı gerekli görür; bu güzeldir, eyvallâh! Ancak tahkik ehlinin indinde bu namazın hakîkati İbrâhîm (a.s.) gibi kendini Hak için ateşe atmak; Hak yolunda cehd ve çalışma ile bu makâma yükselmektir.

Hiz. Mevlânâ'ya göre Kur'ân-ı Kerîm eskimeyen, zaman ve mekân sınırını aşan ve hiç tükenmeyen bir kelimetullahtır. Müslümanlar eskidikçe kendilerini hep yeni kalacak olan Kur'ân-ı Kerîm'le yenilemelidir.

Sûret ve mânâ:

Mevlânâ sûreti cemâd hükmünde mütâlâa eder ve sâdece sûreti gören kimsenin, mânâyâ yol bulamayacağını; sûret-bîn yâni sûreti görücü olan kimselerin hangi yaşta olurlarsa olsunlar, yolun çocukları mesâbesinde bulunduklarını söyler.

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in, Bedir gazvesinden dönerken söylediği rivâyet edilen: **"Küçük cihâddan, büyük cihâda döndük"** hadîs-i şerîfini şu tarzda yorumlamıştır: "Sûretlerin cenginde idik; sûrî düşmanlar ile cenk ediyorduk. Şimdi iyi havâtırın, ya'ni (fikir ve düşüncelerin) kötü havâtırı mâğlup etmesi için havâtır askerleriyle cenk edelim."

Hız. Mevlânâ'ya göre "cihâd-ı ekber" denilen bu cengde iş gören fikirlerdir ve ten vâsıtası olmaksızın hizmet ederler.

Hız. Mevlânâ insanı, hayvânî ve insânî kuvvetlerin ictimâından meydana gelmiş bir varlık olarak vasıflandırır. Hayvânî kuvvetler şehvet ve arzûlardır; fakat insânın hülâsası ve gıdâsı olan şey ilim, hikmet ve Hak didâridir. Mevlânâ'ya göre âdemin hayvânîyyeti Hak'dan ve insânîyyeti dünyâdan kaçıcıdır.

Tenin murâdı nefsi besler ve insânî hayvânî kuvvetlerinin esiri yapar. Mevlânâ'ya göre nefis düşmanını dâima zindan içinde mücâhedede tutmalıdır. O belâ ve sıkıntı içinde bulundukça, ihlâs ve samîmiyyet zâhir olup güçlenir.

Mânâ birdir, ayrılık sûrettedir. Hız. Mevlânâ, çadır yaparken sûret cihetinden herkesin ayrı ayrı çalıştığı, fakat hepsinin çadır yapma içinde birleştiği misâlini vererek bu görüşüne açıklık getirmiştir.

İnsân yaratılış bakımından sûret ve mânâdan ibârettir. Bu dünyâda mânâsı ve sûreti olmayan bir iş meydana gelmez; mânâ zâten sûretsiz müşâhede edilemez. Çekirdek bile kabuğuyla ekilirse neşv ü nemâ bulur.

Hız. Mevlânâ teni ata ve bu âlemi de ahıra benzetir; ve atın gıdâsının, binicisinin gıdâsı olmadığını hatırlatır. Zirâ atın, yani tenin meyli uyku, yemek, içmek gibi şeylerdir.

"Ten murâdı yemek, içmek, mülk ü mâl" İnsânın hayvânîlik tarafının üstünlüğü onu at üstünde ahırda tutar; halbuki insânın mânâsı bekâyâ mensûbtur. "Cân temennâsı cemâl-i zü'l-celâl" Amel ve fiil sâdece görünen şekiller değildir; belki şekiller o amelin sûretidir. Mevlânâ'ya göre amelî amel ile, ilmi ilim ile, sûreti sûret ile ve mânâyı mânâ ile anlamak mümkündür.

Meselâ amel namaz ve oruç vs. değildir; bunlar amelin sûretidir. Halk amelî zâhirden ibâret zanneder. Halbuki münâfık amelin sûretini yerine getirmekle ibâdet etmiş olmaz.

Namazın rûhu, namazdan efdaldır; çünkü namazda ve diğer bütün ibâdetlerde aslolan mânâdır. İbâdetlerdeki sûretler insânları dinin özüne götüren vâsitalardır. Kur'ân-ı Kerîm'de işâret buyrulan: [الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ] **"Ellezîne hum alâ salâtihim dâimûn"** (Meâric, 70/23) "Onlar namazlarında devamlıdır" âyet-i kerîmesinden murâd, bu namazın rûhudur; çünkü kılınan namazın sûreti devamlılık arzetmez. Rûhun rûkû ve secdesi vardır; namazda olan rûkû ve secde mânânın sûret ile zâhir olan cihetidir. Sâlât-ı dâimeden murâd, bütün hallerde Allah'ı hatırlamaktan hali olmamaktır.

Hız. Mevlânâ mahbûb olanın güzel olması gerektiğinden yola çıkarak, kime kim güzelse, mahbûb odur neticesine varıyor. Mevlânâ'ya göre her güzel mahbûb değildir; çünkü güzellik, mahbûbiyyetin cüz'üdür, mahbûbluk ise asıldır; mahbûbiyyet olunca, güzellik de olur. Zirâ bir şeyin cüz'ü, küllünden ayrı değildir. İnsânın sûretine muhabbet edilmez; çünkü insân sâdece sûretten ibâret değildir. Mevlânâ sûreti kadehe, mânâyı da içindeki şaraba benzetmiştir. Âşık kadehin içine, başkaları ise sûretine nazar ederler. Şarabı kadehten ayrı görebilmek için aşk, şevk ve iştiyâk lâzımdır.

Hız. Mevlânâ iştiyâkın, duyulan açlığın mikdârı ile doğru orantılı olarak arttığını, tok olan kimsele- rin, sâdece ekmeğin sûretini görebildiklerini; günlerce ağzına bir lokma ekmek ve bir yudum su girmemiş insânın ise canın sûretini göreceğini söyler. Ekmek sûret olarak kadeh, lezzeti ise içindeki şarap gibidir. Tok olanlar onun sûretine bakacakları için, lezzetinden habersiz olurlar.

Sâdece sûreti gören bir kimse olmamak, dünyâ hayatında hakîkî ma'sûku temâşâ etmek, posta değil, dosta, güle değil külle, yâni tek kibleye yönelmek isteyenler, iştihâ ve şevk hâsıl etmelidir. Aksi taktirde sâdece sûret ve sebebi göreceğinden, kiblesini çoğaltmış olur.

Hız. Mevlânâ halkı kadehlere, sûrete nazar eden insânlarda bulunan ilim, hüner, mahâret ve bilgileri de o kadehlerin nakışlarına benzetir. Kadeh kırılınca, o nakışlar da yok olur.

Hız. Mevlânâ gerçek tevhîd ehlini, deryânın kendisinde tasarruf eden ve kendisinin deryâ üzerinde tasarrufu olmayan kimse olarak târif eder. Denize gark olan bir kimsenin hareketi ve hareketsizliği kendisinden olmayıp, o deryâdandır. Allah Teâlâ'ya nâfilelerle yaklaşan bir kulun Hak Teâlâ gören

gözü, işiten kulağı, tutan eli ve yürüyen ayağı olur. O'nunla görür, O'nunla işitir, O'nunla tutar ve O'nunla yürür. Âşık kendisini bir işte muhtâr görmez, her işi ma'suktan bilir:

"Öyle sanırdım ayrımı, dost gayridir, ben gayriyim

Bende olup işiteni bildim ki ol cânân imiş"

Hız. Mevlânâ "Mescid-i Harâm, zâhir ehline göre ziyâret edilen Kâbe'dir, âşıkların ve vâsılların in-dinde ise visâl-i Hak'dır" der.

Hız. Mevlânâ'ya göre insânlar iki yüzlü bir aynaya benzerler. İnsânın sıfatları aynanın arkasına konmuş kıymetli inciler gibidir. Altına ve elmasa âşık olanların nazarları, aynanın arkasındır; aynaya âşık olanların nazarları ise inciye ve altına değildir.

İkilik yok birlik var:

Bir gönülde iki sevdâ olamaz. Gönül ya Mevlâ'yı, ya da dünyâyı sever. İlâhî irâdeye bağlanan gö-nül, dünyâ esâretinden kurtulur. Bu durumda kul, Allah Teâlâ'ya olan ihtiyâcını devamlı hisseder. Mu-allim Nâcî bu husûsu bir beytiyle şu tarza hulâsa etmiştir:

"Zengin sanırsız kendimizi lîk fakîriz,

Hürrüz deriz ammâ ki, hakîkatte esîriz!"

Bu mertebede kul henüz ikilikten kurtulmuş değildir. Tasavvuf ıstılâhında buna "fark" hali denir. Kur'ân-ı Kerîm'de "**ıyyâke na'budü**" (Ancak sana ibâdet ederiz) (Fâtihâ, 1/5) bu makâma işârettir. "Cem" ve "Cem'u'l-cem" hâli "**Ve ıyyâke nestâin**" (Ancak senden yardım bekleriz) (Fâtihâ, 1/5) dir ki, canı cânâna verip âzâde olmaktır.

Muhabbet ikiliği mûcibdir. Bir âlem vardır ki, orada ikilik yoktur. Oraya ulaşıldığında ikilik kalmaz. Mîrâc, benliğin fenâsıdır. ikilikten ibâret olan ilk âlem âşkıdır. Mansûr'un muhabbeti nihâî dereceye ula-şınca kendisine düşman oldu ve kendisini ma'dûm kılıp "Ene'l-Hak" yâni, "ben fânî oldum, Hak kaldı" dedi. Tevâzu'un ulaştığı son nokta "ene=ben"i yok kabûl etmek ve bu yokluğu yaşamaktır. Dâvâ ve tekebbür "Sen Hudâ'sın ve ben kulum" demektir ki ikiliktir.

Mevlânâ'ya göre "Hüve'l-Hak= O Hak'dır" demek dahî ikiliktir. "Ene'l-Hak" sözü -mutlak olarak- Hakk'a âittir; çünkü O'ndan başka bir mevcûd-i hakîkî düşünmek muhaldir.

Hız. Mevlânâ'nın bu beyânını "mutlak" olarak anlamalıyız; zîrâ "mukayyed" mânâda "Ene'l-Hak" sözü küfür, yâni Hak ve hakîkati setretmek olur.

Bütün âlem bir menşee'den gelip, yine o menşee rücû eder: **[إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ]** "**innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn**" (Bakara, 2/156) "Biz Allah için varız ve biz sonunda O'na döneceğiz" âyet-i kerîmesini Hız. Mevlânâ şu tarzda açıklamıştır: "Bütün cüzler o mahalden gelmiş, yine hepsi mahalle rücû' ederler. Bütün bu alış-veriş mücerred ve müşahhas kevnî sûretler tablalarında zâhir olur. Zîrâ âlem (ilmi sûretler mertebeleri) latîftir, görünmez. Bahar rüzgarı ağaçlarda, bahçelerde kendini gösterir. Bahardaki güzellikler, o görünmeyen rüzgarın eseridir. Bahar rüzgarının kendisini düşündüğümüz zaman, bunların hiçbirini görünmez olur.

İbâdetler, kulluklar vs., bütün Hakk'ın atâsıdır ve mülküdür. Yâni fâil-i mutlak Allah Teâlâ'dır. Me-selâ Hak bize sıhhat vermezse insânın yapabileceği bir şey yoktur.

Salavât ve tayyibâtın Allah için olması, hakîkattir; o kulun değildir. Hep O'nundur ve O'nun mül-küdür. Baharda halkın birtakım işler görmesi, baharın vergisidir.

İnsânlar sebeblere nazar ederler ve işleri o sebeplerden bilirler. Hız. Mevlânâ'ya göre esbâb bahânedir ve işi gören başkasıdır. Halk sebepleri, ârifler ise müsebbibi görürler; zîrâ fâil-i mutlak Allah Teâlâ'dır. Gerçi gölge dalın aksidir, gölgeden hiç meyve yenemez; gölgeden dalı talep etmek lâzımdır.

İkilikğin kalkması "ene=ben"in ölmesiyledir. Aynı cinsten iki kuşu kanatlarından bağlasalar uça-maz; çünkü ikilik vardır. Fakat ölü bir kuşu diri bir kuşa bağlasalar uçar; zîrâ ikilik kalmamıştır.

Hız. Mevlânâ bu durumu, perde arkasından seslenen bir kimseyi görmeyen halkın, perdenin ko-nuştuğuna zâhib olmasına benzetmiştir.

Hiz. Mevlânâ'ya göre "Ene'l-Hakk"ın mânâsı, "hareketler, Hak'tandır" demektir.

Bu âlem bir köpük misâlidir. Denizin dalgalanmasından meydana gelen varlıkların devâmı, bu dalgalanmalara (tecellilere) bağılı olan köpüklerdir.

Hiz. Mevlânâ Mesnevî'sindeki bir beytinde: "Biz yoklarız; ve bizim varlıklarımız da yoktur. Sen, fânîleri gösteren mutlak bir vücûtsun" buyurur. Mukayyed vücûdun câmid ve mutlak olarak üç îtibârı vardır. Mutlak vücûd târife sığmaz; diğerk vücûdlar, o vücûdun izâfetlerindendir. Hiz. Mevlânâ'ya göre mukayyed vücûd, bayrağı nakşedilmiş, hareketleri rûzgardan olan arslan sûretine benzer. Mukayyed vücûdun hareketleri, arslan sûretinin hareketi gibi his gözûyle görünür; fakat onun muharriki olan mutlak vücûd bu gözle görünmez.

Emir Pervâne:

Hiz. Mevlânâ'nın gönül deryâsının enginliğini fark edemeyenler, onu bâzen Mesnevî-i Şerîf'deki beyitlerinde vermek istediğı mesajlarını kendi isti'dâdları nisbetinde yorumlayarak; bâzen, Şems-i Tebrîzî'ye duyduğu derin muhabbeti, yine kendi iz'anları ve zanları istikâmetinde değerlendirek, ale'l-âde bir muhabbetmiş gibi görüp tenkîd etmişlerdir. Yâni, Hiz, Mevlânâ'nın tâbiriyle "kendi zanlarının Mevlânâ'sını bulmuş" beğenmiş veyâ yermişlerdir.

Hiz. Mevlânâ'nın Emîr Pervâne'ye karşı gösterdiği alâkayı, farklı değerlendirek onu Moğol sempatizanı ve Moğol casusu olarak ithâm edenler bile olmuştur. Halbuki Hiz. Mevlânâ sohbetlerinin birinde; Emîr Pervâne'yi, Moğollar'a karşı yanlış tutumundan dolayı açıkça ve yüzüne karşı tenkîd etmekten çekinmemiş ve şunları söylemiştir:

"Sen: "Kendimi, aklımı ve tedbîrimi İslâm'ın bakâsı maksadına fedâ edeyim tâ ki İslâm pâyidâr olsun" diyerek müslûmanlara siper olmuş idin. Kendi fikir ve görüşlerini beğenmeye başladığın zaman, Hakk'ı görmedin ve her şeyi Hak'dan bilmedin ve Tatarlar'la bir olup Şamlılar'ı ve Mısırlılar'ı yok etmek ve İslâm beldelerini harâb etmek için yardımcı oldun. Senin bu yanlış davranışın neticesinde Hak Teâlâ İslâm'ın bakâsına âit o sebebi, sebep-i naks-ı İslâm eyledi. Şimdi, bu halde yüzünü havf mahalli olan Hakk'a çevir ve samîmiyyetini arz eyle ki, seni bu fenâ halden, yâni havftan kurtarsın; ve her ne kadar seni öyle bir tâattan, böyle bir ma'siyete atmış ise de, Hak'dan ümîd kesme! O tâati, sen kendinden gördün; onun için bu ma'siyete düştün. Şimdi bu ma'siyet içinde dahî ümîdini kesme ve tazarru' ve tasadduk eyle ki, o tâattan ma'siyet peydâ eden Hak Teâlâ, bu ma'siyetten de tâat peydâ etmeğe ve sana tövbe müyesser edip, senin yine müslûmanların kesretine sa'yin ve müslûmanlığa zâhir (yardımcı) olman esbâbını ihzâra kâdirdir. Ümîdini kesme ki, Hak Teâlâ [إِنَّهُ لَا يَأْسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ] "innehu lâ ye'yesu min revhillâhi illel kavmul kâfirûn" (Yusuf, 12/87) "Kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümîd kesmez" buyurmuştur."

Hiz. Mevlânâ bir başka fasılda Emîr Pervâne'ye olan muhabbetinin sebebini de su tarzda açıklıyor:

"Bizim Emîr Pervâne'ye muhabbetimiz, dünyâ için değildir; başkaları bunun için severler."

Emîr Pervâne'nin Hiz. Mevlânâ meclisinde tevhit inancına olan hassâsiyyetini ve onu ihlâl endişesini dile getiren suâli, pişmanlığını ve teessürünü gösteren bir i'tirâf-i zünûb (günahlarını i'tirâf etme)tur. Emîr Pervâne Hiz. Mevlânâ'ya şöyle bir suâl tevcih ediyor:

"Bundan önce kâfirler, puta tapıp, secde ederlerdi. Bu zamanda biz de öyle yapıyor, gidip Moğol Tatarları'na secdeler ediyoruz ve sonra da kendimizi müslûman biliyoruz. Bâtınımızda hırs, hased ve hevâ gibi bu kadar başka putlar da vardır; biz bunların hepsine itâat ettiğimize göre, zâhiren ve bâtınen biz de aynı işi yapıyor ve yine kendimizi müslûman biliyoruz."

Hiz. Mevlânâ'nın bu suâle cevâbı şöyle olmuştur: "Bunu kâbih görmek îmân nûrunun alâmetidir; halbuki onlar bulundukları hâli kâbih görmezler."

Rızık hakkında:

Rızık veren Allah Teâlâ'dır; herkesin rızıkını takdîr ve taksîm etmiştir. Hakk'in takdîrini değiştirmek mümkün olmadığına göre, insânın kendisini Kur'ân-ı Kerîm'e göre değiştirmesi isâbetli bir davranıştır.

Hiz. Mevlânâ'ya göre insânların rızık peşinde koşmaları lüzumsuz bir gayrettir; zîrâ rızık insâna tâlib olması ve onu talep etmesi lâzımdır.

Bu ifâdeler kaderci bir anlayışın ileri sürdüğü fikirler gibi görünüyorsa da, gerçekte Ehl-i Sünnet itikâdının değişik bir yorumudur.

Yâni mü'min Allah Teâlâ'nın peşinde koşarsa, rızkını peşinden koşturmuş olur. Rızkın değil, rızkı veren Rezzak'ın ardınca yürümek, ictimâî münâsebetlerimizi de müsbet bir tarzda geliştirir ve kalabalıkların cemâat şuûruna sâhib olmalarını temin eder.

Hız. Mevlânâ çok kıbleli bir tevhid anlayışını reddeder. Her şeyi bir şey için yapmak istikâmetinde bir inanç geliştirmenin çare ve tedâvîsinin reçetesini sunuyor. Mevlânâ'nın hedefi, her işi Hak için yapma isteğidir; farklı düşünce ve davranışlar hedefi çoğaltır ki, bu da bir çeşit hedefsizlik olur.

Meselâ rızkın peşinde koşmayıp, Rezzak'ın peşinde koşmak, insânın hareketlerinin Kur'ân'a göre tânzimini sağlar. Mülkün sâhibi olan Allah kulu için ezelde ne takdîr etmişse, ziyâde ve noksansız olarak ona ulaşır. Rızkın peşine düşen insân, Rezzak'dan uzaklaşacağı için, meşrû ve gayr-i meşrû' sınırını kaybeder, ölçüyü kaçıır; ihtiras, kıskançlık vs. gibi kötü huyların hükmü altına girer. Bu kimse de Allah Teâlâ ezelde onun için ne taksîm etmişse, ziyâde ve noksansız yine ona sâhip olur.

Rızkın peşinde koşan, ava gidip avlanan avcı gibi, sâhip olduğunu zannettiği malının esîri olur. Rızkı verenin arkasından giden ise, verenin rızâsına göre kazancını tasarruf eder.

Dünya mâlî bâzan gelir, bâzan gider. Dünya malı insâna teveccüh ettiği zaman onu sevindirir, gitmesi de üzer. Gelip-gidene değil de bu med ve cezrin Rabb'ine teveccüh eden kimse, kâh-zarar peşinde koşmaktan kurtulur. Nitekim bir âyet-i kerîmede: [لَا تَأْسُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ] "Li keylâ te'sev alâ mâ fâtekum ve lâ tefrehû bi mâ âtâkum, vallâhu lâ yuhıbbu kulle muhtâlin fehûr" (Hadid, 57/23) "Böylece elinizden çıkana üzülmeyiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle sevinip şımarmayınız. Çünkü Allah kendini beğenip böbürleneni sevmez" buyrulur.

Kusur aramak:

İnsânlarda mevcut olan telâfi psikolojisi, onu başkasında kusur aramaya zorlar. Edeb Allah için olmalıdır. Kişinin menfaatine göre yön değiştirmesi ve bunu itiyâd haline getirmesi, edeb anlayışını zedeler. Müslüman edebli olmayı İslâmî bir şiâr olduğu için benimsemeli, her insâna göre ayrı bir davranış sergilememelidir.

Hız. Mevlânâ, kişinin bir başkasında gördüğü ayıbın, gerçekte görenin kendisine âit olduğunu, âlemin ayna mesâbesinde bulunduğunu ileri sürerek, bu husûsta şunları söylüyor:

"Sende zulüm, hased, hırs, merhametsizlik ve bunlar gibi kötü huylar olduğu halde, bunlardan münfâil olmuyorsun, yâni gücenmiyorsun da; bunları bir başkasında görünce münfâil olup, ürküyorsun. Bu ürküş, insânın kendisinden ürkmesidir."

Hız. Mevlânâ kusurları çibanlara benzetir. Kendinde olandan tiksiniyor rencide olmadığı halde, başkasında görünce rahatsız olan insânlar, aynalardan uzaklaşmış, başkalarının kusurlarıyla avunup, kendini unutmuş, kimseler gibidir.

İnsân, başkasında çok açık ve net olarak gördüğü fenâlığı, kendisinde de aynı netlikte göremiyor. İşte bu görüşe sâhip olanlar, önce kendi nefislerinin düşmanı olurlar.

Kusurlar, göze takılan renkli gözlükler gibi görüşü renklendirir. Meselâ kibir, gazap, vs. gözlüğünü takan kimseler, herkeste o sıfatları görmeğe başlar. "Kişiyi kendin gibi bilmek" tâbiri bu mânâda kullanılmıştır.

İnsân nefsânî sıfatlarından henüz kurtulmamışsa, gözünden bu sıfatları silemez. Akıl gözü âşık olanlar, kendi kusurlarıyla meşgul oldukları için, kimseyi kusurlu görüp, onlar hakkında fuzûlî sözler söylemezler. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bu husûsta şöyle buyurmuştur: **İnsânların kusurlarını bırakıp, kendi kusûruyla meşgûl olan; malının fazlasını infâk eden ve fuzûlî sözleri zaptedip imsâk eden kimseye ne mutlu!"**

İnsân, benliğinin temsilcisi olan nefsânî sıfatlarıyla etrâfına nazar ettiği zaman, iyiyi ve kötüyü tefrîk etme ölçüsünü kaybeder.

Hız. Mevlânâ Mesnevî'sinde de şunları söylüyor:

"Hırs kördür, insânların aybını inceden inceye görür ve mahalle mahalle söyler." Dünyâya harîs olan kimselerin, kalb gözleri kördür. "O her ne kadar ayıp arayıcı ise de, kendi ayıbının bir zerresini bile onun gözü görmez."

Âlim- Emîr münâsebeti:

Fîhi Mâ Fîh'in ilk fasılları arasında yer alan ve Emîr Pervane'nin de hazır bulunduğu bir sohbette geçen âlim ile siyaset adamı arasındaki münâsebeti, Hz. Mevlânâ Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in bir hadîsine istinâden açıklıyor. Peygamber (s.a.v.) : **"Ulemânın şerlisi, ümerânın ziyâretine gidenler; ve ümerânın hayırlısı, ulemâyı ziyâret edenlerdir. Fakirin kapısına giden emîr ne güzel emîrdir; ve emîrin kapısına giden fakîr, ne fenâ fakîrdir."** buyurmuştur.

Hz. Mevlânâ hadîsi şu tarzda yorumlamıştır: "Âlimlerin şerlisi emîrlerden imdâd uman ve salâh ve sedâdî (iyiliği ve doğruluğu) devlet adamları vâsıtasıyla olan ve onların korkusundan salâha sa'y eden kimsedir. Onun devlet adamlarını ziyâret husûsunda tahsîl ettiği niyyet, onların, kendisine ihsânda bulunması, iyi davranması ve mansıb yâni mevkî vermesidir.

Bir kimse, bu niyyetle tahsîl eder ve Hakk'ın rızâsını değil de, kendi menfaatinin arzusuna râm olursa; menfaatinden dolayı nüfûzlu insânların dümen suyunda gitmeyi tercîh eder. Bu durumda emîr sûrette onun ziyâretine gelsin ve gerek o emirin ziyâretine gitsin, o emîri ziyâret etmiş olur.

Allah rızâsı için ilim tahsîl etmiş olan bir âlim en doğru yoldadır. Böyle bir âlim sûreta devlet adamını ziyâret etse bile, devlet adamı onu ziyâret etmiş hükmündedir."

İşte devlet adamlarının her zaman faydalanacağı ve yardım göreceği ilim adamlarının husûsiyetleri bu olmalıdır.

Gerçek fakîrlilik, ihtiyâcını Hak'dan istemek ve mahlûkâtta müstağni olmaktır. "Abdullah (Allah'ın kulu) olmayanlar, "abdü's-şehvet", "abdü's-servet" veyâ "abdü'l-mansıb" yâni makâmın kulu olmaktan kurtulamazlar.

Hz. Mevlânâ pâdişahlar ile sohbeti ve yakınlığı baş gitmek ihtimâlinden dolayı tehlikeli görmez; çünkü baş bugün olsun, yarın olsun mutlaka gidecektir. Mevlânâ'nın endîşe ettiği asıl tehlike; bir kim-senin, bunlar ile sohbet edip, onlara muhabbet ederek mallarını kabûl etmesiyle, onların arzusuna ve mizâcına göre söz söylemesi ve gönüllerini gözeterek fenâ görüşlerine iştirak etmesidir.

Devlet adamlarının kendi menfaatlerini düşünerek hareketi, Hakk'a ve halka hizmet anlayışını zedeler. İlmî, kendisine menfaat sağlayan bir vâsıta olarak gören âlimlerin çoğalması tâatın fesadına sebep olur ve halkın ahlâkı da bozulur. Bu ahlâki çöküş, kazanç yollarını da bozar.

Bu fesad, devlette adaletsizliği, öğretim müesseselerinde tamahkârlığı, halkta riyakârlığı arttırır.

Devlet adamları, kıblesini cogaltmamış, "abdullah" (Allah'ın kulu) olma idealini kaybetmemiş âlim-lerden yüz çevirmedikçe; âlimler menfaat ve mansıb niyyetiyle devlet adamlarına yaklaşmadıkça ve halk her işi îtibâr talebiyle yapmadıkça tefessüh etmez yâni bozulma olmaz.

Tasavvuf edebiyatı klasiklerinden Keşfü'l-Mahcûb isimli eserin yazarı Hucvîrî'ye göre, ilimsiz emîr, takvâsız âlim, tevekkülsüz halk şeytanın yoldaşı olur.

Dr. Selçuk Eraydın

ÖNSÖZ

Ahad olan Zât'a sonsuz hamd ü senâ olsun ki, gizli hazinesini açtı ve ayn'ların hakikatleri olan isimlerinin hakikatlerini akdes feyzi ile ilâhî ilim sahasına saçtı; ve bu hakikatlerin gölgeleri olan görünme yerlerine devâmlı olarak mukaddes feyzi ile izâfî vücûd bahşedip, bu bedenlerin bütün hepsini güzel endâmına karşılık kıldı; ve âlem içinde Âdem'i kendi sûreti üzerine halk edip, kemâlinin cemâline ayna edindi. Nitekim Hâfız Şîrâzî (k.s) buyurur. Kıt'a:

Tercüme: "Hakîkî mahbûb yâni muhabbet edilen, kendi sûretini göstermek istedi; Âdem'in suyu ve çamuru muharebe meydanında çadır kurdu; kendini seyretmek topraktan ayna yaptı, kendi yansımasını gördü; kıskanmasından hepsini alt üst etti."

Sonsuz salavâtlar O'nun eşsiz edîb habîbi ve benzersiz lebîb nebîsi Muhammed Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz üzerine olsun ki, mübârek zatı Hakk'ın pâk zâtına ayna oldu. Çünkü asâleten insân-ı kâmil odur; ve şanlı vücûdu Hak ile halk arasında büyük bir berzah olup, buradan geçilmeyince Hakk'a ulaşmak mümkün olmadı.

Sâf ve hâlis selâmlar ve duâlar ve kâfi derecede teslimler vücûd dairesinin noktası olan o şanlı Nebî'nin âline ve ashâbına olsun ki, tâbi olanlar için her biri doğru yolu gösteren yıldızlar ve Hudâ'nın rahmetini celbetmek için gönderilmiş olanlardır.

Şimdi bu âlâ kitâb, nebevî ilimlerin vârisi, hakikat güneşi ve tabîat âlemi karanlığının nûru Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (r.a.) efendimizin *Fîhi Mâ Fih* ismindeki yüce eserinin tercümesidir. Tetkik edilmesinden anlaşılaçağı üzere, çeşitli meclislerde saâdetli ağızlarından şerefle çıkan mârifetler ve hakikatlerin hürmet sâhibi ashâbı tarafından kaydedilmesi sûretiyle vücûd bulmuştur. Bir mânâlar okyanusudur ki, ard arda gelen dalgaları asla kesilmez; doğru yol üzere parlayan bir güneştir ki, donmuş tabîatlar âlemi üzerine aralıksız gelen sıcaklığı ve ışığı asla kesilmez. Kalplerinde mânevî hastalık olanlara şifâ, basîret gözü perdeli ve akl-ı cüz'î ile kapanmış, olanlara sürme ve cilâdır. Çünkü yüce anlatımları baştan başa Kur'ân'ın özü ve nebevî hadislerdir. Tabîat kirleri ile kirlenmiş olanlar, bu sâfık denizinde temizlenirler. Zaten pâk olanlar ise abdest üzerine abdest almış olacaklarından, onlar hakkında da nûr üstüne nûr olur. İnkâr edenlerin bundan nasîbleri yoktur. Çünkü ezelden hâm olan birinin pişmek ve olmak ihtimâli yoktur. *Mesnevî*:

[Yâni "Ham rûh olanlar, pişkin ve yetişkin kişilerin halinden anlamazlar. O halde sözü kısa kesmek gerektir vesselâm."]

Belki büsbütün bozulur.

Bu yüce eserin aslının baskısı olmadığı gibi yazılmış nüshaları da nadirdir. Geçmiş kerem sâhipleri lâıyk olduğu şekilde îtinâ göstermemiş olduklarından mevcûd nüshaların ibâreleri ne yazık ki pek hatâlı ve bâzı nüshalarda cümleler ve hattâ fasıllar noksan bir haldedir. Bu sebeple işin başlangıcında, tercüme işinin güzel bir netîceye ulaşması fakîre göre pek zor göründü.

İhtimâl ki, kemâl sâhibi bâzı kişiler şimdiye kadar bu latîf eseri tercüme etmeyi düşünmüş ve nüshalardaki karışıklıktan dolayı aslının bozulmuş olması korkusuyla bu işten el çekmişlerdir. Fakat irfân sâhibi olan bâzı zâtların bu konudaki emirlerini, mübarek nefesleriyle yardım sözü kabul ettiğinden, fakîrde tercüme isteğı kuvvet buldu. Niyet iyiye yakın olunca, olabilecek hatâların kerem deryâsı olan evliyâullah indinde hoş görüleceğine şüphem yoktur. Husûsiyle iyi niyetle ve hâlis bir kalb ile harcancak olan mesâînin zorluk hallerinde etkili olacağı tecrübe edilmiş olduğundan, Hazret-i Pîr'in yardım edici ruhâniyyetinden yardım isteyerek bu tehlikeli işe başladım.

Tercüme esnâsında fakîrin elindeki nüsha bâzı kerem sâhibi zâtlarda ve kütübhânelerde bulunan diğer yedi-sekiz nüsha ile karşılaştırılarak derlenip düzeltildi. Bu derleme esnâsında nüshalarda rastgelinen kelime uyumsuzluklarında, sıkı bir araştırma ile hangilerinin mânaları konu ile en fazla ilişkili ise, onlar kabûl edildi.

Ele geçen nüshaların içerikleri bu şekilde bir uygulamaya tâbî tutulduğunda, altı bölümü arapça olmak üzere, yetmiş üç bölüm bulundu. İhtimâldir ki, fakîrin görmediğı nüshalarda, başka bölümler de vardır. Fakat bunları toplayıp, inceleyebilmek fakîr için imkân dışında idi. Eğer böyle ise bu eksiklikler irfân sâhipleri tarafından daha sonra tamamlanabilir. Nüshalarda görülen hatâlar, arapça bölümlerde ve beyitlerde daha fazla idi. Hakîr olan ben fakîrin arapça lisânında tahsili zayıf olduğundan, Allah râzi olsun, fazilet sâhibi bâzı zâtlara başvurarak bu zorluklar da çözüldü ve hatalar düzeltildi.

Bilindiğı üzere ehlullah cevâmiu'l-kelim yâni kelimeleri toplayıcıdır. Onların mübârek sözlerinde belâgat gösterme hevesiyle tasarruf etmek asla câiz değildir. Bunun için tercüme tarzında aslî anlatı-

mından uzaklaşmamakla beraber, mümkün olduğu kadar ibârelerde lisânımızın şîvesine uygunluk ve süslü sözlerden sakınarak, açık ibarelerle mânânın nakledilmesi gözetildi. Çünkü bu latîf kitâptan hem havâsın ve hem avâmın nasîbi vardır. Bu tercih edilen tarz ile avâmın da istifâde etmesi te'min edilmiş olur. Diğer taraftan bu *Fîhi Mâ Fîh*'in içerdiği hakikatler ve mârifetler *Mesnevî Şerîf*'in, yine Mesnevî sâhibi hazretleri tarafından şerhi makâmında olduğundan, hemen her cümlesine *Mesnevî* beyitlerinin bir veyâ birkaçı tekâbül etmektedir. Tetkik etme külfeti olmaksızın, rastlanan bâzı karşılıklı beyitler dipnot olarak yazıldı ve anlaşılmasında çok fazla zorluk görülen bâzı konular hakkında da elden geldiği kadarıyla îzâhlar verildi.

Mesnevî-i Şerîf'in okunması sırasında dâima mânâlar ilminin "vasl" kaidesinden gaflet etmemek îcâb ettiği gibi, Hazret-i Pîr-i dest-girin bu ifâdelerinin okunmasında aynı kaidenin uygulanması gerekir. Mânalar ilminin "vasl" kaidesi odur ki, birbirine zıt iki kelâm arasında ortak bir yön olmaması sebebiyle, bunların arasına diğer bir kelâm takdîr olunarak tam bir münâsebet elde edilir. Gerek *Mesnevî-i Şerîf*'in ve gerek *Fîhi Mâ Fîh*'in üslûbu, Allah kelâmının latîf üslûbuna uygun düşmüş olduğundan, görünüşte aralarında münâsebet görülemeyen cümlelerin latîf mânâları saygıdeğer okuyucular tarafından ona göre iyice incelenmelidir. Bu bağlantı ve münâsebetlerin belirlenmesi, zevk ve irfân kapasitesine bağlı olup, ben fakîr tercüme edici ise, bu ihâtadan pek uzak bulunduğundan tercüme sırasında, o vâdiye ayak basmış olmaktan çekindim ve bu mühim iş, fazl ve irfân sâhiplerine terk olundu.

Tercümede rastlanılacak noksanlıkların düzeltilmesini ve bu zayıf bilginin küstahlıkla suçlanmamasını fazl ve kemâl sâhiplerinde ricâ ederim. Çünkü kalbi katı ve günahlarda boğulmuş olan bu ilimsiz ve amelsiz zelîl kulun uzun seferdeki azığı ancak budur. Allâhü Veliyyu't-tevfîk. Şiir:

*Yâ Rab lûtfunla bakışın içindir bu meşgale
Karanlıkta kılavuz bize ancak bu meş'ale
Her zerre hubbünün tâziyânesiyle sa'y eder
Zâtî hubbünün zuhûru ile koptu bu velvele
Secde edici vechinin örtüsüne zilletle put-perest
Mü'min rû'yetine kavuşmak için çekti besmele
Herkes huzûr ve huşû içinde önünde namazdadır
Halkı namâza da'vet eden hep bu hayy'ale !
Taktın birer inân, bilen bilmeyen koşar
Âlim bu keşmekeşde eder kat'-ı merhale
[Münkirlerin inân-ı seri zülfünün teli
Mü'minlerin inânı da tebşîr-i hervele.]*
AVNÎ der-i inâyetini devr edip durur,
Can ver inâyetinle o rûhsuz heykele.*

Hakîr Tercüme edici

Ahmed Avnî el-Mevlevî

* Bu beyit Sadık Kurç Bey'in elinde bulunan nüshadan alınmıştır.

Mustafâ (salavâtullâhi aleyh) Efendimiz, onların niyetlerine vâkıf olup buyurdu: "Hâşâ! Ben düşmanları kendimin mahkûmu gördüğüm veyâ onları ziyanda müşâhede ettiğim için gülmüyorum. Ben ondan dolayı seviniyor ve o sebeble gülüyorum ki, bir kavmi, külhandan ve cehennemden ve kara dumanlıklar içinden halkalar ve zincirler ile çeke çeke zorla cennet ve rıdvân tarafına götürdüğümü ve oysa onların: Bizi tehlikeli yerden o gülistan ve emin yere niçin çekiyorsun? diye figânlar ve çatışan bir topluluk olduklarını sır gözüyle görüyorum; işte bu sebeble beni gülme tutuyor. Bununla beraber sizde benim dedigimi anlayacak ve açıkça görececek anlayış ve görüş açısı, henüz oluşmadığından, Hak Teâlâ Hazretleri bana emir buyuruyor ki: "Bu esîrlere söyle ki, ilk önce siz, askerler toplandınız ve kendi büyüklüğünüze ve mertlik ve yiğitliğinize ve çokluğunuza tam bir güven gösterdiniz; ve kendi kendinize biz, böyle yapalım ve müslümanları şöyle bozguna uğratalım ve maglub edelim" dediniz ve kudretinizi üstünde sizden daha güçlü olabilecek görmediniz; ve kendi kahrınızın üstünde bir kahr olduğunu bilmediniz. Ancak her ne tedbîr eylediniz ise, bütün onun aksi gerçekleşti; korku içinde kalmış oldu-

nuz şu zamanda, yine o illetten tevbe ve dönmemiş olduğunuzdan, ümitsiz oldunuz; ve kendinizin üstünde bir gücü olabilecek görmüyorsunuz. Şimdi beni kuvvet ve büyüklük hâli içinde görüp, kendinizi benim mahkûmum bildiniz; işler kolay olur ve orku hâli içinde benden ümidinizi kesmeyiniz; çünkü sizi bu korkudan kurtarmaya ve emîn etmeye gücüm yeter. Beyaz öküzden siyah öküz çıkarmaya gücü yeten kimse, siyah öküzden beyaz çıkarmaya da gücü yetendir. Çünkü [تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ] **"Tûlicul leyli ve nehâri ve tûlicun nehâra fil leyli, ve tuhricul hayya minel meyyiti ve tuhricul meyyite minel hayy"** (Al-i İmrân, 3/27) Mübârek mânâsı: "Allah Zü'l-Celâl Hazretleri geceyi gündüze ve gündüzü geceye sokar; ve ölüden diri ve diriden ölü çıkarır." şimdi bu esâret hâli içinde hazretimden ümidinizi kesmeyiniz. Ta ki sizin yardım ediciniz olayım. Çünkü [إِنَّهُ لَا يَأْسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ] **"innehu lâ ye'yesu min revhillâhi ille kavmul kâfirûn"** (Yusuf, 12/87) Yâni "Allah Teâlâ'nın rahmetinden ancak kâfirler kavmi ümitsizdirler." Ve şimdi Hak Teâlâ Hazretleri buyurur ki: "Ey esîrler! Eğer önceki yolunuzdan döner ve korku ve ümidde beni görür ve şu içinde bulunduğunuz halde, kendinizi benim kahrımın mahkûmu olarak müşâhede ederseniz, sizi bu korkudan kurtarırım. Sizin yağma ve telef edilen malınızı belki katıyla ve ondan daha iyisini yine size veririm; ve sizi affedip, dünyâ devletine âhîret devletini de yakın kılarım."

Abbâs (r.a.) dedi ki: "Tövbe ettim ve önceki hâlimden döndüm."

Mustafâ (a.s) buyurdu ki: "Bu ettiğin iddiaya Hak Teâlâ senden delil istiyor." **Şiir:**

Tercüme: "Aşk dâvasında bulunmak kolaydır; lâkin o dâvâyâ delil ve isbat vâsıtası ister."

Abbâs (r.a.) dedi: "Bismillah, ne emir buyuruyor ve nasıl delil talep ediyorsun?"

Cenâb-ı Risâlet-penâh buyurdular ki: "Eğer müslüman olmuş isen ve İslâm'ın kuvvetini arzû ediyor isen, sende olan mallardan bir kısmını İslâm askerine dağıt ki, İslâm askeri kuvvet bulsun."

Abbâs (r.a.) dedi: "Ya Resûlallah; benim neyim kalmıştır? Hepsini yağma etmişler ve bir eski hasır bırakmamışlardır."

Resûl (a.s.v.) Efendimiz buyurdular ki: "İşte gördün mü? Sıdk üzere olmadın ve önceki hâlimden dönmedin. Ne kadar malın olduğunu ve nereye sakladığını ve kime emânet ettiğini ve nereye gömdüğünü söyleyeyim mi?"

Abbâs: "Hâşâ" dedi.

Cenâb-ı Peygamber buyurdu: "Senin şu kadar belirli mâlın vardır; onu vâlidene emânet edip, filan yere gömdün; ve vâlidene vasiyet edip dedin ki: Eğer geri dönersem, bana malımı, iâde edersin; ve eğer geri dönmezsem şu kadarını filan işe harcarsın ve bu kadarını filâna verirsin ve şu kadarı da senin olur."

Ne zaman ki Abbâs (r.a.) bunu işitti, parmağını kaldırıp tam bir sıdk ile îmân etti ve dedi: "Ey Peygamber! Ben kendimce zannettim ki geçmişteki meliklerden Hâmân ve Şeddâd ve Nemrûd ve diğerleri gibi, feleğin devrinden sana bir ikbâl teveccüh etmiştir. Bunu buyurduğun zaman anladım ki, bu ikbâl bâtinî ve ilâhî ve rabbânîdir."

Mustafâ (s.a.v.) buyurdu: "Doğru söyledin, bu defa batnında olan şüphe kuşağını kopardığını işittim; ve onun sadâsı, benim kulağıma ulaştı. Benim cânın aynı gizli bir kulağım vardır. Her kim şüphe ve küfür kuşağını parçalarsa, ben onu gizli kulağım ile işitirim ve onun koparılmasının sesi benim cânımın kulağına erişir. Şimdi senin sıdkın ve îmân getirmen, hakîkattir."

Bu tefsîri Emîr Pervâne'ye onun için söyledim ki, sen önce "Kendimi ve aklımı ve görüşlerimi ve tedbîrimi İslâm'ın devamlılığı ve yayılması amacına fedâ edeyim tâ ki İslâm kalıcı olsun" diyerek müslümanlara siper olmuş idin. Ne zaman ki kendi görüşünü beğendin ve Hakk'ı görmedin ve her şeyi Hak'dan bilmedin, şimdi Hak Teâlâ o sebebin aynını ve o amaç için çalışma kemâlini İslâm'ı noksanlaştıran sebep kıldı. Çünkü sen Tatarlar ile bir olup, Şamlıları ve Mısırlıları'ı mahvetmek ve İslâm vilâyetini harâb etmek için yardım ettin. İslâm'ın devamlılığına âit olan o sebebi, Hak Teâlâ İslâm'ı noksanlaştıran sebep eyledi. Şimdi, bu halde yüzünü korku mahalli olan Hakk'a çevir ve ihlâs arz eyle ki seni bu fenâ hâlden, yâni korkudan, kurtarsın; ve her ne kadar seni öyle bir itaatten böyle bir itaatsizliğe

atmış ise de, Hak'dan ümid kesme! O itaati sen kendinden gördün, onun için bu itaatsizliğe düştün. Şimdi bu itaatsizlik içinde dahi ümidini kesme ve tevâzu ile yalvar ki ki, o itaattan itaatsizlik çıkaran Hak Teâlâ, bu itaatsizlikten de itaat çıkarmaya ve sana tövbeyi kolaylaştırıp, senin yine müslümanların çoğalmasına çalışman ve müslümanlığa yardımcı olman için sebepleri hazırlamaya gücü yetendir. Ümidini kesme ki, Hak Teâlâ [إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ] **“innehu lâ ye'yesu min revhillâhi illel kavmul kâfirûn”** (Yusuf, 12/87) Yâni "Allah Teâlâ'nın rahmetinden ancak kâfirler kavmi ümitsizdirler."

İşte benim amacım bu idi. Tâ ki o bunu anlasın ve bu halde sadakalar versin ve tevâzu ile yalvar-sın. Çünkü emîr, yüksek hâlden alçak hâle düşmüştü. Bu alçaklık hâli içinde ümid-vâr olması lâzımdı. Hak Teâlâ Hazretleri mekr yâni hile yapıcıdır; güzel sûretler gösterir, fakat onun içinde fenâ sûretler olur. Ta ki bir adam, muhabbet edilen bir görüşte bulundum ve beğenilen fiil işledim diye mağrûr olma-sın. Eğer ki herşey görüldüğü gibi olsa idi, öyle nûrlanmış ve aydınlatan keskin bir bakış ile Nebiyy-i Zî-şânımız (s.a.v.) Efendimiz **"Ey Allah'ım eşyâyı bize olduğu gibi göster!"** buyurmazlardı. Güzel görürsün, halbuki hakîkatte, o çirkindir; çirkin görürsün halbuki hakîkatte o latiftir. Bundan dolayı Nebiyy-i Zî-şânımız Efendimiz, herşeyi bize nasıl ise öyle göster, tâ ki tuzağa düşmeyelim ve dâimâ şaşırmayalım, diye duâ etmiştir.

Şimdi, gerçi senin görüşün muhabbet edilen ve aydınlıktır; velâkin o Nebiyy-i Zî-şânın görüşün-den daha muhabbetli ve parlak değildir. O böyle söyledi. Sen de herbir düşünceye ve herbir görüşe güvenme, tevâzu sâhibi ve korkucu ol!

İşte benim amacım bu idi. Ve o bu âyet-i kerîmeyi ve bu tefsîri kendi görüş ve arzûsuna göre döndürdü. Oysa bizim asker sevk ettiğimiz bu sâatte kendi görüşümüze ve o askerlere güvenmemeli-yiz. Ve eğer mağlûb olur isek, o korku ve çaresizlik içinde dahi O'ndan ümidi kesmemelidir. Söz ama-cıma uygun gelme üzerine idi; ve amacım da bu söylediklerimiz idi.

İKİNCİ FASIL

Birisi, "Mevlânâ söz söylemez" der idi. İşte bugün söyledim Benim hayâlîm, sonuçta bu şahsı yanıma getirdi. Benim bu hayâlîm, nasılsın, ne haldesin? diye ona bir söz söylemedi. Hayâlîm söz söylemeksizin onu buraya çekti. Eğer benim hakîkatim onu söz söylemeksizin çeker ve başka bir yere götürürse, şaşılacak bir şey değildir. Söz hakîkatın gölgesi ve şubesidir. Mâdemki bir gölge çekiyor; hakîkatın çekmesi daha geçerlidir. Söz bahânedir. İnsanı insana çeken söz değil, o uygun parçadır. Bir kimsede bir nebî veyâ velîden bir parça olmayınca, onda yüzbin mucize ve beyân ve kerâmetler görse, asla fayda bağlantısı oluşmaz. İşte bu parçadır ki coşku ve kararlılık içinde tutar.

Eğer bir çöpte kehribârın parçasına mensûb bir şey bulunmasa, asla kehribâr tarafına çekilmez. O cinsiyet onların arasında gizlidir, görünmez. Bir insânı, her bir şeyin hayâlî, o şey tarafına götürür. Bağ hayâlî bağa, dükkânın hayâlî dükkâna sevk eder. Velâkin bu hayâller içinde gizli bir ters oluş vardır. Görmez misin ki filân mahalle gidip pişman olursun; ve orada fayda bulurum zannettim bulamadım, dersin.

Şimdi bu hayâller, kadınların çarşafı gibidir ve çarşafın içinde bir kimse gizlidir. Ne zaman ki hayâller ortadan kalkar ve hakîkatler örtüsüz ve hayâlsiz apaçık olur; işte o zaman kıyâmet olur. Halin böyle olduğu bir yerde, pişmanlık kalmaz. Seni çeken her hakîkat, o hakîkatten başka bir şey değildir; ancak o hakîkattir ki seni çeker. [يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ] **"Yevme tubles serâir"** (Târık , 86/9) yâni "Sırların ortaya çıkarılıp yoklanacağı gün" âyet -i kerîmesinin mânası bu dediğimdir.

Hakîkatte çeken birdir; fakat türlü türlü görünür. Görmez misin ki bir kişi türlü türlü, yüz şey arzu eder. Meselâ tutmaç isterim, börek isterim, helva isterim, yahni isterim, meyve isterim, hurma isterim ve incir isterim der; ve bunları sayarak dile getirir. Velâkin onun aslı açlıktır ve o da birdir. Görmez misin ki bir şeyden doyunca, "bunların hiçbirisi lâzım değildir", der. Bundan dolayı anlaşıldı ki, on ve yüz yoktur; belki bir vardır.

[وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً] **"ve mâ cealnâ iddetehum illâ fitneten"** (Müddesir, 74/31) Yâni "Halkın bu sayması fitnedir". Meselâ halkın bu birdir ve onlar yüzdür, yâni velîye yâni sâhibe birdir ve çok olan halk yüzbindir demeleri çok büyük fitnedir. [وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً] **"ve mâ cealnâ iddetehum illâ fitneten"** (Müddesir, 74/31). "Yâni "Onların sayılarını ancak bir fitne kıldık." Hangi yüz, hangi elli, hangi altmış veyâ yüzbinden bahsediyorsun? Sen şimdi o çok olan halka altmış veyâ yüz veyâ bin diyorsun ve sâhibe bir. Oysa onlar hiçtir; ve bu, bin ve yüz, binlerce bindir. "Sayılınca azdır, fakat kuvvet ve mukâvemet gelince çoktur."

Pâdişahın biri, hizmetlilerinden birisine yüz kişilik ekmek vermiş idi. Askerleri gücendiler. Pâdişah içinden: "Bir gün gelir ben size gösteririm, niçin böyle yaptığımı anlarsınız" dedi. Ne zaman ki savaş oldu, hepsi kaçtılar; ve o hizmetli tek başına düşmânâ kılıç çaldı. Pâdişah dedi: "İşte bu iş için ayırt ediciliğini îtirazdan arındıran ve dinde bir yardımcı arayan adam lâzımdır".

Din yâr-biliciliktir, amma bir kimse ömrünü ayırt etme sâhibi olmayanlar ile geçirirse, onun ayırıcılığı zayıf olup dîn yârını tanıyamaz. Sen bu vücûdu besledin, amma ondâ ayırt edicilik yoktur. Ayırt edicilik o insânda gizli bir sıfattır. Görmez misin ki bir delinin dahi, cesedi, eli ve ayağı vardır, velâkin ayırt ediciliği yoktur; ve her pis şeye elini uzatır , alıp yer; ve eğer bunun vücûdunda o ayırt etme zâhir olsaydı, pisliği tutmaz idi. Bundan dolayı bildik ki, ayırt etme sende bir latîf mânadan ibârettir. Oysa sen gece gündüz o, ayırt etmesi olmayan vücûdu beslemekle meşgûl olmuştun.

Kendini savunmak için dersin ki: "Ayırt etme bu vücûd ile kaimdir."

Ben de derim ki: "Bu vücûd dahî, o ayırt etme ile kaimdir."

Nasıl olur ki, bütünüyle bu vücûda özenle bakıp ayırt ediciliği tamamıyla ihmâl etmişsin. Belki bu vücûd, o ayırt etme ile kâimdir; ve o, vücûd ile kâim değildir. O nûr, bu göz ve kulak vesâire pencerelelerinden dışarıya yayılır. Eğer bu pencereler olmasa, başka pencerelerden açığa çıkar. Bu hâl güneş varken, güneşi göreceğim diye, kandil getirmene benzer. Hâ-şâ, eğer kandil getirmesen de, güneş kendisini gösterir. Kandile ne gerek vardır!

[إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ] **"innehu lâ ye'yesu min revhillâhi illel kavmul kâfirûn"** (Yusuf, 12/87) Yâni "Çünkü kâfir kavimden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez." Âyet-i kerîmesi gereğince Hak'dan ümîd kesmemelidir. Ümid, doğruluk yolunun başıdır. Eğer yola girmiyor

isen, bârî yolun başını bekle! Eğrilik ettim deme; doğruluk tarafını tut! Hiç eğrilik kalmasin. Doğruluk, Mûsâ (a.s.)'in asâsı gibidir. O eğrilikler ise sihirlere benzer; doğruluk geldiği zaman, hepsini yer. Eğer eğrilik etmiş isen kendine etmişsin, senin fenâlığından ona ne? Şiir:

Nazımdan tercüme: "Dağa bir kuş konup da uça eğer

Daga noksan, fazlalık gelmez"

Doğru olunca o eğriliklerin hiç biri kalmaz. Sakın ümîdi kesme!

Pâdişahlar ile sohbetler, başın gitme ihtimâli olmasından dolayı tehlikeli değildir. Baş bugün olsun, yarın olsun gitmesi kaçınılmazdır; fakat o, bu yüzden tehlikelidir ki, onlar, kuvvetlenip ejderhâ olmuşlardır. Bir kimse bunlar ile sobbet edip, onlara muhabbet ederek mallarını kabûl edince, onların mizâcına göre söz söylemek ve gönüllerini gözeterek fenâ görüşlerini kabûl etmek icâb eder. Ona muhalif söylenemez. İşte bu yüzden tehlikelidir. Çünkü dîne zarar verir. Onların tarafını ma'mûr edince, asıl olan diğer taraf sana yabancı olur. Ne kadar o tarafa gider isen ma'sukun tarafı olan bu taraf senden o kadar yüz çevirir; ve sen ne kadar dünyâ ehli ile uyuşmaya rağbet edersen o sana o kadar uyumsuzluk gösterir. "Kim ki zâlîme yardımcı olursa, Allah Teâlâ o zâlîmi onun üzerine musallat kılar". Çünkü öyledir diye sen onun tarafını seçersin. Mâdemki sen onun tarafına gidiyorsun, Hak Teâlâ sonuçta onu sana musallat eder.

Herkes deryâdan cevherler ve pek çok kıymetli şeyler çıkardıkları halde senin, bir miktar suya veyâ bir testiye kanman eseflenmen için yeterlidir. Deryâdan su almanın ne kıymeti vardır. Hiç akıllar bununla iftihâr eder mi? Belki âlem bir köpüktür; ve bu deryânın suyu ise evliyânın ilimleridir. Asıl kaynak nerededir? Bu âlem çer çöp dolu köpüktür. Velâkin o dalgaların halden hâle girmesi ve deryânın coşkusu ve dalgaların hareketi nedeniyle o köpük, o toprak güzelleşir, letâfet kazanır.

Nitekim Hak Teâlâ buyurur: [زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنْ [الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا] "Zuyyine lin nâsi hubbuş shehevâtî minen nisâi vel benîne vel kanâtîril mukantarati minez zehebi vel fiddati vel haylil musevvemeti vel en'âmi vel harsi, zâlîke metâul hayâtid dunyâ" (Âl-i İmrân, 3/14) Yâni "Kadın ve oğullar ve kantarlar ile altın ve gümüş ve tam hilkatte hünerli ve nişanlı atlar ve deve ve öküz ve koyun ve ekin şehvetine ve arzusuna muhabbet, insanlar için güzel gösterildi; işte dünyâ hayatının menfaatleri!"

Şimdi Cenâb Hak "Zuyyine" yâni "güzel gösterildi" buyurmuş olduğundan o yalnız güzel değil, belki güzellikte son mertebededir. Ve onun letâfeti diğer mahallinden olur. Sahte akçe, boyanmış altındandır. Yâni bu dünyâ köpüktür, sahtedir, kadr ve kıymeti yoktur. Biz onun boyanmış altınıyız. Çünkü "Zuyyine lin nâsi" yâni "insanlar için güzel gösterildi" buyruldu.

Niçin? der isen,

insan Hakk'ın usturlâbıdır. Velâkin bir astrolog lâzımdır ki usturlâbı bilsin; usturlâb sebzezi veyâ bakkalda da bulunabilir; fakat ondan ne fayda sağlar? Veyâ feleğin hâllerini ve onun dönüşlerini ve burçları ve onun te'sirlerini ve değişimlerini, ve bundan başka olanları ne bilir? Bundan dolayı usturlâb, astrolog hakkında faydalıdır. Çünkü "Men ârefe nefsehû fekad ârefe rabbehû" yâni "Nefsini bilen Rabbini bilir." Bunun gibi bu bakır usturlâb feleğin hâllerinin aynasıdır; [وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ] "Ve lekad kerremnâ benî âdeme" (İsrâ, 17/70) Yâni "Andolsun biz, Âdemoğullarına izzet ve şeref verdik." âyet-i kerîmesi icâbınca insanın vücûdu, Hakk'ın usturlâbıdır. Mademki Hak Teâlâ onu kendine âlim ve bilici ve âşinâ kılmıştır, kendi vücûdunun usturlâbından Hakk'ın tecellisini ve eşsiz Cemâl'ini an be an görür; ve o cemâl asla bu aynadan hariç olmaz. Hakk'ın kulları vardır ki, onlar kendilerini [hikmet] ve mârifet ve kerâmetler ile örterler. Her ne kadar halkta, onları görebilecek görüş mevcûd değil ise de, yine onlar kıskançlıklarının şiddetinden örtünürler. Nitekim Mütenebbî söyler. Beyit:

Tercüme: "Sevilenler ziynetlenme ve süslenme kasdı olmaksızın, renk elbisesi giydiler; velâkin onunla cemâl'in muhafazâsı mümkün olur mu?"

ÜÇÜNCÜ FASIL

Emîr Pervâne: "Gece gündüz, cânım ve gönlüm zat-ı hazretlerine bağlıdır. Velâkin fenâ meşgûliyetler ve Moğol meseleleri, mübârek huzurlarına gelmeye manî oluyor", dedi.

Hız. Pîr cevâben buyurdular ki: Bu işler dahi Hak kârıdır. Çünkü müslümanlığın emniyetine sebebedir. Müslümânları hoşnûd etmek ve birkaç müslümanın benim ile beraber tâata meşgûl olmaları için mâlen ve bedenen kendini fedâ etmişsin; bundan dolayı bu da hayır kârı ve Hak ibâdetidir. Ve mâdemki Hak Teâlâ siziniçin böyle bir hayır kârına meyil ihsân etmiştir, bu kâra rağbette ilerlemek, iyilik delîlidir. Ne zaman ki bu meyilde bir usanç gelirse iyilik olmayışı alâmetidir. Çünkü Hak Teâlâ onun sevâb ve yüksek derecelere hakedici olmaması için, böyle çok büyük bir hayrın açığa çıkma sebebini dilemez. Şuna benzer ki: Hamam sıcaktır, onun o sıcaklığı ot, odun, tezek ve diğerleri gibi külhan yâni hamam ocağının aletlerindendir. Hak Teâlâ bir takım sebepler çıkarır ki, eğer o sebepler görünüşte fenâ ve mekrûh olsa bile onun hakkında iyilik olur. O hamam gibi sıcak olur ve onun faydası halka erişir.

Bu sırada yârân kapıdan içeriye girdiler, Cenâb-i Pîr-i dest-gîr (kaddesallâhû bi-sırrıhi'l-münîr) efendimiz hazretleri aşağıdaki gibi itizâr buyurdular:

Ben size ayağa kalkmam ve söz söylemem ve hâl hâtır sormam. Bu hâl, hürmet etmek olur. Çünkü her şeyin hürmeti, o vaktin icâbı yönü ile olur. Namazda baba ve kardeşe hürmet etmek ve hatırlarını sormak caiz değildir. Dostlarına ve akrabâsına namazda iltifât etmemek, iltifâtın ayıdır. Onların yüzünden ibâdet ve konsantrasyonunu bozmayıp, düşüncesini karıştırmadığından, onlar da azâb ve azarlanmaya hak edici olmazlar. Bundan dolayı azâbın icâbı olan bir şeyden sakındığı için, iltifâtın aynı olur.

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîre, "Hak Teâlâ'ya namazdan daha yakın bir şey var mıdır? diye Emîr Pervâne soru sordu. Cevâben buyurdular ki:

Namazdır; fakat yalnız bu sûretten ibâdet değildir. Bu, namazın kalıbıdır. Çünkü bu namazın bir başı ve bir sonu vardır. Ve başa ve sona mensûb olan şey kalıptır. Çünkü tekbîr, namazın başı, ve selam, sonudur. Ve şehâdet dahî böyledir. Şehâdet, yalnız lisânen söylenen değildir. Çünkü onun için dahî bir baş ve son vardır. Ve yazıya ve sese gelen her bir şey için baş ve son vardır. O sûret kalıptır. Onun cânı benzersiz ve sonsuzdur. Ve onun başı ve sonu olmaz. Nihâyet bu namazı nebîler ve evliyâ göstermişlerdir. Şimdi bu namazı gösteren bu Peygamber böyle buyuruyor: "Benim Hak Teâlâ hazretleriyle bir vaktim vardır ki oraya gönderilmiş bir nebî ve yakın melek sığmaz."

Şimdi bildik ki namazın cânı yalnız bu sûret değildir. Belki bir konsantrasyon ve hûşû içinde oluşur ki, bütün bu sûretler, dışarıda kalır ve oraya sığmaz. Oraya salt mânâ olan Cebrâîl (a.s.) bile sığmaz. Mevlânâ Bahâeddîn Veled (kuddise sırruhü'l-azîz) hazretlerinden hikâye olunur ki: Bir gün ashâb onu yoğun konsantrasyon hâlinde buldular. Namaz vakti geldi. Mürîdlerden bâzıları, namaz vakti gelmiştir, diye Mevlânâ'ya seslendiler. Mevlânâ birşey söylemedi ve onlara ilgi göstermedi. O mürîdler kalkıp namaza meşgûl oldular. İki mürîd şeyhe uyarak namaza durmadılar. Namazda olan mürîdlerden Hâcegî ismindeki birisine sır gözüyle açıkça gösterdiler ki, namazda olan bütün ashâbın arkaları, imamla beraber kıbleye gelmiş idi; ve şeyhe uymuş olan iki mürîdin yüzleri kıbleye dönük idi. Çünkü şeyh; "Ölmeden önce ölünüz!" hükmünce "mâ" ve "men" den, yânî bizlikten ve benlikten geçip ve kendi kendinden fenâ bulup, Hak nûr'unda helâk oldu; ve artık o, Hak nûr'u olmuştur. Ve her kim ki arkasını Hakk'ın nûr'una dönüp, yüzünü duvara çevirirse, kesin bir şekilde arkasını kıbleye döndürmüş olur. Çünkü o, kıblenin cânı olmuştur. Evet kıblenin cânı odur. Bu halkın yüzlerini çevirdiği kıbleyi Peygamber binâ etmiştir. O evi o binâ ettiği için, âlemin kible-gâhı olmuştur. Şimdi onun mübârek zâtının kible olması, evlâ oluşuydur. Çünkü onun yüzünden kible olmuştur.

Mustafâ (a.s.v.) Efendimiz, ashâbdan birisine: "Seni çağırdım, niçin gelmedin?" diyerek azarladılar. "Namaz ile meşgûl idim" diye cevap verdi. Sonuçta, seni çağıran ben değil miyim?" buyurdular. "Ben çâresizim", diye cevap verdi. Buyurdular ki: İyidir, eğer bütün vakitlerde dâima çâresiz olursan, her bir hâl içinde, hattâ kudret halinde bile, acz hâlinde olduğu gibi, kendini çâresiz görürsün. Çünkü senin kudretinin üstünde bir kudret vardır; ve sen bütün hâllerde Hakk'ın mahkûmusun; senin hâlin iki kısım değil midir? Bâzen çârsiz ve bâzen çareli. Bakışını onun kudretine çevir ve dâima kendini

çâresiz ve âciz ve hiçbir şeyi olmayan bil! Değil yalnız zayıf olan insan, belki arslanlar, kaplanlar ve timsahlar dahi, bütün onun çâresiz ve titreyenidirler; ve gökler ve yerlerin hepsi çâresiz ve O'nun hükümünün itaat edicileridir. O bir azîm pâdişâhtır. O'nun nûru, ayın ve güneşin nûru gibi değildir. Çünkü onların vücûdu ile bir şey yerinde durur; fakat onun nûru perdesiz açığa çıkınca, ne gökler kalır, ne yeryüzü, ne güneş ve ne de ay. O pâdişâhtan başka kimse kalmaz. [كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ] “**kullu şey'in hâlikun illâ vecch**” yâni “O'nun vechinden başka herşey helâk olucudur.” (Kasas,28/88)

Pâdişâhın biri bir dervîşe dedi ki: Sana Hak dergâhında tecelli ve yakınlık hâsıl olduğu zaman, beni hatırla!

O dervîş cevap verdi: Olur ki ben o hazrete ulaşırım ve onun cemâl güneşinin parlaklığı, bana yansır, kendimi bilemem; seni nasıl hatırlayabilirim?

Fakat Hak Teâlâ kuluna iyilik edip, kendisinde gark olmuş kıldığı vakit, her kim ki onun eteğini tutar ve ondan ihtiyaç talep eder ise o zâtın Hak nezdinde, açıklamasına ve arz etmesine gerek kalmaksızın Cenâb-ı izzet onun istediğini yerine getirir.

Anlatılır: Bir pâdişâhın pek özel ve çok yakın bir hizmetlisi vardı. O hizmetli pâdişâhın sarayına gitmeye niyetlendiği zaman ihtiyacı olanlar pâdişâha takdîm etmesi için hâllerini ona arz edip verirler ve o da cüzdanına koyar idi. Pâdişâhın huzûruna gidince, pâdişâhın cemâlinin parıltısı ona te'sîr eder ve pâdişâhın huzûrunda dehşetli bir hâlde ile yıklır idi. Pâdişâh acabâ bu benim cemâlîme gark olmuş ve dehşetlimin nesi vardır diye aşk-bâzlık yoluyla elini onun koynuna ve cebine ve cüzdanına sokup, o hâllerin arzlarını bulur ve herkesin ihtiyacını, onların arkasına yazar ve yine cüzdanına koyardı. O hizmetli, arz etmeksizin bütün işler görülür ve onlardan birisi reddedilmezdi. Belki onların istekleri kat kat ve istediklerinden fazla olarak hâsıl olur idi. Akıl sâhibi olan diğer hizmetkâr, ihtiyacı olanların ricâlarını, pâdişâh hazretlerine arz edemezler ve arz ettikleri yüz iş ve ihtiyaçtan birisi nâdir olarak yerine getirildi.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Birisi, burada bir şey unutmuşum, dedi.

Cenâb-ı Pîr-i dest-gir buyudular ki: Âlemde bir şey vardır ki o, unutulmaya lâıyk değildir. Eğer herşeyi unutup, onu unutmaz isen, mahzûr yoktur. Ve eğer herşeyi hatırlayıp yerine getirsen ve unutmasan ve onu unutsan, hiçbir şey yapmamış olursun.

Bu ona benzer ki pâdişâh seni belirli bir görev ile bir beldeye gönderse ve diğer yüz hizmeti terk etsen, oraya gönderilmenden amaçlanan hizmeti terk etmez isen, hiçbir şey terk etmemiş gibi olursun. Şimdi insân bu âleme belirli bir hizmet için gelmiştir; ve amaç odur. O hizmeti terk etmeyince, hiçbir şeyi terk etmemiş gibi olursun. [**إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا**] **“İnnâ aradnel emânete ales semâvâti vel ardı vel cibâli fe ebeyne en yahmilnehâ ve eşfakne minhâ ve hamelehal insân, innehu kâne zalûmen cehûlâ.”** (Ahzab, 33/72) Yâni "Biz emâneti, göklere ve yere ve dağlara arz ettik. Onlar o emâneti yerine getiremeyecekleri korkusuyla onu yüklenmekten çekinip, iptâlini ricâ ettiler. Onu insân yüklenmekle çok zâlîm ve çok câhîl oldu."

Hak Sübhânehû ve Teâlâ, o emâneti göklere arz ettik, kabûl edemedi, buyuruyor. Dikkât et ki, o göklerden ve yerlerden bu kadar çeşitli hizmetler meydana geliyor ki, akıl onda hayrân olur. Taşları lâil ve yâkût eder. Dağları, altın ve gümüş kaynağı eder. Bitkiler için yeryüzünü coşturur ve canlandırır ve Adn cennetinin benzeri yapar. Yeryüzü de, tâneleri alıp meyve verir ve ayıpları örter; ve açıklamaya gelemeyen yüzbinlerce acâibi alır, verir. Ve dağlar dahi böylece çeşitli mâdenler oluşturur; bütün bunları yaparlar. Fakat insâna mahsûs olan bir hizmet onların elinden gelmez.

Hak Teâlâ [**وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ**] **“Ve lekad kerremnâ benî âdeme”** (İsrâ, 17/70) Yâni "Andolsun biz, Âdemoğullarına izzet ve şeref verdik." buyurmuş; "Andolsun biz, göklere ve yere izzet ve şeref verdik." buyurmamış olduğu için, o bir hizmet ancak insânda açığa çıkar. Şimdi ne yerin ve ne göğün ve ne de dağların yapamadıkları o bir hizmet insandan açığa çıkınca, o zâlîmlik ve câhîllik ondan gizli olur.

Eğer sen der isen ki: "Ben o hizmeti yapmıyorum ammâ, benden bu kadar çeşitli hizmetler husûle geliyor".

Derim ki, insânı o çeşitli hizmetler için halketmemişlerdir. Bu ona benzer ki sen hind çeliğinden yapılmış ve pâdişâhların hazinesinde benzeri bulunmayan gayet kıymetli bir kılıcı alıp, ben bunu hizmet dışı bırakmıyorum, böyle bir hizmet yerine getiriyorum diye kokuşmuş bir öküzün etinde satırlık hizmetinde kullanıyorsun; veyâhut bir altın tencere getirmişsin, onda şalgam pişiriyorsun. Oysa onun küçük bir parçasından yüz tencere satın alınır. Yâhut mücevher bir bıçağı, hizmet dışı bir halde bırakmıyorum, iş görüyorum ve kabak asıyorum diye, bir kırık kabağa çivi yapıyorsun. Bu haller komik ve teessûf olmaz mı? O kabağın lâıykı, kıymeti bir puldan ibâret bulunan bir tahta veyâ demir çivi iken, yüz altın kıymetindeki bir bıçağı, bu işte kullanmak ne akıldır! Hak Teâlâ, sana çok büyük kıymet takdîr etmiştir. Nitekim buyurur: [**إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ**] **“İnnallâheşterâ minel mu'minîne enfusehum ve emvâlehum bi enne lehumul cennete,”** (Tevbe, 9/111) Yâni "Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini cihâda ve mallarını sadaka ve infâka sarfedenlere karşılık olarak cennet vererek müşterî oldu." Şiir:

Tercüme: "Sen kıymetce iki cihanın ötesindesin; ne yapayım kendi kadrini bilmiyorsun." Mısırâ:

Tercüme: "Kendini ucuz satma; çünkü sen çok ağır değersin."

Hak Teâlâ buyurur ki: Ben sizi ve vakitlerinizi ve nefeslerinizi ve mallarınızı ve dünyânızı satın aldım. Eğer bana sarf eder ve bana verirsiniz onun bedeli ebedî cennettir. İşte benim indimdeki kıymetin budur. Eğer sen kendini cehenneme satar isen, kendine zulmetmiş olursun. Bu tıpkı bir adamın yüz altın kıymetindeki bir bıçağı duvara çakıp, ona bir kabak veyâ testi asmasına benzer. Sen özürle berâber dersin ki: Ben kendimi yüksek hizmetlere meşgûl ediyorum; fıkıh ve hikmet ve tıp ve mantık ve astronomi ve diğerleri gibi ilimleri tahsîl ediyorum. Cevap veririm ki: Bunların hepsi kendin içindir. Eğer fıkıh tahsilinde isen bunu, elinden ekmeğini bir kimse kapmasın ve elbiseni yırtmasın ve seni öldürmesin tâ ki selâmetle yaşayasın diye öğreniyorsun. Ve eğer astronomi tahsîl ediyorsan, feleğin halleri ve

onun te'sirleri ve yeryüzünde bolluk ve kıtlık, eminlik ve korku, hep senin hallerine bağlanır ve senin içindir. Ve yıldızların uğur ve uğursuzluk durumundan senin kısmetin etkilenir. Bu da senin içindir. Dikkat edersen asıl sensin ve bütün bunlar senin için ikinci derecedir. Ve senin için ikinci derece olanın bu kadar ayrıntısı ve acıplıkları ve halleri ve çok tuhaf ve sonsuz âlemleri olunca, dikkat et ki, aslının halleri ne olur? Ve senin için ikinci, derece olanların çıkışı ve inişi ve uğuru ve uğursuzluğu ve faydası ve zararı olunca, sen ki asılsın, kendine bir bak, rûhlar âleminde ne çıkış ve iniş ve uğur ve uğursuzluk ve fayda ve zarar olur. Nitekim filân rûhun o özelliği vardır ve ondan bu açığa çıkar ve filân işe yarar.

Senin için âlemde, bu uyku ve yemek gıdâsından başka, Hak nûrundan bir gıdâ vardır ki; **"Rabb'imın yanında gecelerim; O beni yedirir ve içirir"** onun delilidir. Bu âlemde o gıdâyı unutmuş ve bu gıdâ ile meşgûl olmuşsun; ve gece ve gündüz teni beslersin. Sonuçta bu ten senin atındır ve bu âlem onun ahırıdır. Atın gıdâsı, binicinin gıdâsı olamaz. Onun meyli uyku ve yemek ve nîmet içinde yaşamayadır. Sebebi odur ki, hayvanlık ve dört ayaklılık sana üstün gelmiştir. Sen atın üstünde, atların ahırında kalmışsın; ve bâkâ âleminin pâdişahları ve emirlerinin yanında makâmın yoktur; gönlün oradadır. Fakat ten üstün olunca, tenin hükmüne girip ona esir olmuşsun.

Nitekim Mecnûn Leylâ'nın şehrine gitmeye niyetlenip, akli başında oldukça devesini o tarafa sürdü. Ne zaman ki, bir an, Leylâ'ya konsantre olup kendini ve devesini unuttu; devesinin ise köyde bir yavrusu olduğundan, fırsat bulup geri döndü ve köye ulaştı. Mecnûn kendine gelince, iki günlük yoldan geri dönmüştü. Böylece üç ay yolda kaldı. Sonuçta bu deve benim belâmdır diye bağırıp, deveden aşağıya atladı ve yaya olarak gitti ve dedi: Şiir:

Nazımdan tercüme: "Devemin arkadadır meyli; benimki önde.

İki muhâlif sevdâ arasında kaldım."

Seyyid Burhâneddin (k.s.) söz söyler idi.

Birisi dedi ki: Senin medhini filân kimseden işittim.

Buyurdular ki: Göreyim o filân nasıl adamdır; onun beni tanıyıp medhedecek mertebesi var mıdır? Eğer o, beni söz ile tanımış ise, şu halde beni tanımamıştır. Çünkü bu söz ve bu harf ve ses ve bu dudak ve ağız kalmaz; bütün bunlar arazdır. Ve eğer fiil ile tanımış ise, yine böyledir. Ve eğer benim zâtımı tanımış ise, o zaman bilirim ki, o benim medhimi edebilir; ve o medh, benim medhim olur.

Hikâye: Pâdişâhın biri oğlunu hüner ehlinde bir gruba vermiş ve onlar, ona astronomi ilmi ve falcılık ve tıp vesâire öğretmiş idiler. Çocuk ahmaklığının ve kalınkafalılığının kemâliyle berâber, tamamiyle üstâd olmuştu. Birgün pâdişâh yüzüğünü avucunun içine koyup, oğlunu imtihan için: "Gel avucumun içinde ne olduğunu söyle!" dedi.

Çocuk cevap verdi ki: "Elinde tuttuğun yuvarlaktır, sarıdır, içi oyuk ve mâdenidir."

Pâdişâh dedi: "Mademki doğru ipuçları verdin, bundan dolayı böyle bir şeyin ne olabileceğine de hükmet!"

Çocuk: "Kalbur olması gerekir" cevâbını verdi.

Pâdişâh dedi: "Akılları hayran edecek derecede isâbetli ipuçları verdin. Bu kadar tahsîl ve bilgi kuvveti nereye gitti? Kalburun avuç içine sığamayacağını düşünemedin."

Şimdi zamanımızdakilerin ilimleri de böyledir. İlimlerde kılı kırk yararlar, kendilerine ilişkisi olmayan şeyleri gâyet iyi bilmişlerdir; ve o ilimlerde onlara tam bir ihâta hâsıl olmuştur; ve mühim olan ve hepsinden daha çok ona lâzım bulunan kendinin kendiliğini bilmez. Bu câizdir, o câiz değildir; ve bu helâldir, o haramdır diye her şeye helâl ve haramla hükmeder. Oysa kendisini bilmez ki helâl midir, haram mıdır? Câiz midir, pâk mıdır, yoksa pâk değildir? Bundan dolayı bu içi oyukluk ve sarılık ve işlenmişlik ve yuvarlak oluş, ona ârizîdir. Ateşe attığın zaman, bunların hiçbirisi kalmaz. Zâtı bunların hepsinden sâfi olur. İlimlerden ve fiilden ve sözden velhâsıl her şeyden verdikleri nişan böyle olur. Bunların hepsinden sonra, onun bâkî olan cevherlerine alâkası yoktur. Onların nişanı işte böyle olur. Herşeyi söylerler ve açıklarlar; ve sonunda avuç içinde kalbur olduğuna hükmederler. Çünkü asıl olan şeyden haberleri yoktur.

Ben ne tür kuşum, bülbül müyüm, yâhut papağan mıyım? Eğer bana ötüşünü değiştir derlerse, edemem. Mademki benim lisânım ancak budur, bunun dışında bir şeyi söyleyemem. Bu halim o kim-senin tersinedir ki, o kimse kuş ötüşünü öğrenmiştir; fakat kendisi kuş değildir; kuşların düşmanı ve avcısıdır. Kendisini kuş zannetsinler diye kuş sesi çıkarır. Eğer ona bu sestten başka bir ses çıkar diye hükmederlerse çıkarabilir. Çünkü bu ses onda ödünçtür; ve o kendisinin olmadığından, başka ses

çıkarmaya gücü yeter. Çünkü onu öğrenmiştir. Halkın kıymetli eşyalarını çalan kimse, her hânedan bir kumaş gösterir.

BEŞİNCİ FASIL

Emîr Pervâne dedi ki: "Ümîd etmediğim ve ona lâıyk oluşum aklımdan geçmediği halde, Hz. Mevlânâ'nın teşrif buyurmaları ne lûtûftur. Bana gece gündüz huzurda el bağlayıp, köleler ve çıraklar zümresinin safında durmak icâb ederdi. Henüz ona da lâıyk değilim. Bu teşrif ne lûtûf olmuştur!"

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: "Benim sizi ziyâretim himmetinizin yüksekliği içindir. Mertebeniz azîz ve büyüktür. Yüce ve çok büyük hizmetler ile meşgûlsünüz. Bununla beraber himmetinizin yüksekliğini yetersiz görüyorsunuz; ve o hizmetleri kafi görmeyip üzerinize birçok şeyleri de lâzım biliyorsunuz. Gerçi bizim de gönlümüz, dâima size yönelmiştir; velâkin sûret ile de müşerref olmak istedik. Çünkü sûretin de çok büyük itibârı vardır. İtibâr ne demek?... Belki öz ile ortaklığı vardır. Nitekim mânâsı ve sûreti olmayan bir iş husûle gelmez. Ve nitekim çekirdeği kabuksuz olarak dikersen, gelişmez ve büyümmez. Ammâ berâber dikersen, çıkıp bir büyük ağaç olur.

Şimdi bu yönden ten dahî, çok büyük bir asıldır; ve onsuz iş vücûda gelmez ve maksat hâsıl olmaz. Mânâyı bilen ve mânâ olmuş olan kimsenin indinde aslanan şey mânâdır. **"İki rek'at namaz dünyâ ve içindekilerden hayırlıdır"** dedikleri herkese göre değildir. Bu o kimseye göredir ki, eğer onun iki rek'at namazı zâyî olursa, bu zâyî oluş ona dünyâ ve dünyânın üstündekilerin ve içindekilerin zâyî oluşundan daha zor gelsin.

Dervişin birisi bir pâdişâhın huzuruna gitti.

Pâdişâh ona: "Ey zâhid!" diye hitâb etti.

Derviş ona: "Zâhid sensin!" dedi.

Pâdişâh cevap verdi: "Ben nasıl zâhid olurum ki, bütün dünyaya sâhibim?"

Derviş dedi: "Hayır, aksini goruyorsun; dünyâ ve âhiret ve onların bütün mülkü benimdir ve ben âlemi tutmuşumdur; sen ise, bir lokmaya ve hırkaya kanâat etmişsin."

[فَإَيْنَمَا تَوَلَّوْا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ] **"fe eynemâ tuvellû fe semme vechullâh"** (Bakara, 2/115) Yâni "Ne-reye, hangi yöne döner, yönelirseniz Allah'ın yüzü, işte oradadır" dan kasıt aralıksız geçerli ve revaçta olan o vecihtir ki bâkîdir. Âşıklar kendilerini bu veche fedâ etmişlerdir, ve bedel taleb etmezler. Onlardan arta kalanı en'am yâni hayvânât gibidirler. Her ne kadar onlar, en'âmdırlar, yâni hayvândırlar, fakat ni'metlenmeye hakedicidirler; ve her ne kadar ahırdadırlar; velâkin ahır emîrinin makbûlûdürler. İsterse onları bu ahırdan kurtarıp nakleder ve kendi özel ahırına götürür. Nitekim onun mebdai yok idi. Ona vücûd verdi ve vücûdunu mâdensel ahıra getirdi; ve mâdensel ahırdan bitkisele ve bitkiselden hayvânîye ve hayvâniden insânîye ve insâniden melekiye sonsuz olarak getirdi.

Şimdi bunların hepsini onun bu cinsten ahırlarının çok olduğunu ve **Le terkebunne tabakan an tabakin. Fe mâ lehum lâ yu'minûn.** (İnşikâk, 84/19-20) Yâni "Siz ey insânlar hiç şüphesiz tabakadan tabakaya bineceksiniz. Öyleyse onlara ne oluyor ki imân etmiyorlar?" âyet-i kerîmesi icâbınca, birinin diğerinden daha yüksek bulunduğunu ikrâr etmen için, sana gösterdi ve buyurdu: Bunu sana onun için göstermedim ki, benim bu cins ahırlarımın çok olduğunu tasdik edesin. Ve diğer mevcûd tabakaları onun için gösterdim. Çünkü inkâr edip dersin ki: "İşte san'at üstâdı budur." Ve bunların bir türünü ona inanmış olmaları için göstermiş ve diğer türleri yalnız tasdik edip imân etmeleri için göstermemiştir. Nitekim bir pâdişâh kıymetli kaftan verir ve lûtûfta bulunur ve iltifatta bulunur; ve iltifatı kendisinden başka şeyler ümît etmeleri ve keselerin ümîdine düşmeleri için eyler. Onun ihsânı, işte pâdişâh budur, başka ihsanda bulunmayacaktır, diğer hazineleri yoktur; bu kadarını kâfi bulur, desinler diye değildir. Eğer pâdişâh bir kimsenin böyle söyleyeceğini ve böyle bileceğini bilse, aslâ ona lûtûfta bulunmaz.

Zâhid odur ki, âhiri yâni sonu görür; ve dünyâ ehli ise ahırı görür; velâkin en seçkin ve ârif olanlar ne âhiri ve ne de ahırı görür. Onların bakışı evvele olmuştur; ve her şeyin kaynağını görürler. Nitekim buğday eken bir ârif nihâyet buğday çıkacağını bilir. Başlangıçtan sonu görür. Arpa ve pirinç vesâire de böyledir. Başını görünce artık sonuna bakmaz. Son, başında ona bilinen olmuştur; ve onlar nâdirdirler. Ve sonu görenler mutavassıtlar yâni orta derecelerde olanlardır; ve ahırda olanlar ise en'am yâni hayvânattırlar.

Her işte insana rehber olan derttir. Bir kimsede bir işin derdi ve o işin heves ve aşkı, derîinde ortaya çıkmadıkça o işe girişmez ve o iş dertsiz ona kolaylaşmaz. Dünyâ olsun, âhiret olsun, marangozluk olsun, pâdişâhlık olsun, ilim olsun, amel olsun ve diğerleri.

Hız Meryem'de hâmilelik derdi ortaya çıkmadıkça o ağaç tarafına gitmedi. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: [فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ] **“Fe ecâe hel mehâdû ilâ ciz'in nahleh”** (Meryem 19/23) Yâni “Derken doğum sancısı onu bir hurma ağacına dayanmaya sevketti.” O dert, onu ağaç tarafına götürdü; ve kuru ağaç, meyve veren oldu. Ten Meryem gibidir ve her birimizin Îsâ'sı vardır. Eğer biz de dert ortaya çıkarsa, Îsâ'mız peydâ olur ve doğar. Ve eğer dert olmazsa, o gizli yoldan gelen Îsâ yine aslına ulaşır. Ancak biz mahrûm ve nasipsiz kalırız. Şiir:

Îzâhen tercüme: Can içeriden fakra ve tabîat dışarıdan ihtiyaç tedarikine ve nefis iblisi yemeğin çokluğundan hazımsızlık hastalığına mübtelâ olduğundan, bunların bütün hepsinden oluşmuş olan Cemşid yâni insan, sabah oluşundan beri mânevi gıdâsını bulamayıp, aç kalmıştır. Şimdi bu hastalıklara sen ilâç yap! Çünkü yeryüzünde Mesîh sensin. Mesîh dünyâ tarafına gidince, ilâç ta kaybolur gider.

ALTINCI FASIL

Bu söz, söze muhtaç olan ve söz ile idrâk eden kimse içindir. Velâkin sözsüz idrâk eden kimse için, söze ne hâcet vardır! Nihâyet gökler ve yerler, idrâk eden kimse için hep sözdür. Ve onlar sözden doğmuşlardır ki "**Kün feyekûn**" yâni "Ol, hemen olur" bunun delîlidir. Şimdi hafif ses ile işiten kimse-nin yanında, yüksek ses ile konuşmaya gerek var mıdır?

Arapça konuşan bir şâir, bir Türk pâdişâhının huzuruna geldi; kendisi farsça bilmezdi. Şâir pâdişâh için arapça ayrıntılı şatafatlı bir şiir yazmıştı. Pâdişâh tahtına oturmuş ve dîvân ehlinin hepsi emîrlar ve vezirler sıralanarak hazır olmuşlar idi. Şâir ayağa kalkıp şiirini okumaya başladı. Pâdişâh beğenilecek bir yere gelince, tam yerinde başını salları; ve şaşkınlık verecek bir yere geldiğinde, hayret hâli gösterir; ve tevâzû yerine gelince, iltifât eder idi.

Dîvân ehli hayrette kalıp: "Pâdişâh bir kelime bile arapça bilmez, mecliste uygun bir şekilde başını sallaması, ondan nasıl çıktı? Acabâ arapça biliyor da, bu kadar seneden beri bizden mi sakladı! Oysa ki eğer biz, arapça söylemiş olsak, vay bizim hâlimize!" dediler.

Padişahın hâs bir hizmetçisi vardı. Dîvân ehli bir araya gelip ona hediye olarak at ve katır ve mal verdiler ve bir o kadarını da vaad ettiler, ve dediler ki: "Bizi pâdişâhın arapça lisânı bilip bilmediği konusunda bilgilendir! Eğer arapça bilmiyor idiyse, uygun yerlerde başını sallaması nasıl oldu? Yoksa kerâmet ve ilhâm türünden mi idi?"

Hizmetçi sonunda bir gün fırsat buldu. Çünkü pâdişâh avda bir çok av avlamış ve şen şakrak olmuş idi. Hizmetçi bunun sebebini o sırada pâdişâhtan sordu. Pâdişâh güldü ve dedi: "Vallâhi ben arapça bilmem; velâkin öyle başımı salladım, yâni onun şiirden amacının ne olduğunu anladığım için başımı salladım; ve bildiğiniz şekilde beğendim."

Şimdi bundan anlaşıldı ki asıl, amaçlanandır. O şiir amaçlananın dalıdır. Muhakkaktır ki, eğer o amaçlanan olmasaydı, şiir söylenmemiş olurdu. Eğer amaçlanana bakılırsa ikilik kalmaz, ikilik dallardadır. Asıl ise birdir. Nitekim şeyhlerin yolu gerçi mahal ve söyleyiş ve hâller ve fiiller itibarıyla sûrette çeşitlidir. Fakat amaçlanan yönünden bir şeydir; ve o da Hak talebinden ibârettir. Ve nitekim bu içinde bulunduğumuz konağa rüzgâr esip, bir halının köşesine dokunur; ve kilimlerde dalgalanma ve hareketler oluşturur; çer çöpü havaya kaldırır. Havuzun suyunu zerre zerre döndürür, ağaçları ve dalları ve yaprakları dans ettirir. Bütün bu birbirinden farklı çeşitli hâlleri gösterir. Velâkin amaçlanan, asıl ve hakikat yönünden bir şeydir. Çünkü hepsinin hareketi bir rüzgârdandır.

Bu sırada huzurda olanlardan birisi "Biz kusurluyuz" demesi üzerine Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr aşağıdaki anlatıma başladı:

Bu endişede olan ve kendisine "Âh ben ne haldeyim ve niçin böyle yapıyorum!" diye kendi kendine kızan kimse için bu hâl, Hakk'ın muhabbetine ve yardımına mensûb kılmasına delîldir. Çünkü "Kızma devâm ettikçe dostluk da devâm eder" denilmiştir. Çünkü dostlara kızılır, yabancıya kızılmaz. Şimdi bu kızma dahî çeşitlidir. Üzerinde derdin te'siri ve ondan haberi olan kimse hakkında bu kızma, yardım ve muhabbet delîlidir. Velâkin kızma, üzerinde te'sir gerçekleşmeyen kimse için muhabbet delîli değildir. Nitekim tozlarını çıkarmak için bir halıya sopa vururlar. Akıllar buna kızma demezler. Velâkin kendi oğlunu ve ahibânını döversen, ona kızma derler; ve muhabbetin delîli böyle bir yerde gözükür. Mâdemki kendinde bir dert ve pişmanlık görüyorsun, bu Hakk'ın kızmasına ve muhabbetine delîldir.

Eğer din kardeşinde bir ayıp görürsen, o ayıp sendedir, oysa onda görüyorsun. Âlem ayna gibidir, kendinde işli olanı onda görürsün; çünkü "**Mü'min mü'minin aynasıdır**" buyrulmuştur. O ayıbı kendinden izâle et! Çünkü incindiğin şey sendedir. Bir fili su içmek için bir pınara getirdiler. Suyun içinde kendini görünce ürktü. Oysa o, başkasından ürktüğünü zannetti; kendisinden ürktüğünü bilmedi. Sendeki zulüm, kin, hased, hırs, merhametsizlik ve kibir gibi bütün kötülenmiş ahlâklar olduğu halde, bundan etkilenmiyorsun. Bunları bir başkasında görünce etkilenip, ondan ürkersin. Bundan dolayı bil ki, kendinden incinir ve ürkersin. Bir adamın kendi noksanı ve çıbanı kendisine çirkin görünmez. Yaralı eliyle yemeğini yer ve parmağını yalar; ve aslâ onlardan mîdesi bulanmaz. Ammâ başkasında bir çir-

ban veya biraz yara görse, o yemekten öğrenir ve hazmedemez. Kötülenmiş ahlâk ta, noksanlıklara ve çibanlara benzer. Bir adamın kendinde olunca, ondan rencide olmaz. Fakat başkasında onlardan bir parçasını görse, incinir ve nefret eder. Sen ondan ürkütüğün gibi, onun da senden ürkmesini ve incinmesini ma'zur tut; senin incinmen onun özrüdür. Çünkü senin rencide olman onu görmedendir; ve o da öylece görür. Çünkü **"Mü'min mü'minin aynasıdır"** buyrulmuştur. **"Kâfir kâfirin aynasıdır"** denilmemiştir. Bu yüksek söz kâfirler için ayna yoktur demek değildir. Ancak kâfirin kendi aynasından haberi yoktur, demek olur.

Pâdişâhın biri çok gazablı bir şekilde, bir nehir kenarında oturmuş idi. Emîrlere onun gazabından çekindiklerinden ve korktuklarından, hiçbir şekilde yüzü gülmüyordu. Onun bir maskarası olup, ona gayet yakın idi. Emîrlere, ona mürâcaat edip: "Eğer pâdişâhı güldürürsen sana şunu veririz" dediler. Maskara pâdişâhın yanına gitti, her ne kadar uğraştı ise, pâdişâh ona bakmadı. Pâdişâhı güldürmek için, gülünç hâller gösterdi. Fakat pâdişâh suya bakar ve başını kaldırmazdı. Maskara pâdişâha dedi: "Suyun içinde ne görüyorsun?" Pâdişâh: "Pezevenğin birini görüyorum" dedi. Maskara cevap verdi: "Ey âlem pâdişâhı, bu köle dahî kör değildir, senin gördüğünü o da görüyor."

O'nun, yâni Hakk'ın huzuruna "iki" ve "ene", yâni "ben" tâbirleri sığmaz; sen "ene" dersin, o da "ene" der. Ya sen O'nun karşısında öl, yâhut O senin karşısında ölsün. Fakat O'nun ölmesine ne hariçte ve ne de zihinde imkân yoktur. Çünkü **"O, ölmeyen bir diridir."** O'nun o derece lütfu vardır ki, eğer mümkün olsa idi, senin için ölürdü. O zaman ikilik kalkardı. Şimdi mademki O'nun ölmesi mümkün değildir, sen öl, tâ ki O sana tecelli etsin ve ikilik kalksın.

Aynı cinsten iki kuşu beraberce bağlasan, iki kanat dörde dönüştüğü halde, uçamazlar; çünkü ikilik mevcuttur. Velâkin diri kuşa, bir ölmüş kuş bağlasan o uçar; zîrâ ikilik kalmamıştır. Güneşin o derece lütfu vardır ki yarasanın huzurunda ölür. Fakat onun ölmesine imkân olmayınca böyle söyler: "Ey yarasa, lütfum bütün cihâna ulaşmıştır. Senin hakkında dahî, ihsân etmek isterim. Senin ölmen mümkün olduğundan, huzurumda öl, tâ ki benim celâl nûrumdan nasîbi olan olasın ve yarasalıktan kurtulup yakın Kâf'ın ankâsı olasın."

Hakk'ın kullarından bir kulun o derece kudreti olmuştur ki kendisini bir dostu için fedâ etmiştir. Hak'dan o dostunun kabûlünü niyâz etti.

Hak kabûl buyurmadı ve nidâ geldi ki: Ben onu istemiyorum.

Hakk'ın o kulu, ısrâr edip ricâdan vazgeçmedi ve: Ya Rabbî, bende bu niyâzı ortaya çıkaran sensin; o niyâz benden gitmiyor."

Nihâyet nidâ geldi ki: Eğer onun makbûl olmasını arzu edersen, başını fedâ et ve sen yok ol ve kalma ve âlemden git!

"Yâ Rab râzı oldum" deyip öyle yaptı; ve başını o dostu için fedâ kıldı. Sonuçta o dostun işi hâsıl oldu. Bir günlük ömrü, evvelen ve âhiren bütün âlemin ömrüne muâdil olan hayatını fedâ edecek derecede bir kulda bir lütuf olunca, lütufları halkeden Hak Teâlâ Hazretlerinde böyle bir lütuf olmaz mı? Bu mümkün değildir?

Velâkin mademki onun fenâsı mümkün değildir, bâri onun huzurunda sen fâni ol!

YEDİNCİ FASIL

Kaba biri gelip mecliste bir büyüğün üst tarafına oturdu. Hz.Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

Büyüklerin indinde yukarı ve aşağının ne farkı vardır! Onlar kandil gibidirler. Eğer kandil başa otursa, kendisi için değildir; onun amacı, başkalarının menfaatidir. Onun yüzünden onlar haz bulurlar. Yoksa kandil, ister yukarıda, ister aşağıda her nerede olursa olsun yine kandildir. Her hâl üzere kandle ne mahal vardır. Çünkü güneş ebedî mevcûttur. Eğer onlar dünyânın yüksek makâmalarını talep ederlerse, gâyeleri o değildir. Oysa halkta o bakış açısı olmadığından, onların kadirlerinin yüksekliğini göremezler.

O evliyânın ileri gelenleri, dünyâ ehlini dünyâ tuzağıyla avlayıp, o yüksek mânevi mertebelere başkalarını da ulaştırmak ve âhiret tuzağına düşürmek isterler. Nitekim Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz Mekke-i Mükerrreme'yi ve diğer beldeleri muhtaç olduğu için değil, hepsine hayat bahşetmek ve aydınlık ve bînâlık ikram etmek için zabtetti. **"Bu öyle bir eldir ki, vermeye alışmıştır; almaya alışamamıştır."** Onlar vermek için halkı aldatırlar. Yoksa onlardan bir şey almak için değil.

Meselâ bir kimse hîle ile kuşları tutup, yemek ve satmak için bir tuzak kurar. Buna "mekr" ve "hîle" derler. Fakat pâdişâhın birisi kendinin hakikatinden haberi olmayan acemî ve kıymetsiz birdoğan kuşunu tutmak ve kolu üzerinde onu müşerref ve eğitilmiş ve terbiyeli kılmak için tuzak kurarsa, sûrette hîle olmakla beraber ona mânâda "mekr" demezler. Bunu sıdk ve lütûf bahşetmek ve ölüyü diriltmek ve taşı la'l etmek ve ölü menîyi insân kılmak ve bunlardan daha yüksek etmek bilirler. Eğer doğan kuşu kendisini niçin tuttuklarını bilse idi, tuzağa muhtac olmaz idi. Belki can ve dil ile tuzağın bekçisi olur idi; ve pâdişâhın elinde uçucu olur idi.

Halk onların görünüşteki sözlerine bakıp, biz bunları çok dinledik, bu sözler içimizde kat kat doludur, derler. [وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ] **"Ve kâlû kulûbunâ gulfun, bel leanehumullâhu bi kufrihim"** (Bakara, 2/88). Yâni "Kalblerimiz perdelidir, dediler. Bilakis küfürleri sebebiyle Allah onlara lânet etti."

Kâfirler dediler ki; bizim gönüllerimiz bu cins sözlerin kılıfıdır ve bundan doluyuz.

Hak Teâlâ Hazretleri onlara cevâben buyurur: Hâşâ ki onlar bu sözden dolu olsunlar. Onlar ves-vese ve hayâlden ve şüphe ve şirkten ve belki lânetden doludurlar.

[بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ] **"bel leanehumullâhu bi kufrihim"** Yâni: "Bilakis küfürleri sebebiyle Allah onlara lânet etti." Keşke bu kötü sözlerden boş olsalar idi. Hiç olmazsa kabûl edici olurlar ve bu sözleri kabûl ederlerdi. Onlar kabûl edici de değildirler. Hak Teâlâ onların kulaklarına, gözlerine, gönüllerine mühür vurmuştur. Tâ ki gözlerinin nûru başka bir renk ve Yûsuf'u kurt görsün; ve kulakları başka bir ses işitsin ve hikmeti boş ve kötü sözler addetsin; ve gönüllerine başka bir renk hissettirmiştir ki, ves-vese ve hayâl mahallî olsun. Nitekim kış, buzdan ve soğukluktan kat kat şekiller ve hayâller toplamıştır. Çünkü [حَتَّمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً] **"Hatemallâhu alâ kulûbihim ve alâ sem'ihim, ve alâ ebsârihim gışâvetun"** (Bakara, 2/7) Yâni "Allah onların kalbleri üstüne de, kulakları üstüne de mühür basmış, gözlerinin üzerine bir de perde çekmiştir" âyet-i kerîmesi hükmünce, hiç onlar bu hikmetlerden dolu olur mu? Kokusunu bile bulmamışlar ve yaşadıkları sürece ne onlar ve ne kendileriyle iftihar ettikleri kimseler ve ne de ataları işitmemişlerdir.

Ve onların aslı bir testidir ki, Hak Teâlâ onu, bâzılarına su dolu gösterir ve ondan içip kanarlar; ve bâzılarına boş gösterir. Mâdemki testinin hakkındaki muâmele böyledir, bu testi boş bulanın şükrüne mahal var mıdır? Şükrü testi dolu bulan kimse eder; ve bu testi ise âdemdir. Ne zaman ki Hak Teâlâ Hazretleri, Âdem'in su ve kilini halketti ve **"Kırk sabah Âdem'in çamurunu kendi eliyle yoğurdu"** hadîs-i şerîfinde beyân buyrulduğu üzere, onun kalıbını tamamıyla düzdü; ve bu kadar müddet yeryüzünde kalmış idi. İblîs (lânet üzerine olsun) inip onun kalıbına nüfûz etti ve onun bütün damarlarını dolaşıp temâşâ etti. Ve kan ve (safrâ, dem, sevdâ, balgam) ile dolu olan damarlarıyla bağlarını gördü. "Eyvah, arşın sâkında ortaya çıkacağını görmüş olduğum İblîs, sakın bu olmasın, o İblîs mutlak budur."

Hz.Pîr-i dest-gîr "es-selâmû aleyküm" deyip, meclisten kalktı.

SEKİZİNCİ FASIL

Atabek'in oğlu geldi. Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr buyurdular ki: Baban dâimâ Hak'la meşguldür; ve inancının gâlib olduğu sözlerinden bellidir.

Birgün Atabek dedi ki: "Anadoluda yaşayan kâfir Tatarlara kız verelim ki, dinde birlik oluşsun ve yeni din olan müslümanlık kalsın" dediler. Cevap verdim ki: "Bu din ne zaman bir olmuştur? Dâimâ iki ve üç olup, aralarında savaş ve kavga var olagelmıştır. Siz dîni nasıl birleyebileceksiniz?"

Bu söz üzerine Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr izâhlar vermeye başladılar: Şöyleki: Vahdet yâni birlik kıyâmette olur; fakat bu dünyâda mümkün değildir. Çünkü burada her birinin türlü türlü amacı ve hevâsı vardır. Birlik, burada mümkün olmaz. Ancak kıyâmette hep bir olurlar; ve bir yere bakarlar ve bir kulak ve bir dil olurlar.

İnsanda çok şeyler vardır. Fâre vardır, kuş vardır. Bir kere kuş kafesi yukarıya götürür ve fâre yine aşağı çeker; ve insanda yüzbinlerce çeşitli vahşilik mevcuttur. Fâre fâreliğini ve kuş, kuşluğunu ancak oraya gidince terk edip hepsi bir olurlar. Çünkü istenilen ne yukarıda, ne aşağıdadır. İstenilen görününce, ne yukarı uçar ve ne de aşağıya çeker. Bir şeyi kaybeden kimse, sağını solunu, önünü ve arkasını arar. O şeyi bulunca, ne yukarıyı, ne aşağıyı, ne sağını ne solunu, ne önünü ve ne de arkasını aramaz; cem' olur. Bundan dolayı kıyâmet gününde hep bir göz, bir dil, bir kulak ve bir akıl olurlar. Nitekim on kişi bir bağa veyâ dükkâna ortak olunca, sözleri ve dertleri bir olur ve bir şeyle meşgûl olurlar; çünkü istekleri birdir.

Şimdi kıyâmet gününde hepsinin işi Hak'la olunca, hepsi bir olurlar. Bu mânâ ile herkes dünyâda bir işle meşgûldür. Kimi kadın, kimi mal, kimi kazanç, kimi ilim muhabbetindedir. Hepsini benim dermânım, zevkim, hoşluğum, râhatım ondadır; ve o, Hakk'ın rahmetidir diye inanır. Bir an sıkıntıya girince, o zevk ve râhat arayışı, doğru değilmiş, meğer iyi arayamamışım, tekrar arayayım der. Ne zamanki yine arar, yine bulamaz. Tâ rahmet perdesiz yüz gösterinceye kadar böylece arar durur. On-
dan sonra yolun o olmadığını bilir.

Velâkin Hak Teâlâ'nın kulları vardır ki, kıyâmetten evvel böyledirler; ve onlar hakîkati görürler. Nitekim Hz. Âlî (kerremallahu vechehû) efendimiz **"Bu madde beden kalıbı kaldırılıp kıyâmet ortaya çıksa, benim yakînim artmaz."** Örneği şöyledir ki, birtakım kimseler karanlık gecede bir hâne içinde her tarafa yönelerek namaz kılarlar. Gündüz olunca yönelişlerinde hatâ edenler Kible'ye dönerler. Velâkin zâten gece Kible'ye yönelmiş olan kimse niçin başka yöne dönsün? Çünkü herkes onun döndüğü tarafa döner.

Şimdi bütün bu dünyâ karanlığında yüzlerini Hakk'a döndürüp, mâsivadan yâni Hakk'ın dışındaki şeylerden yüz çeviren kullar hakkında, kıyâmet hazırdır. Bu sözün sonu yoktur. Velâkin tâlibin isti'dâd'ı miktarınca ulaşır. Hak Sübhânehû Hazretleri: **[وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ]** **"Ve in min şey'in illâ indenâ hazâinuhu ve mâ nunezziluhû illâ bi kaderin ma'lûm"** (Hicr, 15/21) Yâni "Halkın muhtaç olduğu eşyanın hepsi, bizim kudret ve emrimizin hazîneleri indindedir. Biz onu ancak bilinen miktar üzere indiririz" buyurmuştur. Hikmet, yağmur gibidir; aslında haddi ve sonu yoktur. Fakat tâlibin ihtiyâcı miktarınca iner. Kışta, baharda, yazda ve sonbaharda yağmur ihtiyâc miktarınca ve baharda böylece az ve çok yağar. Fakat geldiği mahalde yağmurun haddi ve sonu yoktur. Attârlar şekerleri veyâ doğal ilaçları kağıtlara korlar. Şekerlerin mevcûdu kağıtlara koydukları kadar değildir. Şekerlerin ve ilaçların menbaı haddsiz ve sonsuzdur. Hiç kağıda sığar mı?

Kur'ân-ı Azîmü's-şan Muhammed (s.a.v.) Efendimiz'e niçin sûre sûre inmeyip, ayet ayet ve kelime kelime indi diye kusur bulmaya çalışırlar. Mustafâ (s.a.v.) buyurdu ki: "Bu ahmaklar, ne söylüyorlar; eğer hepsi bir kerede inse eririm, kalmam". Çünkü vâkıf olan kimse, az şeyden, çok şey anlar; ve bir şeyden şeyler ve bir satırdan kitaplar çıkarır. Onun örneği şöyledir ki, meselâ bir takım kimseler oturup bir olay dinlerler. Onlardan birisi, olayın içinde bulunmuş olduğundan, hâlleri tamamıyla bilir. Bir işâretten o hepsini anlar ve sararıp kızarır; ve hâlden hâle girer; ve diğerleri hâllerin hepsine vâkıf olmadıklarından işittikleri kadar anlarlar. Velâkin vâkıf olan kimse, onların anladıklarından çok anlar.

Gelelim sadede. Attâr dükkânına gittigin vakit de, şeker orada çoktur. Velâkin ne kadar para getirmiş isen, attâr bakıp, onun miktarınca verir. Burada para, himmet ve inançtır. Himmet ve inanç mik-

tarınca söz iner. Şeker almaya geldiğin zaman cuvalına bakarlar. Bir kile mi, ya da iki kile mi alır; ne kadar ise o kadar tartarlar. Ve eğer deve katarları ve birçok çuvalar getirmiş olur isen, ölçü için kantarcılar tartarlar. Bunun gibi adam vardır ki, deryâlar yetişmez; ve yine adam vardır ki, birkaç damla yeter; ve ondan fazlası zarar verir. Ve bu hal yalnız mânâ âleminde ve ilimler ve hikmette değildir. Mallarda, altınlarda ve mâdenlerde diğerlerinde her şeyde böyledir. Velakin şahsın gücünün yetişine göre iner. Çünkü ondan fazlasına tâkat getiremeyip deli olur.

Mecnun, Ferhad ve diğer âşıkları görmez misin? Bir kadının aşkından dağlara ve çöllere düştüler. Çünkü şehvet kuvvetini onların üstüne fazla döktüler. Ve aynı şekilde Firavun'u görmez misin? Mülk ve malı fazla döktüklerinden, ilâhlık dâvasına kalkıştı. [وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ] **"Ve in min şey'in illâ indenâ hazâinuhu ve mâ nunezziluhû illâ bi kaderin ma'lûm"** (Hicr, 15/21) Yâni "İyiden ve kötüden hiçbir şey yoktur ki, indimizde sonsuz hazinesi olmasın. Velâkin kapasite miktârınca indiririz ki, fayda ondadır." Evet bu şahıs inanmıştır, fakat inancını bilmez. Nitekim bir çocuğun ekmeğe inancı vardır, amma neye inanmış olduğunu bilmez. Ve nitekim ağaç susuzluktan sararıp kurur ve susuzluğun ne olduğunu bilmez. Âdem'in vücûdu bir bayrak gibidir. Bayrağı ilk önce havaya kaldırırlar; ondan sonra her taraftan akıl, idrâk, hışım, gazab, yumuşaklık, kerem, korku ve ümît sonsuz hallerini ve haddsiz sıfat askerlerini o bayrağın altında toplarlar. Uzaktan bakan kimse, yalnız bayrağı görür. Amma yakına gelen kimse, sancağın altında sayısız halkedilmiş görür. Yâni gâfil, teni görür; ve âkıl onda ne cevherler ve ne kadar mânâlar olduğunu bilir.

Bu sırada bir şahıs geldi. Hz.Pîr-i dest-gîr "Nerede idin? Göreceğimiz geldi; niçin geç kaldın?" buyurdu. O şahıs da: "Böyle tesâdüf etti" cevâbını verdi. Hz. Mevlânâ efendimiz buyurdular:

Duâ edelim, tâ ki bu tesâdüf dönsün ve ortadan kalksın; ayrılık getiren o tesâdüf, lâzım değildir. Eyvallah, her şey Hak'dandır; ve her şey Hakk'a göre iyidir; velâkin bize göre böyle değildir. Dervişlerin Hakk'a göre iyidir dedikleri doğrudur; ve her şey Hakk'a göre iyidir ve kemâldir. Fakat bize göre her şey aynı değildir. Zinâ ve pislik ve namaz kılmamalık ve namaz ve küfür ve İslâm ve şirk ve tevhit, hepsi Hakk'a göre iyidir. Velâkin bize göre zinâ ve hırsızlık ve küfür ve şirk kötüdür; ve tevhit ve namaz ve hayırlı işler bize göre iyidir; ve bunların hepsi Hakk'a göre iyidir. Nitekim bir pâdişâhın mülkünde zindan ve darağacı ve mevkî ve mal ve emlâk ve hışım ve şenlik ve eğlence ve davul ve nişan hep mevcuttur. Pâdişâha göre bunların hepsi iyidir. Mevkî nasıl ki onun mülkünün kemâli ise, darağacı ve zindan da, öylece onun mülkünün kemâlidir; ve ona göre hepsi kemâldir; fakat halka göre mevkî ve darağacı bir olmaz.

DOKUZUNCU FASIL

Namazdan daha fâziletli ne olduğunu sordun. Cevâbın birisini izahlar ile verdik. Ve namazın rûhu namazdan daha fâziletlidir dedik. İkinci cevâp budur ki: İmân namazdan daha fâziletlidir. Çünkü namaz beş vakitte ve oysa imân dâima farzdır; ve namaz kılınıktan sonra düşer ve ertelenmesine rûhsat vardır. Ve imânın namaza daha üstün olduğu hakkında başka izâhlar vardır. İmân hiçbir özür ile düşmez ve ertelenmesine rûhsat yoktur. Namazsız imân fayda verir; ve münâfıkların namazı gibi, imânsız namaz menfaat vermez. Ve namaz her bir dinde bir başka türdür; ve imân hiçbir dinde değişmez; ve halleri ve kıblesi veşâiresi değişken değildir. Ve başka farkları da vardır ki, dinleyicinin cezbettiği kadar meydana gelir. [وإن من شيء إلا عندنا خزائنه وما ننزله إلا بقدر معلوم] **“Ve in min şey’in illâ indenâ hazâinuhu ve mâ nunezziluhû illâ bi kaderin ma’lûm”** (Hicr, 15/21) Yâni "Halkın muhtaç olduğu eşyanın hepsi, bizim kudret ve emrimizin hazîneleri indindedir. Biz onu ancak bilinen miktar üzere indiririz." Dinleyici hamur yoğuran kimsenin önünde un gibidir; ve söz de su gibidir. Una lüzûmu kadar su dökerler. Şiir:

Tercüme: "Gözüm başkasına bakar. Ben ne yapayım, sen kendinden şikâyet et! Çünkü onun aydınlığı sensin."

"Gözüm başkasına bakar." Yâni senden başka bir dinleyici arar, ben ne yapayım, onun aydınlığı sensin; çünkü sen, senliğin ile sen, kendinden kurtulmamışsın ki senin aydınlığın yüzbin sen ola idi.

Hikaye: Pek sıska ve pek zayıf ve hakîr bir şahıs var idi. O derecede ki, bakışlarda bir serçe kuşu kadar gâyet hakîr görünür idi; ve sûretleri hakîr olan kimseler bile ona hakâretle bakıp, o hakîr şahıs görmezden evvel kendi sûretlerinin hakâretinden şikâyetçi olsalar idi, Hakk'a şükrederler idi. Bununla beraber o şahıs pâdişahın divânında vezîrin yüzüne karşı dürüst söz söyler ve çok büyük iddialarda bulunur idi. Vezirler ondan etkilenmekle berâber onun sözünü hazmederler idi.

Derken bir gün vezir hiddetlendi: "Ey dîvân ehli! filân oğlu filânı kölelikten kaldırdık ve ekmek ve ni'metle besledik. Bizim ve babalarımızın bir lokma ekmeği ve ni'meti ile adam oldu ve bu makâma geldi. Şimdi bize bu muamelede bulunuyor" diye bağırdı.

O şahıs da onun yüzüne atılıp dedi ki: "Ey divân ehli ve devlet büyükleri ve memleket erkânı! Doğru söylüyor. Ben, onun ve babalarının ni'meti ve ekmek kırıntılarıyla beslendim ve büyüdüm. Onun için böyle hakîr ve rüsvâ oldum. Eğer başka birisinin ekmek ve ni'meti ile beslenmiş olaydım, mümkün ki, sûretim ve endâmım ve kıymetim bundan iyi ve bundan daha çok olur idi. O beni topraktan kaldırdı. Onun için [إِنَّا لَنَتَّبِعُ كُنْتَ تُرَابًا] (Nebe, 78/40) Yâni "Keşke toprak olaydım" diyorum. Eğer adam olan bir kimse beni topraktan kaldırırsa idi, böyle gülünç olmazdım.

Şimdi, Hudâ adamından beslenen bir mürîdin rûhu kol kanat ve pâl sâhibi olur; ve bir yalancı ve riyâkardan eğitim almış olan ve ilim öğrenen ve terbiye ve mücâhede bulan kimsenin rûhu, hakîr şahıs gibi zayıf ve âciz ve kederli olup, tereddütlerden kurtulamaz ve onun hususları kusurlu olur. [وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ] **“vellerîne keferû evliyâuhumut tâgûtu yuhricûnehum minen nûri ilâz zulumâtî”** (Bakara, 2/257) yâni "Kâfirlerin dostu olan Tâgût onları, fitratları olan İslâm nûrundan çıkarır."

Bütün ilimler, insanın çamurundan yoğrulmuş olduğundan rûhu yokmuş gösterir. Nitekim, sâf su, altında olan taş ve çanak ve çömlek parçalarını ve üstünde olan şeyleri yansıma ile gösterir. Suyun cevherine ilaçsı ve tâlimsiz bu hal konulmuştur. Velâkin su, toprakla ve diğer renklerle karışınca, o özellik ve o biliş ondan ayrılır ve onu unuttur.

Hak Teâlâ nebîleri ve evliyâyı büyük ve berrâk sular gibi irsâl etti ve geçerli kıldı. Küçük ve boyalı, bulanık sular, onların derinliklerine akıp dâhil olunca, kendi bulanıklıklarından ve ârizalı olan renklerinden kurtulurlar. Bundan dolayı kendisini sâflaştırmış görünce "Ben daha öncede böyle sâf idim" diye evvelki halini hatırlar ve o bulanıklıkların ve renklerin ârizalı olduğunu yakinen bilir. Ve bu ârizalardan önceki halini hatırlayıp: [هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ] (Bakara, 2/25) **“hâzellezî ruzıknâ min kablu”** Yâni "Bu evvelce rızıklanmış olduğumuz şeydir" âyet-i kerîmesini okur. Şimdi nebîler ve evliyâ, ona evvelki hâli hatırlatıcı olurlar; yoksa onun cevherine yeni bir şey koymazlar.

Şimdi o bulanık sulardan bâzıları, o sâfî olan büyük suyu tanıdı. "Ben ondanım, o da bendendir" deyip karıştı; ve bâzıları, o büyük ve sâfî suyu tanımadı ve onu kendinin ve cinsinin gayri görüp, deryâya karışmamak ve bu karışmadan uzaklaşmak için renklere ve bulanıklıklara ilticâ etti. Nitekim Fahr-i âlem Efendimiz buyururlar: "**Aralarında tanışıklık olan rûhlar birbirleriyle uyuşurlar ve yabancı olanlar da bir diğerine muhalif olurlar.**" Ve Hak Teâlâ Hazretleri'nin [لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ] "**Lekad câekum resûlun min enfusikum**" (Tevbe, 9/128) Yânî "Andolsun, size kendinizden öyle bir Resûl gelmiştir ki..." buyurması da bu makâmdandır. Yânî büyük su, küçük suyun cinsinden ve onun nefsinden ve cevherindendir; ve onu kendi nefsinden görmeyendeki o yabancılık suyun kendinden olmayıp, kötüye yakın olmasından ve o yakın oluşun kötülüğünün suya yansımastandır. O küçük su, kendisinin o büyük sudan ve denizden, kaçışın nefsinden olduğunu ve bu yakın oluşun kötülüğünün yansımastan bulunduğunu karışmanın şiddeti sebebiyle bilmez. Nitekim toprak yemeyi alışkanlık edinen kimse, toprağa olan meylinin kendi tabîatından ve tabîatında karışmış olan bir illetten olduğunu bilmez.

Bilesiniz ki, şâhit gösterdikleri herbir âyet ve hadîs, muhtelif olaylara vâkıf iki şâhit gibidirler. Herbir makâmdaki şâhitlikleri, o makâma uygun olur. Örneğin bir hânenin vakıf oluşuna iki şâhit vardır. Yine bu iki şâhit bir dükkânın satılmasına şâhitlik edebilirler; ve aynı şekilde yine bunlar bir nikâha şâhitlik ederler. Sonuç olarak hâzır oldukları her bir olaya ona uygun olarak şâhitlik ederler. Şâhitlerin sûreti birdir; fakat şâhitlik ettikleri şeylerin mânâları başkadır.

"Allah bizi ve sizi faydalandırsın. Renk kan rengidir; ve koku misk kokusudur."

ONUNCU FASIL

Onda sizi görmek arzusu vardır; ve "Hudâvendigâr'ı görmek isterim" dedi, dedim. Hz. Mevlânâ efendimiz buyurdular ki:

Hudâvendigâr'ı şimdi hakîkati ile görmez; çünkü onun Hudâvendigâr'ı göreyim diye arzû ettiği şey, Hudâvendigâr'ın perdesidir; Hudâvendigâr'ı şimdi perdesiz görmez. Ve halkın çeşit çeşit eşyaya ve babaya ve anneye ve kardeşe ve sevgililere ve yerlere ve göklere ve bağlara ve saraylara ve ilimlere ve amellere ve yemeklere ve şaraplara olan bütün arzûları ve vefâları ve muhabbetleri ve şefkatleri böylece. Hepsinde Hak arzûsu vardır; ve o şeyler hep perdedir. Ne zaman ki bu âlemden göç ederler, o şeyler bu perdeler ve yüz örtüleri olmaksızın görünür. İstekleri hakîkatte bu bir şey olur, bütün müşkiller hallolur; ve gönüllerde olan soruların ve müşkillerin hepsinin cevâbını işitirler; ve her şey aşikâr olur. Ve Hakk'ın cevâbı her bir müşkil için tek tek, ayrı ayrı cevap verilmesini gerektirir bir yön ile değildir. Bir cevâp ile bütün sorular bir defâda bilinir ve müşkiller hallolur. Nitekim kış vaktinde soğuktan her bir kimse bir elbiseye ve bir kürke ve bir ocağa ve bir sıcak mağaraya sığınır. İşte böylece bütün bitkiler, ağaçlar ve otlar ve diğerleri soğuğun zehrinden meyvesiz ve yapraksız kalır, soğuğun zararının dokunmaması için ağaçlar onları içlerine çekerek gizlemiştir. Ne zaman ki bahar onların cevâbını bir tecelli ile verir; ve onların canlanmasından ve bitkiden ve maddeden ibâret olan muhtelif sorularını bir defâda halleder; ve o zararlar defedilmiş olur; ve hepsi başlarını dışarı çıkarıp, o belânın icâbının ne olduğunu bilirler.

Hak Teâlâ kemâliyle Cemâlini perdesiz gösterse, bizim ona tâkatımız yoktur ve nâsiblenemeyiz. Bu perdeler vâsıtasıyla yardım ve menfaat buluruz. Bu güneşe bak ki, biz onun nûru içinde yürür ve görürüz; ve güzel ile çirkinı ayırır ve seçeriz ve ısınırız; ve ağaçlar ve bağlar meyve verir; ve ham ve ekşi ve acı meyveler güneşin ısısından pişip tatlı olurlar; ve mâdenler onun te'sirinden altın ve gümüş ve la'l ve yâkut meydana getirirler. Ve eğer vâsıtalara bu kadar menfaat veren güneş, pek yakına gelirse, hiç menfaat vermez. Belki bütün âlem ve ehli yanarlar. Hak Teâlâ dağa perde ile tecelli ederse, ağaçlar ve güller ve çimenler ile doldurup, donatır; fakat perdesiz tecelli edince, o dağ altüst edip zerre zerre yapar. Nitekim Kur'an-ı Mecîd'de beyân buyrulur: **[فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا]** **“fe lemmâ tecellâ rabbuhu lil cebeli cealehu dekkan”** (A'râf, 7/143) Yâni "Rabbi o dağa tecellî edince, onu paramparça etti."

Huzurda olanlardan biri şu soruyu sordu: "Sonuçta kış vaktinde de o güneş mevcûttur." Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular ki:

Bizim burada haml etmekten yâni buraya taşıyıp anlatmaktan amacımız bir misâldir. Fakat o makâmda ne hamel yâni kuzu vardır, ne de cemel yâni deve vardır. Mesel yâni misâl vermek başka, misâl başkadır. Gerçi akıl çalışma ile o şeyi idrâk etmez. Fakat akıl, çalışmayı nasıl terk eder? Ve eğer akıl çalışmayı terk ederse, o akıl değildir. Akıl odur ki, her ne kadar Hak Teâlâ idrâk edilebilir ve idrâki mümkün olmasa bile, yine Bârî Teâlâ'nın idrâki husûsunda tefekkür ve çalışma ve gayretten gece ve gündüz dâima rahatsızlık duysun ve yetinmesin. Akıl pervâne ve mâşuk da kandil ve ışık gibidir. Gerçekte pervâne kendisini kandile çarpıp, yanarak helâk olur. Fakat pervâne odur ki, her ne kadar ona yanmak zarar ve elem verse de, yine kandile sabredemesin. Kendisini o nûra çarpmayan pervâne değildir. Ve eğer pervâne kendisini kandilin nûruna çarpıp yanmazsa, o da kandil değildir. Şimdi Hak nûrundan yanmaya sabretmeyen ve gayret göstermeyen adam, adam değildir. İdrâk olunan her şey Hak değildir. İnsan odur ki, gayretten geri kalmayıp, hiç durmadan ve yetinmeksizin Hakk'ın Celâl nûrunun etrafında dönsün. Ve Hak odur ki, insanı yakıp yok etsin ve hiçbir akıl onu idrâk edemesin.

ONBİRİNCİ FASIL

Emîr Pervâne dedi ki: "Mevlânâ Bahâeddin hazretleri Emîr benim ziyâretime gelmesin ve zahmet etmesin; çünkü bizim bir takım hallerimiz vardır. Hâl olur ki, söyleşiriz ve bir hâl gelir ki, söylemeyiz. Bir halde halktan alâkamız olmaz; bir halde yalnızlık ve halvet isteği meydana gelir. Bir halde hayret ve yoğun konsantrasyon olur. Belki Emîr'in gönlünü alamayacağımız bir hâl içinde bulunuruz ve kendisinin vâaz ve söyleşisiyle meşgûl olmamıza müsâit bir boş zamanımız bulunmaz. Bundan dolayı boş zamanlarımızda, dostlarla meşgûl olmak ve onlara fayda ulaştırmak daha âlâdır. Biz gidip dostları ziyâret edelim" diye bu hizmetkâra özür buyurdular. Mevlânâ hazretlerine cevap verdim ki: "Ben Mevlânâ benimle meşgûl olsun ve söyleşsin diye gelmiyorum; belki müşerref olayım ve hizmetkârların zümresine katılayım, diye geliyorum. Şu anda gerçekleşen şeylerden birisi budur ki; Mevlânâ meşgûl idi, görünmedi, beni geç vakte kadar beklemede bıraktı. Bu da eğer müslümanlar ve sâlih kimseler benim kapıma geldikleri zaman, onları bekletir ve huzûruma çabuk kabûl etmezsem, bu halin böyle güç ve zor ve acı olduğunu bilmem içindir. Başkalarına böyle yapmamam için Mevlânâ onun acılığını bana tattırdı ve beni terbiye etti."

H. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdu: Hayır, belki seni beklemede bırakması lütfun ta kendisi idi. Rivâyet olundu ki, Hak Teâlâ Hazretleri: "Ey kulum, duâ ve yakarma halinde senin ihtiyacını sür'atle yerine getirirdim. Fakat senin sesin ve yakarman bana hoş gelir. Onun için icâbet ertelenir. Tâ ki bana hoş gelen sesini ve yakarmanı tekrarlayasın ve arttırasın. Örneğin, iki dilenci bir şahsın kapısına geldi. Birisi istenen ve sevilendir. Diğerisi ise çok sevilmemeyendir. Hane sâhibi kölesine der ki: "O sevilmeyen dilencinin hemen gitmesi için, çabuk ve ertelemeden biraz ekmek ver!" Oysa o sevilen diğer dilenciye: "Henüz ekmek pişmemiştir, sabret, ekmek pişsin" diyerek savsaklar.

Gönlüm dostları pek çok görmek ve benim onlara, onların bana doya doya bakmamızı ister. Bu âlemde birçok dostlar vardır ki, birbirinin cevherini iyice görmüş olurlar. Âşinâlık kuvvet bulmuş olduğundan o âleme gittikleri zaman, biz dünyâ yurdunda beraber idik, diye bir diğerini çabuk tanırlar ve bilirler ve birbirleriyle hoş birliktelik ederler. Çünkü insân arkadaşını pek çabuk kaybeder. Görmez misin ki, âlemde bir kimse ile dost olmuş ve onu can dostu edinmiş olursun ve bakışında bir Yusuf'tur. Bir kötü fiil ile gözünden düşer ve onu terk edersin. Yusuf'luk vasfı kurtluğa dönüşür. Onu evvelce Yusuf görürdün, şimdi ise kurt sûretinde görürsün. Gerçi onun sûreti değişmemiştir; hemen önceki gördüğündür. Bu ârızalı bir hareket ile onu terk ettin. Yarın başka bir toplanma meydana gelir; ve bu zât başka bir zâta dönüşür. Eğer onu iyi tanımamış isen ve bakışın zâtına iyice nüfûz etmemiş isen, onu nasıl tanıyabileceksin? Sonuç olarak bir diğerini iyiden iyiye görmek lâzımdır. Ve her bir adamda iyi ve kötü sıfatlar emânet gibidir; ondan geçmek ve onun zâtının kendisine nüfûz etmek ve iyice görmek icâb eder. Çünkü insânların bir diğerine verdikleri bu vasıflar, onların asli vasıfları değildir.

Anlatılır ki, şahsın biri "Ben falan adamı iyi tanırım ve onun hakkında ipucu veririm" demiş. "Söyle bakalım" demişler. "Benim kâfilemde idi ve iki de siyah öküzü var idi" demiş. Şimdi bu misâle uygun olarak halk, "Biz falan dostu gördük ve tanıdık" derler. Onların verdikleri ipucu, hakîkatte iki siyah öküzden ipucu vermek hikâyesine benzer. O ipucu, onun ipucu değildir; ve ipucu hiçbir işe yaramaz. Şimdi... insânın güzellik ve çirkinliğinden geçmek ve onda ne zât ve ne cevher vardır diye zâtına nüfûz etmek lâzımdır. Görmek onu bilmek değildir. Birtakım kimselerin, "Niteliksiz ve keyfiyetsiz olan ve mahal ve mekânı ve sûreti bulunmayan eşsiz âlem ile âşık evliyâlar nasıl aşk-bazlık ederler ve ondan nasıl yardım ve kuvvet alırlar ve etkilenirler?" demelerine şaşarım. Sonuçta, gece ve gündüz, kendileri de bu hâl içindedir. Bunu söyleyen kimse bir şahsa muhabbet eder ve ondan yardım alır. Sonuçta bu yardımı onun lütuf ve ihsanından ve ilim ve zikrinden ve onun sevincinden ve gamından alır. Oysa bunların hepsi âlemde mekânsızdır; ve o şahıs an-be-an bu mânâlardan yardım alır ve etkilenir de kendisine acâip gelmez. Böyle iken "Mekânsız âleme nasıl âşık oluyorlar ve ondan nasıl yardım umuyorlar ve onunla nasıl aşk-bazlık ediyorlar?" diye şaşırırlar.

Hakîmin birisi bu mânâları inkâr eder idi. Bir gün hastalanıp kendinden geçti ve hastalığı uzadı. Bir ilâhî hakîm onun ziyâretime gidip, aralarında şu karşılıklı konuşma gerçekleşti:

İlâhî Hakîm: Şimdi sen ne istiyorsun?

Hakîm: Sıhhat.

İlâhî Hakîm: Sıhhatin sûretini ne nasıl olduğunu söyle ki, onu oluşturayım.

Hakîm: Sıhhatin sûreti yoktur, târif edilemez.

İlâhî Hakîm: Şimdi... mâdemki sıhhat târif edilemez, onu nasıl istiyorsun? Sonuçta, sıhhatin ne olduğunu söylemelisin.

Hakîm: Bunu bilirim ki, sıhhat gelince bende kuvvet oluşur ve semiririm; ve rengim beyaz ve kırmızı ve canlı olur ve ferahlık bulurum.

İlâhî Hakîm: Ben senden sıhhatin nakşını sormuyorum; sıhhat ne şeydir? onu soruyorum.

Hakim: Bilmiyorum, o târif edilmez.

İlâhî Hakim: Eğer müslüman olup önceki mezhebine döner isen, sana ilâç yapıp vücûdunu sağlam kılayım ve sana sıhhat bahşedeyim.

Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'den sordular ki: Gerçekte bu mânâlar sûretsizdir. Ancak insânın sûreti vâsıtasıyla o mânâlardan faydalanmak mümkün müdür?

Cevâben buyurdular ki: "İşte yerin ve göğün sûreti! O sûret vâsıtasıyla o külli mânâdan faydalanılır."

Dünyâ göğünün tasarrufunu ve bulutların yaz ve kış yağmur yağdırmalarını ve rüzgârların değişimlerini gördüğün zaman hepsinin doğruluk ve hikmet üzere olduğunu görürsün. Sonuçta bu elementlerden ibâret olan bulut yağmur vaktinde yağmur yağdırmayı ne bilir! Ve yeryüzünü görürsün ki, bitkileri nasıl alıp, bire on verir! Sonuçta bunu birisi yapıyor. Onu gör ve bu âlem vâsıtasıyla ondan yardım iste! İnsanın madde bedeni vâsıtasıyla, onun mânâsından yardım istediğin gibi, bu âlemin sûreti vâsıtasıyla da âlemin mânâsından yardım iste!

Peygamberimiz (a.s.v) Efendimiz mest oldukları zaman, kendilerinden geçmiş bir halde söz söylediler idi; **"Allah Teâlâ buyurdu"** derler ve sonuçta sûret olarak onun dili söylerdi. Ancak arada kendileri olmayıp, hakîkatte söyleyen Hak idi. Çünkü daha önce kendisinin böyle sözlerden câhil, bilmez ve habersiz olduğunu ve şimdi ise, kendisinden böyle sözler çıktığını görüp, kendilerinin önceki kimse olmadığını ve bu tasarrufun Hakk'ın olduğunu bilir. Nitekim Mustafâ (a.s), kendi doğumundan bu kadar bin sene önce kavimlerden ve nebîlerden kimlerin geçtiğini ve âlem zamanının sonrasında neler olacağını ve arş ve kürsî ve boşluk ve doluluğu haber verdi. Oysa onun vücûdu sonradan olma idi. O haberleri asla onun sonradan olan vücûdu söylemezdi. Sonradan olan, kadîm olandan nasıl haber verir?

Şimdi anlaşıldı ki, o söylemiyor, Hak söylüyor. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: [وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ] **"Ve mâ yentıku anıl hevâ. İn huve illâ vahyun yûhâ."** (Necm, 53/3-4) Yâni "O kendi hevâsından söylemez. O kendisine Allah tarafından ilkâ edilegelen bir vahiyden başka bir şey değildir" Hak Teâlâ harf ve sestem münezzehtir. Onun sözü harf ve ses dışıdır. Ancak sözünü herhangi bir harf ve sestem ve her hangi dilden isterse geçerli kılar.

Yollarda kevansaraylar yapmışlar ve havuzun başına taştan bir kuş veya bir insan heykeli dikmişlerdir. Onların ağızlarından su gelir havuza akar. Âkılların hepsi bilir ki, o su, o heykelin ağzından gelmez; başka bir yerden gelir. Bir adamı tanımak istersen onu söylet; sözünden bilirsin. Ve eğer yankesici olursa ve bir kimse de ona, adamı sözünden tanırlar demiş olsa, o yankesici sözünde ihtiyatlı davranır ve zâbıta memuru onu anlamaz.

Bu o hikâyeye benzer ki; sahrâda bir çocuk annesine dedi ki: Karanlık gecede bana dev gibi korkunç bir zenci görünüyor ve ben çok korkuyorum."

Annesi cevâp verdi ki: "Korkma, o sûreti gördüğün zaman, ona cesûrca hücum et! Hayâl midir, yoksa hakikat midir belli olur."

Çocuk dedi: "Ey anne, ya o zenciye de annesi böyle vasiyet etmiş ise, ben ne yaparım?"

Şimdi ona, "Söz söyleme, hâlin belli olmasın diye vasiyyet etmiş olurlarsa, ben onu nasıl tanıyayım?" Bu halde onun huzûrunda sessiz kal ve kendini ona ver ve sabret! Belki onun ağzından bir kelime fırlar veya hâtırında bir söz veya endişe baş vurur. O endişeden ve o sözden onun hâlini bilirsin. Çünkü ondan etkilendin; ve o, onun yansıması ve halleridir ki, senin derinliklerinde açığa çıktı."

Şeyh Muhammed Sererzî mürîdlerin arasında oturmuş ve mürîdin birisinin canı da baş kebâbı çekmişti. Şeyh: “Falanca için baş kebâbı getiriniz!” diye emretti. “Onun baş kebâbına ihtiyâcı olduğunu ne ile bildin?” dediler. Cevap verdi ki otuz senedir bende ihtiyâç kalmamıştır ve kendimi bütün ihtiyâçlardan pâk etmişimdir ve münezzehim. Ayna gibi sâf ve nakışsız olmuşum. Ne zaman ki aklıma, baş kebâbı geldi, bende iştah ve ihtiyâç oluştu. Onun falanın isteği olduğunu bildim. Çünkü ayna nakışsızdır. Eğer aynada nakış görünürse, o başkasının nakışındır.”

Azizin biri maksâdını talep etmek için halvette oturmuş idi.

Ona “Böyle bir yüksek maksâd halvette oluşmaz. Halvetten dışarıya çık! Sana bir azizin bakışı gerçekleştiği zaman, o maksâdın oluşur” diye ses geldi.

“O azizi nereden bulayım?” dedi.

“Câmi’de birçok halkın arasında bulursun” dediler.

“Hangisi olduğunu nasıl bileyim?” dedi.

“Git, o seni tanır ve sana bakar; ve alâmeti odur ki, bakışı senin üzerine gerçekleşince elinden ibrik düşer ve kendinden geçersin; onun bakışının senin üzerine gerçekleştiğini bundan bilirsin” dediler.

Öyle yaptı. Su dolu ibriği eline alıp, mescidin cemâatine su dağıtır ve safların arasını dolaşırdı. Ansızın onda bu hâl meydana geldi ve nâra atıp, ibrik elinden düştü ve kendinden geçmiş olarak bir köşede kaldı. Halkın hepsi gittiler. Ne zaman ki kendine geldi, kendini yalnız gördü. Ona bakan o şahsı orada görmedi. Ancak maksâdına ulaştı.

Hakk’ın öyle âdemleri vardır ki, azametinin çokluğundan ve Hakk’ı kıskandıklarından yüzlerini göstermezler; fakat halkı büyük maksâdlarına ulaştırır ve lütûflarını bol bol saçarlar; ve herkesin işlerini Hakk’ın bildiği kubbelerin üstünden aşırırlar. Ne kerîm ve ne lütûfkârdırlar! Böyle pâdişâhlar nâdir ve nâzenîndirler.

Bizler dedik: “Bütün azizler sizin huzûrunuza geliyorlar. Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Bizde huzûr kalmamıştır. Eğer gelirler ise inanmış oldukları sûrete gelirler. Îsâ (a.s)’a “Senin evine gelelim mi?” dediler. “Bizim için hâne nerede olur ve ne zaman olur?” diye cevâp verdi.

Anlatılır ki: Îsâ (a.s) bir sahrâda gezer idi. Şiddetli yağmur yağdı. Yağmurun dinmesini bekleyerek bir süre için çakal denilen hayvanın yuvası olan bir mağaranın köşesine sığındı. “Çakalın yuvasından çık ki, senin yüzünden yavruları râhat edemiyorlar” diye vahiy geldi. Cenâb-ı Îsâ (a.s) seslendi ki: “Çakalın yavrularına sığınılacak bir yer vardır; Meryem’in oğluna ise, ne sığınılacak bir yer, bir mekân ve ne hâne, ne de makâm vardır” dedi.

Evet çakal yavrusuna yuva vardır, ammâ onu böyle bir mâşuk yuvadan kovmuyor, seni böyle bir kovan vardır. Eğer senin evin olmazsa, daha iyidir. Çünkü böyle bir kovanın lütûfu sana özel oldu. Oysa sana özel olan kovma makâmının lütûfu, yüzbinlerce gökyüzü ve yeryüzüne ve dünyâ ve âhirete ve arş ve kürsîye değer ve daha fazladır ve onu da geçmiştir.

Emîr Pervâne geldiği halde bizim ona görünmememizden dolayı, hâtırı kırılmamalıdır. Çünkü onun bu ziyâretten maksâdı, ya bizim nefsimizi aziz kılmak veya kendisini aziz kılmak idi. Eğer bizi aziz kılmak içindiyse, çok oturup, bizi beklemesinden dolayı bizim azizliğimiz daha fazla oluştu. Eğer gâyesi kendisinin azizliği ve sevâb talebi idiyse, çok beklediği ve bekleme zahmeti çektiği için, ona da sevâbı fazla oldu. Şimdi her iki şekilde de ne maksâd ile gelmiş ise, o maksâd bir o kadar çoğalmış ve fazla oldu. Bundan dolayı memnûn ve sevinçli olmalıdır.

ONİKİNCİ FASIL

“Kalbler şâhitlik eder.” Derler. Bu söz, hakîkatı kendilerine açılmış bir söz ve nakil değildir. Kalb şâhitlik edince söze ve dilin şâhitliğine ne gerek vardı?

Emîr-i Nâib (yânî Emîr Muîneddin Pervâne) dedi ki: Evet kalb, şâhitlik eder; fakat kalbin ayrıca biz hazzı vardır. Ve kulak ile gözün de ayrı ayrı birer hazları vardır. Daha fazla fayda oluşması için her birisine ihtiyâç vardır.

Hz.Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Eğer gönül gark olursa, hepsi onun istîlâsında mahvolurlar; lisâna ihtiyâç kalmaz. Sonuçta Leylâ'nın güzelliği ki, Rahmâni güzellik değildi; cismânî ne nefsanî idi ve güzelliği sözden idi. O güzelliğe olan aşkın yoğunluğu, Mecnûn'u öyle istîlâ ve gark etti ki, zâhir gözü ile Leylâ'yı görmeye ve sözünü kulak ile işitmeye ihtiyâcı yok idi. Çünkü Mecnûn Leylâ'yı kendisinden ayrı görmedi ve şöyle dedi:

Nazımdan tercüme: “Gözümde hayâlin, dilimde adın,
Gönül gark-ı zikrin; bu mektûb kime?”

Şimdi bir cismâninin aşkında, Mecnûn'u bu hâle koyacak kadar kuvvet vardır; o Mecnûn kendisini ondan ayrı görmez ve onun bütün hisleri onda gark olurlar. Göz, kulak ve burun ve diğerleri gibi uzuvların her birisi bir haz taleb etmez. Hepsini bir görür ve hâzır sayar. Eğer dediğimiz bu uzuvlardan bir uzuv, tamâmen bir haz bulursa, hepsi o zevkte gark olurlar ve başka bir haz taleb etmezler. Bir duyunun ayrıca başka bir haz taleb etmesi, ona işâret eder ki, bu bir uzuv, hakkı olan bir hazzı tamâmen almamış ve noksan bir haz bulmuştur. Tâbî ki o haz içinde gark olmamıştır. Onun diğer duyusu, haz ister ve her bir duyuyu için ayrı bir haz arzû eder. Ve duyular mânâ yönünden birdirler; ve sûret yönünden çeşitlidir. Bir uzuv gark olduğu zaman hepsi onda gark olurlar. Nitekim sinek uçarken, kanadı ve başı ve bütün parçası hareket eder. Ne zaman ki bala gark olur, bütün parçası bir olur, hiç hareket kalmaz. Suya gark gark olan kimseden meydana gelen her bir fiil, onun fiili değildir, suyun fiilidir. Eğer su içinde henüz el ayak hareket ederse, ona gark olmuş demezler. Oysa o “Eyvâh boğuldum” diye bağırr; buna da gark olma demezler. Sonuçta bu “Ene'l-Hak” yânî “Ben Hakk'ım” demeyi herkes büyük bir dâvâdır zanneder. “Ene'l-abd” yânî “Ben kulum” dâvâsı büyüktür. “Ene'l-Hak” dâvâsı çok büyük tevâzudur. Çünkü “Ben Hudâ kuluyum” diyen kimse iki varlık isbat eder. Birisi kendisi için ve diğeri de Hudâ içindir. Fakat “Ene'l-Hak” diyen kimse, kendisini yok edip ve hevâsını giderip “Ene'l-Hak” der; yânî “Ben yokum, hep O'dur; Hudâ'dan başka mevcûd yoktur; ben bütünyle sırf yokum ve hiçim” der. Bu makâmda tevâzû fazladır. Şu kadar ki, halk anlamıyor. Hak için Allah rızâsı için mertlik eden bu kimsenin sonuçta arada kulluğu vardır. Bu mertliği her ne kadar Hak için ise de, kendisini görür ve fiilini görür. O suya gark olmadı. O kimse suya gark olmuştur ki, onda hiçbir hareket ve fiil kalmaya. Onun hareketleri, ancak suyun hareketi ola.

Arslanın biri, bir ceylânı kovaladı; ceylân ondan kaçtı. Kaçtığı kadar, iki vücûd var idi, birisi arslanın vücûdu, diğeri ceylânın vücûdu idi.. Fakat arslan ceylâna yetişip, ceylân onun kahrı pençesinin altına gittiği ve arslanın heybetinden kendinden geçmiş olarak onun önünde düştüğü zaman, yalnız arslanın vücûdu kaldı. Ceylânın vücûdu mahvoldu ve kalmadı. İşte gark olma budur.

Hak Teâlâ evliyâyı, halkın arslandan ve kaplandan ve zâlimden korkularının dışında bir korku ile korkmuş kılar; ve korku ve emniyetin ve yaşam sevincinin ve yeme ve uykunun Hak'tan olduğunu onlara açar. Hak Teâlâ onlara, gözleri açık iken uyanıklıkta, arslan ve kaplan veya ateş sûretini mahsûs ve hissedilir olarak gösterir. Şu yön ile ki, hakîkatte arslan ve kaplanın sûreti bu âlemden olmayıp, tasavvur edilmiş olan bir gayb sûreti olduğu ona bilinen olur. Ve böyle çok büyük bir cemâl ile kendi sûretini gösterir; ve aynı şekilde bostanlar ve nûrlar ve nehirler ve güneş ve köşkler ve yemekler ve içecekler ve binekler ve şehirler ve menziller ve türlü türlü şaşılabacak ve hayret verici şeyler gösterir. Ve o, hakîkatte onların bu âlemden olmadığını bilir. Hak Teâlâ o şeyleri onun bakışına gösterir ve tasavvur edilebilir kılar. Şimdi ona korku ve ümîdin ve bütün râhatların ve müşâhedelerin Hak'tan olduğuna

yakîn oluşur. Şimdi, onun bu korkusu halkın korkusuna benzemez. Çünkü bu korku, müşâhededir; delîl ile değildir. Çünkü Hak Teâlâ hepsinin kendisinden olduğunu apaçık göstermiştir. Felsefeci bunu bili, ammâ delîl ile bilir. Delîl ise itibarlı olmaz ve delîlden oluşan zevkin devamlılığı yoktur. Ona delîlden bahsettikçe, hoş ve gayretli olur ve tâzelenir. Delîl bahsi kapanınca, ondaki zevk ve harâret kalmaz. Nitekim bir kimse delîl ile bildi ki, bu evin mîmârı vardır; ve delîl ile bilir ki, bu mîmârın gözü vardır, kör değildir; kudreti vardır, aczi yoktur; mevcût idi, yok değildi; diri idi, ölü değildi; hânenin binâsından önce var idi. Bunların hepsini bilir, ammâ delîl ile bilir. Delîl ise itibarlı olmaz, çabuk unutulur. Fakat ârifler hizmetler ettikleri yönüyle mîmârı tanıdılar ve ayne'l-yakîn gördüler; berâberce tuz ve ekmek yediler ve karışıp görüştüler; ve mîmâr onların bakışlarından ve tasavvurlarından asla kaybolmadı. Bundan dolayı böyle bir kimse Hak'ta fâni olur ve O'nun mağlûb ve helâk edilmiş olduğuna, onun hakkında günâh, günâh ve cürüm de cürüm olmaz.

Pâdişâhın biri, her birerlerinin ellerine birer kadeh almalarını hizmetkârlarına emretti. Ne zaman ki pâdişâh gözüktü, onun hâs hizmetkârı, pâdişâhın görünmesiyle, kendinden geçip mest oldu ve kadeh elinden düşüp kırıldı. Diğerleri onun bu hâlini görüp, gâlibâ böyle yapmak lâzım geliyor, diyerek ellerindeki kadehleri, kasden attılar. Pâdişâh: "Niçin böyle yaptınız?" diye onları azarladi. Onlar dediler ki: "O yakın olanlardan idi, böyle yaptı; biz de öyle yapalım deyip bu hâli doğru gördük". Pâdişâh dedi: "Ey ahmaklar onu o yapmadı, ben yaptım."

Görünüş yönünden o sûretlerin hepsi kabâhat idi, ammâ o bir kabâhat, itaatin aynı idi, belki bütün itaatlerin üstünde idi. Onların hepsinden maksâd, o hizmetkâr idi. Diğer hizmetkârlar, onun tâbîi ve taklitçisidirler. Çünkü o hizmetkâr, bu söylediğimiz mânâya göre, hakîkatte pâdişâhtır. Bütün hizmetkârlar pâdişâhın tâbîidirler. Bundan dolayı onun tâbîileri olurlar. Çünkü o pâdişâhın aynıdır, ve kölelik onun sûretinden başka bir şey değildir. Pâdişâhın cemâlinde dopdoludur. Hak Teâlâ "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri halketmezdim" buyurur. Bu da "Ene'l-Hak" demektir. Mânâsı budur ki: Felekleri kendim için halkettim. Bu diğer lisân ile başka bir işâret ile "Ene'l-Hak" demektir.

Büyüklerin sözleri, her ne kadar, yüz çeşitli sûretlerde görünüyorsa da, yine hepsi birdir. Hak bir ve yol bir olunca, söz nasıl iki olur?.. Sûrette çeşitli görünür, mânâda birdir. Farklılık sûrettedir; ve mânâda hepsi birdir. Nitekim bir emîr "Çadır dikiniz!" diye emreder. Birisi ip bükerek ve birisi kazık yontar; ve birisi kumaşını dokur ve birisi diker; ve birisi iğne döker ve birisi biçer. Sûretler her ne kadar görünüşte çeşitli ve farklı ise de, mânâda birdir ve bir iş görülür. Âlem halleri de böyledir. Eğer dikkatli bakar isen, günahkâr ile sâlih ve asî ile itaatkâr ve şeytan ve melek hepsi Hakk'a kulluk ederler.

Mesela pâdişâh ister ki, kölelerini birtakım sebeplerle imtihan etsin, tâ ki sebâtı olan kimdir ve sebatsız olan kimdir? meydana çıksın; ve iyi ahd, kötü ahdden ayrılınsın; ve vefâlısı vefâsızdan ayrılınsın. Sebâtlarının belli olması için, onlara bir vesvese veren ve heyecan veren lâzımdır. Ve eğer olmazsa, onların sebâtı nasıl belli olur? Şimdi, o vesvese veren ve heyecan veren pâdişâha kulluk eder; çünkü pâdişâhın murâdı, onun böyle yapmasıdır. Ve sâbiti sâbit olmayandan ayırmak ve sivrisineklerin gidip, onların dışındakiler kalsın diye, sivrisinekleri ağaçlardan ve bağlardan kovmak için onu gönderdi.

Pâdişâhın biri, bir câriyeye "Süslen ve emânet ve hıyânetlerinin belli olması için kendini hizmetkârlarıma arz et!" diye emretti. Câriyenin bu fiili, her ne kadar görünüşte itaatsizlik görünür ise de, hakîkatte pâdişâha kulluk eder. Bu hizmetkârlar, delîl ve taklîd ile değil, belki perdesiz ve örtüsüz tahkîk ile, bu âlemde kendisini gördüler. [وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ] "ve in min şey'in illâ yusebbihu bi hamdihi" (İsrâ, 17/44) Yâni "Hiçbir şey hariç değil hepsi O'na hamd ile tesbîh eder" âyet-i kerîmesi icâbınca, iyi ve kötü hepsinin Hakk'a kulluk ve itaat ettiklerini müşâhede ettiler. Bundan dolayı hakîkatte bu âlem onlar için kıyâmet olur. Çünkü kıyâmet, hepsinin Hakk'a kulluk etmelerinden ve O'nun kulluğundan başka bir iş yapmamalarından ibârettir. Ve onlar, İmâm-ı Âlî (kerremallâhu vecchê) ve (r.a) efendimiz hazretlerinin "Eğer perde açılrsa benim yakînim artmaz" mübârek sözünde işâret buyrulduğu üzere, bu mânâyı burada görürler.

Sözlük îtibâriyle âlim âriften daha yüksektir; çünkü Hudâ'ya "âlim" derler, ammâ "ârif" demek câiz değildir; ve ârifin mânâsı odur ki, daha önce bilmez idi, fakat daha sonra bildi. Bu ise Hudâ hakkında yakışık alır değildir. Fakat örf îtibâriyle ârif daha faziletlidir. Çünkü ârif bir şeyi delilden hariç olarak bilenden ibârettir. Âlemi müşâhede ve tahkîk ile görmüştür. İşte örfen "ârif" buna derler.

Bir âlim yüz zâhiden iyidir, demişlerdir. Çünkü zâhid zühdünü ilim ile uygular. İlimsiz zühd mümkün değildir. Sonuçta, zühd nedir? Dünyâdan uzaklaşmak ve yüzünü ibâdete çevirmek ve âhiret âlemine yönelmektir. Bu halde dünyâyı ve onun sebatsızlığını ve çirkinliğini ve âhiretin letâfet ve sebâtını ve devamlılığını bilmek lâzım gelir; ve nasıl ibâdet edeyim ve ne ibâdet kılayım? diye ibâdetde şeriat hükümlerine vâkıf olmak icâb eder. Bunların hepsi ilimdir. Oysa onun maksâdı ilim değildir; bundan dolayı ilim olmaksızın zühd mümkün değildir. Şu halde zâhid, hem âlimdir ve hem de zâhiddir. Yüzbin

zâhiden iyi olan bu âlim, acaba nasıl olur? Onun mânâsını anlamamışlardır. O başka ilimdir ki, Hak Teâlâ Hazretleri, daha önce o kimsenin kendisinde olan bu ilim ve zühdünden sonra ona o ilmi ihsân eder. Bu ikinci ilim, o ilim ve zühdün semeresi olur. Elbette böyle âlim, yüzbin zâhiden iyi olur. Bunun örneği odur ki: Bir kimse ağaç diker ve bu ağaç meyve verir. Meyve veren bu ağaç elbette henüz meyve vermeyen yüz ağaçtan iyidir. Çünkü o ağaçların meyve vermemeleri ihtimâli vardır; ve çünkü yolda birçok âfetler vardır; ve Kâbe'ye ulaşan bir hacı, henüz çölde ve yolda giden yüz hacıdan iyidir. Onlarda ulaşmış ulaşmamama endişesi vardır. Ammâ bu, hakîkate ulaşmıştır. Bir hakikat yüzbin şüpheden iyidir.

Emîr-i Nâib (yânî Emîr Muîneddin Pervâne) Cenâb-ı Pîr'e hitâben dedi: "O ulaşmayan kimsede ulaşma ümîdi vardır." Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Ulaşmış olan kimse ile, ümîd eden kimse arasında, korkudan tâ eminliğe kadar birçok farklar vardır. İzâha ne gerek var! Bunun farkı herkese açıktır. Söz eminliktedir. Oysa eminlikten eminliğe çok büyük farklar vardır. Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'in diğer nebîler üzerine üstünlüğü, sonuçta eminlik yönündendir. Yoksa nebîlerin hepsi eminlik içindedirler ve korkudan geçmişlerdir. Ancak [وَرَفَعْنَا] "ve refa'nâ ba'dahum fevka ba'dın derecâtin" (Zuhrûf, 43/32) Yânî "Kimini derece derece diğer kiminin üstüne çıkardık." âyet-i kerîmesi icâbınca, eminlik içinde makâmlar vardır. Korku âleminde korku makâmları için nişan vermek mümkündür; fakat eminlik makâmları nişansızdır. Korku âlemine bakıldığında, herkesin Hak yolunda harcadıkları görülür. Biri vücûdunu, biri malını, birisi canını saçar. Kimi oruç tutar, kimi zekât verir, kimi on rek'at, kimi yüz rek'at namaz kılar. Bundan dolayı onların menzilleri tasavvur edilir ve bellidir; onlardan nişan vermek mümkündür. Nitekim Konya'dan Kayseri'ye kadar olan menziller bellidir; ammâ Antalya'dan Mısır'a kadar olan denizdeki menziller nişansızdır; onu gemiciler bilir ve kara ahâlîsine söylemezler; çünkü anlayamazlar.

Emîr-i Nâib dedi: "Söylemek dahî faydalıdır. Eğer hepsini bilmezler ise de, biraz bilirler ve izlerler ve zann ve tahmîn ederler." Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular:

Eyvallah! Gündüz tarafına gidiyorum gayreti ile bir kimse karanlık gecede, uyanık olarak oturur. Her ne kadar gitmenin esâslarını bilmez ise de, mâdemki gündüzü bekleyicidir, gündüze yakın olur. Bir kimse bulutlu ve karanlık gecede, kervan arkasından gider; nereye gittiğini ve nereden geçtiğini ve ne kadar mesafe aldığını bilmez. Fakat gündüz olduğu zaman, o gitmenin faydasını görür ve bir mahalle ulaşır. Her kim Allah rızası için, iki gözünü kaparsa; [فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ] "Fe men ya'mel miskâle zerretin hayren yereh" (Zelzele, 99/7) Yânî "Kim zerre ağırlığınca bir hayır yaparsa onu görür" âyet-i kerîmesi icâbınca, o zayı olmaz. Ancak onun bâtını bilinmez ve örtülü oldukça, ne kadar ileriye gittiğini göremez. "Dünyâ âhiretin tarlasıdır" hükmünce, burada ne ekmiş ise, orada onu biçtiğini görür.

Îsâ (a.s.) çok güler ve Yahyâ (a.s.) çok ağlar idi.

Cenâb-ı Yahyâ Hz. Îsâ'ya dedi ki: "Sen galiba Hak Teâlâ'nin incecik mekrlerinden gereği gibi emin olmuşsun ki gülüyorsun."

Hz. Îsâ cevâben dedi ki: "Sen de Hakk'ın latîf, garîb ve gizli olan yardımlarından ve lütûflarından pek fazla ümitsiz olmuşsun ki, böyle ağlıyorsun."

Bu mâcerâda evliyâdan bâzı kimseler hâzır idi. Bu iki zâttan hangisi ve kimin makâmının daha yüksek olduğunu Hak Teâlâ'dan sordular. "Bana zannı en güzel olanın makâmı daha yüksektir; ve ben kulumun zannı indindeyim, ben kulumun zannı olan mahaldeyim". Her kulumda bir sûret ve hayâl vardır. Benim hakkımda, o her ne hayâl ederse, ben orada olurum cevâbı erişti. Ben, Hakk'ın bulunduğu hayâlin kölesiyim ve Hakk'ın bulunmadığı hakîkatten bîzârım. "Ey benim kullarım! Câygâhım yânî mahallim ve makâmım olan hayâlleri pâk ve temiz kılınız!"

Şimdi sen kendini yokla, tecrübe et ki, ağlamadan, gülmeden, oruçtan, namazdan, halvetten ve cem'iyetten ve bunların dışındakilerden senin hakkında en çok faydalı olan hangisidir ve hallerin hangisi ile istikâmet yoluna gidersin ve yükselmen fazla olur, o hizmeti tercih et!

"Âlemin müftîleri sana fetvâ verilerse, o fetvâyı kalbinden al!" Senin bâtınında mânevi bir müftî vardır. Müftîlerin fetvâsını ona arz et, ona uygun gelen şeyi al! Nitekim doktor bir hastanın yanına gelir; ve senin içindeki doktordan sorar. Çünkü derinlerde bir doktor vardır; o da senin mizâcındır ki, red veya kabûl eder. Bunun için dışarıdaki doktor o içerideki doktordan "Yediğin falan şey nasıl idi,

ağır mı, yoksa hafif mi idi; cevâbın nasıldır? diye sorar. Derindeki doktorun haber verdiği şey üzerine dışarıdaki doktor hükmeder. Bundan dolayı aslolan o içerideki doktordur; o da hastanın mizâcıdır. Ne zaman ki bu doktor zayıf ve mizac bozuk olur, zayıflık sebebiyle birtakım şeyleri tersine götürür ve eğri haber verir; şekere acı ve sirkeye tatlı der; bu halde mizâcının önceki düzeyine gelmesi için, ona yardım etmesi için dışarıdaki doktora muhtâc olur; ondan sonra yine kendi doktoruna gösterip, ondan fetvâ alır. Bunun gibi mânâ yönünden de, insanda bir mizâc vardır. O zayıf olduğu zaman, onun bâtını duyuları her ne görür ve her ne söylerse, terslik üzerine olur. Şimdi nebîler ve evliyâ doktordurlar ve mizâcî istikâmet üzere olmak ve **"Eşyâyı bize olduğu gibi göster!"** hadîs-i şerifinde işâret buyrulduğu üzere, dili ve dîni kuvvet bulması için, ona yardım ederler.

İnsan büyük şeydir; onda herşey yazılmıştır. Zulmet perdeleri olan kendindeki o ilimleri, onu okumaya bırakmaz. Zulmet perdeleri, dünyânın bu türlü türlü meşgûliyetleri ve tedbîrleri ve arzûlarıdır. Bu zulmetlerin içinde olmak ve bu perdeler ile örtülü bulunmakla beraber, yine bir şey okur ve ondan bâzılarına vâkıftır. Bir bak ki, zulmetler ve perdeler kalktığı zaman, nelere vâkıf olur ve kendinden ne ilimler açığa çıkar. Sonuçta terzilik ve mîmarlık ve dülgerlik ve kuyumculuk ve astronomi ilmi ve tıb ilmi ve diğerleri gibi sayılmakla bitmeyen türlü meslekler ve sanayî insânın bâtınından peydâ olmuştur. Taştan ve kerpiçten ortaya çıkmamıştır. Ölüyü mezara gömmesini insana bir karga öğretti derler. O da insanın kuşa çarpan bir yansıması idi. Âdem'in isteği onu o hâle sevk etti. Sonuçta hayvân beşerin parçasıdır. Parça bütüne nasıl öğretir? Bu hâl ona benzer ki, bir kimse sol eli ile yazı yazmak ister ve kalemi ele alır. Her ne kadar gönlü kuvvetli ise de, yazarken eli titrer, fakat el kalbin emri ile yazar.

Emîr Pervâne, Hz. Mevlânâ efendimizin çok büyük ve yüksek sözler buyurdıklarını anlayıp, hayrete düşmüş olduğundan, cenâb-ı Pîr-i dest-gîr aşağıdaki izâhlara başladılar:

Söz, kelâm ehli olan kimselerden kesilmiş değildir. Kelam dâima ona ulaşır ve söz ona yakındır. Eğer ağaçlar kış vaktinde yaprak ve meyve vermiyorlar ise, onların iş görmedikleri zannedilmesin; onlar dâima meşgûldür. Kış kazanç ve yaz masraf vaktidir. Masrafı herkes görür, kazancı görmez. Nitekim bir kimsenin birtakım işleri olur, masraf eder, bunu herkes görür; fakat önemli şeyleri için azar azar topladığı kazancı görmezler ve bilmezler. Oysa aslolan kazançtır. Masraf o kazançtan olur. Bize yakınlığı olan kimse ile anbean söz içindeyiz ve aralıksız berâberiz. Sükût ve kayboluş ve huzur vaktinde ve belki cenk ve kavga zamanında beraberiz ve karışmışız. Her ne kadar yumruk vurur isek de, onunla söyleşmedeyiz ve aralıksız berâberiz. Sen onu yumruk görme! O yumruğun içinde kuru üzüm vardır. İnanmaz isen aç ta gör! Kuru üzüm ne demek ve azizin incisinin ne önemi vardır!

Sonuçta başkaları da nazım ve nesîr ile incelikler ve dikkat isteyen şeyler ve hakikatler ve mârifetler söylerler. Ve Emîr'in meylinin bu tarafa ve bize olması, dikkat isteyen şeyler ve nasihat yönünden değildir. Mâdemki her yerde bu cins kelam mevcûttur ve eksik değildir, o halde bana muhabbet edip meyletmesi, onların dışında bir şey sebebiyledir. O başkalarında gördüğü şeylerin ötesinde, diğer bir şey görüyor ve başka bir aydınlık buluyor.

Anlatılır ki: Pâdişâh Mecnûn'u huzuruna çağırdı ve ona dedi: "Sana ne olmuştur ki, kendini rûsvâ ettin ve ev-barktan geçip harâp ve fenâ oldun? Leylâ ne oluyor ve onun ne güzelliği vardır? Gel sana güzeller ve zarîf dilberler göstereyim; ve sana fedâ edip ihsân edeyim." Ne zaman dilberleri ortaya çıkardılar ve onlar Mecnûn'a güzel güzel cıvıltılar ettirirler; Mecnûn başını eğmiş, önüne bakar idi. Pâdişâh buyurdu: "Ay oğul, başını kaldırıp baksan ya!" Mecnûn cevap verdi: "Leylâ'nın aşkı kılıç çekmiştir, korkuyorum; eğer başımı kaldırırsam, o kılıcı başıma vurur."

Mecnûn Leylâ'nın aşkında o kadar gark olmuş idi ki, Leylâ'nın dışında bir şeye bakması öldürücü bir kılıç idi. Sonuçta başkalarında da göz, dudak, yanak ve burun vardı. Acabâ onda ne görmüş idi ki onunla böyle olmuş idi?..

ONÜÇÜNCÜ FASIL

Hiz. Pîr, Emîr Pervâne'ye hitâben buyurdu: "Biz çok istiyoruz, ancak sizin halkın meseleleri ile meşgûl olduğunuzu bildiğimizden, zahmet vermekten çekiniyoruz."

Emîr Pervâne cevâben dedi: "Bu bizim üzerimize zorunlu idi; artık dehşet kalktı. Bundan sonra huzûra geliriz."

Hiz. Pîr-i dest-gîr buyurdu: Bir fark yoktur, hepsi birdir. Sizin hakkınızda hepsinin bir olması lütfu vardır. Zahmetlerden nasılsınız? Bugün sizin hayırlar ve güzellikler ile meşgûl olduğunuzu bildiğimizden, biz sizi ziyâret ediyoruz. Şimdi bu bahiste idik ki, eğer bir adamın bakması gereken kimseler var ve diğerinin yok ise, ondan alıp öbürüne verirler. Zâhir ehli bakması gereken kimsesi çok olandan alıp, bakması gereken kimsesi olmayana veriyorsun derler. Ne zaman ki bakarsın, hakîkatte bakması gereken kimsesi çok olan odur. Nitekim bir cevher sâhibi olan dil ehli, onu bir şahsa vurur ve o kimsenin burnunu ve ağzını yaralar; herkes, zûlüm görmüş olan yaralanmış olandır derler. Amma hakîkatte zûlüm gören, yaralayandır; o yaralanan ise zâlimdir. Çünkü bu yaralayan cevherin sâhibidir ve Hakk'ta helâk olmuştur. Onun fiili, Hakk'ın fiilidir. Hudâ'ya ise zâlim denmez. Nitekim Peygamberimiz (a.s.v.) öldürdü ve kan döktü ve yağma etti. Bununla berâber zâlim onlar idiler; cenâb-ı Peygamber ise zulüm gören idi.

Örneğin bir batılı, batıda ikâmet etmektedir, oysa cevher sâhibidir. Bir doğulu batıya geldi, garîb olan o batılıdır. Oysa onun doğudan gelişi ne garîbtir! Fakat mâdemki bütün âlem bir haneden ibârettir, garîb değildir. Bu odadan o odaya veyâ bu köşeden o köşeye gitmiş olur. Sonuçta bu hanenin içinde değil midir? Ammâ o cevhere sâhip olan o batılı hanenin haricinden gelmiştir. Nihayet **"İslâm, garîb olarak ortaya çıktı"** buyrulmuştur. "Batı garîb olarak ortaya çıktı" denilmemiştir. Nitekim Resûl (a.s.) yaralandığı zaman, mazlûm olduğu gibi, yaraladığı zaman da mazlum idi. Çünkü her iki halde, hak onun elindedir; ve mazlum, elinde hak olan kimsedir.

Mustafâ (s.a.v.)'nin gönlü israya yattı, Hak Teâlâ Resûl'ünün hâtırını hoş etmek için: "Bu hâl içinde, onlara söyle ki, siz zincirde ve bağdasınız. Eğer hayra niyet ederseniz, Hak Teâlâ sizi bundan kurtarır ve elinizden gideni, yine size katları ile verir; ve ahirette günahlarını bağışlayıp örter ve rıdvân verir. İki hazine ihsân eder. Birisi elinizden giden, diğeri de ahiret hazineleridir" diye vahiy gönderdi.

Emîr Pervâne sordu ki: "Bir kul amel ettiği zaman o yardım ve hayır, amelden mi ileri gelir, yoksa Hakkın lütfundan mıdır?"

*Hiz. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Hakk'ın lütfudur ve Hakk'ın yardımıdır. Lâkin Hak Teâlâ, lütfunun çokluğundan her ikisini kuluna bağlayıp [جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ] **"cezâen bi mâ kânû ya'melûn"** (Secde, 32/17) Yâni "Artık onlar için, işlemekte olduklarını bir mükâfât olarak..." âyet-i kerîmesi icâbınca sendendir buyurur.*

Emîr Pervâne dedi: "Mademki Hakk'ın bu lütfu vardır, o halde her kim hakîkî olarak taleb ederse, o lütuf meydana gelir."

Hiz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Velâkin başsız ve mürşidsiz olmaz. Nitekim Mûsa (a.s.)'nin ümmeti, itâatkâr oldukları zaman, denizde yollar açıldı ve deryâdan toz kalktı ve geçtiler. Ammâ muhafete başladıkları zaman filan sahrada bu kadar sene kaldılar. Zamanın başları da tâbî olanların kendilerine kul, köle ve itâatkâr ve fermâna uyucu olduklarını gördükçe, onların ıslâh edilmesi kaydında olurlar. Örneğin bu kadar asker, bir emîrin hizmetinde itâatkâr ve fermân dinleyici oldukları zaman, o da aklını onların işlerine sarfedip ıslâhları kaydında olur. Ammâ eğer itâatkâr olmazlarsa, hiç aklını onların işlerine sarfa uğraşır mı?

Akıl insânın teninde bir emîr gibidir. Tenin emri altında bulunanlar ona itâat ettikçe, bütün işleri ıslâha çalışır; amma itâatkâr olmadıkları zaman, hepsinde bozukluk ortaya çıkar. Görmez misin ki bir

sarhoş gelir, şarap içmiştir; bunun elinden ve ayağından ve dilinden ve vücudunun emri altındakilerden ne bozukluklar ortaya çıkar. Ertesi gün ayıldıktan sonra: "Ah ne yaptım ve niçin vurdum ve niçin söğdüm!.." der.

Şimdi, o yolda bir reis olup, tâbî olanları da ona itâatkâr oldukları bir vakitte, işler düzelmeye yüz tutar. Şimdi, akıl da kendi fermânına tâbî oldukları zaman, tenin emri altındakilerin ıslâhı fikrinde olur. Örneğin bir kimse "Gideyim" diye düşünür. Bunu ayak, onun fermânına itâatkâr olduğu zamanda düşünür; ve ancak ayağı itâatkâr olacak bir halde değil ise, bu düşüncede bulunmaz.

Şimdi akıl, ten içinde emîr gibidir. Kendisinin bütün akıl ve bilgisi ve görüşü ve ilmi ile, insân âzâlarının başı hükmünde olan o velîye göre, insânın diğer âzâları hükmünde olan halkın hepsi sırf tendirler; ve onların arasında akıl, o velîdir. Mademki halk ten gibidirler, o velîye itâatkâr olmadıkça onların halleri dâima perişanlık ve pişmanlık içinde geçer. Ve itâatkâr oldukları zamanda itâatleri öyle olmalıdır ki, o her ne yaparsa boyun eğmeli ve kendi akıllarına mürâcaat etmemelidirler. Çünkü onu, kendi akıllarıyla anlıyamamaları mümkündür. Ona bütünüyle itâatkâr olmaları icâb eder.

Nitekim bir çocuğu bir terzi dükkanına verirler, onun her halûkârda üstâdına itâati lâzımdır. Eğer dikmek için uçkur verirse, uçkur diker; ve elbiseye dikilecek siyah işlemeler verirse, onları diker; san'at öğrenmek isterse, bütünüyle kendi tasarrufundan geçip üstâdının emrine mahkûm olmalıdır.

Hak Teâlâ'dan ümîdimiz vardır ki, katıksız yardımı olan bir hâli gösterebilir... Ve o hâl bin çalışma ve çabalamanın üstündedir. [لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ] **"Leyletul kadri hayrun min elfi şehri"** (Kadir, 97/3) Yâni "Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır" ayet-i kerîmesiyle, **"Hakk'ın cezvelerinden bir cezbe insanların ve cinlerin ibâdetinden hayırlıdır"** hadîs-i şerîfi mânen bir olan sözlerdir. Yâni onun yardımı erişince, yüzbin ve daha fazla çalışmanın işini görür. Çalışma ve çabalama da hoştur ve faydalıdır; velakin O'nun yardımının yanında ne hükmü olur?

Emîr Pervâne sordu ki: "Hakk'ın yardımı çalışma ve çabalamaya sebep olur mu?" Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Niçin sebep olmasın?. O'nun yardımı eriştiğinde çalışma da gelir. İsa (a.s.) dan ne gibi çalışmalar çıktı ki beşik içinde [إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابُ] **"innî abdullâh, âtâniyel kitâbe"** (Meryem, 19/30) Yâni "Ben hakikat Allah'ın kuluuyum. O bana kitap verdi" dedi; ve Yahya (a.s.) annesinin karında iken onu vafeder idi; ve Muhammed Resûlullah çalışmaz iken [أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ] **"E fe men şerehallâhu sadrehu"** (Zümer, 39/22) Yâni "Allah'ın göğsünde Müslümanlık için inşirâh verdiği bir kimse..." buyruldu.

Önce fazldır. Ne zaman ki bir kimseye dalâletten uyanıklık gelir, işte o Hakk'ın fazlı ve katıksız lütfudur. Eğer böyle değilse, bu fazl ve lütf, niçin bu gibi zâtların zamanında bulunanlar hakkında tecelli etmedi? Bundan sonra fazl ve cezâ vardır. Örneğin bir kıvılcım sıçradı, onun başı lütfudur; ammâ o kıvılcımı pamuğa vermek sûretiyle besleyip arttırdığın zaman lütfattan sonra fazl ve cezâ olur. İnsân [وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا] **"ve hulikal insânu daîfâ"** (Nisa, 4/28) Yâni "insân zayıf olarak haledilmiştir" âyet-i kerîmesi yüksek hükmünce, ilk anda küçük ve zayıftır. Nitekim ilk önce kızgın demirden ve taş-tan bir kıvılcım sıçrar; önce zayıftır. O zayıf olan ateş yükselir ve cihânı yakar; ve ateş büyüklük peydâ eder. [وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ] **"Ve inneke le alâ hulukın azîm"** (Kâlem, 68/4) Yâni "Hiç şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin."

Dedim: Mevlânâ'nın size pek fazla muhabbeti vardır.

Hiz. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Benim gelmem ve söyleşmem, dostluk miktârınca değildir. Ben ne olursa onu söylüyorum. Eğer Cenâb-ı Hak murâd ederse, bu az sözü faydalı ve sizin bâtininizde kâim kılar; ve azîm menfaatler eyler. Ammâ murâd etmezse, yüzbin söz söylenmiş olsa, aslâ gönülde karâr etmez, hepsi geçer ve unutulur. Ve nitekim bir elbiseye bir kıvılcım sıçrar, eğer Hak isterse kıvılcım te'sir edip ateş büyür; ve eğer istemezse, elbiseye yüz kıvılcım sıçrasa söner, hiç te'sir etmez. [وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ] **"ve lillâhi cunûdus semâvâti vel ard"** (Feth, 48/4) Yâni "Göklerin ve yerin bütün orduların Allah'ındır" âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, bu sözler Hakk'ın askerleridir; kaleleri Hakk'ın izniyle fethederler ve zabtederler ve alıp açarlar. Eğer bu kadar süvârîye: "Filân kale üzerine yürüyün, fakat zabtettirmeyin!" diye emrederse öyle yaparlar; ve eğer bir süvârîye: "Git, filân kaleyi zabtet!" diye emretse, o da gidip kalenin kapısını açarak zabteder; ve bir sivrisineği Nemrud'a musallat

edip helâk eder. Nitekim "**Ârifin indinde metelik ve altın ve arslan ile kedi aynıdır**" derler. Eğer Hak Teâlâ bir meteliğe bereket verirse, yüzbin altının ve daha fazlasının ismi görür; ve eğer bin altından bereketi kaldırırsa, bir meteliğin işini göremez; ve arslan da böyledir. Eğer bir kediyi ona musallat ederse, Nemrud'un sivrisineği gibi helâk eder. Ve eğer kediyi helâk etmemek üzere arslanı gönderirse, arslanlar o kediden titrer veyâhut onun bineği olur. Nitekim bâzı dervişlerin arslana bindikleri olmuştur. Nitekim ateş İbrâhîm (a.s.)a selâmet soğukluğu ve yeşillik ve gülistan oldu. Çünkü onu yakmaya Hakk'ın izni olmadı.

Sonuç olarak onlar bildiler ki, hep Hak'dandır. Onların indinde herşey eşit oldu. Sizin dahi bu sözleri kendi bâtınıızdan işitmenizi Hak'dan ümîd ederiz. Çünkü faydalı olan odur. Eğer dışarıdan bin hırsız gelse, onlara içeriden bir hırsız yardımcılık etmedikçe kapıyı açamazlar. Dışarıdan bin söz söylersen, bâtinen tasdik edici olmadıkça fayda vermez. Nitekim bir ağacın kökünde yaşlık olmazsa eğer bin sene su döksen fayda vermez. Onun büyüyüp gelişmesine yardım etmek için kökünün yaş olması lâzımdır. Şiir:

Nazımdan tercüme:

"Gerçi gözün nûru yüzbinlerce eşyâyı görür

Nûrun aslının gayrisi üstünde o etmez karâr."

Bütün âlem nûra boğulsa, gözde nûr olmadıkça, aslâ o nûru görmez. Şimdi... aslolan, nefisdeki o kâbiliyyettir. Nefis başka rûh başkadır. Görmez misin ki, nefis uykuda nerelere gider; oysa rûh tendedir. Ammâ nefis döner diğer bir şey olur. Bundan dolayı Hz. İmâm-i Âlî (kerremallahu vechehû): "**Men ârefe nefsehû fekâd ârefe rabbehû**" Yânî "Nefsini bilen, Rabb'ini bilir" sözünü o nefis için söyledi; rûh için söylemedi. Ve eğer bu nefis için söyledi der isen ma'kûl değildir. Ve eğer nefsi şerh etsen, herkes bu nefsi anlayacaktır. Çünkü onlar o nefsi bilmezler.

Örneğin eline bir küçük ayna aldın; aynada iyi görürsün, kötü görürsün, büyük veyâ küçük görürsün, hep odur. Söyleyerek anlamak mümkün değildir. Söyleyerek ancak bu kadar anlaşılır. Dinleyen kimsede "Bizim gördüğümüz âlemin dışında bir âlem vardır, onu isteyelim" diye bir sıkıntı ortaya çıkar. Bu dünyâ ve zevkler, insanın hayvânî hisleridir. İnsân bunların hepsini hayvânî kuvvetlerine verir. Oysa insânîyetten ibâret olan aslı, zaaf içindedir. Nihayet, insân konuşan hayvândır derler.

Bundan dolayı insân iki şeydir. Hayvânî kuvvetlerde mevcûd şey şehvetlerdir ve arzulardır. Ammâ onun özü ve gıdâsı olan şey, ilim, hikmet ve Hakk'ın dîdâridir. Âdemin hayvânîyeti Hak'dan ve insânîyeti dünyadan kaçıcıdır. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: [فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ] "**fe minkum kâfiru ve minkum mü'min**" (Tegâbûn, 64/2) Yânî "Kiminiz kâfir oluyor, kiminiz mü'min..." Bu vücûd içinde iki şahıs kavgadadır. Mısra':

Nazımdan tercüme:

"Acabâ baht kimindir ve kime yâr olacak?"

Bunda şüphe yoktur ki, bu âlem kıştır. Mâdenlere niçin mâden diyorlar? Çünkü donukturlar. Bu taşlar ve dağlar ve vücûdu örten elbise hep donuktur. Ve eğer kış mevcûd değil ise, âlem niçin donuktur? Alem basît yânî soyut, tek bir mânâdır, görünmez. Ammâ havanın ve soğuğun varlığını te'sir ile bilmek mümkündür. Bu bütün âlem, kış mevsimi gibidir. Çünkü hepsi donuktur. Nasıl kıştır? Aklî kıştır, hissî kış değildir. O ilâhî hava geldiği zaman, dağlara erime özelliği gelir, âlem su olur. Nitekim temmuz sıcağı gelince bütün donmuşlar erir. Kıyâmet gününde o hava geldiği zaman, hep bu donuklar erir. Hak Teâlâ bu kelimeleri düşmanlarınıza karşı size set ve düşmanların kahrına sebep olması için sizin etrafınızda bizim askerimiz kılar. O düşmanlar, bâtinî düşmanlardır; zâhirî düşmanlar birşey değildir. Görmez misin? Bu kadar kâfir, pâdişâhları olan bir kâfirin esîridir.

Şimdi anlaşıldı ki, iş endişesindir. Çünkü bu kadar binlerce halk, zayıf ve kederli olan bir endişenin esîridirler. Bak gör ki, sonsuz endişenin sâhiplerinde ne azamet ve şevket vardır! Ve düşmanları nasıl kahrederler ve ne âlemleri itâatkâr eylerler! Biz apaçık görüyoruz ki, yüzbin sûret, haddsiz sonsuz asker, bir sahrâda tek bir şahsın esîridirler. O şahıs da küçük bir endişenin esîridir. Mâdemki bunların hepsi bir endişenin esîridirler, acabâ çok büyük, tehlikeli, kudsî ve ulvî olan sonsuz endişeler nasıl olurlar? Bundan dolayı anlaşıldı ki, iş endişeleridir. Sûretlerin hepsi tabî ve âletdirler; ve endişe olmayınca kullanım dışıdır ve mâdendirler. Böyle olunca sûreti gören kimse, mâden demektir. O kimse mânâyâ yol bulamaz; her ne kadar sûret olarak ihtiyar ve yüz yaşında ise de, o çocuk, yetişkin değildir. Nebî (a.s.v.) Efendimiz: "**Küçük savaştan büyük savaşa döndük**" buyurdular. Yânî "Sûretlerin savaşında idik ve sûretsel düşmanlar ile savaşıyor idik. Şimdi iyi düşüncelerin kötü

düşünceleri mağlûb etmeleri ve ten vilâyetinden çıkarmaları için düşünce askerleri ile savaşılm" mânâsını kastettiler. Bundan dolayı büyük olan savaş budur. Ve şimdi bu savaşta iş gören fikirlerdir ki, ten vâsıtası olmaksızın hizmet ederler. Nitekim fââil akıl, âletsiz çarkı döndürür. Mısra':

Tercüme: "Sen bir cevhersin; ve her iki cihan muhakkak senin arazındır."

Mademki arazdır, araz olan şey için devamlılık lâıık olmaz. Çünkü bu cevher miskin nâfesine yâni misk kokusunun elde edildiğı maddeye benzer; ve bu âlem ve zevkler de misk kokusu gibidir. Bu misk kokusu kalmaz; çünkü arazdır. Her kim kokuya kanmayıp, miskin nâfesini taleb ederse iyidir; ammâ kim misk kokusu üzerinde karar kılsa, o fenâdır. Çünkü o kimse elinde kalmayacak olan bir şeye el koymuştur. Çünkü koku miskin sıfatıdır. Miskin bu âlemde ne kadar yönü varsa kokusu gelir. Ne zaman ki perde içine girip başka bir âleme yönelir, onun kokusu ile yaşayanlar ölürler. Çünkü koku miske bağılı olup, miskin cilve ettiğı yere gider.

Şimdi talihi yardımcı olan kimse odur ki, kendisine koku gelir ve onun aynı olur. Ondan sonra o kimse için fenâ kalmaz ve miskin zatının aynında bâkî olup misk hükmüne girer; ve daha sonra koku âlemine ulaşp cihân o kimseden hayat bulur. Onda olan şey ise isimden başka birşey değildir. Nitekim bir at veyâ başka bir hayvân tuzlada tuz olmuş olsa, onda hayvânlıktan bir kuru isimden başka birşey kalmamış olur. Fiilde ve te'sirde tuzlanın aynı olur. O ismin ona ne ziyânı vardır? O hayvan başını tuz olmaklıktan dışarıya çıkaramaz. Ve eğer bu tuz cevherine başka bir ad koysan, yine tuzluktan dışarı çıkamaz.

Bundan dolayı insan Hakk'ın ışığı ve yansıması olan bu zevkler ve lütuflardan geçmeli ve bu kadar ile yetinmemelidir. Gerçi bu kadarı dahî Hakk'ın lütfundandır; ve Hakk'ın cemâlinin ışığıdır; velâkin bâkî değildir. Gerçi Hakk'a göre bâkîdir; fakat halka göre bâkî değildir. Hanelere yansıya güneşin ışıkları da gerçi güneşin ışığı ve nûrdur; velakin güneşe bağılıdır. Güneş batınca aydınlık kalmaz. Şimdi ayrılık korkusunun kalmaması için güneşin zâtı olmak lâzımdır.

Çalışma vardır; vâkıf oluş vardır. Bâzılarının çalışması olur ise de, vâkıf oluşu olmaz; ve bâzılarının vâkıf oluşu vardır amma çalışması yoktur. Velâkin her ikisi de olursa, öyle kimsenin muvaffakiyyeti çok büyük olur. Böyle bir kimse benzersizdir. Örneğın bir kimse yola çıkar, ammâ bu çıkar yol mudur, değil midir bilmez. Olur ki bir horoz sesi veyâ medeniyet eseri ortaya çıkar diye körü körüne gider. Bu kimse nerede ve yolu bilip giden kimse nerede! Yolu bilen nişana muhtaç değildir; onun işi iştir. Bundan dolayı vâkıf oluş hepsinin ötesidir.

ONDÖRDÜNCÜ FASIL

Nebî (a.s.v.) Efendimiz **"Gece uzundur, onu uykun ile kısaltma; ve gündüz aydınlıktır, onu günahların ile karartma"** buyurdular. Halkın bulandırması ve dostların ve düşmanların zahmeti olmaksızın sır söylemek ve hâcetleri taleb etmek için gece uzundur. Bir yalnızlık ve sükût hâsıl olmuştur. Ve Hak Teâlâ amellerin riyâdan emin ve muhafazalı bulunması ve hâlis olarak Allah Teâlâ'ya olması için bir perde çekmiştir. Ve geceleyin riyâkar olan adam, hâlis olandan ayrılır. Gece vakti herşey örtülü olup, gündüz meydana çıkarlar. Riyâkar olan adam ise geceleyin meydana çıkar.

O der ki: "Mâdemki bir kimse görmüyor, kimin için yapayım?"

Ona derler ki: "Bir kimse görüyor; velâkin sen bir kimse değilsin ki, o bir kimseyi göresin."

Senin hâlini öyle bir kimse görüyor ki, bütün kimseler onun kudret pençesinde. Ve âcizlik zamanında onu çağırırlar; ve diş ağrısı, göz ağrısı, kulak ağrısı ve töhmet ve korku zamanlarında hep onu yâd ederler; ve onun işittigine ve hâcetlerini uygun eyleyeceğine kuvvetle îtimat ederler. Ve bir hastanın sıhhati ve belânın defedilmesi için, gizli gizli sadaka verirler. Ve böylece o verileni ve sadakayı kabûl ettiğine emîn olurlar. Onlara sıhhat ve rahatlık ihsân ettiğinde, o yakın onlardan geri gider ve hayali endişeler geri gelir. Ve "Hudâvendâ! O zindan köşesinde usanmaksızın bin "Kul hüvallah" okuyarak sadâkat ile seni çağırmanız ve senin bizim hâcetlerimizi uygun eylemen ne hâl idi?" derler. Şimdi biz zindan içinde nasıl muhtaç idiysek, zindan dışında da öylece muhtâcız; tâ ki bizi bu karanlık âlem zindanından, nurânî olan nebîler âlemine ihrâc eylesin.

Şimdi... Zindan ve dert hâli dışında iken, o ihlâs, bize niçin gelmiyor? Çünkü acabâ fayda eder mi, yoksa etmez mi? Diye bize bin hayâl ârıza oluyor; ve bu hayâlin te'siri bin tembellik ve sıkıntı veriyor. Hani o hayâlsiz olan yakîn? Hak Teâlâ cevaben buyurur ki: [لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ] **"lâ tettehizû aduvvî ve aduvvekum evliyâe"** (Mumtehin, 60/1) "Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dostlar edinmeyin!.." Yâni sizin ve bizim düşmanımızdır dediğim bu düşmanı, dâima zindan içinde mücâhedede tutunuz. Çünkü o zindan ve belâ ve sıkıntı içinde bulundukça, ihlâsınız ortaya çıkar ve kuvvet kazanır. Diş ağrısından, baş ağrısından ve ten korkusundan kendinde ihlâsın ortaya çıkışını bin kere tecrübe ettin. Niçin tenin râhatı kaydında oldun ve onu bakımı ile meşgûl oldun?

Vesîleyi unutmayın ve ebedî murâda ulaşmak ve karanlık zindandan kurtulmak için, dâima nefsi arzûsuz tutun. Çünkü [وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ] **"Ve emmâ men hâfe makâme rabbihî ve nehennefse anil hevâ. Fe innel cennete hiyel me'vâ."** (Naziât, 79/40-41) yâni "Âzar durağında Rabb'inin indinde hazır olacağını bilip, ondan korkarak, nefsini hevâ ve şehvetlerinden meneden kimsenin menzil ve karargâhı cennettir."

ONBEŞİNCİ FASIL

Şeyh İbrâhîm dedi: "Seyfeddin Ferah, bir kimseyi dövse idi, birisine hikâye ile kendisini meşgûl eder idi. Sonuçta onlar da onu döverler ve bu yol ve tarz ile şefâat ileri gitmezdi."

Hiz. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Bu âlemde her ne görür isen, o âlemde de öylece. Belki bunlar hep o âlemin numûnesidir; ve bu âlemde her ne mevcûd ise, hepsini o âlemde getirmişlerdir. Nitekim Hak Teâlâ Hazretleri buyurur: [وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ] **"Ve in min şey'in illâ indenâ hazâinuhu"** (Hicr, 15/21) Yâni "Hiçbiri hariç olmamak üzere her şeyin hazineleri bizim indimizdedir." Ayak esnafı tezgâhların üzerine, her yığından bir avuç biber, bir avuç sakız ve birer avuç diğer muhtelif devâlar koyarlar. Yığınların sonu yoktur. Ancak onun tezgâhına bundan fazlası sığmaz. İ

Şimdi insân da, esnafın tezgâhı veyâ bir attar dükkânı gibidir. Çünkü onun tezgâhlarına ve kaplarına Hakk'ın sıfatları hazînelerinden (bir) avuç ve parça parça koymuşlardır. Ve bu âlemde ticâret yapmak için kendi haline uygun duymadan ve görmeden, konuşmadan, akıldan, keremden, [وَمَا أَوْتَيْنَاهُ] **"ve mâ ûtîtum minel ilmi illâ kalîlâ"** (isra, 17/85) Yâni "Zâten size ilimden ancak az bir şey verilmiştir" âyet-i kerîmesi gereğince ilimden bir parça verilmiştir.

Şimdi... Bundan dolayı bu insânlar sürekli dolaşıp dururlar ve dolaşmanın hakkını alırlar ve gece gündüz tezgâhlarını doldururlar. Oysa sen boşaltır ve ziyân eder veyâ onlarla ticâret edersin. Gündüz boşaltırsın, gece yine doldururlar ve kuvvet verirler. Örneğin gözün görücülüğünü görürsün; o âlemde de çeşitli görmeler ve gözler ve bakışlar vardır. Bu âlemde ferahlanan için, sana ondan numûne gönderdiler; görüş bu kadar değildir; ancak insân, bundan fazlasına tahammül edemez. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: [وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ] **"Ve in min şey'in illâ indenâ hazâinuhu ve mâ nunezziluhû illâ bi kaderin ma'lûm"** (Hicr, 15/21) Yâni "Hiç biri hariç olmamak üzere her şeyin hazineleri bizim indimizdedir. Onları ancak belirli bir miktarda indiririz." Yâni bu sonsuz san'atlar, bütün bizim tarafımızdan olup, sana belirli miktar ile göndeririz.

Şimdi iyice bir düşün ki, yüzyıllar boyunca bu kadar halk geldiler, bu deryâdan dolup tekrar boşaldılar. Bak gör ki, o anbar nasıl anbardır? Şimdi her kimin o deryâyâ vâkıf oluşu fazla ise, onun gönlü o tezgâh üzerindeki maddelerden de o kadar soğur. Bundan dolayı zannedersin ki bütün âlem, dirâbhânedan yâni yeryüzünden gelip, yine dirâbhâneye döner. [إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ] **"innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn"** (Bakara, 2/156) Yâni "Biz dünyada Allah içiniz ve biz âhirette de O'na dönücüleriz." Yâni, bütün parçalarımız, o mahalden geldiler ve o mahallin numûneleridir. Ve yine küçük büyük ve hayvânlar, o mahalle döner; amma bu tezgâh içinde açığa çıkıyorlar. Bu tezgâh olmaksızın meydana çıkmıyorlar. Çünkü o âlem latîfdir, görünmez; bu mânâ niçin sana acâib geliyor?

Bahar rûzgârını görmüyor musun? Ağaçlıklarda ve yeşilliklerde ve gül bahçelerinde ve reyhanlarda nasıl zâhir oluyor?... Bahârın güzelliğini bunlar vâsıtasıyla seyre diyorsun! Oysa bahar rûzgârının zâtını düşündüğün zaman, bunlardan hiçbirisini görmezsin. Bu görüşün olmayışı onda bu seyirlerin ve gül bahçelerinin [mevcûd olmamasından değildir. Sonuçta bunlar onun ışığından değil midir? Belki onda gül bahçelerinin] ve reyhanların dalgaları vardır. Lâkin latîf dalgalarıdır. Göze görünmezler, ancak vâsıta ile görünürler ve latîf oluşundan dolayı zâhir olmazlar.

Nitekim insânda da bu vasıflar gizlidir, zâhir değildir. Ancak dahîl ve hâricî vâsıtalar ile yâni bir kimsenin sözünden ve incitmesinden ve çekişme ve uzlaşmasından zâhir olur. Beşeri sıfatları görmüyor musun? Kendinde düşünürsün, hiçbir şey bulamazsın ve kendini bu sıfattan hariç bilirsin. Bu hal, sende olan şeyin değişmesinden değildir, ancak sende gizli olmasındandır; ve deryâyâ benzer. Deryâ, deryâdan ancak buharlaşma vâsıtasıyla hârice çıkar ve ancak dalga ile zâhir olur. Sıfat dalgaları kaynaşmaya başlayınca dışarıdan bir vâsıta olmaksızın senin derininden peydâ olur. Ancak deryâ sâkin oldukça, hiçbir şey göremezsin. Tenin deniz kenârıdır ve cânın da denizdir. Görmez misin, onda bin türlü yılanlar ve balıklar ve kuşlar ve türlü türlü acâib mahlûklar peydâ olup, kendilerini gösterirler; ve yine o deryâyâ dalarlar. Senin gazab, hased ve şehvet vesâire gibi sıfatların işte bu deryâdan başlarını çıkarırlar. Şimdi senin sıfâtın, gûya Hakk'ın latîf olan âşıklarıdır. Ne zaman ki giysi soyucular, onu üryân ederler, ancak onları o vâsıta ile görmek mümkün olur. Yoksa onlar letâfetin çokluğundan görünmezler.

ONALTINCI FASIL

İnsanda bir aşk, bir istek, bir dert, bir ıztırâb ve bir takâzâ vardır ki, eğer bu mülk âleminin yüzbin mislini verseler, ferahlamaz ve rahat bulmaz. Bu halk, herbir bilgi ve meslek ve san'at ve memuriyeti ve ilimleri ve astronomiyi vesaireyi ayrıntılarıyla tahsîl eder; ve aslâ gönül rahat bulmaz; çünkü amaçlanan şeyi elde etmemiştir. Nihayet sevgiliye "dil-ârâm" derler; yânî gönül onunla karar ve râhat eder. Böyle olunca sevgilinin gayri ile nasıl rahat ve karar edebilir? Bütün zevkler ve maksatlar bir merdiven gibidir. Mademki merdivenin basamakları, ikâmet ve eğlenme mahalli olmayıp, atlayıp geçmek içindir, ne mutlu o kimseye ki, uzun yolun kısa olması için pek çabuk uyanık ve vâkıf olup, merdivenin bu basamaklarında ömrünü ziyân etmez.

Cenab-i Pîr'den sordular ki: "Moğol Tatarları bizim mallarımızı alırlar ve onlar da arasına bize birtakım mallar bağışlarlar. Acaba onun hükmü nasıldır?" Hz. Pîr-i dest-gîr cevap olarak buyurdular::

Moğollar'ın aldıkları şey, Hakk'ın pençesine ve hazînesine dâhil olmuş bir şeydir. Nitekim deryâdan bir testi veyâ bir küp doldurup çıkarırsın; su, testi veyâ küp içinde bulundukça, o senin mülkün olur ve onda kimse tasarruf edemez; ve her kim senin iznin olmaksızın, o küpten su alırsa, gasp edici olur. Fakat o suyu yine deryâya döktüğün zaman, herkese helâl olur ve senin mülkünden çıkar. Bundan dolayı bizim malımız onlara harâm ve onların malı bize helâldir,

"İslâmiyette rûhbânlık yoktur; cemâat rahmettir." Resûlullah (a.s.v.) topluluk içinde mesâî harca-yın buyurdu. Çünkü rûhların toplanacağı yer için çok büyük ve yüksek te'sirleri vardır. O te'sir bir başına ve yalnızlıkta oluşmaz. Bu sırra dayanarak, mahalle ahâlîsinin toplanması ve rahmet ve faydanın çoğalması için mescidler yapılmıştır. Ve evlerin ayrı olması, tefrik ve ayıpları örtmek içindir; onun faydası ancak budur. Ve şehir ahâlîsi orada toplanmak için cami' binâ etmişlerdir. Beldelerden ve memleketlerden, âlem halkının çoğunun orada toplanmaları için, Ka'be'yi zorunlu kılmışlardır.

Huzûrdakilerden birisi dedi: "Moğollar bu vilâyete ulaşmalarında önce üryân ve çıplak idiler; ve bindikleri hayvân öküz idi ve silâhları ağaçtan idi. Bu zamanda ihtişâm peydâ edip doydular ve onlarda birbirinden âlâ arab atları ve güzel silâhlar vardır."

Hz. Pîr-i dest-gîr cevap olarak buyurdular: O zaman ki kırık kalbli ve zayıf idiler ve kuvvetleri yok idi, Hak Teâlâ onlara lütufta bulunup niyâzlarını kabûl eyledi. Bu zamanda muhteşem ve güçlü oldular. Hak Teâlâ halkın en zayıfı ile kulları helâk eder; ta ki onların âlemi zabtettiklerinin, kendi kuvvetleriyle değil, Hakk'ın lütuf ve yardımıyla olduğunu bilsinler. Onlar evvelce halktan uzak, sessiz ve miskin ve çıplak ve muhtaç bir halde sahrâda yaşarlardı. Ancak onlardan bâzıları, ticâret için Harzemşâh'ın memleketine gelirler ve alışveriş yapıp, kendilerine elbise yapmak için kumaş satın alırlardı. Harzemşâh o ticâretten men' etti ve tâcirlerinin öldürülmesini emretti; ve onlardan haraç dahi alırdı ve tâcirlerin oraya girmesine izin vermezdi. Tatarlar "Helâk olduk" diye kendi pâdişahlarının huzûruna niyâza gittiler. Pâdişah onlardan on gün süre istedi; ve bir karanlık mağaranın içine girdi ve oruç tuttu ve tevâzu ve haşyet takdîm eyledi. Hak Teâlâ'dan "Niyâzını kabûl ettim, dışarı çık, her nereye gider-sen yardım edilen ve gâlip olasın" diye nidâ geldi. Ne zaman ki dışarı çıktılar, Hakk'ın emri ile yardım edilen ve gâlip oldular ve âlemi zabtettiler.

O kimse dedi: "Tatarlar da âhirette toplanmayı tasdîk edip yarın bir yargı ve muhasebe dîvânı olacak ve elbette bir gün hesap sorulacaktır diyorlar."

Hz. Pîr-i dest-gîr cevap olarak buyurdular: Yalan söylüyorlar ve kendilerini müslümanlar ile bir tutmak istiyorlar. Yânî biz de doğru söylüyoruz ve biliriz, demek istiyorlar. Deveye "Nereden geliyor-sun?" dediler. "Hamamdan geliyorum" dedi. Ayağının topuklarından bellidir, dediler. Şimdi... Eğer onlar âhirette toplanmayı kabûl ederek söylüyor iseler, onun alâmet ve nişânı nerede?.. Bu günahlar ve zulüm ve kötülük, kat kat toplanmış buzlar ve karlar gibidir. Tövbe ve pişmanlık ve âhret tasası ve Allah korkusu, güneş ortaya çıkınca nasıl buzları ve karları eritir ise, o da günah karlarını öylece eritir. Ve eğer bir kar veyâ buz "Ben güneşi gördüm ve temmuzun güneşi üzerime ışık saldı" der ve kendi yine ilk hâlî üzere bulunursa, hiçbir âkıl o sözü kabûl etmez; çünkü temmuz güneşi üzerine çarpsın da,

kar ve buz erimesin, bu mümkün değildir. Gerçi Hak Teâlâ, hayır ve şerrin karşılıklarını âhirette vereceğini vaad buyurmuştur. Velâkin onun numûnesi bir miktar dünya yurdunda da an be an gözükür. Eğer bir kimsenin gönlünde sevinç olursa, o hâl bir kimseyi sevindirmenin karşılığıdır; ve eğer sıkıntılı olursa, bir kimseye sıkıntı vermiştir. Bu mânâlar o âlemdendir. Herkesin bu az ile o çoğu anlamları için, karşılık gününden numûnedir. Nitekim numûneyi, buğday anbarından bir avuç gösterirler.

O kadar azamet ve büyüklüğü ile berâber, Resûl (a.s.v.)'in bir gece eli ağrıdı. Bu ağrının cenâb-ı Abbâs'ın elinin ağrısının te'sirinden olduğu ilhâm olundu. Çünkü onu esîr edip diğer esîrler ile berâber elini bağlamış idi. Hz. Abbas'ın elinin bağlanması, Hakk'ın emri ile olmakla berâber, karşılığı da erişti. İşte sana ârıza olan bu sıkıntılar ve kederler ve hoşnutsuzlukların, yaptığın incitme ve günahların te'siri olduğunu bilmen için böyle karşılık olarak erişir. Gerçi ne yapmış olduğun detaylarıyla hâtırında değildir; ancak karşılıktan, ne kadar çok kötü fiiller yapmış olduğunu bil! O yaptığın kötü müdür, veyâ cehâletten ve gafletten midir, veyâhut bir dinsize refâkat ettiğin zaman, sana günâhları kolaylaştırmış da, onun günah olduğunu mu bilmedin? Bunları bilmezsen, karşılığa bak gör ki, ne kadar genişlemen ve ne kadar daralman vardır?.. Kesin olarak daralma itâatsizliğin ve genişleme itâatin karşılığıdır. Nihâyet, (S.a.v.) parmağındaki yüzüğü çevirdiği için "Seni tâtil ve oyun için halketmedim" diye azar geldi.

Nitekim Hak Teâlâ buyurur: [أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا] **"E fe hasibtum ennemâ halaknâkum abesen"** (Mü'minûn, 23/115) Yâni "Sizi ancak boş yere halkettiğimizi mi sandınız?" Günlerinin nasıl geçtiğini, hayırdı mı, yoksa şerde mi geçtiğini buradan kıyâs et! Mûsâ (a.s.), Hakk'ın emrine uyarak, halk ile meşgûl idi ve Hak' ile de meşgûl idi. Ammâ onun bir tarafını Hak Teâlâ'nın halk ile meşgûl etmesi iş için idi. Oysa Hızır (a.s.)'ı bütününü ecell ve a'la Zât'ıyla meşgûl etti. Mustafa (a.s.v.) dahî ilk önce bütününü Hak'la meşgul idi. "Halkı dâvet et ve nasîhat ver ve islâh et!" diye emir geldi. Cenâb-ı Mustafâ (s.a.v.) "Ah yâ Rabbenâ! ne günâh ettim? Beni huzurdan niçin kovuyorsun? Ben halkı istemem" diyerek figân etti. Hak Teâlâ buyurdu: "Ey Muhammed (s.a.v.) aslâ gam yeme, çünkü seni halk ile meşgûliyyette bırakmam; meşgûliyyetin kendisinde benim ile olursun; ve benim ile olduğun halde, kıl ucu kadar noksan olmaz. Çalıştığın her bir işte, kavuşmanın aynı içinde olursun."

Birisi sordu ki: "Ezeli hükümler ve Hak Teâlâ'nın takdîr ettiği şey, hiç değişmez mi?" Hz. Pîr-i dest-gîr cevap olarak buyurdular:

Hak Teâlâ'nın iyilik için iyilik, kötülük için kötülük olsun diye ezelde hükmettiği şey aslâ değişmez. Çünkü Hak Teâlâ hakîmdir... Hiç iyilik bulmak için kötülük et der mi? Hiç bir kimse buğday ekip arpa veyâ arpa ekip buğday biçer mi? Bu olmaz. Bütün nebîler ve evliyâ iyiliğin karşılığı iyilik ve kötülüğün karşılığı kötülüktür demişlerdir. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: [فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ] **"Fe men ya'mel miskâle zerretin hayren yereh * Ve men ya'mel miskâle zerretin şerren yereh"** (Zelzele,99/7-8) Yâni "İşte kim zerre ağırlığına bir hayır yaparsa, onu görür, kim de zerre ağırlığına şer yaparsa onu görür." Eğer ezeli hükümden murâdın, dediğimiz ve şerh ettiğimiz ise, o asla değişmez. Bununla berâber, eğer murâdın iyiliğin ve kötülüğün karşılığı, artar ve eksilir ve değişir yâni iyiliği ne kadar çok yaparsan, iyilikler çoğalır; ve zulmü ne kadar çok yaparsan, kötülükler de çoğalır demek ise, bu değişir; fakat hükmün aslı değişmez.

O kimse sordu ki: "Biz şakînin saîd ve saîdin şakî olduğunu görüyoruz?"

H. Pîr-i dest-gîr buyurdular: O şakî sonuçta iyilik etti veyâhut hayırlı fikir etti ki saîd oldu; ve o saîd de, fenâlık etti veyâ kötü fikirde bulundu ki şakî oldu. Nitekim İblis [خَلَقْتَنِي مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ] **"halaktenî min nârin ve halaktehu min tîn"** (Sâd, 38/76) Yâni "Beni bir ateşten, onu ise bir çamurdan halkettin" deyip, Âdem (a.s) hakkında itirâz etti. Meleklerin üstâdı iken ebedi melûn ve dergâhtan kovulan oldu.

Birisi sordu ki: "Bir kimse bir gün oruç tutayım, diye adakta bulundu. Eğer onu bozsa, kefâret lâzım gelir mi gelmez mi?"

H. Pîr-i dest-gîr cevap olarak buyurdular: Şâfiî mezhebinde bir söz ile kefâret lâzım olur; çünkü "adak", yemin sayılır. Her kim yemîni bozarsa, onun üzerine keffâret lâzım gelir. Ammâ Ebû Hanîfe

indinde, adak yemin mânâsına değildir. Bundan dolayı keffâret lâzım gelmez. Ve adak da iki yön üzere rinedir; biri mutlak, diğeri kayda bağlıdır. Mutlak odur ki "Bir gün oruç tutayım" der; ve kayıtlı odur ki "Eğer filan gelirsen bir gün oruç tutayım" der.

Birisi bineğini kaybetmiş ve onu bulmak niyetiyle, üç gün oruç tutmuştu. Üç gün sonra bineğini ölü olarak bulup kederlendi ve kederi sebebiyle yüzünü gökyüzüne çevirip dedi: Eğer tuttuğum bu üç oruca bedel, Ramazan ayından altı gün yemezsem adam değilim. Bakalım benden kârlı mı olacaksın!

Birisi sordu ki: "Ettahiyyât" ın ve salavât ve tayyibatın mânâları nedir?"

H. Pîr-i dest-gîr cevap olarak buyurdular: Yâni bu itâatler ve hizmetler ve kulluklar ve edebler bütün Hakk'ın verdikleri ve mülküdür. Çünkü eğer Hak bize sıhhat vermezse, bizden bu itâatler ve edebler ve ibâdetler açığa çıkmaz ve bedenlerimizin ferâgati hâsıl oluş bulmaz. Bundan dolayı salavât ve tayyibât ve tahiyâtın Allah için olması, hakîkattir. O bizim değildir, hep O'nundur ve O'nun mülküdür. Nitekim bahar mevsiminde halk zirâat ederler ve sahrâya çıkarlar ve seferler isterler ve binâlar inşa ederler; bunların hepsi baharın verışı ve bahşıdır. Aksi halde onlar, hep oldukları gibi, evlerde ve kulübelerde mahbûs olurlardı.

Şimdi hakîkatte bu zirâat ve bu ferahlama ve nîmetlenme hep o bahârındır; ve nîmet sâhibi odur. İnsânların bakışı sebepleridir ve işleri o sebeplerden bilirler. Onun için sebepleri ortaya getireni görmezler ve bilmezler. Ammâ evliyânın indinde, sebeplerin perdeden başka bir şey olmadığı keşfolmuştur. Bu ona benzer ki, bir kimse perde arkasından söz söyler ve perde söz söylüyor zannederler; ve perdede bir iş olmayıp, örtü olduğunu bilmezler. Ne zaman ki söz söyleyen kimse, perdeden dışarıya çıkar, perdenin bahâne olduğu bilinir. Hakk'ın evliyâsı, sebepler dışında, nakşolunmuş olarak açığa çıkan birtakım işleri gördüler. Nitekim dağdan deve çıktı ve Mûsâ (a.s.) in asâsı bir büyük yılan oldu; ve bir mermerden on iki pınar aktı; ve aynı şekilde Mustafâ (s.a.v.) ayı âletsiz, bir işâretle yardı; ve Âdem (a.s.) babasız ve anasız, İsmâ (a.s.) babasız vücûda geldi; ve İbrâhîm (a.s.) için ateşten gül ve gül bahçesi peydâ oldu; ve sonsuz bir şekilde böyle şeyler oldu. Şimdi ne zaman ki bunu gördüler, bildiler ki sebepler bahânedir; ve işi gören başkasıdır. Avâmın yâni sıradan halkın meşgûliyeti için sebepler bir perdeden başka birşey değildir. Zekeriyâ (a.s.) a Hak Teâlâ "Sana evlâd vereceğim" diye va'd buyurdu. O, "Ben ihtiyarım ve eşim de ihtiyardır; ve şehvet âleti zayıf olmuştur; ve eşim hamilelik imkânı olmayacak ve çocuk doğuramayacak bir hâle gelmiştir. Yâ Rab, böyle bir kadından, nasıl çocuk olur?" diye feryâd etti. Nitekim Kur'ân-ı Mecîd'de buyrulur: [قَالَ رَبِّ اَنِّىْ يَكُوْنُ لِىْ غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِى الْكِبَرُ وَامْرَاَتِىْ عَاقِرٌ] "Kâle rabbi ennâ yekûnu lî gulâmun ve kad beleganiyel kiberu vemraetî âkir" (Âl-i İmrân, 3/40) Yâni "Ya Rab, benim nasıl oğlum olur ki, bana ihtiyarlık geldi ve eşim de doğuramayacak derecede ihtiyardır." Cevap geldi ki: "Uyanık ol! Ey Zekeriyâ, yine vesileyi kaybettin. İşlerin sebeplerin dışında olduğunu sana yüzbin kere gösterdim, onu unuttun; bilmez misin ki sebepler bahânedir. Ben bir anda gözünün önünde, kadınsız ve hamilelik olmaksızın, senden yüzbin evlâd peydâ etmeye gücü yetenim. Belki bir işâretim ile âlem içinde âlem olarak tam kemâlli ve âlim olmak üzere bir halk peydâ olur. Ben seni rûhlar âleminde babasız ve anasız icâd etmedim mi? Bu vücûddan önce, benden sana birtakım lütuflar ve yardımlar öne geçmemişmiydi? Onu niçin unutuyorsun?

Nebîlerin ve evliyânın halleri ve mahluklar ve iyi ve kötü, hep mertebeleri ve cevherleri miktarıncadır.

Örnek odur ki köleleri, kâfirlerin memleketlerinden, müslümanların vilâyetine getirip satarlar. Bâzılarını beş ve bâzılarını on ve bâzılarını da onbeş yaşında getirirler. Çocuk olarak getirmiş, oldukları köleler, birçok seneler müslümanlar arasında beslenip büyüyerek ihtiyarladıklarında, o vilâyeti tamamiyle unuturlar ve ondan hiçbir şey hatırlamazlar; ve biraz büyücek olunca az hatırlar; ve tamamiyle büyük olunca memleketini daha fazla yâd eder. Rûhlar da böylece o âlemde Hakk'ın huzûrunda idiler. Nitekim Kur'ân-ı Mecîd'de işâret buyrulmuştur: [اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلٰى] "e lestu birabbikum, kâlû belâ" (Âraf, 7/172) Yâni "Allah Teâlâ: Ben sizin Rabb'iniz değil miyim? demişti; onlar da evet Rabb'imizsin demişlerdi." Ve onların gıdâ ve kuvvetleri, harfsiz ve sessiz olan Hakk'ın kelâmı idi. Bâzılarını çocuk olarak getirdiklerinden, o kelâmı işittince, hallerini ondan hatırlamaz ve kendisine o kelâm yabancı gelir. O grup bütünyle küfür ve dalâlete dalmış olan perdililerdir. Bâzılarının parça hâtırına gelir ve onların derinliklerinde o tarafın coşkusu ve hevesi başlar; ve onlar mü'minlerdir; ve bâzıları o kelâmı işittiğinde, o hal evvelden nasıl idi ise, yine öylece zâhir olur; ve bütünyle perdeler kalkmış bulunur ve o asla ulaşırlar. Onlar da nebîler ve evliyâdır.

Ashâbımıza vasiyet ederiz ki, mânâ gelinleri bâtında sizlere yüz gösterdiği ve sırlar açıldığı zaman, sakın, sakın yâr olmayana söylemeyiniz! "Hikmeti ehlinin gayrine vermeyiniz, [hikmete] zul-

metmiş olursunuz; ve ehlinde men etmeyiniz, yine [hikmet ehline] zulmetmiş olursunuz." Eğer sana bir mahbûb veyâ mahbûbe yânî sevgili gelip evinde saklansa ve "Beni kimseye gösterme, ben seninim" dese, onu pazarlarda dolaştırıp herkese hitâben: "Geliniz bu güzeli seyrediniz!" demek hiç revâ ve lâıyk olur mu? Ve bu hâl sevgiliye hoş gelir mi? Elbette gelmez ve gönlü senden alt üst olup ürker ve yüzünü saklayıp gazab eder. Hak Teâlâ bu sözleri yâr olmayana harâm etmiştir. Nitekim cennet ehli, cennet ehline hitâben bağırarak derler ki: "Hani sizin kereminiz ve mürüvvetiniz? Hak Teâlâ'nın size etmiş olduğu lütuflar ve bahşişlerden sadaka ve iltifat olarak bize de bir şey vermiş olsanız ne olur? Çünkü, mısra':

Tercüme: "İkram sâhiplerinin kadehinden yerin de hissesi vardır." Biz ateş içinde yanıp eriyoruz. O meyvelerden veyâ o saf ve berrak olan sulardan bir damlacık olsun bizim cânımıza dökerseniz ne olur?"

Nitekim Kur'ân-ı Azîmü'sş-şan'da hikâye buyrulmuştur:

7/A'RÂF-50

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهَا عَلَى الْكَافِرِينَ

Ve nâdâ ashâbun nâri ashâbel cenneti en efidû aleynâ minel mâi ev mimmâ rezeakumullâhu, kâlû innallâhe harremhumâ alel kâfirîn.

Yânî "Ateş ehli, cennet ehline nidâ edip, bize cennetten su dökün ki içelim; yâhut Allah Teâlâ'nın size verdiği rızıktan verin ki yiyelim, diyeler. Cennet ehli onlara o yemek ve içeceği, Allah Teâlâ kâfirlerle harâm etmiştir, diyeler."

Cennet böyle cevap verirler: Hak Teâlâ Hazretleri bunu size harâm etmiştir. Bu nîmetin tohumu dünyâ yurdunda idi, orada ekmediniz ve çalışmalar yapmadınız. O tohum da îmân ve sıdk ve sâlih amel idi. Mâdemki orada çalışmadınız ve ekmediniz, burada ne alacaksınız? Ve eğer biz ikrâm olarak size versek bile, mâdemki Hak Teâlâ, onu size haram kılmıştır, boğazınızı yakar ve boğazınızdan aşağıya gitmez; ve eğer keseye koyarsanız, o kese yırtılır, dökülür.

Cenâb-ı Peygamber (s.a.v.)in huzuruna münâfıklardan bir cemâat geldi; o anda ashâb-ı kirâm ilâhî sırları şerh ederler ve Mustafâ (s.a.v.)i medhederler idi. Hz. Peygamber işâret yolu ile ashâb-ı kirâma: "Bardaklarınızın ve kâselerinizin ve testilerinizin ağızlarını örtünüz; zîrâ temiz olmayan ve zehirli bir hayvan vardır; olmalı ki bardaklarınızın içine düşsün ve bilmeyerek o bardaktan su içesiniz ve size zarar erişer" buyurdu. Ve bu sûret ile onlara "Yâr olmayandan hikmeti saklayınız ve ağızlarınızı ve dillerinizi yâr olmayanların yanında bağlayınız ki, onlar fârelerdir ve bu hikmet ve nîmete lâıyk değildir" mânâsını beyân buyurdu.

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular:

Huzûrumuzdan dışarıya çıkan o emîr, gerçi sözümüzü ayrıntılarıyla anlamadı; fakat özet olarak bizim kendisini Hakk'a dâvet ettiğimizi bildi. Onun niyâzını ve baş sallamasını ve sevgi ve aşkını, anlaması makâmında tutarız. Nihâyet şehre gelen bir köylü, ezânı işittiği zaman, her ne kadar ezânın mânâsını ayrıntılı olarak bilmezse de, kastedileni anlar.

ONYEDİNCİ FASIL

Her kim ki mahbûbdur yânî muhabbet edilendir, güzeldir. Bunun aksi olmaz. Fakat her güzelin mahbûb olması lâzım gelmez. Güzellik mahbûb oluşun parçasıdır; ve mahbûbluk ise bir asıldır. Mahbûb oluş olunca, elbet güzellik de olur. Bir şeyin parçası, bütününden ayrı olmaz ve bütüne bitişik olur. Mecnûn'un zamânında Leylâ'dan daha güzel güzeller yok mu idi? Fakat Mecnûn'un mahbûbu değil idiler.

Mecnûn'a dediler ki: "Leylâ'dan daha güzeller vardır, sana getirelim."

Mecnûn cevap verdi ki: "Sonuçta ben Leylâ'nın sûretine muhabbet etmiyorum ve Leylâ sûret değildir. Benim elimde bir kadeh gibidir; ben o kadehten şarab içiyorum. Bundan dolayı ben ondan içtiğim şarâba âşıkım; oysa sizin bakışınız kadehedir. Şaraptan haberdâr değilsiniz. Eğer bana mücevherler ile süslenmiş altın kadeh getirseniz ve onun içinde sirke veya şarâbın gayri bir şey olsa, o benim ne işime yarar! İçinde şarab bulunan, eski ve kırık bir kabak, bana göre o kadehten ve onun gibi yüz kadehten daha âlâdır. Şarabı kadehten ayırmak için bir aşk ve bir şevk lâzımdır. Nitekim on günden beri bir şey yememiş olan bir aç ile, bir günde beş defa yemek yemiş olan bir tokun her ikisi de ekmeğe bakarlar. Tok olan kimse ekmeğin şeklini görür; aç ise cânın sûretini görür. Çünkü bu ekmek, kadeh gibi ve onun lezzeti de, içinde şarab gibidir; ve o şarabı, iştah ve şevk bakışının dışında bir bakış ile görmek mümkün değildir."

Şimdi... Sûret görücü olmamak ve dünyâ yaşantısı içinde hep mâşûku seyretmek için, iştah ve şevk oluşturun!

Bu halk kadehlere benzer; ve bu ilimler ve hüneler ve bilgiler, kadehin nakışları gibidir. Görmüyor musun ki, kadeh kırılınca o nakışlar kalmaz. Bundan dolayı iş, kadeh mişâli olan beden kalıplarındaki şarabtır; ve o şarabı gören ve içen kimse hakkında [وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ] "vel bâkıyâtus sâlihâtü" (Meryem, 19/76) Yâni "Bakâ bulacak iyi ameller" buyrulmuştur.

Sorucunun, sorucu olması için iki önceliği tasavvur edip, zihninde dolaştırması lâzımdır. Birisi budur ki: "Ben bu söylediğimde hatâlıyım; bundan başka da bir şey vardır" diye kararlı olmalıdır.

İkincisi şudur ki: "Bundan âlâ ve bunun üstünde benim bilmediğim bir söz ve hikmet vardır" diye düşünmelidir.

Bundan dolayı "**Sorunun ilmin yarısı**" olduğu anlaşılmış oldu. İşte herkesin, yüzünü bir kimseye döndürmesi, bu sebeptendir; ve herkesin isteği Hak'dır; ve o ümîl ile ömrünü harcar; fakat bu esnada bunların arasından isâbetli olanın kim olduğunu ve onun üzerinde pâdişâhın çevganından oluşan yaran, bir iz olup olmadığını ayırmak lâzımdır; tâ ki o çevgana bir top ola ve birleyici buluna.

Gark olmuş birleyici o kimsedir ki, deryâ onda tasarruf eder ve onun deryâ üzerinde bir tasarrufu yoktur. Yüzen kimse ile, gark olan kimsenin her ikisi de deryâdadırlar; fakat gark olmuş olanı su götürür ve yüklenilmiş olandır; ve yüzen kimse ise kendi kuvvetinin taşıyıcısıdır ve kendi tercihi ile. Bundan dolayı gark olmuş olandan çıkan her bir hareket ve her bir fiil ve sözler, o sudan oluşur, kendisinden değildir. Onun vücûdu ortada bir bahânedir. Meselâ duvardan bir ses işitirsen, bilirsin ki duvardan değildir; duvarı söyleten bir kimse vardır. İşte evliyâ da böyledir; ölmeden önce ölmüşler ve duvar hükmüne girmişlerdir; onlarda bir kıl ucu kadar varlık kalmamıştır. Hakk'ın kudret elinde bir kalkan gibidirler ve kalkanın hareketi kendinden değildir. İşte "Ene'l-Hakk yânî Ben Hakk'ım"ın mânâsı budur. Kalkan der ki, ben ortada yokum; hareket Hakk'ın elindendir. Bu kalkanı Hak görünüz ve Hak ile pençeleşmeyiniz! Çünkü böyle bir kimseye karşı haddini aşanlar, hakîkatte Hak'la savaşımlardır ve kendilerini Hakk'a carmışlardır.

Âdem devrinden bu ana kadar, onların başına neler geldiğini işittin. Bunlar Firavun ve Şeddâd ve Nemrûd ve Âd Kavmi ve Lût Kavmi ve Semud Kavmi ve sonu gelmeyen benzerleridir. Ve bâzısı nebîlerin sûretinde ve bâzısı da evliyâ sûretinde olarak, öyle bir kalkan, sürekli devrederek kıyamete kadar mevcûttur. Ta ki takvâ sâhipleri eşkiyadan ve düşmanlar dostlardan ayrılmış ola.

Şimdi her bir velî halk üzerinde delîldir; ve onlara olan bağlılıkları kadar halkın merteye ve makâmları vardır. Ve "**Onu gören beni görmüş, onu kasteden beni kastetmiş olur**" sözü gereğince eğer düşmanlık ederse, Hakk'a düşmanlık etmiş olur; ve eğer dostluğa çalışırsa, Hakk'ın dostluğuna çalışmış olur. Hudâ'nın bendegânı, hadım ağaları gibi, Hakk'ın haremünün mahremleridir. Çünkü Hak Teâlâ varlık ve şehvet damarlarını ve hâinlik köklerini, onlardan bütünüyle kesip temiz kılmıştır. Şüp-

hesiz âlemin efendisi olmuşlar, hakkında [لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ] “Lâ yemessuhû illel mutahherûn” (Vâkıa, 56/79) Yâni "Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez" buyrulmuş olan, sırlara mahrem bulunmuşlardır.

Eğer en büyük azizlerin türbesine arka çevrilmiş ise, inkâr ve gafletten dolayı yapılmamıştır. Yüz onların tarafına dönüktür; çünkü bizim ağızımızdan çıkan o söz, onların tarafındandır. Eğer arka tene ve yüz, cana çevrilirse zarar vermez.

Benim bir huyum vardır ki, benden hiçbir kimsenin gönlünün kırılmasını istemem. Birtakım kimse-ler, semâ' esnâsında kendilerini bana çarparlar ve yârânın bâzıları da onları menederler. O bana hoş gelmez; ve yüz def'a demişimdir ki, benim için kimseye bir şey söylemeyiniz; ben ondan râzıyım, o benden râzı. O dereceye kadar gözetirim ki, benim huzûruma gelen ahabânın mahzun olmalarından korkarak, onunla meşgûl olsunlar diye şiir söylerim. O kadar terk ettiğim halde, yine şiir söylemek icâb eder. Yoksa şiir nerede, ben nerede!... Vallâhi ki ben şiirden bizârim ve benim indimde şiirden daha kötü bir iş yoktur. Benim şiir söylemem ona benzer ki, bir kimse misâfirin arzûsuna uyarak elini işkem-beye sokup yıkar! Mâdemki misâfirin, cânı işkembe çekmiştir, benim için bu lâzımdır. Nihâyet bir adam, falan şehirde halka hangi malların lâzım olduğuna ve ne gibi malların satın alındığına bakıp, o da isterse en aşağı mallardan olsun, hemen alışverişe dâhil olarak, onu satar.

Ben yanıma fazîlet sâhipleri, tahkîk ehlinde olanlar, âkıllı kişiler ve geleceğini bugünden düşü-nenler gelsinler de onlara nefis ve garîb ve ince şeyler arz edeyim diye tahsiller ettim ve ilimlerde zahmetler çektim. Hak Teâlâ Hazretleri ise böyle murâd etti. Bütün o âlimleri burada topladı; ve o mesâîyi bu işle meşgûl olmam için sonuçlandırdı. Ne yapabilirim? Bizim vilâyetimizde, kavmimize göre şâirlikten daha ayıp bir iş yok idi Eğer biz de, kendi memleketimizde kalmış olsa idik, onların tabîatlarına uygun olarak yaşardık; ve ders okutmak ve kitaplar yazmak ve vaaz vermek ve zikir yap-mak ve zühd ve zâhiri ameller ile meşgul olmak gibi, onların istediklerine çalışırdık.

Emîr Pervâne bana: "Asıl olan ameldir" dedi. Ona cevâben dedim ki:

Amel ve ameli talep eden nerededir ki, onlara amel göstereyim? Sen hâlen kelâmın tâlibisin, birşey dinleyeyim diye kulak tutmuşsun. Eğer söylemesem mahzun olursun. Amel taliplisi ol ki, ameli sana göstereyim. Biz âlemde, ameli göstermek için bir adam anyoruz. Amelin müşterisini bulmuyoruz, kelâmın müşterisini buluyoruz. Onun için kelâm ile meşgûluz. Sen mademki amel edici değilsin, ameli ne bilirsin? Ameli amel ile bilmek ve ilmi ilim ile ve sûreti sûret ile ve mânâyı da mânâ ile anlamak mümkündür. Mâdemki bu yolun yolcusu yoktur, bizim yolda ve amelde olduğumuzu nasıl bileceklerdir. Nihâyet bu amel, namaz ve oruç değildir; ve bunlar amelin sûretidir. Mânevi amel bâtındadır. Sonuçta, Âdem devrinden tâ Mustafâ (s.a.v.) devrine kadar, namaz ve oruç bu şekilde değil idi; oysa amel mevcût idi. Bundan dolayı bu şekil şart, amel değildir. Amel insânda bir mânâdır. Nitekim "Onda amel etti" dersin. Oysa orada amelin sûreti yoktur. Onda ancak bir mânâ vardır. Ve aynı şekilde "O adam filan şehirde amel edicidir" derler; sûretde birşey görmezler. Ona bağlantısı olan ameller vâsıtasıyla, amel edici derler. Bundan dolayı bu amel, halkın anladıkları şeyden başkadır. Onlar ameli, o görünen-den ibârettir zannederler. Eğer münâfık bu amelin sûretini yerine getirirse, ona asla faydası olmaz; çünkü onda mânâ ve îmân doğruluğu yoktur. Her şeyin aslı hep sözdür. Senin sözden haberin yoktur. Onu değersiz görürsün; söz, amel ağacının meyvesidir; çünkü söz amelden doğar. Hak Teâlâ âlemi söz ile halketti. "Kün fe-yekûn yâni Ol dedi hemen oldu" yüce kelâmı buna şahittir; ve îmân gönüldedir. Eğer söz ile söylemezsen fayda vermez. Namaz ki fiildir, eğer Kur'ân okumaz isen geçerli olmaz. Ve sen şimdi, söz müteber değildir deyip bu ifâdeni, yine söz ile olumsuzlaştırıyorsun. Eğer söz müteber değilse, söz müteber değildir, sözünü senden nasıl işitiyoruz? Sonuç olarak bunu da söz ile söylüyor-sun.

Birisi Pîrin huzûrunda şu soruyu sordu: Biz hayır yaptığımız ve salih amel işledigimiz zaman Hak'dan ümîd-vâr olsak ve mükâfât umsak, acaba bize zarar verir mi, yoksa vermez mi? Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Eyvallah, ümîd etmek lâzımdır; ve îmân işte bu korku ve ümîttir. Birisi bana sordu ki: "Ümîd hoş-tur, fakat bu korku ne oluyor?" Ona şöyle cevâp verdim: Sen bana ümîtsiz bir korku ve korkusuz bir ümîd göster; ve mâdemki birbirlerinden ayrı değildirler, niçin sorarsın? Örneğin birisi buğday eker, elbette buğday çıkmasını ümîd eder; ve onun zımnında da, sakın bir manî ve bir âfet ortaya çıkmasını diye korku duyucu olur. Bundan dolayı anlaşıldı ki ümîd, korkusuz değildir; ve korkuyu ümîtsiz yâhut ümîdi korkusuz düşünmek asla mümkün değildir. Eğer ümîd-var olur ve mükâfâtı ve ihsânı umucu bulunursa, elbette o işte daha fazla istek ve çalışma ve gayret olur. Ve o ümîd etmek onun kanadıdır. Kanadı her ne kadar daha güçlü olursa, uçması da daha fazla olur. Ve eğer ümîtsiz olursa, tembel

olup ondan bir iş ve tâat ortaya çıkmaz. Nitekim hasta, acı ilacı içip, on tane tatlı lezzeti terk eder. Eğer onda sıhhat ümîdi olmasa idi, o acı ilacı içmeye nasıl tahammül edebilirdi?

"İnsan konuşan hayvândır." İnsan, hayvânlık ile konuşmadan oluşmuştur; işte o tarafı ile ki, hayvânlık onda dâimdir ve ayrılmaz. Onun konuşması da böyledir ve onda dâimdir. Her ne kadar zâhiren söz söylemese de, bâtında söyler, dâima konuşandır. Çamurla karışık bir sel gibidir. O sâf su, onun konuşmasıdır ve o bulanık çamur, onun hayvânlık tarafıdır. Ancak çamur o sâf suda geçicidir. Görmez misin ki, o çamurlar ve kalıplar gidip çürürler. Oysa iyi ve kötü onların konuşması ve hikâyesi ve ilimleri kalmıştır. Dil sâhibi, bütündür; onu gördüğünde, hepsini görmüş olursun. "Bütün avlar, yaban eşiğinin karnındadır." (Bu mesel, birşeyin diğer şeyleri içine aldığını ifade etmek içindir.) Âlemin halkı onun parçasıdır ve o bütündür. Beyit:

Tercüme : "Dervîş'in parçası oldu bütün iyi ve kötü

Kim ki böyle olmaya, dervîş değildir."

Şimdi... ne zaman ki bütün olan onu gördün, elbette bütün âlemi görmüş olursun; ve ondan sonra, her kimi görür isen, tekrar olur. Ve onların sözleri bütünün sözlerinde dahîldir. Ne zaman ki onların sözünü işitirsin, ondan sonra işittigin her söz tekrar olur. "Kim ki onu bir menzilde gördü, gûyâ ki her insânı ve her mekânı görmüş oldu." Şiir:

Tercüme: "Ey insan, sen ilâhî nâmenin nüshasıdır.

Şâhın cemâlinin aynası sensin.

Alemde her ne varsa, senden hâriç değildir.

Dilediğin herşeyi kendinde ara; çünkü hepsi sensin."

ONSEKİZİNCİ FASIL

Hz. Pîr'e hitâben nâib (Emîr Pervâne) şöyle dedi: Bundan evvel, kâfirler puta tapıp secde ederlerdi. Bu zamanda biz de öyle yapıyoruz ve gidip Moğol Tatarlarına secdeler ediyoruz ve sonra da kendimizi müslüman biliyoruz; ve bâtınımızda hırs ve hased ve hevâ gibi bu kadar başka putlar da vardır ve biz bunların hepsine itaât ediciyiz. Bundan dolayı zâhiren ve bâtinen biz de aynı işi yapıyoruz; ve bununla beraber kendimizi müslüman biliyoruz. Hz. Pîr cevâben buyurdular:

Burada başka bir şey vardır. Mâdemki bunun fenâ ve hoş olmayan bir şey olduğu hâtırınıza geliyor, elbette sizin kalb gözünüz benzersiz ve niteliksiz azîm bir şey görmüştür ki, onu fenâ görüyor. Çünkü acı su ile tatlı suyu gören ve içen kimse bilir. Çünkü eşya zıtlar ile belli olur. Bundan dolayı Hak Teâlâ cânınıza imân nurunu koymuştur. Bu işleri fenâ görür ve nihâyet latîf oluşu karşısında bunu, fenâ görür. Eğer böyle olmasa, başkalarında bu dert niçin yoktur? Onlar bulundukları hâl içinde mutludurlar; asıl iş budur derler. Hak Teâlâ size isteğinizi ihsân eder ve himmetinizin eriştiği makâmı lütuf kılar; çünkü "Kuş, kanatlarıyla uçar, mü'min ise himmet ile uçar."

Mahlûklar üç sınıftır:

Bir kısmı meleklerdir ki, onlar sırf akıldır. Onların tâati ve ibâdeti ve zikri ve tabîatları ve gıdaları ve yemekleri hayatlarıdır. Örneğin suda balıkların hayâtı sudandır; yatağı ve yastığı hep sudur. Onlar hakkında bunlar külfet değildir. Çünkü şehvetten soyutlanmış ve pâkdırlar. Bundan dolayı eğer o pâk olup, aslâ şehvete tâbî değil ise, yahut nefsi sebebiyle hevâya meyl etmez ise, bir hüner mi olur? Çünkü bunlardan pâktır ve onun asla mücâhedesi yoktur. Eğer itâat ederse, onu itâat etmiş saymazlar; çünkü onun tabîatı odur ve onsuz olamaz.

Ve diğer sınıf hayvanlardır ki, onlar sırf şehvetirler. Mâni olan akılları olmadığından, onlara tekîf olmamıştır.

Kaldı, akıl ve şehvetten oluşmuş olan miskin insânî... Onun [yarısı melek,] yarısı hayvân ve yarısı yılan ve yarısı balıktır. Balıklığı su tarafına ve yılanlığı toprak tarafına çeker. Çekişme ve kavga içindedir. "Akıl şehvetine gâlib olan kimse meleklerden âlâdır; ve şehveti aklına gâlib olan kimse de hayvanlardan aşağıdır. Şiir:

Tercüme: İlim ile buldu melek gelişim

Cehl ile oldu hayvanlar peydâ

İlim ile cehl arasında hayrân

Kaldı da şaştı zavallı insân."

Şimdi, insânilerden bâzıları akla o kadar tâbî oldular ki, bütünüyle melek ve sırf nûr oldular. Onlar, nebîler ve evliyâlardır; ve korku ve ümîttan kurtulmuşlardır. Nitekim Kurân-ı Mecidde beyân buyruluyor: [لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ] "lâ havfun aleyhim ve lâ hum yahzenûn" (Yûnus, 10/62) yâni "...Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyecekler de".

Bâzılarının ise akıllarına şehvet gâlib olduğundan, sonuçta bütünüyle hayvân hükmünü kazandılar.

Ve bâzıları iki arada çekişmede kaldılar; ve onlar o topluluktur ki, içlerinde bir dert ve sıkıntı ve hasret ve feryâtlar ortaya çıkar ve yaşayışlarından râzı değildirler. Bunlar mü'minlerdir. Evliyâ onları kendi menzillerine erdirmek ve kendileri gibi yapmak için onları gözleyicidirler. Ve şeytanlar da onları aşağıların aşağısına, kendi taraflarına çekmek için tetiktedirler. Şiir:

Tercüme: "Biz çağırıyoruz,

başkaları da çağırıyorlar;

bakalım baht kimindir

ve kime yâr olacaktır."

[[إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ]] “**İzâ câe nasrullâhi**” (Nasr, 110/1) Yâni “Allah’ın yardımı gelince.”

Zâhiri tefsirciler bu yön ile tefsir ederler ki: Mustafâ (s.a.v.)in, âlemi müslüman etmek ve Hak yoluna getirmek için, himmetleri var idi. Ne zaman ki vefât edeceğini gördü, dedi: “Ah, ömrüm vefâ etmedi ki halkı dâvet edeyim.” Hak Teâlâ buyurdu: “Hemen senin asker ve kılıç ile feth edip terk ettiğin vilâyetlerin ve şehirlerin, hepsini askersiz, itaât-kâr ve mü’min kılayım; ve işte onun alâmeti bu olsun ki, senin vefâtın yakın olduğu zaman, halkın uzaklardan topluluklar hâlinde gelip müslüman olduklarını göresin. Bu alâmet ortaya çıktığında göçme zamanının eriştiğini bil! Şimdi tesbîh et ve istiğfâr et ki, o makâma geleceksin!

Fakat tahkik ehli ise şöyle derler: Onun mânâsı budur ki, insân kötülenmiş vasıfları, kendi ameli ve gayreti ile kendisinden uzaklaştırdığını zanneder. Ne zaman ki bir çok mücâhede eder ve kuvvetlerini ve mesâisini harcadıktan sonra artık ümitsiz kalır; Hak Teâlâ ona der ki: Sen onun kuvvet ve fil ve amelin ile olacağını zannettin; o benim koyduğum bir âdettir; yâni sâhip olduğun şeyi, bizim yolumuzda harca; ondan sonra, sana bizim ihsânımız ulaşır. Bu sonu olmayan yolda, bu zayıf olan el ve ayak ile seyretmeni emrediyorum. Bu zayıf ayak ile ve belki yüzbin ayak ile bu yoldan bir menzilin kat’ olunamayacağı bizce bilinir. Ancak ne zaman ki kudret ve tâkatın olduğu halde, yola giresin ve düşüp artık tâkatın kalmaya; ondan sonra Hakk’ın yardımı imdâdına yetişir. Nitekim çocuk süt emer bir halde bulundukça, onu gözetirler; ve büyüdüğü zaman onu kendi haline terk ederler; o gider. Şimdi... mâdemki kuvvetlerin kalmadı ve mesâilerin dökülüp kaldı; ve bu kuvvetlerin olduğu ve bu mücahedeleri yaptığın zaman, uyku veyâ uyanıklık halinde sana bir lûtf gösterir idik. Sen de bizim talebimizde güçlü ve ümitli olur idin. O âletin kalmadığı bu saatte bölük bölük sana yönelmiş olan verdiklerimizi ve lûtuflarımızı ve yardımlarımızı görüyorsun. Oysa yüzbin mesâî ile bu lûtuflardan bir zerre göremezdin.

Şimdi [فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ] “**Fe sebbih bi hamdi rabbike vestagfirh**” (Nasr, 110/3) Yâni “Hemen Rabb’ini hamd ile tesbîh ve tenzîh et!” Yâni “Sen zannettin ki, o iş senin elinden ve ayağından ortaya çıkacaktır ve onu bizden görmedin. Şimdi mâdemki bizden olduğunu müşâhede ettin, bu fikir ve zandan istiğfâr et! [إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا] “**innehu kâne tevvâbâ**” (Nasr, 110/3) Yâni “Çünkü O, tövbeleri fazlaca kabûl edendir.”

Bizim Emîr’e (Muîneddin Pervâne’ye) olan muhabbetimiz dünyâ için ve onun terbiyesi ve ilim ve ameli için değildir. Başkaları bunun için severler; halbuki Emîr’in yüzünü görmezler, arkasını görürler. Emîr ayna gibidir; ve bu sıfatlar, aynanın arkasına konulmuş kıymetli inciler gibidir. Altına ve elmasa âşık olanların bakışları, aynanın arkasındadır. Aynaya âşık olanların bakışları ise inciye ve altına değildir. Onlar yüzlerini dâimâ aynaya çevirmişlerdir. Aynayı aynalığı için severler. Çünkü aynada güzel bir cemâl görürler. Aynadan usanmazlar; fakat yüzü çirkin ve kusurlu olan kimse, aynada çirkinlik görür; hemen aynayı çevirir ve o mücevherin tâlibi olur. Şimdi aynanın arkasına bin nakış yapıp mücevher koysalar, aynanın yüzüne ne ziyânı vardır?

Eşyâ zıddı ile belli olduğundan, bir şeyin târifi, onun zıddı olmaksızın mümkün değildir. Hak Teâlâ Hazretleri “**Ben gizli bir hazîne idim, bilinmekliğe muhabbet ettim**” buyurur. Oysa kendisinin zıddı olmadığından nûrunun açığa çıkması için karanlıktan ibâret olan bu âlemi halketti.

“**Sıfatlarımla halkıma çık**” yüce kelâmında işâret olduğu yön ile, böylece nebîleri ve evliyâyı ortaya çıkardı; ve dostun düşmandan ve mahremi nâmahremden ayrılması için, onlar Hakk’ın nûrunun görünme yeri olmuşlardır. Çünkü o mânâ için, mânâ yönünden zıt yoktur; ancak sûret yoluyla zıt vardır. Nitekim Âdem (a.s.)ın karşısında İblîs, ve Mûsâ (a.s.)a karşı Firavun; ve İbrâhîm (a.s.)a karşı Nemrûd; ve Mustafâ (s.a.v.)e karşı da Ebû Cehil var idi; ve sonu olmayan bir şekilde böyle sûrette zıtlar vardır. Şimdi her ne kadar mânâda zıt yok ise de, Hak Teâlâ sûrette evliyâsına zıt peydâ eder. Onlar ne kadar zıt oluş açığa çıkarılırsa, onların işi yükselir ve şöhreti âfâkı kaplamış olur. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: [يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ] “**Yurîdûne li utfiû nûrallâhi bi efvâhihim vallâhu mutimmu nûrihi ve lev kerihel kâfirûn**” (Saff, 61/8) Yüce mânâsı: “Onlar Allah Teâlâ Hazretlerinin nûrunu ağızlarıyla söndürmek isterler. Kâfirler her ne kadar onu fenâ görürlerse de, Allah Teâlâ nûrunu tamamlayıcıdır.” Şiir:

Nazım olarak tercüme:

“Ay saçar nûrunu, it av’avada

Aya bundan ne ziyân var, köpeğin huyu bu.

Kazanmakta gökyüzü erkânı aydan nûr,
Kim olur ki o köpek, yerde bulut olsun o.”

Çok kimseler vardır ki, Hak Teâlâ onlara nîmet ve mevkî ile azâb eder; ve onların cânı, ondan kaçıcıdır. Fakîrin birisi Arab vilâyetinde emîr görüp, onun alınında, nebîlerin ve evliyânın nûrunu müşâhede ederek “Kullarını ni’metleriyle azâblandıran Hak Teâlâ’yı tenzîh ederim” dedi.

ONDOKUZUNCU FASIL

Bu okuyan kimse, Kur'ân'ı doğru okuyor. Evet Kur'ân'ın sûretini doğru okuyor; fakat mânâsından habersizdir. Delîli budur ki, bulduğu mânâyı reddediyor; körlük ile okuyor. Örneğin bir adamın elinde bir kunduz vardır. Ondandır daha güzel bir kunduz getiriyorlar, reddediyor. Şimdi anlaşıldı ki, kunduzu tanımıyor. Birisi ona, bu kunduzdur, demiştir, o da taklîden elinde muhafaza etmektedir. Bu, ceviz oynayan çocuklara benzer. Eğer onlara cevizin içini veyâhut yağını versen, reddederler; çünkü onlara göre ceviz "jağ jağ" diye ses veren şeydir. Oysa için sesi ve jağ jağ etmesi yoktur. Nihayet Hakk'ın hazîneleri ve âlemleri çoktur. Eğer Kur'ân'ı vâkıf olarak okuyorsa, Kur'ân'ın diğer yönlerini niçin reddediyor?

Kur'ân okuyanlardan birisine, Kur'ân'da olan şu: [قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لَّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَذَ كَلِمَاتِ رَبِّي وَلَوْ جُنُثًا بِمِثْلِهِ مَدَدًا] "Kul lev kânel bahru midâden li kelimâti rabbî le nefidel bahru kable en tenfede kelimâtu rabbî ve lev cî'nâ bi mislihî mededâ" (Kehf, 18/109) Yâni "De ki: Rabbî'min kelimelerini yazmak için bütün denizlerin suyu bir mürekkep olsa ve bir o kadar daha yardımcı olarak ilave etsek dahî, Rabbî'min kelimeleri tükenmeden o denizler tükenir." âyet-i kerîmesini şöyle izâh ettim :

"Şimdi, elli dirhem mürekkep ile bu Kur'ân'ı yazmak mümkündür. Bu, Hudâ ilmine bir işârettir. Huda ilminin tamamı, sâdece bu değildir. Nitekim bir eczacı, bir kağıt parçası içine biraz ilaç koyar. Eczanedekilerin hepsi bunun içindedir der misin? Bu ahmaklık olur. Sonuçta Mûsâ ve İsâ (a.s.)'ın zamanlarında Kur'ân vardı ve ilâhî kelâm mevcûttu; ancak arapça değil idi."

İşte bu izâhı yaptığım halde o mukrîye yâni Kur'an-ı Kerimi kaîdelerine uygun okuyana te'sir etmedi; onu kendi haline terk ettim.

Rivâyet olundu ki, Resûl (a.s.) zamanında sahâbeden her kim bir ve yâhut yarım sûre ezberlese idi, ezberinde bir sûre vardır diye onu büyük görürler ve parmakla gösterirlerdi. Bunun sebebi o idi ki, onlar Kur'ân'ı yerler idi. Bir kimsenin altı veya oniki batman ekmek yemesi elbette çok büyük bir haldir; ancak ağzına alıp çiğnedikten sonra çıkarmak şartıyla bin eşek yükü ekmek yemek mümkündür. Sonuçta **"Çok Kur'ân okuyanlar vardır ki, Kur'ân onlara lânet eder"** sözü ulaşmıştır. Şimdi bu Kur'ân'ın mânâsına vâkıf olmayan kimseler hakkındadır. Ancak bu da hikmete dayandığından, hayırdır.

Dünyâyı mâmur etmeleri için, Hak Teâlâ, bir kavmin gözlerini gafletle bağladı. Eğer bir kısmını gafil kılmasa, hiçbir âlem mâmur olmaz. Gaflet, mâmurluklara sebeptir. Sonuçta çocuk gafletten büyür; aklı olgunluğa erişince, artık büyümeyiz olur. Bundan dolayı mâmurluğun sebep ve icâb ettiricisi gaflettir; ve harabîliğin sebebi de akıllık ve uyanıklıktır. İşte bu benim söylediğim ikiden hâriç değildir. Ya hasede binâen söylüyorum veya şefkate dayanarak söylüyorum. Hâşâ ki hased yüzünden ola. Kendisine hased edilen kimsenin hased etmesi boştur. Kıymeti olmayan bir şeyden ne çıkar? Kelâmım ancak şefkat ve merhametin fazlalığındandır. Çünkü azîz olan dostlarımı mânâ tarafına çekmek isterim.

Hikâye: Rivâyet edilmiştir ki, bir şahıs hac yolunda bir çöle düşmüş ve ona pek fazla susuzluk gâlib gelmişti. Uzaktan küçük ve eski bir çadır görüp oraya gitti. Bir câriye gördü. "Ben misâfirim, el-murâd!" diye seslendi; ve oraya nâzil olup oturdu; ve biraz su istedi. Ona su verdiler, içti. Verdikleri su ateşten daha sıcak, tuzdan daha acı idi. Dudaklarını ve ağzını ve geçtiği yerleri yaktı. Bu adam, şefkatinin kemâlinden o kadına nasîhate başlayıp dedi ki: "Sizin yüzünüzden bulduğum rahat kadar, sizin benim üzerimde hakkınız oldu. Şefkatim coştı. Söyleyeceğime dikkat ediniz; işte Bağdat ve Kûfe ve Vâsit ve diğer büyük şehirler yakındır. Her ne kadar fakirlik belâsına düşmüş iseniz de, düşe kalka oraya ulaşmanız mümkündür. Çünkü orada tatlı ve soğuk sular çoktur." Sonuç olarak o şehrin türlü türlü yiyeceklerini ve nîmetlerini ve lezzetlerini saydı. Biraz sonra, onun kocası arab geldi; birkaç tane çöl fâresi tutmuştu. Kadına onları pişirmesini emretti ve ondan biraz da misâfire verdiler. Misâfir iğrenerek ondan biraz yedi. Daha sonra gece yarısı, çadırın dışında yatıp uyudu. Kadın kocasına: "Hiç işittin mi ki o misâfir ne vasıflar anlattı?" deyip misafirin anlattıklarını tamamıyla kocasına anlattı. Arab dedi: "Ey karıcığım! sakın bunlara kulak asma, âlemde çok hasetçiler vardır; onlar bâzı kimselerin devlet ve rahattâ olduklarını gördükleri zaman, hased ederler ve onları oradan uzaklaştırmak ve devletten mahrûm etmek isterler." Şimdi bu da böyledir.

Bir kimse şefkatinin sürüklemesiyle bir nasihat ettiği zaman, hasede yorarlar. Ancak kendisinde asıl bulunan veyâ kendisi asla mensûb olan kimse, mânâya yönelir. Çünkü, "elest günü"nde onun üzerine bir damla damlatmışlardır. O damla onu aslî deryâsına çeker. O bulanıklıklardan ve zahmetlerden kurtarır. Gel! bizden daha ne kadar uzak ve aldırmandan duracaksın ve bulanıklıklar ve sevdâlar arasında kalacaksın? Cinsini ne bir kimseden ve ne de kendi şeyhinden işitmemiş olan bir kavme bir kimse ne söz söyleyebilir? Şiir:

Tercüme: "Hânûmânında büyüklük yok ise bir kişinin,
Yâd olundukça büyüklerin adını dinleyemez."

Olan hâle göre mânâya yönelmek ilk anda, o kadar latîf görünmez; fakat gittikçe daha fazla tatlı görünür. Sûret ise bunun tersinedir; önce latîf görünür, daha sonra o sûret ile her ne kadar fazla ülfet edersen soğursun. Kur'ân'ın sûreti nerede, mânâsı nerede! İnsâna bak gör ki, sûreti nerede, mânâsı nerede! Eğer o sûretten mânâ giderse, bir an bile evinde tutmazlar.

Mevlânâ Şemseddin Tebrîzî (k.s.) bir büyük kâfile ile bir yere gittiler. Bir kasaba ve su bulamadılar. Tesâdüfen önlerine kovasız bir kuyu çıktı. Bir bakraç getirdiler, ipleri bağladılar. Bu bakracı suya sarkıttılar, çektiler. Bakraç kopmuştu; başkasını sarkıttılar; o da koptu. Ondan sonra kâfileden birini iple bağlayıp kuyuya indirdiler, çıkmadı. Birkaç kişi indirdiler, onlar da böyle oldu. Orada akıllı bir kimse vardı. Ben giderim dedi. Onu indirdiler. Kuyunun dibine yaklaştığı zaman, bütün heybetiyle bir zenci görüldü. Bu akıllı kendi kendine dedi ki: "Ben kurtulamayacağım bâri aklımı başıma toplayıp, kendimden geçmeyeyim, bakayım bana ne olacaktır?"

O zenci ona dedi: "Sözü uzatma; sen benim esîrimsin. Ancak doğru cevap verdiğin zaman, kurtulabilirsin."

Akıllı: "Buyur!" dedi.

Zenci: "Makâmlardan neresi daha âlâdır?" diye sordu.

Akıllı kendi kendine: "Eğer Bağdat ve Semerkant veyâ diğerlerini söylesem, onun makâmını kötülemiş ve kaldırmış olurum" deyip; "Adamın alışmış olduğu ve ünsiyyet peydâ ettiği yer âlâdır; her ne kadar yerin dibi olsa da, yine o âlâdır; ve eğer fâre deliği bile olsa, daha hoştur" diye cevap verdi.

Zenci dedi: "Bin âferin sana! İşte şimdi kurtuldun. Âlemde insân sen imişsin; şimdi ben seni bıraktım ve senin hürmetine diğerlerini de âzâd ettim. Bundan sonra hiçbir cinâyet işlemeyeyim, cihânın insanlarını senin muhabbetine bağışladım."

Daha sonra kâfiledekiler su içtiler.

Şimdi bundan amaç bir mânâdır; yine bu mânâyı başka türlü ifâde etmek mümkündür; fakat taklitçiler, ancak nakşî zabt ederler Onlara söz söylemek zordur. Şimdi, yine bu sözü başka bir örnek içinde söylersen, dinlemezler.

YİRMİNCİ FASIL

Tâceddin Kubâî'ye dediler ki: "O mollalar, bizim aramıza giriyorlar ve halkı din yolunda inançsız ediyorlar." Cevâben dedi: "Hayır, onlar bizim aramıza gelip bizi inançsız edemezler. Hâşâ ki onlar bizden olsunlar."

Örneğin, köpeğin birisine yaldızlı bir tasma bağlarlar; o tasma ile ona av köpeği demezler. Avcılık bir mânâdır; onda ister yaldızlı tasma olsun, ister yün tasma olsun. Bu âlimlik cübbe ve sarık ile olmaz. Âlimin zâtında bir hünerdir. Çünkü o hüner eğer cübbede ve abâda olsa idi, birbirinden farkı olmaz idi. Nitekim Peygamber (a.s.) zamanında münâfıklar dîn eşkiyâlığına kalkışır; ve bir taklitçiyi, dîn yolunda zayıf kılmak için namâz elbisesi giyerlerdi. Çünkü kendilerini müslümanlar elbisesine bürümeyince o eşkiyâlığı yapamazlardı. Yoksa bir batılının veyâ yahûdinin dîni kötölemesini kim dinler?

[فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ] “Fe veylun lil musallîn”

[الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ] “Ellezîne hum an salâtihim sâhûn”

[الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ] “Ellezîne hum yurâûn”

[وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ] “Ve yemneûnel mâûn” (Maun, 107/5)

Yânî "Azâbın şiddeti, namazlarını gaflet ile değersiz sayan ve halkın yanında riya ile kılıp, tenhâda terk eden ve zekâtı ehlinden men eden kimseler içindir." Kelâmın tamâmı budur. Sende âdemiyyetin nûr tutuculuğu yoktur. Âdemiyyet taleb et, [maksat budur; kalanı gereksizdir. Sözü çok süsledikleri zaman] maksat unutulur.

Bakkalın birisi bir kadını severdi. Kadının câriyesiyle "Ben şöyleyim, böyleyim, âşıkım, yanıyorum, râhatım yoktur, eziyet içindeyim; ve dün böyle idim ve dün geceyi şöyle bir hal içinde geçirdim" diye haberler gönderdi ve uzun hikâyeler söyledi. Ne zamanki câriye, kadının yanına gelip: "Bakkal sana selâm söyledi; gel sana şöyle, böyle edeyim diyor" dedi. Kadın: "Böyle soğuk bir şekilde mi söyledi?" dedi. Câriye cevâben dedi: "O uzattı durdu; fakat maksadı bu idi." Asıl olan maksattır, gerisi baş ağrısıdır.

YİRMİBİRİNCİ FASIL

Gece gündüz kadının ahlâkını ıslâh etmeye tâlib olup, mücâdele edersin ve kadının kirini kendin ile temizlersin. Kendini onda temizlemek, onu kendinde temizlemekten âlâdır. Kendini onunla ıslâh et ve onun tarafına git! Her ne kadar sana göre o söz, boş ise de, onun dediğine râzı ol ve her ne kadar erkeklik vasfı ise de kıskançlığı terk et! Velâkin bu sebeple iyi vasıf, yânî kıskançlık, sende kötü vasıfları açığa çıkarır.

Bunun için Peygamber (a.s.) “İslâm’da ruhbâniyet yoktur” buyurdu. Ruhbanlar için halvet yolu ve dağlarda sâkin olmak ve kadın almamak ve dünyâyı terk etmek vardır. Hak Teâlâ (azze ve celle) ince bir yolu, Peygamber’e gizlice gösterdi; o da nedir? Cefâlarını çekmek ve onların muhâl şeylerini dinlemek ve onun üzerine çalışmak ve kendini ıslâh etmek için kadın almaktır.

[وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ] “Ve inneke le alâ hulukın azîm” (Kâlem, 68/4) Yâni "Hiç şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzeresin" âyet-i kerîmesinde, herkesin cefâsına katlanmak ve muhâl olan şeye tahammül etmek husûslarına işâret buyrulur. Sen ise, kirini onlara sürdür, oysa yüke tahammül etmek sebebiyle ahlâkın iyi olur; ve hafiflik ve cefâ etmek sebebiyle, onların ahlâkı kötü olur.

Mâdemki bunu bildin; kendini temizle ve onları bir elbise gibi bil! Çünkü onlar ile kirli hallerini temizleyip, pâk olursun. Ve eğer nefsine gâlip gelemiyor isen, aklen kendi kendine de ki: “Öyle düşünürüm ki, gûyâ bir nikâh gerçekleştirmemiştir ve sanki umumhâneye mensûp bir sevgilidir. Şehvetim üstün geldiği zaman, onun yanına gidiyorum.” Bu düşüncenin arkasından, sana mücâhede ve tahammül lezzeti oluşuncaya ve onların muhâl şeylerinden sana haller görününceye kadar, bu yol ile kıskançlığı kendinden def’et! Sen kendi faydanı onda belirlenmiş gördükçe, ondan sonra bu düşünce olmaksızın, sen tahammül ve mücâhedenin irâde edicisi olur ve nefsinden intikâm alırsın.

Rivâyet edilmiştir ki Peygamber (a.s.) ashâb-ı kirâm ile savaştan gelmiş idi. Buyurdular ki: “Davul çalınız, bu gece şehrin kapısında yatıp, yarın içeri girelim.” Yâ Resûlullah niçin böyle yapalım? Dedi-ler. Buyurdular ki: “Belki eşlerinizi yabancı adamlarla bir arada görür ve üzülersünüz ve fitne kopar.” Ashâbdan biri işittikten sonra, şehre girdi ve eşini bir nâ-mahrem ile buldu. Şimdi Peygamber (a.s) in yolu, kıskançlığın def edilmesi yüzünden, zahmet çekmek ve kadının geçindirme ve giyim-kuşam zahmetine katlanmak ve yüzbin sıkıntı ve hadsiz zehir ve zorluğu tatmaktır. Bu sebeple, tâ ki Muhammedî âlem zâhir ola.

Îsâ (a.s)ın yolu, mücâhede ve halvet ve şehvetten sakınmaktır; ve Muhammedî yolu ise, kadının ve erkeğin cefâ ve tasalarını çekmektir. Mâdemki Muhammedî yola gidemiyorsun, bâri Îsâ yoluna git; tâ ki büsbütün mahrûm olmayasın. Eğer bir safân olsa, yüz tokat yersin ve onun elemi ve netîcesini görürsün. Mâdemki buyurdular, haber verdikleri gaybe inanıyorsun, bundan dolayı “Böyle bir şey vardır, bir müddet sabredeyim, haber verdikleri netîce sonuçta bana da gelir” de ki, ondan sonra göreceğini göresin; ve böylece gönlünü “Eğer ki, bu zahmetlerden şimdi benim bir faydam yoktur; fakat sonunda hazînelere kavuşacağım” düşünceleriyle meşgûl ettiğin zaman, hazînelere ve beklediğin ve ümîd ettiğin şeyin daha fazlasına nâil olursun. Bu sözün şimdi te’sîri olmaz. İyice piştikten sonra, çok büyük te’sîri olur.

Kadın nedir? Söylesen de, söylemesen de o, yine odur. Kendi bildiğinden şaşmaz; belki söylemekle daha beter olur. Örneğin bir ekmeği al ve koltuğunun altına koy ve herkesten saklayıp de ki: "Bunu hiç kimseye vermeyeceğim; ve vermemek ne kelime, hattâ göstermeyeceğim bile!" O ekmeğin her ne kadar kapıların önüne dökülmüş ve çokluğundan dolayı köpekler yememiş olsa bile, mâdemki böyle men' etmeye giriştin, herkes rağbet eder ve o ekmeğin kaydına düşerler; ve istemeye ve olmazsa fenâlığa başlayıp: "O senin saklayıp, bizi görmekten men' ettiğin ekmeği mutlaka göreceğiz" derler. Özellikle o ekmeği bir yıl yeninin içinde saklayıp vermemek ve göstermemek hususunda aşırıya kaçır ve üstelersen "insân, men' edildiği şeye harîsdir" tasdik edilmiş sözüyle o ekmeğe olan rağbetleri, had ve ölçüyü aşar.

Kadına her ne kadar örtünme ile emredersen, onda kendini göstermek arzusu daha fazla olur; ve onun saklanması halkın o kadına olan rağbeti, daha çok artar. Bundan dolayı sen, iki tarafın rağbetini şiddetlendirip duruyorsun; ve ıslâh işi yaptığını zannediyorsun. Oysa o yaptığın fesâtın ayıdır. Eğer o kadının cevheri kötü fiile istekli değilse, men' etsen de, etmesen de o iyi ve pâk olan fıtratına

göre hareket edecektir. Rahat ol ve karmakarışık olma! Ve eğer bunun aksine olursa, yine böylece kendi yoluna ve tabiatına göre hareket edecektir. Onu men' etmek, rağbetin çoğalmasından başka bir şeye yaramaz.

Bu adamlar Şemseddin Tebrîzî'yi hakikat üzere gördüklerini beyanen: "Ey efendi biz onu gördük" derler. Ey kız kardeşi kahpe olan kimse, nerede gördün? Birisi dam üstündeki deveyi görmez; sonra ben iğne deliğini gördüm ve iplik geçirdim, der. Bana güzel olarak söyledikleri iki şeyden gülme gelir. Birisi, bir zencinin parmaklarının ucunu siyah renge boyaması ve diğeri de bir körün başını pencereden çıkarmasıdır. Onlar da bunun aynıdır. Kör olan derinlerinin ve bâtınlarının başını, cisim ve kalıp penceresinden çıkarırlar. Ne göreceklidir? Onların beğenmesinden veyâ beğenmemesinden ne çıkar? Âkıl indinde, her ikisi de birdir. Mâdemki her ikisini de görmemişlerdir, boş söz söylerler. Görücülük peydâ etmek ve ondan sonra bakmak lâzımdır; ve görücülük oluştuğunda da, onları bulmadıkça nasıl görmek mümkün olur? Âlemde bu kadar nebîler ve ulaşmış evliyâ vardır; ve onların ötesinde diğer evliyâ da vardır ki onlar, Hakk'ın örtülmüşleridir. Ve bu evliyâ: "Ey azîmü's-şân olan Hudâ, örtülmüşlerinden bize birisini göster!" diye niyâz ederler. Onların murâdı olmadıkça, her ne kadar görücü göz olsa da, o evliyâyı görmek mümkün değildir. Genelevdeki fahişeler bile, kendilerini göstermedikçe, onlara bir kimse ulaşamaz ve göremez. Hakk'ın örtülmüşlerini, onların irâdeleri olmaksızın, nasıl görmek ve tanımak mümkün olur? Bu iş kolay değildir. Melekler âciz kalıp dediler ki: [وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ] "ve nahnu nusebbihu bi hamdike ve nukaddisu leke" (Bakara, 2/30) "Bizler hamdinle sana tesbîh ve seni takdîs edip dururken..." Biz bütününüyle pâk aşkız, rûhanileriz ve sırf nûruz; ve âdemiler ise, bir avuç toprak ve aç gözlü [وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ] "ve yesfikud dimâ" (Bakara, 2/30) "Kanlar dökcek" yâni kan dökücüdürler.

Şimdi, bunların hepsi, insânın kendince titreyici olması içindir. Çünkü ne malı ve ne makâmı ve ne de perdesi olmayıp, sırf nûr bulunan ve gıdaları Hakk'ın cemâli ve katıksız aşk ve ileriye görücülük olan rûhânî melekler, keskin bakışları ile berâber, tasdik ve inkâr arasında idiler. Bu sebeple "Ben ne yapayım ve neresini bileyim?" diye kendi kendine titreyici olmalıdır. Ve eğer onun üzerine bir nûr yansır ve bir zevk yüz gösterirse, "Ben buna lâıyk oldum" diye Hak Teâlâ'ya bin şükür etsin.

Bu defâ siz, Mevlânâ Şemseddîn'in sözlerinden pek fazla zevk bulacaksınız. Çünkü insanın gemi gibi olan vücûdunun yelkeni inançtır. Yelken olunca, rûzgâr gemiyi uzak yerlere götürür; ve yelken olmadığı zaman, söz rûzgâr olur. Âşık ile ma'sûk hoştur; onların arasında tam bir teklifsizlik vardır. Bütün bu külfetler, gayr içindir. Âşkın gayrı olan her şey, ona haramdır. Bu sözü daha fazla izâh edemedim; fakat zamânı değildir. Gönül havuzuna ulaşmak için, toprağı çok kazmak ve kanallar açmak lâzımdır. Ancak dinleyenler bezgindirler; veyâ anlatan bezgindir, özür diler, yoksa dinleyiciden bezgin olmayan o anlatan, iki pula değmez. Âşık, hiç kimseye, ma'sûkun güzelliği üzerine delilden bahsedemez; ve hiç kimse âşıkın gönlünde ma'sûkun noksanına işâret eden bir delil getiremez. Şimdi burada delîlin işi olmadığı anlaşıldı. Burada aşk tâlibi olmak lâzımdır. Eğer beyitte ma'sûka hakkında mübâlağa edersen, o mübâlağa değildir. Ve mürîdin, kendi mânâsını, şeyhin sûretine harcadığını görüyoruz. Mısra':

Tercüme: "Ey sûreti bin mânâdan daha hoş olan!"

Çünkü şeyhe gelen her mürîd ilk önce mânâ arzusuyla kıyâm eder ve şeyhe muhtâc olur.

Bahâeddin şu soruyu sordu: "Mürîd şeyhin sûreti için, kendi mânâsından geçmez, belki şeyhin mânâsı için kendi mânâsından geçer."

Cenâb-ı Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Böyle olması uygun değildir; o halde her ikisi şeyh olur. Bu bulanıklık ateşinden kurtulman ve emin olmak için, bâtınında bir nûr oluşturmaya çalışmalısın. Böyle bir nûr, mevkî ve emîrlik ve vezirlik gibi dünyaya âit olan âlem hallerinin derûnunda parlayıp, bir şimşek gibi geçen kimsenin bâtınında oluşur. Nitekim dünyâ ehli için Hak korkusu ve evliyâ âlemine şevk gibi, gayb âlemi halleri, öylece parlayıp, bir şimşek gibi geçer. Hak ehli bütününüyle Hudâ'ya mahsûs olmuşlar ve yüzlerini Hakk'a çevirmişlerdir ve Hakk'ta gark olmuşlardır. Dünyâ hevesleri, güçsüz şehvet gibi, yüz gösterir ve karâr etmez, geçer. Dünyâ ehli ise, âhiret hallerinde bunun aksinedir.

YİRMİİKİNCİ FASIL

Şerif talebeye söylüyor:

Tercüme: "Cihandan ganî olan o kudsî ni'metlendirici, herşeyin cânıdır.O ise candan ganîdir. O, senin vehminin ihâta ettiği her şeyin kıblesidir; ve ondan ganîdir."

Bu söz çok münâsebetsizdir. Ne şâhı ve ne de kendisini medh etmektedir. Ey adamcık, onun senden ganî olmasından sonuçta senin için ne zevk olur? Bu dostların hitâbı değildir ve olamaz; bu düşmanların hitâbıdır. Çünkü kendi düşmanına, "Benim seninle ilgim yoktur ve ganîyim" derler. Şimdi zevk hâlinde, "Ben senden ganîyim" diye ma'sûkundan kendisine hitâp ulaşan şu müslüman âşık sâlike bak! Bu ona benzer ki, külhanbeyinin birisi, külhanda oturmuş; "Sultanın ben külhancı ile ilgisi yoktur ve külhancıların hepsinden ganîdir" diyor. Bu külhancı adamcık için pâdişâhın ondan ilgisiz olmasında ne zevk olur? Evet söz külhancının "Ben külhanın damı üzerinde idim; sultan geçti, onu medh ettim; bana çok baktı; önümden geçerken bana bakmakta idi" demesi idi. Bu zevk verici bir söz olur; fakat "Pâdişâh külhancılardan ilgisizdir" sözü pâdişâh hakkında nasıl medh olur, ve bu söz bir külhancıya ne zevk verir?

Ey adamcık, senin vehminden, uzaklıktan ve ayrılıktan başka ne geçecektir? İnsânlar bile senin halinden ve vehminden ganîdirler; ve eğer onlara vehminden bahs ve hikâye eder isen, usanıp kaçarlar. Senin vehmin nedir ki, Hak ondan ganî olmasın. Cenâb-ı Hakk'ın Ganî oluş âyeti ise kâfirler hakkında inmiştir. Hâşâ ki bu hitâp mü'minlere ola. Ey adamcık, O'nun ganî oluşu sabittir; ancak eğer senin bir şeye değen ve kıymeti olan bir hâlin olursa, izzetin kadar senden ganî olmaz.

Mahalle şeyhi dedi: "Önce müşâhede, daha sonra söylemek ve dinlemektir. Nitekim sultanı herkes görür; ancak has olan kimse, pâdişâhın konuştuğu kimsedir. Hz.Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Bu fikir egridir, edepsizdir ve terstir. Mûsâ (a.s.) söyledi ve dinledi ve görmek istedi. Kelâm makâmı, Mûsâ (a.s.)'ın, görmek makâmı ise Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'indir. Bundan dolayı bu söz, nasıl doğru gelir? Bir kimse, sevgililerin sultanı Mevlânâ Şemseddin Tebrîzî hazretlerinin huzûrunda "Ben kat'i delîl ile Hakk'ın mevcût olduğunu ispât ederim" dedi. Ertesi sabah, Mevlânâ Şemseddin hazretleri buyurdular ki: "Dün gece melekler gelmişlerdi ve o adam hakkında: El-hamdülillâh bizim Hudâ'mızı sâbit kıldı, ona Allah ömürler versin; âleme mensûp olanlar hakkında kusurlu etmedi" diye duâ ettiler. Ey âdemcık, Hak sâbittir, O'nun delîl nesine lâzım? Eğer bir iş görmek ister isen, O'nun huzûrunda kendine bir mertebe ve makâm isbât et! Ve yoksa O, senin delilin olmaksızın sâbittir. Nitekim işâret buyrulur: [وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ] **"ve in min şey'in illâ yusebbihu bi hamdihi"** (İsrâ, 17/ 44) Yâni "Mahlûkattan hiçbir şey yoktur, illâ Allah Teâlâ'ya hamd ile tesbîh ederler."

Şüphe yoktur ki bu fakîhler, akıl ve zekâ sâhibidirler; ve on kimse hükmündedirler. Bağlı oldukları ilimde on görürler; ancak o âlem ile onların arasına "câizdir, câiz değildir" kâidesinin muhâfazası için bir duvar çekmişlerdir. Eğer o duvar onların perdesi olmasa onu hiç okumazlar ve o iş devre dışı kalır.

Mevlânâ-yı Büzürg (Sultânul-Ulemâ hazretleri) buna benzer bir örnek buyurmuşlardır: O âlem bir deryâ gibidir. Bu âlem de bir köpük gibidir; ve Hak Teâlâ (azze ve celle) köpüğün ma'mûr olmasını murâd edip, bir grubu köpüğü ma'mûr etmeleri için, deryânın üstünde ikâme etti. Eğer onlar bununla meşgûl olmasalar, halk birbirini yokeder ve bu yüzden köpüğün harâp olması lâzım gelir.

Şimdi pâdişâh için, kurdukları bir çadırın îmal edilmesinde bir grubu meşgûl etti. Onlardan birisi der ki: "Eğer ben ipi îmal etmese idim, çadır nasıl dururdu?" Onlardan birisi: "Eğer ben kazık yapmasa idim, ipi nereye bağlardı?" Herkesçe bilinir ki, bütün bunlar, çadırda oturacak pâdişâhın ve ferâhlayacak ma'sûkun hizmetkârlarıdır. Bundan dolayı eğer bir dokumacı vezirlik peşine düşüp dokumacılığı terk etse, herkes çıplak ve üryân kalır. Şimdi o gruplara, o tavır içinde, bir zevk vermişlerdir ki, ona kanâat etmiştir. Bu hale göre bu kimseleri, köpük âleminin ve âlemi de velînin nizâmı için halk etmişlerdir. Ne mutlu o kimseye ki, onu âlemin nizâmı için değil, âlemi onun nizâmı için halk etmişler-

dir. Bundan dolayı her birisine Hak Teâlâ (azze ve celle), o işte bir kanâat ve bir zevk lütfeder ki, eğer onun yüzbin sene ömrü olsa, ancak o işi işler ve her gün o işte onun muhabbeti çoğalır; ve o işte ona incelikler zâhir olur ve ondan lezzetler ve zevkler bulur. Nitekim âyet-i kerîmede işâret buyrulur:

[كُلُّ حَزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ] **“kullu hizbin bimâ ledeyhim ferihûn”** (Mu'minûn,23/53) Yâni "Herbir grup kendilerinin indindeki şeyle ferahlandılar" ve [وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ] **“ve in min şey'in illâ yusebbihu bi hamdihî”** (İsra,17/44) Yâni "Hakk'ı hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur." ipçinin başka tesbîhi ve kazık yapanın başka bir tesbîhi ve bez dokuyanın başka bir tesbîhi ve çadır direğini yapan marangozun başka bir tesbîhi ve çadır içinde oturup yaşayan evliyânın başka bir tesbîhi vardır.

Şimdi bizim yanımıza gelen bu kimseler, eğer susarsan mahzûn olup incinirler; ve eğer bir şey söylersen, onlara lââyık bir yön ile söylemek îcâb eder. Biz inciniriz, giderler; ve bizden mahzûn olduklarından ayıplarlar ve kaçarlar. Hiç odun tencereden kaçır mı? Ancak ateşe tâkat getiremediğinden, tencere kaçır. Şimdi ateşin ve odunun kaçması, kaçma değildir. Belki tencere zayıf olduğundan ateşten uzaklaşır. Bundan dolayı hakîkatte bütün hallerde tencere kaçır. Bunun gibi, bizim kaçışımız, onların kaçışıdır. Biz aynayız, eğer onlarda bir kaçış varsa, bizde görünür. Biz onlar için kaçıyoruz. Ayna herkesin kendisini, içinde gördüğü bir şeydir. O karâr, onların usancıdır; çünkü usanma onların sıfatıdır. Burada usanmanın ne işi vardır?

Bana hamamda öyle oldu ki: Şeyh Sâlahaddin'e çok tevâzû eder idim. O tevâzûya karşılık, Şeyh Salâhaddin de daha fazla tevâzû ederdi. Şikâyet ettim; gönlüme geldi ki: Sen tevâzûyu hadden aşırıdın; tevâzûyu derece ile icrâ etmek lâzımdır. İlk önce elini, daha sonra ayağını ovmalıdır. Tevâzûyu yavaş yavaş belli olmayacak ve görünmeyecek bir raddeye getirsin; ve o tabîî bir hâle gelmiş olur. Şüphesiz karşındakini de zahmete atmamış ve hizmete karşılık hizmete sevk etmemiş olursun. Ve yavaş yavaş o tevâzûya onu alıştırmış olursun. Dostluğu ve düşmanlığı böyle yavaş yavaş ve derece ile yapmalıdır. Meselâ bir düşmana, ilk olarak yavaş yavaş bir nasîhat verirsın; eğer dinlemezse, o zaman döversin; ve eğer yine dinlemez ise, onu kendinden uzaklaştırırsın. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulur: [فَعِظُوهُمْ وَاهْجُرُوهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُمْ] **“fe ızûhunne vehcurûhunne fil medâcî vadribûhunne”** (Nisa, 4/34) Yüce mânâsı: Kadınlara yumuşaklıkla nasîhat edin ve onları yatağınızdan ayırın ve âzâlarını zedelemeyecek derecede darb edin!"

Âlemin halleri de bu hareket tarzı üzere gider. Baharın dostluğunu görmüyor musun? İlk önceleri azar azar ve daha sonra çok çok sıcaklık gösterir. Ve ağaçlara bak gör ki, nasıl yavaş yavaş ortaya çıkarlar? İlk önce bir tebessüm, daha sonra yaprak ve meyve çıkarırlar; ve tümünü dervîşâne ve sûfiyâne ortaya kor ve her nesi var ise hepsini açar. Bundan dolayı dünyâ ve âhîret işlerinin hepsinde her kim acele eder ve işin başlangıcında abartırsa, o iş ona kolaylaşmaz. Eğer riyâzat edecek ise, onun yolunu şöyle göstermişlerdir ki, eğer bir okka ekmek yemekte ise, her gün derece ile, birkaç dirhem eksiltilmelidir. Bir iki sene bu şekilde geçerse, bir okka yarım okkaya iner vücûd onun eksilmesini duymaz. Ve ibâdet ve halvet ve tâata yönelmek ve namaz da böyledir. Eğer hiç namaz kılmıyor ise, Hakk yoluna dönünce, ilk önce bir süre, beş vakit namaz kılar; ondan sonra [الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ] **“Ellezîne hum alâ salâtihim dâimûn”** (Meâric, 70/23) Yâni "Namaz kılanlar ki, onlar namazlarına devam edenlerdir" zümresine dâhil oluncaya kadar arttırır.

YİRMİÜÇÜNCÜ FASIL

İbn Çâvuş'un, Şeyh Salâhaddin hakkındaki arkasından konuştukları, zihinde tutulacak bir asıdır. Hatta onunla daha çok fayda sağlar ve zulmetler ve perdeler def olunur. Bu İbn Çavuş, kendi kendine şöyle söyledi: "Gerçekten halk ve insanlar, memleketlerini, babalarını, analarını ve ailesini ve akrabasını ve kabîlesini terk edip Hind'den Sind'e sefer ederler ve demirden çanaklar îmal ederler. Bâzen bu âlemden kokusu olan bir adama ulaşırlar. Ve nice kimseler vardır ki, bunun hasretiyle ölürlere ve kurtuluş bulmazlar; ve buna benzer bir adama ulaşamazlar. Oysa sen, böyle bir adama evinin içinde ulaştığın halde ondan yüz çevirdin. Bu ancak çok büyük bir belâdır."

O İbn Çâvuş bana, şeyhlerin şeyhi Hakk'ın ve dînin salahı (Allah mülkünü dâim kılsın) hakkında nasihat edip dedi ki: "Onun büyük bir kimse olduğu ve azamet sâhibi bulunduğu yüzünden bellidir. Mevlânâ'nın hizmetine dâhil olduğum günden beri, en aşağı olarak işittiğim şey, sizin isminizi andığı vakit, hiçbir gün **"Efendimiz, Mevlânâ'mız, Terbiyecimiz, Halkedicimiz"** tâbirinden başka bir tâbîr kullanmamıştır. Benim ondan perdeli oluşum bozuk niyetten dolayı değil midir?"

Oysa bugün Şeyh Salâhaddin'den bahis ile, onun bir şey olmadığını söylüyor. Şeyh Salâhaddin, kendi hakkında zannolunan şeylerin dışındadır. O, onun kuyuya düştüğünü görür ve şefkatinden dolayı, gerek ona ve gerek diğer insanlara, "Kuyuya düşme" der. Oysa o bu şefkati beğenmez. Haberin olsun ki, Salâhaddin'in râzı olmadığı bir şeyi işlediğin zaman, onun kahrının ortasında bulunursun; ve onun kahrının ortasında bulunduğun zamanda, lütfu sana nasıl tecellî eder? Belki seni cehennemin dumanı kaplayıp karartır.

Şimdi sana nasihat edip: "Benim kahrımda sâkin olma. Kahr ve gazab yurdumdan, lütuf ve rahmet yurduma geç; çünkü sen benim rızâma uygun olan şeyi işlersen, muhabbet yurduma ve lütuf yurduma dâhil olursun; ve o lütuf ve muhabbet gönlüne tecellî edici olur ve nûrânî olursun" der. Yoksa sana garazdan dolayı nasihat etmez. Sen ise, bu şefkat ve nasîhati, illete ve garaza çekersin. Böyle bir zâtın, senin ile garaz ve düşmanlığı olur mu? Sana harâm olan şarâbtan veyâ afyondan veyâ sebeplerden bir sebepten zevk hâsıl olduğu zaman, düşmanlarının hepsinden râzı olmuyor musun? Onları affetmiyor musun? Ellerini ve ayaklarını öpmüyor musun? Kâfir ile mü'min bu sâatte senin bakışında bir şey oluyor. İşte Şeyh Salâhaddin'de bu zevkin aslı ve bu zevkin en ateşlisi vardır. Hâl böyle ike Allah korusun onun bir kimseye nasıl kîni ve garazı olur? O bu nasîhatı ancak kullara olan şefkat ve merhametten söyler. Böyle bir sebep olmasa, neden dolayı bu çekirge ve kurbağa alaylarına garazı olsun? Böyle bir mülk ve azameti olan kimse, bu miskinlerle nasıl aynı düzeye iner?

Hayat suyu zulmettedir derler; o evliyânın cismidir ve hayat suyu, o cismin içindedir. Sen hayat suyuna ancak zulmette ulaşırsın. Eğer bu zulmetten beğenmeyerek kaçarsan, hayat suyu sana nasıl ulaşır? Sen kötü olan kimselerden kötülükler ve fesâd olanlardan fesâd öğrenmek istediğin zaman, isteğine ulaşınca ve bunu öğreninceye kadar istediğin şeyin tersine olarak bin fenâ şeye ve dayağa tahammül edersin. Oysa fenâ bir şey olarak gelmeksizin ve alışkanlıklarını terketmeksizin, nebîlerin ve evliyânın makâmı olan ezeli bâkî hayatın tahsilini nasıl arzû ediyorsun? Bu, nasıl olur? Şeyh sana eski şeyhlerin hükmettikleri gibi, eşinin ve evlâdının ve mal ve mevkînin terki ile hükmetmiyor. O eski şeyhler bunun üzerine hükmederler ve eşini terket ki, biz alalım derler; ve buna da tahammül edenler bulunur idi. Size ne oldu ki, kolay bir şey ile nasîhat olunduğunuz zaman, buna tahammül etmiyorsunuz.

[وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ] **"ve asâ en tekrehû şey'en ve huve hayrun lekum"** (Bakara, 2/216) Yâni "Bâzen hoşlanmadığınız şey, sizin için hayırlıdır." Bu halk ne söylüyorlar. Onlara körlük ve cehâlet üstün geldiğinden derinliğine düşünmezler. Gerçekte bir kimse çocuğa veyâ kadına âşık olduğu zaman, onu aldatıncaya kadar, nasıl tevâzû eder ve hallere düşer ve mal fedâ eder ve kalbinde hoşluk oluşuncaya kadar, gece ve gündüz nasıl durmadan çalışır; bundan usanmaz; bunun dışındaki şeylerden usanır. Şeyh'in muhabbeti ve Allah'ın muhabbeti, bundan daha aşağı mıdır? Ve hükmü ve nasîhatı ve yol göstericiliği az bir şey midir ki, yüz çevrilerek şeyh terkediliyor.

Şimdi anlaşıldı ki o kimse, şeyhin tâlibi ve âşıkı değildir. Eğer âşık ve tâlib olsaydı, dediğimizin çok daha fazlasını yapar ve sözümüz onun kalbinde, baldan ve şekerden daha lezzetli olurdu.

YİRMİDÖRDÜNCÜ FASIL

Tokat tarafına gitmeli; çünkü o tarafın havası sıcaktır. Bununla birlikte Antalya da sıcaktır; ama orada rûmiler çoktur, dilimizi anlamazlar. Tabî rûmîler arasında da anlayan kimseler vardır. Birgün, bir cemâat içinde söz söylüyordum; onların arasında kâfirlerden de bir grup vardı. Söz esnasında ağladılar ve zevk ve hâl hâsıl ettiler.

Huzurda olanlardan birisi sordu ki: "Onlar bu tür sözden ne anladılar ve ne bildiler? Güzîde müslümanların binde biri anlamadığı halde, onlar ne anladılar ki ağladılar?"

Hız. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular ki: Bu sözün kendisini anlamak lâzım değildir. Bu sözde asıl olan şeyi anlarlar. Sonuçta herkes Hakk'ın birliğini kabûl eder ve Hudâ'nın Hâlık ve Râzık olduğuna ve bütün herşeyde tasarruf edici olduğuna ve dönüşün O'na olacağına ve azarlama ve affın O'ndan olduğuna itiraf edicidirler. Ne zaman ki Hakk'ın vasfı ve zikri olan bu sözü işittiler, hepsi için ızırâb ve zevk ve şevk hâsıl oldu. Çünkü bu sözden onların matlûb ve ma'sûkunun kokusu gelir. Her ne kadar yollar muhtelif ise de, kasdedilen birdir.

Görmez misin ki Kâbe'nin yolu çoktur; bâzısı Rum'dan, bâzısı Şam'dan, bâzısı Acem'den, bâzısı Çin'den, karadan, denizden, Hind'den, Yemen'den, her taraftan gelir. Şimdi eğer yollara bakarsan, çok büyük bir ihtilâf ve hâdsiz ayrılık vardır. Fakat kasıtlarına bakar isen, hepsi birlikte ve berâberdirler; ve hepsinin içinde Kâbe'ye çok büyük bir irtibât ve aşk ve muhabbet vardır ki, oraya hiçbir ihtilâf sığmaz. O sevgide ne küfür ve ne de îmân vardır. Yânî o sevgi karışık değildir. Söylediğimiz o muhtelif yollar, oraya ulaştığında ve Kâbe görüldüğünde, yollardaki bahisleşme ve kavga ve ihtilâf ve birbirlerine âtıl ve bâtıl demeleri kesilir. Çünkü hepsinin kasdı birdir. Meselâ eğer kâsenin canı olsaydı, kâsecinin kölesi olup, onunla aşk-bazlık eder idi.

Şimdi... bu kâseyi yapmışlardır. Bâzıları bunu böylece sofraya koymalı, derler. Bâzıları da onun içini yıkamalı, derler; ve bâzıları da içini, dışını, her tarafını yıkamalı derler. Bâzıları ise, yıkamaya gerek yoktur derler. İhtilâf bu şeylerdedir; fakat kâsenin elbette bir yapıcısı ve sanatkârı olduğu ve kendinden mevcûd olmadığı bilgisinin, üzerinde birleşilir; ve hiçbir kimsenin onda ihtilafı yoktur.

Geldik şimdi.../ insanlar, gönüllerinde bâtın yönünden Hakk'ın muhabbet edicisi ve tâlibidirler; ve yakarışları O'nadır ve her şeyi O'ndan ümîd ederler; ve Hakk'dan başkasını eşyada Kâdir ve tasarruf edici bilmezler. Böyle bir mânâ ne küfürdür, ne de îmân; ve bâtında o mânânın bir adı yoktur. Fakat o mânâ suyu, bâtından dil oluşuna akıp donarak; nakış ve ibâre ve "hı" ve "dâl" harfleri olduğunda, burada onun adı küfür ve îmân ve iyi ve kötü olur. Nitekim yerden çıkan bitkilerin başlangıçta bir sûreti yoktur. Ne zaman ki yüzünü bu âleme çevirir; olmaya ilk başladığında latîf ve nazîk görünür ve beyaz renkte olur. Bu âlemde ne kadar adım adıcı olur ve âlem tarafına gelirse, o kadar kesîf ve kaba olur; ve başka renge girer. Mü'min ile kâfir, berâber oturdukları zaman, ibâre ile bir şey söylemezlerse, berâberdirler; ve düşünceden azarlanmak yoktur. Ve âlemin bâtınında hürriyet vardır; çünkü fikirler latîftir. Onun üzerine hüküm olunamaz. **"Biz zâhir üzerine hükmederiz; sırlara Allah zü'l-Celâl Hazretleri vâkıftır."** O endişeleri sende peydâ eden Hak Teâlâ'dır. Sen onları, yüzbin çaba ile ve lâ-havle ile kendinden def edemezsin.

Şimdi Hudâ'nın âlete ihtiyâcı yoktur derler. Görmüyor musun ki, âletsiz ve kâlemsiz ve renksiz olarak, o endişeler ve düşünceler sende nasıl peydâ oluyor? O endişeler, havada uçan kuşlar ve vahşi âhûlar gibidir. Onları tutup kafese koymadan önce satmak şer'an câiz olmaz. Çünkü senin uçan bir kuşu satmaya kudretin yoktur. Neyi teslim edersin? Bundan dolayı fikirler bâtında oldukça nâmsız ve nişansızdır: onların üzerine ne küfür ile, ne de islâm ile hükmolunamaz. Hiç kadı "Sen içinden böyle kabûl ettin veya böyle sattın veya hut gel içinden böyle düşünmediğine yemin et" der mi? Demez. Çünkü kimsenin bâtını üzerine hüküm yoktur. Fikirler, havada uçan kuşlar gibidir. Söze ve ibâreye geldikleri zaman, küfür ve Islâm ve iyi ve kötü ile hükmetmek mümkündür. Nitekim cisimlerin bir âlemi ve düşüncelerin bir âlemi ve tecelliler ve evhamların bir âlemi vardır; Hak Teâlâ ise bütün âlemlerin ötesindedir. Ne dâhildir ne de hâriçtir. Şimdi bu düşüncelerde Hakk'ın düşüncesine dikkat et ki, bunları nasıl emsalsiz ve niteliksiz ve kalemsiz ve âletsiz olarak sûretlendirir? Sonuçta eğer o hayâl ve düşünceyi bir kimsede arasan ve sînesini yarsan ve zerre zerre etsen, o endişeyi onda bulamazsın. Kanında

bulamazsın, damarında bulamazsın, yukarısında bulamazsın, aşağısında bulamazsın ve hiçbir parçasında bulamazsın. Cihetsiz ve örneksiz ve niteliksizdir. Ve böylece dışında da bulamazsın.

Şimdi O'nun tasarrufu, bu tasavvurlarda nişânsız bir letâfetle olunca, bunların hepsini halk eden Zat-i Ecell ve A'la'nın nasıl nişânsız olacağına ve ne yön ile latîfin latîfi bulunacağına dikkat et! Bu madde bedenler mânâlara göre nasıl kesîf şahıslar ise, latîf ve örneksiz ve niteliksiz olan bu mânâlar da Bârî Teâlâ'nın letâfetine göre, öylece kesîf cisimler ve sûretlerdir. Şiir:

Nazmen tercüme: Çıksaydı eğer o kudsî rûhun
O latîf vechi perdelerden
İnsândaki akıl ve rûhu elbet,
Sayar idin kesîf bir ten."

Hak Teâlâ tasavvur olunanlar âlemine ve tasavvur edenin onu ihâta etmesi lâzım geleceğine binaen, tasavvurlar âleminin sığıdığı bir aleme de sığmaz. Şimdi O, tasavvurların ve âlemlerin Hâlık'ıdır.

"Lekad sadakallâhu resûlehur ru'yâ bil hakkı, le tedhulunnel mescidel harâme inşâallâhu"
Yâni "Allah Teâlâ Resûl'üne gösterdiği rû'yânın hak olduğunu tasdik etti; ey mü'minler, Allah Teâlâ'nın irâdesiyle, siz elbette Mescid-i Harâm'a girersiniz."

Herkes Ka'be'ye gidelim, derler; bâzıları ise, inşâallah gidelim, derler. İstisnâ ile söyleyen âşıklardır. Çünkü âşık kendisini bir işte tercih sâhibi görmez; her işin ma'sûka bağlı olduğunu bilir. Böyle olunca ma'sûk isterse, gidelim der. Mescid-i Harâm, itâat ehli indinde ziyâret edilen Ka'be'dir. Âşıkların ve hâsların indinde ise, Hakk'a kavuşmadır. Bundan dolayı eğer Hak Teâlâ isterse, ona kavuşur ve didârı ile şerefleniriz derler; velâkin ma'sûkun "İnşâallah" demesi garibdir ve onun hikayesi garibdir. Garib olan hikâyeyi dinlemek ve dinleyebilmek için, bir garib lâzımdır.

Hak Teâlâ'nın kulları vardır ki, onlar ma'sûk ve örtülüdürler. Hak Teâlâ onların tâlibidir; ve âşıkların vazifesi her neden ibâret ise, o onların hakkında yerine getirip gösterir. Âşıklar nasıl ki, "İnşâallah kavuşuruz" derler ise, Hak Teâlâ da o azizler hakkında "İnşâallah" der. Eğer onun şerhi ile meşgûl olsak, kavuşmuş evliyalar vesileyi kaybederler. Bundan dolayı böyle halleri ve sırları, halka söylemek nasıl mümkün olur. Mısra':

Tercüme: Buraya gelince kalemin ucu kırıldı.

Minârenin üstündeki deveyi görmeyen kimse, devenin ağzındaki kıl telini nasıl görür?

Geldik önceki bahse. Şimdi, "İnşâallah" diyen, yâni ma'sûkun fiili üzerinde olan âşıklar, eğer ma'sûk isterse, Ka'be'ye gidelim derler. İşte onlar Hakk'ta gark olmuşlardır. Oraya gayr sığmaz ve gayrın anılması haramdır. Gayrı oluş ne demek; kendisini mahvetmedikçe oraya dahîl olmaz. **"Leyse fî'd-dârî gayrı Allah"** yâni **"Kendisinde Hak'dan başkası yoktur."**

Şimdi Kur'ân'da **"resûlehur ru'yâ"** yâni "Resûl'üne gösterdiği rû'yâyı" (Fetih, 48/27) buyrulması, âşıkların ve sâdikların ve iştiyâk duyanların rû'yâlarına işârettir. Ve onun ta'bîri o âlemde zâhir olur; belki âlem hâllerinin hepsi rû'yâdır. Ta'bîri o âlemde peydâ olur.

Nitekim at üzerinde bir süvâri görürsün; istediğin şeye ulaşırsın. At ile isteğin ne ilgisi vardır? Eğer rû'yâda sana temiz para verdiklerini görür isen, onun ta'bîri, bir âlemden doğru ve latîf söz dinlemene işârettir. Para söze benzer mi? Eğer seni dar ağacına astıklarını görür isen, bir topluluğa reis olursun. Dar ağacı reislik ve sevince nasıl benzer?

Âlemin halleri böyle dedigimiz gibi hep rû'yâdır. **"Dünyâ uyuyan kimsenin rû'yâsı gibidir."** Onların ta'bîrleri başka türlü olur, bu âleme benzemez. Onu ilâhî ta'bîr edici ta'bîr eder; çünkü ona hepsi açılmıştır. Bir bahçeye giren bir bahçıvan ağaçlara bakar; dallarında meyvesini görmeksizin, "Bu hurmadır, bu incirdir, bu nardır, bu armuttur, bu asmadır vesairedir" diye hüküm verir. Onun ilmi bilinendir; kıyâmete gerek yoktur ki ne olduğunu ve o rû'yânın ne netîce vereceğini ta'bîr etsin; çünkü ne netîce vereceğini önceden görmüştür. Nasıl ki bahçıvan bu ağacın mutlaka ne meyve vereceğini önceden görür.

Mal ve kadın ve giysi ve bütün âlemin eşyâsı başka bir şeyden dolayı istenilendir, bizzât kendisi için istenilen değildir. Görmez misin ki eğer senin yüzbin liran olup da aç olsan ve ekmek bulamasan; o paraları yemek ve onu kendine gıda yapmak mümkün değildir. Kadın, evlat ve şehveti gidermek içindir ve elbise soğuğu def' etmek içindir. Hepsi böylece silsile ile tâ Hak Celle Celâluhu Hazretleri'ne kadar gider; çünkü bizzât kendisi için istenilen O'dur; Onu O'nun için isterler, başkası için değil. Çünkü

mâdemki o hepsinin ötesindedir ve hepsinden iyi ve hepsinden daha şerefli ve daha latîftir; bundan dolayı O'nu O'ndan daha aşağı olan şey için nasıl isterler? O halde her şey'in sonu vardır. Hakk'a erişilip, küllî istenilene kavuşma gerçekleştiğinde, artık oradan ileriye geçilmez. İnsânın bu nakışı şüphe ve karışıklık mahallidir. Hiçbir şekilde ondan şüphe ve karışıklığı def' etmek mümkün değildir; meğer ki âşik ola. Ondan sonra onda şüphe ve karışıklık olmaz. **"Birşeye muhabbetin kör ve sağır eder"**

İblis ne zamanki Âdem'e secde etmedi ve emre muhalefet edip **"halaktenî min nârin ve halaktehu min tîn"** (Sad,38/76) "Beni ateşten ve onu topraktan halk ettin". Yâni "Benim zâtım ateşten ve Âdem'in zâtı balçıktandır. Yüksekğin alçağa secdesi nasıl uygun olur?" dedi. İblis'e bu suçu ve karşılık vermesi ve kavgası sebebi ile, Hak Teâlâ lânet edip onu uzaklaştırdı. İblis,

"Yâ Rabbî! hepsini sen yaptın ve senin fitnen idi; şimdi bana lânet edip, uzaklaştırıyorsun" dedi. Ve Âdem de günah ettiği zaman, Hak Teâlâ onu cennetten çıkarıp, ona dedi ki:

"Ey Âdem, işlediğin günâh ile seni azarlayıp kovdum; niçin benim ile bu konuda konuşmadın? Sonuçta senin için delîl var idi. Bana diyebilirdin ki: "Herşey sendendir ve sen yaptın; sen her neyi istersen o olur ve her neyi istemez isen o asla vücûda gelmez; böyle bir apaçık delîlin var iken niçin söylemedin?" Âdem cevaben dedi:

"Yâ Rab, bilir idim; fakat Hazret'ine karşı edebi terk edemedim ve senin aşkın bırakmadı ki tenkid edeyim."

Bu, konulmuş olan şerîattır; yâni nasîb ve kismettir. Onun örneği budur ki: Pâdişâhın dîvânında emîr ve yasak ve hak ve adalet ve sıradan halk ve özel kişiler için siyâset gibi pâdişâh hükümleri vardır. Ve pâdişâhın dîvânının hükümleri sınırsızdır ve sayılması mümkün değildir ve pek güzel ve pür faydadır; ve âlemin kıvâmı onunladır. Ancak pâdişâh ile arkadaş olan dervişlerin ve fakirlerin hallerinde çok büyük bir fark vardır. Onların arkadaşlıkları ve halleri, içinde fıkıhçılar bulunan bir medrese gibidir ki, herbir fıkıhçı için, öğretmen onun isti'dâdına göre, birine on ve birine yirmi ve birine otuz görev verir. Biz de sözü, herkesin idrâki ve isti'dâdı kadar söyleriz. Çünkü **"İnsanlara akılları erdiği kadar söyleyiniz"** buyrulmuştur.

YIRMİBEŞİNCİ FASIL

Bir kimse bu imâreti bir niyet ile yapar. Ya bir keremin ortaya konulması içindir, ya bir nâm içindir; ve yâhut sevâb içindir. Hak Teâlâ'nın maksâdı ise, evliyânın mertebelerinin yükseltilmesi ve onların türbe ve kabirlerine hürmettir. Onlar ise hürmete muhtac değildirler; ve kendi nefislerinde muazzamdırlar. Kandil eğer yükseğe konulmasını isterse, başkaları için ister; kendisi için değil. Onun için alt nedir, üst nedir? Her nerede olsa, kandil ışık saçıcı olur. Ancak nûrunun başkalarına ulaşmasını ister. Göğün üstünde olan bu güneş eğer altta olsa, yine o güneştir; ancak âlem karanlık kalır. Bundan dolayı üstte olması, kendisi için değildir; başkası içindir. Sonuç olarak onlar üstten ve alttan ve halkın hürmetinden münezzehdirler. Eğer sana o âlemin bir zerre zevki ve bir an letâfeti yüz gösterse; o anda üstten, alttan, efendilikten ve kölelikten ve makâm ve mevkîden ve her şeyden, sana daha yakın olan kendinden bizâr olursun; hatırına bile gelmez. Onlar ki o nûrun kaynağı ve mâdeni ve aslıdır ve zevk içindedir; hiç alt ve üst ile kayıtlı olurlar mı? Onların öğünmesi Hak iledir; ve Hak alttan ve üstten ganîdir. Bu alt ve üst, alt ve ayak sâhibi olan bizler içindir. Resûl (a.s.) buyurdu ki: **"Eğer beni Yûnus üzerine üstün tutarsanız, onun urûcu, balığın karnında ve benim urûcum âsumânın üstünde olduğundan dolayı üstün tutmayınız."** Çünkü Hak Teâlâ ne üsttedir, ne alttadır; O'nun tecellisi üstten ve alttan münezzehdir ve O'nun indinde hepsi birdir.

Hizmetler eden çok kimseler vardır ki, gâyeleri başka bir şeydir; Hakk'ın maksâdı ise başka bir şeydir. Hak Teâlâ Muhammed (s.a.v.) dînin muazzam olmasını ve zâhir olup tâ zaman devâm ettikçe devâmlılığını murâd ettiğinden; bak gör ki, Kur'ân için, onar onar ve sekizer sekizer ve dörder dörder ciltler ile ne kadar tefsir yapmışlardır. Gâyeleri kendi faziletlerini ortaya koymaktır. Keşşaf, Zemahşerî kendilerini ortaya koymak için bu kadar gramere ve dile ait incelikler ile güzel ve düzgün ibâreler kullanmışlardır. Sonuçta bundan amaçlanan oluşur. O da, Muhammed (s.a.v.) dînin hürmetidir. Bundan dolayı halkın hepsi de Hakk'ın hizmetini yerine getirirler. Oysa Hakk'ın gâyesinden gâfildirler. Onların maksâdı ise başkadır. Hak Teâlâ âlemin devâmlılığını murâd eder; bunun için onlar şehvetle meşgul olurlar ve kendi lezzetleri için, kadın ile şehvetlerini icrâ ederler. Oradan çocuk peydâ olur ve kendi zevk ve lezzetlerinin arkasında böylece bir hizmet yerine getirirler; o da âlemin kıvâmına sebep olur. Şimdi hakikatde Hakk'a ibâdeti yerine getirirler. Şu kadar ki onlar, o niyet ile yapmazlar. Mescidler yaparlar, onun kapısına ve duvarına ve tavanına bu kadar masraflar ederler; ancak îtibar kıble içindir ve maksâd kiblenin hürmetidir. Onların maksâdı her ne kadar o değil ise de, kiblenin hürmeti fazlasıyla olur.

Evliyânın büyüklüğü, sûret yönünden değildir; eyvallah, onlar için üstlük ve büyüklük vardır; fakat örneksiz ve niteliksizdir. Nihayet bu kuruş, pulun üstündedir. Onun üstlüğü sûret yönünden değildir. Farz edelim gümüşü damın üstüne ve altını ise aşağıya koysan, muhakkak sûrette altın her halûkârda üstte; ve la'î ister altta, ister üstte olsun, altının üstündedir. Kepek kalburun üstündedir ve un altta; kesinlikle un üstündür. Bundan dolayı mânâ âleminde üstlük sûret yönünden değildir. Mâdemki o cevher ondadır; bütün hâllerde o üsttedir.

YİRMİALTINCI FASIL

Pîr'in huzûruna bir şahıs geldi; Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

O mahbûbdur ve mütevâzî'dir; ve bu hâl onun cevherinin gereğidir. Nitekim meyvesi çok olan bir dalı, o meyve aşağıya çeker ve meyvesi olmayan dalın kavak gibi başı yukarıdadır. Meyvenin çokluğu haddi aşınca, büsbütün aşağı düşmemek için, dallara destek koyarlar. Peygamber (a.s.) pek fazla mütevâzî' idi; çünkü âlemin meyveleri öncesi ve sonrası onda toplanmış idi. Şüphesiz hepsinden daha fazla mütevâzî' idi. **"Hiçbir kimse Peygamber (a.s.)dan evvel Peygamber'e selâm vermedi"** denilmiştir. Çünkü Peygamber, tevâzunun çokluğundan dolayı herkesi geçer idi; ve farz edelim selâmı önce vermeseydi bile, mütevâzî' yine o olur ve selâmda önde yine o bulunur idi. Çünkü herkes selâmı ondan öğrendiler ve işittiler. Öncesi ve sonrası her nesi varsa, hep onun yansımasındandır ve onun gölgesidir. Eğer bir kimsenin gölgesi, eve kendisinden önce girerse, her ne kadar gölge görünüşte önde ise de, hakîkatte önce olan o kimsedir. Sonuçta onu geçmiş olan gölge, o kimsenin aslından çıkmaktadır.

Ve bu durum yeniden olma bir şey değildir. Bu zerreler o vakitten beri insanın zerrelerinde ve parçasında mevcûd idi. Bâzısı âşikâr ve bâzısı yarı âşikâr ve bâzısı belirsiz. O, şimdi zâhir oluyor; fakat bu parlaklık ve âşikârlık eskidir ve onun zerrisi, insanda, hepsinden daha sâfi ve daha âşikâr ve daha mütevâzî' idi. Bâzıları geçmişe bakarlar; bâzıları da geleceğe. Geleceğe bakanlar azîzdür ve bü-yüktür; çünkü bakışı sonuca ve âhiretedir. Geçmişe bakanlar ise hâs olanlardır. Onlar "Mâdemki buğ-day ekilince arpa çıkmaz ve arpa ekilince buğday biçilmez; geleceğe bakmaya ne gerek vardır?" derler. Bundan dolayı onların bakışları evveledir. Ve daha hâs olan bir sınıf vardır ki, onlar ne evvele bakarlar, ne de âhire. Evvel ve âhir, hatırlarına bile gelmez. Onlar Hak'da gark olmuşlardır. Ve diğer bir sınıf da vardır ki, dünyâ işlerine gark olduklarından gafletlerinin şiddetine binâen, geçmişe ve geleceğe bakmazlar. İşte onlar cehennemın gıdâsıdır.

Şimdi **"Sen olmasaydın, sen olmasaydın; bu felekleri halk etmezdim"** hadîs-i kudîsi gereğince, aslın Sallallahu aleyhi vesellem olduğu mâlum oldu. Şereften, tevâzu'dan, nezâketten yüksek makâmlardan her ne mevcûd ise, hep onun bahşış ve gölgesidir; çünkü ondan peydâ olmuştur. Nitekim bu el her ne yaparsa, akıl gölgesinde yapar. Çünkü aklın gölgesi, onun üzerindedir. Gerçi aklın bir gölgesi yoktur; fakat o elin bir gölgesi vardır. Nitekim mânânın varlıksız bir varlığı vardır. Eğer insanın üzerinde aklın gölgesi olmasa, onun bütün a'zâsı kullanım dışı olur. El yoluyla tutamaz, ayak doğru gidemez, göz bir şey göremez, kulak eğri işitir. Bundan dolayı bu a'zâ akıl sâyesinde vâzifesini, yolu ile icrâ eder ve lâıyık olanı yerine getirir; ve hakîkatte o vâzifeler, bütününüle akıldan hâsıl olur; a'zâlar aletler. İnsan, böylece Hakk'ın çok büyük halîfesi olur; çünkü o "aklı küll"dür. İnsânî akıl onun a'zâsı gibidir; her ne yaparsa, onun gölgesinden olur. Ve eğer onlardan eğrilik açığa çıkarsa, bu hâl, akl-ı küllün onlardan gölgesini kaldırmış olmasındandır.

Nitekim bir adam deliliğe ve saçma sapan işler işlemeye başlayınca, onun başından aklının gittiği ve onun üzerine gölge salmadığı herkese bilinir. Akıl melek cinsidir. Gerçi meleğin sûreti ve kolu ve kanadı vardır ve aklın yoktur; fakat hakîkatte bir şeydirler ve bir fiili işlerler ve tabîatları birdir. Mâdemki mânâda bir fiil icrâ ediyorlar, sûrete bakmamak lâzımdır. Meselâ onların sûretlerini kaldırır isen, kâmil olan akıl olurlar ve onun kalu ve kanadından hâricte hiç bir şey kalmaz. Bundan dolayı onların tamâmen akıl oldukları ve fakat cisimlenmiş bulundukları bilinmiş oldu; onlara "cisimlenmiş akıl" derler. Örneğin balmumundan kanatlı bir kuş yaparsın; fakat o yine balmumdur; onu erittiğin zaman, elsiz ve ayaksız ve kanatsız yine mum olur. Bundan dolayı bildik ki, mum yine o mumdur; ve mumdan îmâl edilen kuş, cisimlenmiş nakış hâline girmiş olan aynı mumdan ibârettir. Ve aynı şekilde buz, sudur. Eritilince tamamı ile su olur; fakat buz olmadan önce, hiçbir kimse onu elinde tutamaz. Bundan dolayı fark, sûretsiz olan suyun sûret bulmasından ibârettir. İnsânî hâllerde dahî böyledir. Bir meleği getirmişler, bir eşeğin kuyruğuna bağlamışlardır; tâ ki o eşek meleğin sohbeti ile melek olsun; çünkü eşeğin melek ile renklenip melek sıfatlı olması mümkündür. Şiir:

Tercüme: "Uçtu feleklere hazret-i İsâ

Kanadı vardı akıldan zîrâ

Eşeginde olaydı yarım kanadı

Ebeden eşek kalmaz idi adı."

Oysa eşeğin adam olması ne acâib şeydir! Hak Teâlâ her şeye kâdirdir. Sonuçta yeni doğan çocuk, başlarda eşekten beterdir. Elini pislîğe sürüp ağzına götürür. Eşekte hiç olmazsa bir tür ayırıcılık vardır; işediği zaman, üstüne sıçramasın diye ayaklarını açar. Hak Teâlâ mâdemki eşekten beter olan bebekleri anlayış ve idrâk sâhibi yapıyor; eğer eşeği insân eder ise şaşılır mı? Hakk'ın indinde hiç bir acâib şey yoktur. Kıyâmette insanın bütün a'zâsı birer birer ve ayrı ayrı söz söyler. Filozoflar bunu te'vil edip derler ki: "El nasıl söz söyler? Ancak el üzerinde bir alâmet peydâ olup söz makâmına durur. Örneğin el üzerinde bir yara veyâ çıban çıkarak; böğürtlen yedim, diye el haber veriyor demesi mümkün. Veya eli yaralı olur veyâhut siyâh olur. Eli bıçağın kestiğini veyâ siyâh bir tencereye sürüldüğünü haber vermesine, söz söylüyor denebilir. Elin ve diğer a'zânın söz söylemesi bu kıyas üzeredir. Sünnîler derler: "Hâşâ ve kellâ, belki o el ve ayaklar dilin söylediği gibi duyular olarak söze gelirler. Kıyâmet gününde bir adam, hırsızlık etmedim diye inkâr eder. Onun eli apaçık bir dil ile "Evet çaldın dı; hattâ ben aldım" der. O şahıs eline ve ayağına dönüp der ki: "Siz söyleyici değildiniz, nasıl söz söylüyorsunuz?" Onlar da tam bir açıklıkla cevâb verirler ki: "**kâlû entakanallâhullezî entaka kulle şey'in**" (Fussilet, 41/21) Yâni "Dediler ki: Bizi her şeyi söyleten Allah söyletti." Bizi O Zât-ı Ecell ve A'lâ söze getirdi ki, bütün eşyâyı, kapıyı ve duvarı ve taşı, kerpici söze getirir. O bir Hâlık'dır ki bunların hepsine konuşma ihsân eder; bize de konuşma verdi. Nitekim senin dilini söze getirdi; senin dilin ise, bir et parçasıdır; benim elim de bir et parçasıdır. Et parçasından ibâret olan dilin söz söylemesi nasıl ma'kûl olur? Fakat sen onun söz söylediğini çok gördün; onun için, sana imkânsız görünmez. Yoksa Hakk'ın indinde dil bahânedir; ona, söz söyle diye emrettiği zaman, söz söyler; ve her neye emrederse söze gelir. Söz insanın kudreti kadar gelir.

Bizim sözümüz boruların akıttığı su gibidir. Su, boruların kendisini bir gül bahçesine veyâ yeşillige nereden ve hangi sahradan akıttığını ne bilir? Bunu bilirim ki, eğer su çok gelirse, orada sulak yerler çok olur ve eğer az gelirse, bilirim ki orası dar bir yerdir, bir bahçedir veyâ dört duvar arasında küçük bir mahaldir. "Hak Teâlâ Hazretleri vaaz edenlerin diline, dinleyenlerin himmetleri kadarınca hikmet telkin eder." Pabuç dikiciyim; deri çoktur, ancak ayağın ölçüsü kadar dikerim. Şiir:

Nazmen tercüme:

"Âdemin gölgesiğim, endâmının ölçüsüyüm

Ne kadarsa boyu, ben de o kadarcık uzarım."

Birtakım hayvâncıklar vardır ki, yer altında yaşarlar ve karanlık içinde bulunurlar; onların gözleri ve kulakları lezzet duyduğu makâmda, göze ve kulağa muhtaç değildir. Mâdemki lüzûmu yoktur, Hak Teâlâ ona niçin göz versin. Yoksa Hakk'ın indinde gözün ve kulağın kıtlığı mı vardır? Yâhut cimrilik mi ediyor? Ancak lüzûmu olan bir şeyi ihsân eder. Bir şeyi lüzûmu olmaksızın verse, o kimseye bir yük olur. Hakk'ın hikmeti ve lütfu ve keremi yükü def ettiği halde, bir kimse üzerine nasıl yük verir? Örneğin dülgelerin keser ve testere ve benzeri gibi âletlerini bir terziye verip "Al bununla iş gör" desen, ona yük olur. Bundan dolayı Hak Teâlâ, bir şeyi ihtiyâca göre verir. Nitekim yer altında ve karanlık içinde yaşayan bir takım solucanlar vardır; onlar, hilkatleri gereğince bu âlemin karanlığına inanmış ve râzı olmuşlardır; ve o âleme muhtaç ve cemâle iştiyâk duyucu değildirler. O bâsiret gözü ve kulak ve akıl onların ne işine gelir? Bu âlemin işini, sahip oldukları bu his gözü ile yerine getirirler ve o tarafa azmetmezler. O halde, onlara niçin basîret gözü ihsân olunsun? Kıt'a:

Nazmen tercüme: "Yok mu sanırsın acaba giden yola

Hem de nişânsızlık sıfatı kâmil

Sırlara mahrem değilsin diye

Sanma değil diğerleri vâkîf sırta"

Şimdi, âlem gafletle ayaktadır. Eğer gaflet olmasa, bu âlem devamlılık bulmaz ve Hak şevki ve âhireti hatırlama ve şükür ve vecd o âlemin mi'mârıdır. Eğer herkes bu yöne dönse, hep o âleme gitmemiz ve burada kalmamız lâzım gelir. Oysa iki âlemin ayakta kalması için, Hak Teâlâ Hazretleri burada olmamızı murâd eder. Bundan dolayı iki âlemin de ma'mûr olması için, biri gaflet ve biri uyanıklık olmak üzere iki hâkim tâyin etti.

YİRMİYEDİNCİ FASIL

Hâziren ve gâiben esirgemediğiniz lütuflarınıza ve ziyâretlerinize ve karşılamalarınıza mukâbil eğer ben şükür ve hürmet ve özür husûsunda kusûr edersem; kibire veyâ umursamazlık veyâ bilmem neye dayalı değildir. Gerçi ni'metlendiren hakkında söz ve fiil ile mükâfât etmelidir; lâkin pâk inancınızdan dolayı onu hâlis olarak Allah için işlediginizi bilirim. Mâdemki O'nun için icrâ ettiniz; ben de, onun mükâfâtını da O versin, diye Hakk'a havâle ederim. Çünkü eğer ben ondan sonra, meşgûl olup söz ile ikrâm etsem ve övsem, size Hakk'ın vereceği ecirden bâzısına ve mükâfâta nâil olmuş bulunursunuz. Çünkü bu tevâzu'lar ve özür dilemek ve medh etmek dünyâ hazzıdır. Dünyada bir zorluğu çektiğin ve bir malı esirgemedenden verdiği ve bir makâm ve mevkîyi terk ettiğin zaman, onun karşılığının tamamıyla Hak'dan olması hayırlıdır. Özür dilemek dünyâ hazzı olduğu için, özür dilemiyorum; çünkü malı yemezler ve istenilen lânetlenmişe değildir. Mal ile at ve köle ve câriye satın alırlar; ve herkes kendilerinin medh edilmesi ve övülmesi için, makâm ve mevkî talep ederler. Dünyâ, büyük ve muhterem olanın, medih ve övgüsü söylenen kimselerin lâyıkıdır.

Şeyh Nessâc Buhârî, sohbeti gönülden olan çok büyük bir kişi idi. Mollalar, vâizler ziyâret amacıyla onun önüne gelirler ve iki diz üstü otururlar idi. O der idi ki:

"Ben arapca bilmem; siz Kur'ân'ın ve hadîsin tercümesini söyleyiniz; ben de onun mânasını söyleyeyim." Onlar âyetin tercümesini söylerler, o da onun tefsir ve tahkîkine başlayıp "Mustafâ (s.a.v.), falan makâmda iken bu âyet geldi ve makâmın halleri böyledir" diyerek, o makâmın derecesini ve onun yollarını ve yükselişini ayrıntılı olarak beyân eder idi. Bir gün Alevî-i Mu'arrif, onun huzûrunda, kadiyı medhedip der idi:

"Âlemde böyle bir kadı bulunmaz; rüşvet almaz, örneği yoktur. Hâlis ve muhlis olarak olarak hiç çekinmeden halk arasında, Allah için adâlet icrâ eder." Cevâben dedi ki:

"İşte o rüşvet almaz diyorsun; bir kere bu yalandır. Sen, Mustafâ (s.a.v.) neslinden bir Alevî olduğun halde, onu medhediyor ve övüyorsun; bu rüşvet değil midir? Bundan a'lâ ne rüşvet olacaktır ki onun karşısında şerh ediyorsun."

Şeyhu'l-İslâm Tirmîzi der idi ki: Seyyid Bürhâneddin hakîkate ilişkin sözleri güzel söylüyor. Çünkü şeyhlerin kitaplarını ve onların mevzûlarını ve sırlarını mütâlâa etmiştir. Birisi dedi ki:

"Nihayet sen de mütâlâa ediyorsun; niçin onun gibi söz söylemiyorsun?" Ona cevâben dedi:

"Onun bir derdi ve mücâhedesi ve ameli vardır." O kimse de:

"O halde niçin onu söylemiyor ve yâd etmiyorsun da, yalnız mütâlâadan bahsediyorsun? Aslolan odur. Biz onu söylüyoruz, sen de ondan bahset."

Onlar için o cihânın derdi yoktur; onlar gönüllerini bu cihâna bağlamışlardır. Bâzısı ekmek yemek ve bazıları da ekmeği seyretmek için gelmişlerdir. Bu sözü öğrenip satmak için isterler. Bu söz bir gelin ve sevgili gibidir; satmak için aldıkları güzel câriyeye niçin muhabbet etsinler ve niçin gönül bağlasınlar? O tüccarın lezzeti mâdemki satmak husûsundadır o, kadın tabîatlıdır. Câriyeyi ancak satmak için alır. Onda o erlik ve mertlik yoktur. Eğer kadın tabîatlı olan bir kimsenin eline hind kılıcı geçse, onu satmak için alır veyâ eline bir pehlivanın yayı geçse, aynı şekilde satmak için alır. Çünkü onu gelecek pazu yoktur ve o kimse o kırışın lâyıkı değildir. O, altının aşığıdır ve onları sattığı zaman, bedellerini allık ve sürmeye verir.

Bu söz süryânidir. Sakın anladım demeyiniz. Her ne kadar çok anlamış ve kavramış olsanız, anlamaktan uzak olursunuz. Bunu anlamak, anlamamazlıktır. Hoş, senin belâ ve musîbetin o anlamaktır. O anlamak senin için bağıdır. O bağdan kurtulmalıdır ki, bir şey olasın. Sen dersin ki: "Ben kır-bayı denizden doldurdum ve deniz benim kır-bama sığdı." Bu mümkün değildir; evet eğer benim kır-bam, denizde kayboldu der isen, bu güzeldir, aslolan da budur. Akıl seni, pâdişâhın kapısının önüne götürcek kadar güzel bir matlûbdur. Onun kapısının önüne eriştiğin zaman, akı saliver. Ondan sonra akıl senin zararın ve yol kesicidir. Ona ulaştığın zaman, kendini ona teslim et. Artık nasıl ve niçin ile senin işin yoktur. Meselâ dikilmemiş kumaşın var; onu setre veyâ cübbe yaptırmak istiyorsun. Akıl seni terzinin önüne götürür. İşte akıl seni terzinin önüne götürünceye kadar, işine yarar. Şimdi akı saliverip, terzinin önünde tasarrufunu ve bildiklerini terk etmek lâzım gelir. Ve aynı şekilde akıl, hastanın kendisini doktora gönderecek kadar faydalıdır. Bundan sonra onun aklının başka işi yoktur. Artık kendisini doktora teslim etmesi icâb eder. Senin gizli nâralarını, nâra sâhiblerinin kulakları işitir; bir şeye sâhip olan veyâ bir cevheri ve bir derdi bulunan kimse belli olur. Nihâyet deve katarının içinde kızgın deve

gözünden, yürüyüşünden ve ağzının köpüğünden bellidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulmuştur: **"sîmâhum fî vucûhihim min eseris sucûd"** (Feth,48/29) yâni "Onların yüzlerinde secde eserinden âlâmetler görülür." Ağacın kökünün ne emdiği üzerindeki yaprak ve meyvesinden belli olur. İçip, emmeyip perişan olan ağaç hiç gizli kalır mı?

Bu ettikleri büyük hây ve hûyların sırrı, bir sözden sözler anlamak ve bir noktadan incelikler ve bir harften işâretler kapmaktır. Nitekim bir kimse **Vasît** isimli kitâbı ve **Mutavvele Kitapları**'nı okumuş olur. **Tenbih** kitabından bir kelime işitince veyâ onun şerhini mütâlâa edince, bir meseleden asıllar ve meseleler anlar. Bu harf için uyarılarda bulunup "Ben bunun altında birtakım şeyler görüyorum" der. Bu da, ben orada zahmetler çektim, geceleri gündüze katıp hazineler buldum, demektir. Nitekim: **"E lem neşrah leke sadrek"** (İnşirâh, 94/1) Yâni "Habîbim, göğsünü açıp da genişletmedik mi?" buyrulmuştur. Gönlün şerhi sonsuzdur; o şerh okunduğu zaman, bir işâretten çok şeyler anlaşılır; ve henüz yeni başlamış olan kimse, o sözlerden ancak sözün mânâsını anlar. Onun ne haberi ve hây ve hûyu olur. Söz, dinleyenin isti'dâdı kadar gelir. O ne kadar emip, gıdalanırsa, hikmetin idrâki o kadar iner ve gözükür. O emmeyince, hikmet dahî dışarıya çıkmaz ve yüz göstermez. "Acâib şey! Niçin söz çıkmıyor?" dersin. Acâib şey! Sen sözü niçin çekmiyorsun? Sana dinleme kuvveti vermeyen Azîmü's-Şân Zât, söyleyene de, söz arzûsunu vermiyor.

Mustafâ (a.s.) Zamân'ında bir kâfirin, cevher sâhibi bir müslüman kolesi var idi. Seher vakti efendisi "Tası getir ki hamama gidelim" dedi. Yol esnâsında mescidde Mustafâ (s.a.v.) ashâbı ile namaz kılıyor idi. Köle dedi: "Ey efendi! Allah rızâsı için şu tası biraz tut da, iki rek'at namaz kılayım; ondan sonra hizmette bulunayım." Ne zaman ki mescide girip namaz kıldı. Mustafâ (a.s.) dışarıya çıktı. Bütün ashâb o köle ile yalnız kaldılar. Efendisi mescidin kapısında kuşluk vaktine kadar bekledi. Nihayet "Ey köle! Dışarıya çık" diye bağırdı. Köle "Bırakmıyorlar" dedi. Ne zaman ki beklemesi sınırı aştı. Efendisi bırakmayan kim olduğunu görmek için, başını mescidin kapısından içeriye uzattı; kimseden eser görmedi; nihayet "Seni bırakmıyan kimdir; dışarıya çık" dedi. Köle "Seni içeriye girmeye bırakmıyan ve görmediğin kimsedir" diye cevap verdi.

İnsan görmediği ve işitmediği ve anlamadığı şeyin tâlibi ve aşığıdır; ve gece ve gündüz onu arar durur. Ben görmediğimin kölesiyim. Herkes anladıkları ve gördükleri şeyden usanmışlardır ve kaçıcıdır. İşte bu sebebdendir dolayı felsefeciler görüşü inkâr edicidirler. Çünkü onlar derler ki, gördüğün zaman doymak ve usanmak mümkündür; bu ise câiz değildir. Sünnîler derler ki; doymak ve bıkmak bir renk üzere görüldüğü zaman olur. Mademki **"kulle yevmin huve fî şe'n"** (Rahman, 55/29) Yâni "O her gün bir tecellîdedir" âyet-i kerîmesi gereğince, her bir anda yüzbin renk görünür. Eğer yüzbin tecellî etse, asla birbirine benzemez. Nihayet sen de bu saatte Hakk'ı eserler ve fiiller içinde görüyorsun ve her an türlü türlü müşâhede ediyorsun. Çünkü bir fiil, bir fiile benzemiyor. Sevinme vaktinde başka tecellî ve korku ve ümitte böylece başka tecellî. Mâdemki Hakk'ın fiilleri ve O'nun Zâtî tecellîsi fiilleri ve eserleri türlü türlüdür ve bir diğerine benzemez; bundan dolayı O'nun Zâtî tecellîsi de böyle olur. Fiil tecellîlerini buna kıyâs et. Ve sen de Hakk'ın kudretinden bir cüz' olduğundan, her anda bin türlü olursun ve bir karar üzerine değilsin.

Bâzı bendegân vardır ki Kur'ân'dan Hakk'a giderler; ve bâzıları vardır ki, daha hâstırlar; çünkü Hak'dan gelirler, Kur'ân'ı burada bulurlar. Onu Hakk'ın gönderdiğini bilir. **"İnnâ nahnu nezzelne zikre ve innâ lehu le hâfizûn"** (Hicr,15/9) Yâni "Kur'ân'ı biz indirdik. Onun koruyucuları da şüphesiz ki biziz." Tefsir ediciler bu âyet Kur'ân hakkındadır derler; bu da güzeldir; fakat mânânın hakîkati budur ki: "Sende bir cevher ve bir taleb ve bir şevk tâyin ettik; onun koruyucusu biziz; onu zayî etmeyiz ve mahalline ulaştırırız." Sen bir kere: "Hudâvendâ, korumanı sâbit kıl!" de ki, bütün belâlar sana gelmesin. Cenâb-ı Mustafâ (s.a.v.) e birisi gelip

"Ben seni seviyorum" dedi. Buyurdular ki:

"İleri gel ki, ne söylüyorsun?" Yine

"Ben seni seviyorum" dedi. Buyurdular ki:

"Dikkat et ki, ne söylüyorsun?" Yine,

"Ben seni seviyorum" sözünü tekrâr etti. Buyurdular ki:

"Şimdi sebât et ki, seni kendi elin ile öldüreceğim, vay senin haline!"

Mustafâ (s.a.v.) Zamân'ında birisi gelip dedi:

"Ben bu dîni istemiyorum; vallâhi istemiyorum; bu dîni geri al; senin dînine girdiğim günden beri bir gün rahat etmedim. Mal gitti, kadınım gitti, evlat gitti, hürmet kalmadı." Cevâben buyurdular ki:

"Hâşâ ki bizim dînimiz onu kökünden ve dibinden koparmadıkça ve hânesini süpürmedikçe ve onu **"Lâ yemessuhû illel mutahherûn"** (Vâkıa, 56/79) Yâni "Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez" ayet-i kerîmesi gereğince temizlenmedikçe, gittiği mahalden geri gelsin. O nasıl bir ma'sûktur ki sende nefsine olan muhabbetin bir kılı bâkîye kaldıkça, nasıl cemâlini sana gösterir ve sen onun yolunda, kendini fedâ etmedikçe, nasıl onun ulaşmasına lâıyk olursun? Ma'sûk yüzünü göstermek için tamamıyla kendinden ve âlemden geçmiş ve kendine düşman olman lâzımdır. Bir gönülde karâr eden bizim dînimiz, onu Hakk'a ulaştırmadıkça ve onu lüzûmsuz olan şeylerden ayırmadıkça ondan el çekmez."

Peygamber (a.s.) yine buyurdular ki: "Senin rahatının olmayışının ve gam çekmenin sebebi odur ki; gam çekmek, önceki sevinçlerinden istifrâğ etmektir. Mîdende birşey olunca, yemek için sana bir şey vermezler. İstifrâğ ettiği zaman bir kimse bir şey yemez. Ne zaman ki midesi boşalır ve rahatlar, ondan sonra yemek yer. Sen de sabret ve gam çek, ki gam çekmek istifrâğ etmektir. İstifrâğdan sonra sevinç gelir; hem öyle bir sevinç ki, onun gamı olmaz. Öyle bir gül ki, diken bulunmaz ve öyle bir şarâb ki hiç baş ağrısı vermez. Sonuçta dünyâda gece-gündüz, ferahlık ve rahatlık istiyorsun; oysa dünyâda onun olması mümkün değildir. Bununla berâber bir an bile istemekten geri kalmazsın. Dünyâda bulduğun rahat dahî geçip giden ve karar etmeyen bir şimşek gibidir. Hem öyle bir şimşek ki, arkası yağmur ve dolu ile dolu. Örneğin bir kimse Antalya'ya gitmek ister; fakat Kayseri tarafına gider ve Antalya'ya gideceğini ümîd eder; ve bununla berâber çalışmayı terk etmez. Oysa bu yoldan Antalya'ya gitmek mümkün değildir. Ancak Antalya yoluna giden kimse, isterse topal ve zayıf olsun, mâdemki Antalya bu yolun sonundadır, Antalya'ya ulaşır. Mâdemki dünyâ ve âhiret işleri zorluklar olmadan olmuyor; bâri bu zorluğu zâyî' olmaması için, âhiret tarafına sarf et! Sen dersin ki: "Ey Muhammed (a.s.)! Benden dîni al ki rahat edeyim." Bizim dînimiz onu amacına erdirmedikçe, hiç bırakır mı?

Anlatırlar ki, öğretmenin birisi yoksulluktan, kış mevsiminde bir keten cübbe giymiş idi. O anda sel de, ayının birisini kapmış ve ayının başı su içinde kalmış gözüküyordu. Çocuklar ayının sırtını görüp dediler: "Hoca efendi, işte ırmağa düşmüş bir kürk! Sen üşüyorsun, onu al da sırtına giy!" Öğretmen ihtiyâcının şiddetinden kürkü almak için fırladı. O anda ayı pençesini attı; öğretmen su içindeki ayının eline yakalandı. Çocuklar bağırıyorlardı ki: "Hoca efendi, eğer kürkü çıkarmak mümkün değil ise, bırak da sen dışarıya çık." Öğretmen cevâben dedi: "Ben kürkü bıraktım; kürk beni bırakmıyor."

Hakk'ın şevki ve çekmesi hiç seni bırakır mı? Biz kendi elimizde olmayıp, Hakk'ın elinde bulunduğumuz için, burada şükretmek lâzımdır. Meselâ küçük bir çocuk annesinin sütünden başka bir şey bilmez. "İlâh ancak kucaktır." Hak Teâlâ onu asla o makâmda bırakmayıp ekmek yemek ve oyun oynamak makâmına getirir ve oradan da öylece çekip, akıl makâmına kadar getirir.

O âleme oranla çocukluktan ve bir nevi' memeden ibâret bulunan bu halde de öylece bırakmaz. Ve seni o makâma ulaştırır ki, onun yanında bu hâlin, çocukluktan başka bir şey olmadığını anlarsın. "Zincirler ile cennete çektiler kavmin haline hayret ederim. Onları tutup, ellerini boyunlarına bağlayın; daha sonra ni'mete ulaştırın; sonra kavuşmaya ve ondan sonra da cemâle ve kemâle ulaştırın."

Balıkçılar büyük balığı birdenbire çekmezler; çünkü olta balığın boğazına saplandığından kanı akıp gevşesin ve zayıf olsun, diye bir parça çekerler yine bırakırlar ve tamamıyla zayıf oluncaya kadar böyle çekerler. Aşk oltası da insanın damağına saplandığında, ondaki bâtil olan kuvvetlerin ve kanların yavaş yavaş gitmesi için, Hak Teâlâ onu dereceli çeker. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: **"vallâhu yakbidu ve yebсут"** (Bakara, 2/245) Hakîkatte "Allah Teâlâ daraltır ve genişletir."

"Lâ ilâhe illallah" genel îmândır ve "Lâ ilâhe illâ Hû" ise özel îmândır. Örneğin bir kimse rû'yâsında kendisini pâdişâh olmuş ve tahta çıkmış ve etrâfına hizmetkârları ve vezirleri ve emîrleri dizilmiş görüp "Benim pâdişâh olmam icâb eder; bugün pâdişâhlık benden başkasının değildir" der. Bunu rû'yâda söyler. Uyandığı zaman, evin içinde kendisinden başka kimseyi göremez. Bu defa da "Benim, benden gayrı kimse yoktur" der. Şimdi, uyanık göz lâzımdır; uykulu göz onu göremez; ve bu onun vazîfesi değildir. Her bir sınıf, diğer sınıfı yok sayar. Bunlar derler ki "Hak bizimdir ve vahiy bizimdir ve onlar bâtildirlar." Diğerleri de onlara böyle söylerler. Yetmiş iki millet bir diğerini yok sayar. Bundan dolayı ittifak ile diğerleri için vahiy yoktur, derler. Bundan dolayı diğerlerinin üzerine vahiy olmamasında ittifak ederler; ve bu diğerlerinden birisine vahiy olmasında ittifak ederler. Şimdi onun hangisi olduğunu bilmek için bir seçicilik lâzımdır; çünkü "Mü'min zeki ve seçici ve ayırıcı olur."

Birisi sordu ki: "Bilmeyenler çoktur, bilenler ise azdır. Eğer biz, bilmeyenler ve cevher sâhibi olmayanlar ile, bilenlerin arasını farkedip ayırmak ile meşgûl olacak olursak, uzun bir mes'eale olur." Hz.Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Gerçi, bilmeyenler çoktur; fakat az olanı bildiğin zaman, hepsini bilmiş olursun. Nitekim bir avuç buğdayı görürsen, bütün âlemin anbarlarını bildin; ve aynı şekilde bir parça şekeri tadarsan, o şekerden yüz çeşit tatlı yapsalar, mâdemki şekeri bildin, orada şeker bulunduğunu bilirsin. Bir kimse bir boynuz şeker yemiş olursa, nasıl olur da tanımaz; meğer ki onun iki boynuzu ola; yâni öküz ola.

Bu söz size mükerrer görünüyor. Bu tekrâr ise, sizin önceki dersi anlamadığınız içindir. Bundan dolayı benim bunu her gün söylemem lâzımdır. Nitekim öğretmenin birisi bir çocuğu üç ay okuttu; "Elif (ل) te bir şey yok be (ب) nin altında bir nokta" öğretisinden ileriye geçmedi. Çocuğun babası gelip dedi:

"Biz hizmette kusur etmiyoruz ve eğer bir kusur olmuş ise, emret ki daha fazla hizmet edelim." Öğretmen:

"Hâşâ sizin bir kusurunuz yoktur; fakat bu çocuk ileri geçemiyor" diye cevâb verdi; ve onu önüne alıp

"Elifte bir şey yok" de! dedi. Çocuk

"Bir şey yok" deyip "Elif" diyemedi. Öğretmen

"İşte hâl gördüğün gibidir; mâdemki bundan ileriye geçmedi ve öğrenmedi, ona nasıl yeni ders veririm?" diye cevâb verdi. Babası:

"El-hamdulillâhi Rabbi'l-âlemin" (Fâtihâ, 1/1) dedi. ,

İşte biz de "El-hamdulillâhi Rabbi'l âlemin" dedik. Bu hamd, ekmek ve ni'metin tüketilmesinden dolayı değildir; ekmek ve ni'met sonsuzdur, fakat iştah kalmadı ve misâfirler doydular. Bu dünyâ ekmeği ve ni'meti kalmadığı için "El-hamdulillâh" denildi. Çünkü bu dünya ekmeği ve ni'metini iştah olmadığı halde ne kadar istersen zorla yemen mümkündür; çünkü mâdendir. Her nereye çekersen, seninle berâber gelir. Rûhu yoktur ki uygun olmayan yere gitmekten kendini korusun. Bu, diri bir ni'met olan ilâhî hikmetin tersinedir. Bu zinde ni'met iştahın oldukça ve mükemmel bir şekilde râğbet gösterdikçe, senin tarafına gelir ve gıdân olur. İştah ve meyil olmadığı zaman, onu zorla yemen ve içmen mümkün değildir. O zaman yüzünü örtü altına çekip, kendisini sana göstermez.

Hz. Pîr-i dest-gîr kerâmetlerden bahis buyuruyorlardı, şu hakikatleri beyân ettiler:

Birisi buradan bir günde veyâ bir anda Ka'be'ye gider. Bu o kadar acâib ve kerâmet değildir. Semum rûzgârının seyrinde de bir anda her nereye isterse, gidecek kadar kerâmet vardır. Kerâmet odur ki, seni süflî hâlden ulvî hâle getirir. Oradan buraya ve câhillikten akla ve mâdenlikten hayâta gelirsın. Nitekim ilk önce toprak idin. Seni bitkiler âlemine getirdi ve bitkiler âleminde sefer ettin "kan pıhtısı" ve "et parçası" âlemine geldin; ondan sonra hayvânî âleme ve oradan insânî âleme sefer ettin. Kerâmet, Hak Teâlâ'nın sana böyle bir seferi yakın kılmasıdır. Bu geldiğin yollarda ve menzillerde geleceğin ve hangi yoldan ulaşacağın hiç hatırında ve vehminde yok idi. Ne zamanki geldin ve seni getirdiler; şimdi apaçık olarak geldiğini görüyorsun. İşte seni böyle başkaca türlü türlü yüz âleme getireceklerdir. İnkâr etme ve ondan haber verilerse, kabûl et!

Hz. Ömer (r.a.)in huzûruna hediye olarak zehir ile dolu bir kâse getirdiler.

"Bu neye yarar?" buyurdu

"Bu, ona yarar ki bir kimsenin âşikâr olarak öldürülmesi uygun görülmezse, bundan ona biraz verildiği zaman, gizlice ölür; ve eğer kılıç ile öldürülemeyecek bir düşman olursa, bundan gizlice bir parça verip öldürürler" diye cevâb verdiler. Hz.Ömer;

"Çok iyi bir şey getirdin; bende bir büyük düşman vardır ki, ona kılıç yetişmez ve âlemde bana ondan daha fazla düşmanlık eden kimse yoktur. Onu bana veriniz ki, o zehri içireyim" buyurdular.

"Bunun hepsini birden içirmek lâzım değildir; bir zerresi yeterlidir. Bu, yüzbin kimseye yeter" dediler. Hz. Ömer;

"Bunun düşmanlığı da bir kimse kadar değildir; düşmanlığı bin adamlık kadardır ve yüzbin kimseyi tepe taklak etmiştir" buyurdu. Ve derhal o zehiri alıp hepsini birden içti. Orada bulunanlar "Dinin haktır" deyip hepsi müslüman oldular. Ömer (r.a.) buyurdu:

"İşte hepiniz müslüman oldunuz ve bu kâfir hâlâ müslüman olmadı."

Şimdi... Hz.Ömer'in bu îmandan kastı, genel îmân degildi. Onda o îmân ve ondan daha fazlası ve belki siddıkların îmânı vardı. Fakat onun kastı, nebîlerin ve havâssın îmânı ve ayne'l-yakîn idi ve onu ümîd eder idi.

Nitekim bir arslanın şöhreti etrafa yayılmış idi. Herkes merâkından dolayı uzak mesâfelerden o ormana giderler ve o arslanı görmek için bir sene yol zorluğu çekerler ve mesâfeler kat' ederlerdi. Ne zamanki o ormana gittiler ve arslanı uzaktan görüp durakladılar ve bir adım ileri atamadılar. O kimsele-re dediler ki: "Sonuçta siz bu arslanın aşkı ile bu kadar yol teptiniz. Oysa bu arslanın bir özelliği vardır ki, her kim onun huzûrunda cesûr olur ve aşk ile elini ona sürerse, o kimseye hiç zarar gelmez. Eğer bir kimse ondan korkarsa, bu arslan ona gazab eder. Ve belki bâzılarına da, bu benim hakkımda etti-ğin kötü zandır, diye kasteder."

Şimdi bu böyle bir şeydir. "Bir sene yollar teptiniz ve işte arslana yakın oldunuz. Bu duraklama nedir? Adımınızı ileri atınız." Kimse bir adım ileri atmaya cesâret edemeyip cevâb olarak dediler ki: "O attığımız adımların hepsi kolay idi. Adım, arslanın gözü önünde atılan adımdır."

Şimdi, Hz. Ömer'in o îmandan kastı, arslanın gözünün önünde atılan adım idi. O adım nâdirdir; hâslardan ve mukarreblerden gayrısının işi değildir ve asıl adım budur. Gerisi adımın izleridir. Bu îmân, tamamıyla canlarından geçmiş olan nebîlerden başkasına nasîb olmaz.

Yâr hoş bir şeydir; çünkü yâr, yâr hayâlinden kuvvet bulur ve gelişme sağlar; ve tâze hayat kaza-nır. Leylâ'nın hayâlinin Mecnûn'a kuvvet vermesi ve ona gıdâ olması ne acâib şeydir! Mecâzî ma'sûkun hayâlinin bir yerde bu kadar kuvvet ve te'siri olursa, hâzır olsun ve gayb olsun hakîkî yârin kuvvetler bahşetmesine şaşırlır mı? Hayâl ne? O muhakkak hakîkatlerin cânıdır. Ona hayâl demezler. Âlem "hayâl" üzerinde durduğu halde, bakışına görüldüğü ve hissedildiği için, bu âleme "hakîkat" diyorsun; ve bu âlem, onun fer'i olduğu halde, o mânâlara hayâl diyorsun. İş bunun tersinedir. Muhak-kak hayâl bu âlemdir. Çünkü o mânâlar bunun gibi yüz âlem peydâ eder ve çürütüp harâb eder ve ortadan kaldırıp, tekrâr yeni âlem peydâ eder. O ise eskimez; o, yenilikten ve eskilikten münezzehtir; ve onun fer'leri, eskilik ve yenilik ile vasıflanmışlardır ve bunların ortaya çıkararı ve halk edeni olan O, her ikisinden münezzehtir ve her ikisinin ötesindedir. Bir mühendis gönlünde bir ev tasarlar. Salonunun genişliği bu kadar ve bahçesinin uzunluğu bu kadar, diye hayâl peydâ olur. Buna hayâl demezler. Çünkü o hakîkat bu hayâlden doğar ve bu hayâlin fer'idir. Evet mühendis olmayan birisi, gönlünde böyle bir sûret peydâ kılar ve tasavvur ederse, ona hayâl derler; ve ârif olan adamlar, mi'mâr olmayan ve o hale vâkıf olmayan böyle bir kimseye, bu senin hayâlidir, derler.

YIRMİSEKİZİNCİ FASIL

Dervişlere soru sormamak iyidir; çünkü onu yalan söylemeye zorlamış olursun; niçin? Çünkü eğer ona soru soran cismânî ise, onun aklına uygun şekilde cevâb vermek gerekir; ve hak olan nasıl ise, onu söylemek mümkün değildir. Çünkü onun lâıyığı ve kabûl edebilicisi değildir; ve onun ağzı ve boğazı böyle bir lokmaya lâıyk değildir. Bundan dolayı onun sorusunu geçiştirmek için havsalasına ve isti'dâd'ına lâıyk yalandan bir cevâb vermek lâzımdır. Gerçi derviş her ne söylerse yalan olmaz; ancak soruya göre cevâb olmasıyla berâber, söz ve hak onun yalan olmasıdır. Ammâ dinleyene göre doğru olur ve doğruluğu fazladır bile.

Bir dervişin bir yardımcısı var idi; onun için sağdan soldan bir şeyler isterdi. Bir gün bu istemenin mahsûlü olmak üzere ona bir yemek getirdi, o derviş de yedi. Gece ihtilâm oldu. Bu yemeği kim tarafından getirdin diye sordu. Şakird:

"Bu yemeği bana güzel bir kız verdi" diye cevâb verdi. Ve derviş dedi:

"Vallâhi ben yirmi seneden beri ihtilâm olmamışım; bu onun lokmasının eseri idi."

Dervişe böylece sakınma lâzımdır ve herkesin lokmasını yememelidir. Çünkü dervîş latîftir, ona çabuk te'sir edip, birtakım şeyler gözüktür. Nitekim tertemiz beyaz bir giysiye, siyahlık bulaşırsa, gözüktür; fakat siyah bir giysinin üzerine, kir ve siyahlık te'sir etmez. Ne kendisine ve ne de halka gözüktür.

Şimdi mâdemki böyledir, dervişin zâlimlerin ve harâm yiyicilerin ve cismânîlerin lokmasını yemesi lâzımdır; çünkü o lokma çabuk te'sir eder. Hiç hesapta olmayan bir lokmanın te'sirinden, bozuk fikirler ortaya çıkar. Nitekim o kızın yemeğinden dervîş ihtilâm oldu.

YİRMİDOKUZUNCU FASIL

Hakikat tâliblerinin ve sâliklerin virdleri, mücâhede ve ibâdet ile meşgûl olmalarıdır; ve her işte zamanı paylaştırsınlar ki, âdet hükmüne girip o zaman, bir otokontrol sağlanıp onların vekili olsun. Örneğin sabahleyin kalsın; o saatte ibâdet daha iyidir. Çünkü nefis çok daha sâkin ve sâfidir. Herkes kendine lâıyk ve nefsinin şerefine uygun olan ibâdet türünü yapar. Kur'ân'da **"Ve innâ le nahnus sâffûn / Ve innâ le nahnul musebbihûn"** (Saffât,37/165-166) buyrulmuştur. Yâni "Biz melekler sınıfı hizmetlerimizde saf saf durur ve Hakk'ı tesbîh ederiz." Yüzbin saf vardır; ne kadar çok pâk olursa, o kadar ileriye götürürler; ve ne kadar az olursa, o kadar ilk saffında uçar. **"Hakk'ın geri bıraktığı haysiyyetten geri kaldılar."** Bu kıssa uzundur ve bu uzunluktan kaçış yoktur. Her kim bu kıssayı kısaltır ise, ömrünü ve cânını kısaltır; ancak Allah'ın muhâfaza buyurduğu kimseler istisnâdır.

Ulaşmış olanların virdlerine gelince, anlayacak kadar söyleyeyim. Şöyle ki, sabahleyin mukaddes rûhlar ve tertemiz melekler ve **"İlâ ya'lemuhum illallâh"** (İbrâhim, 14/9) yâni "Allah'dan başkasının bilmediği..." gereğince Hak Teâlâ'nın isimlerini gizli tuttuğu halk edilmişler, İslâm gayretinin şiddeti sebebiyle, o ulaşmışların ziyâret ve selâmına gelirler. Nitekim işaret buyrulur: **"Ve reeyten nâse yedhulûne fî dînillâhi"** (Nasr, 110/2) yâni "Sen de insanların Allah'ın dînine gireceklerini gördüğünde" ve **"vel melâiketu yedhulûne aleyhim min kulli bâb"** (Ra'd, 13/23) yâni "Melekler de her bir kapıdan onların yanına sokulacaklar..."

Sen onların yanında oturmuş olduğun halde görmüyorsun ve onların sözlerini ve selâmlarını ve gülmelerini işitmiyorsun; ve buna neden şaşırıyorsun? Hasta ölüm haline yaklaşıncâ, birtakım hayâller görür ki, yanında bulunan kimsenin haberi olmaz ve ne dediklerini işitmez. O hakikatler bu hayâllerden bin defâ daha latîftir; ve hasta olmadıkça böyle hayâlleri görmez ve bu hakikatleri işitmez; ve ölmeden önce ölmedikçe, o hakikatleri görmez, evliyânın nâzik hâllerini ve onların azametini ve seher vakti, onların huzûruna bu kadar sayısız tertemiz meleklerin ve rûhların geldiğini bilen ziyâretçiler, böyle bir virdlerin arasında girip, şeyhe zahmet vermemek için, dururlar ve beklerler.

Nitekim her sabah köleler, pâdişâhın sarayının kapısında hâzır olurlar ve onların gelişi, her birinin bilinen makâm ve hizmette bulunmasıdır. Bâzıları uzaktan hizmet ederler ve pâdişâh onlara bakar ve ancak pâdişâhın köleleri, falan şu hizmeti etti, diye onu görürler. Ne zamanki pâdişâh ölür; onun virdi, hizmetkârların her taraftan kendisinin hizmetine gelmesinden ibâret olur. Çünkü artık kölelik kalmaz ve **"Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanınız"** ve **"Onun için kulak ve göz olurum"** sırrı ortaya çıkar. Ve bu çok büyük bir makâmdır ki, bunun için çok büyük sözünü kullanmak dahî yanında hiç kalır. Çünkü onun azameti ayn (a) ve zı (z) ve ye (î) ve mim (m) harfleri ile anlaşılmaz. Eğer onun azametinden biraz gözükecek olsa, ne "ayn" kalır, ne de ayn harfinin çıkış yeri ve ne "zı" kalır, ne de "zı" harfinin çıkış yeri; ve ne el kalır, ne de mevcûd. Nurların askerlerinden vücûd şehri harâb olur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulur **"innel mulûke izâ dehalû karyeten efsedûhâ"** (Neml, 27/34) yâni "Pâdişâhlar bir şehre dâhil olduğunda, o şehri harâb ederler."

Devenin biri fâre kovuğuna ayağını bastı; kovuk harâb oldu; fakat o harâblık içinde bin hazîne çıktı. Beyit:

Nazmen tercüme: "Virânede gizli hazîne vardır

Ma'mure köpeklere seyrân yeri."

Ne zamanki uzun uzadıya sâliklerin makâmının şerhinden bahsettik; ulaşmışların hallerinin şerhinde ne söyleyelim? Ancak sâliklerin varış yeri vardır; fakat bunların nihâyeti yoktur. Sâliklerin varış yeri kavuşmadır; ulaşmışların varış yeri ne olur? O, bir ulaşmışlıktır ki, onun için ayrılık olması mümkün değildir. Hiçbir üzüm tekrar koruk olmaz ve hiçbir olmuştaki meyve tekrâr hâm olmaz. Beyit:

Nazmen tercüme: "Halka söz söylemeyi gerçi harâm sayarım

Açılırsa sözün ancak sözü uzatırım."

Vallâhi uzatmıyorum; aksine kısa kesiyorum. Beyit:

Nazmen tercüme: "Ben kan içerim, oysa sen bâde sanırsın;

Can almadasın, oysa sen vermede sanırsın."

Her kim bunu kısalttı ise, doğru yolu bırakıp, helâk edici sahra tarafını tuttu.

OTUZUNCU FASIL

Mesîhî cerrâh dedi ki: Sadreddîn Konevî'nin ashâbından bir grup benim yanımda su içip şöyle dediler: "İsâ (a.s.) sizin zannettiğiniz gibi Allah'dır; -Hâşâ- Biz bunun doğru olduğunu biliriz; lâkin dîn ehlini korumak için bunu bilerek gizleyip inkâr ederiz."

Mevlânâ (r.a.) cevâben buyurdular:

Allah'ın düşmanı yalan söyledi. -Hâşâ lillâh - bu söz Allah'ın indinden kavulmuş ve yanıltıcı ve alçak ve yoldan çıkarıcı ve azdırıcı olan şeytanın şarâbından sarhoş olan kimsenin sözüdür. Yahûdilerin hilelerinden bir mahalden bir mahalle kaçan ve boyu iki arşından daha az olan bir şahsın, yedi kat gökleri muhafâza etmesini nasıl mümkün görürsün? Oysa herbir göğün genişliği beşyüz yıllık ve her bir gök arasının mesâfesi aynı şekilde beşyüz yıllıktır. Ve her bir yeryüzünün arası, diğer yeryüzüne kadar beşyüz yıllık mesâfedir; ve arşın altında deniz vardır; derinliği yine bu kadardır. Allah'ın bir meleği vardır ki, bu deniz topuklarına kadar gelir. Bunları ve bunların katlarını bu sûretlerin en zayıfı olan bir şahsın tasarruf edici ve idâre edici olmasını aklın nasıl kabûl eder de, daha sonra İsâ (a.s.) göklerin ve yerlerin halk edicisidir, denilir. "Allah, zâlimlerin dediklerinden münezzehtir."

Mesîhî dedi: "Toprağa mensûb olan kısmı toprağa, pâklığa mensûb olan kısmı da pâklığa gitti. "

Hız.Pîr-i dest-gir buyurdular:

"Eğer İsâ (a.s.) ın rûhu, Allah ise, o halde rûhu nereye gitti? Oysa rûh, ancak aslına ve Hâlık'ına gider; ve eğer asıl ise o Hâlık'dır, nereye gider?"

Mesîhî "Biz böyle bulduk ve mezheb edindik" dedi.

Mevlânâ (r.a.) buyurdular:

Eğer babanın mîrâsından sahte, kara, bozuk altını mîrâs olarak bulsan, onu tam âyarda ve hileden sâfi olan altın ile değiştirmeyerek, "Biz böyle bulduk" diye, o sahte altını kabûl eder misin? Yâhut babandan sana çolak olarak kalan bir eli islâh edecek bir ilaç ve doktor bulsan: "Ben elimi böyle çolak buldum, değişmesine istekli değilim" der misin? Veyâhut bir bostanda tuzlu su buldun ve baban o bostanda vefât etti ve sen de onun içinde yaşıyorsun. Daha sonra sana, bir başka bostan hediye edildi ki suyu lezzetli, sebzesi tatlı ve içinde yaşayanlar kusursuz bünyelidir. Sen oraya taşınmaya râğbet etmiyorsun. Oysa onun lezzetli suyunu içsen, sende hastalıklar ve illetler gider. Sen ise, "Biz illetlerle mîrâs bırakılmış ve tuzlu suyu bulunan bu bostanı bulduk", deyip yetiniyorsun. Hâşâ doğru akıl ve his sâhibi olan kimse bunu yapmaz ve demez.

Gerçekte Hak Teâlâ sana babanın aklından başka bir akıl keskinliği ve babanın bakış açısından başka bir bakış açısı keskinliği ve bir ayırıcılık keskinliği ihsân etti. Şimdi bakışını ve aklını devre dışı bırakma ve seni aşağılara düşüren ve hidâyetten uzak kılan şeyi aklen iyice araştırıp tetkîk et. Eğer bir kimsenin babası ayakkabıcı olsa ve kendisi sultânın huzûruna ulaşmış, ona meliklerin âdâbı ve silâhtarlık öğretilse ve yüksek mevkiiler verilse, o kimse asla, "Biz babamızdan ayakkabıcılık bulduk, bu mertebeyi istemeyiz. Ey sultan bana ayakkabıcıların çarşısında bir dükkan ihsân et" demez. Eğer köpeğe avcılık öğretilip, sultânın avcısı olsa, alçaklığının kemâliyle berâber, babasından ve anasından bulduğu virânelerde ve çamurlarda sakin olmak ve pisliklere açgözlülük etmek tabiatlarını unutup, sultânın kuvvetlerine ve avcılığa tâbî olur. Ve aynı şekilde doğan kuşunu pâdişâh terbiye etse, asla "Biz babamızdan dağların zirvelerini ve leşleri yemeyi bulduk; bundan dolayı sultânın emrine ve avlanmasına iltifat etmeyiz" demez.

Şimdi hayvanın aklı ebeveyninden bulduğu şeyden daha güzeline teşebbüs ederse, akıl ve ayırt etme kuvvetiyle yeryüzündekiler üzerine üstün tutulmuş olan insan, çok açık bir kabahâtı ayırt etmede hayvândan daha aşağı olur mu? "Bundan Allah'a sığınırız." Evet Hz. İsâ'nın Rabb'i İsâ'dan daha azîzdır ve ona daha yakındır. "İsâ'ya hizmet eden, Rabb'e hizmet etti ve ona itâat eden Rabb'e itâat etti" denilirse doğru olur.

Şimdi Hak Teâlâ Hazretleri İsâ'dan daha fâziletli bir nebî gönderdiğinde ve İsâ'nın elinde açığa çıkardığını ve ondan daha fazlasını onun elinde açığa çıkardığı zaman, aynı için değil, Allah için bu nebîye tâbi olmak mecburi olur; ve onun "ayn"ına ancak Allah için ibâdet edilir. Ve o nebînin "ayn"ı, ancak Allah için sevilir; ve Allah'ın mâsivâsı ancak Allah için sevilir. **"Ve enne ilâ rabbikel muntehâ"** (Necm, 53/42) yâni "Şüphesiz ki en son varış ancak Rabb'inedir." En son varış yerinin mânâsı budur ki; Allah'a varıncaya kadar, gayra muhabbetin ve gayrı istemen, onun "ayn"ına muhabbetindir. Şiir:

Nazmen tercüme: "Bir hevesten ileri gelir örtü konulması Ka'be'ye

Yoksa yeterlidir nâzenîn cemâli Ka'be'nin."

Mısra':

Nazmen tercüme: "Sürme çekmek gözlere benzer mi hiç,

Hakk'ın kudretinde çekilmiş sürmeye."

Elbisenin eskiliği ve pejmürdeliği, zenginin lütfunu ve ihtişâmı saklar. Ve aynı şekilde elbisenin yeniliği ve güzelliği fakîrlerin sîmâlarını ve onların mânevi yüzlerini ve kemâllerini gizler. Dervişin elbisesi yırtıldığı zaman, kalbi açılır.

Baş vardır ki altından yapılmış külâh ile ziynetlenir; ve yine vardır ki değerli taşlarla süslenmiş tâc ile onun kâkülünün güzelliği örtülmüş olur. Çünkü güzellerin kâkülü, âşkî çekicidir ve gönlün taht-gâhidir; değerli taşlar ile süslü olan tâc mâdendir. O ma'sûkun örtüsü gönüldür.

Süleyman'ın yüzüğünü her şey içinde aradık, fakr içinde bulduk. Bu habîb olana karşı, bütün hileleri kullandık; buna râzı olduğu kadar, hiçbir şeye râzı olmadı. Ben şahidlik ediciyim; işimin inceliği bu olmuştur; nasıl bilmem! Mânîleri bu kaldırdı. Perdeleri bu yakar. Bütün itâat etmelerin aslı budur; gerisi ikinci derecededir. Nitekim koyunu boğazlarsın ve derisinin yüzülmesine faydası olsun diye bacağından üflersin. Oruç, zevk hazinelerinin bulunduğu yokluk tarafına götürür. Nitekim Kur'ân'da **"vallâhu meas sâbirin"** (Bakara, 2/249) yâni "Şüphesiz ki Allah sabredenlerle berâberdir" buyrulmuştur.

Çarşıda her ne kadar dükkân varsa ya gıdâya, ya içeceğe veyâ ev eşyasına veyâ bir mala veyâhut bir san'ata dâirdir. Onlardan her birinin sebebi, insân nefsindeki ihtiyâçtır, o sebep ise gizlidir. O şey, lâzım olmadıkça, o sebep hareket etmez ve ortaya çıkmaz. İşte bunun gibi, insân rûhunda da, her bir milletten ve her bir dinden ve her bir kerâmetten ve bir mu'cizeden ve bütün nebîlerin hallerinden bir emâre vardır. O ihtiyâç hareket etmedikçe, o emâre de hareket etmez ve ortaya çıkmaz. **"ve kulle şey'in ahsaynâhu fî imâmin mubîn"** (Yasin, 36/12) yâni "Zaten biz her şeyi apaçık bir kitapta yazıp saymışızdır."

Sordular ki: "İyiliğin ve kötülüğün fâili ve te'sir edeni bir şey midir, yoksa iki şey midir?" Cevâben buyurdular:

Kararsızlık anında, münâkaşada bulunmaları yönünden elbette iki olurlar; çünkü bir kimse kendi kendine muhâlefet etmez; ve kötülüğün iyilikten ayrılmaması yönünden de ikidir; çünkü iyilik, kötülüğün terkidir ve kötülüğün terki kötülüksüz mümkün değildir. İzâhı budur ki, kötülüğün terki iyiliktir. Eğer iyilik hasleti olmasa idi, kötülüğün terki bulunmaz idi. Bundan dolayı mecûsîlerin "Yezdan iyiliklerin ve Ehri-men kötülüklerin ve nefret edilen şeylerin hâlıkıdır" dedikleri yön ile, ayrıca şer yoktur. Biz onlara cevâben deriz ki:

Sevilen şeyler sevilmeyen şeylerden ayrı değildir. Çünkü sevilmeyensiz sevilen mümkün değildir. Sevinç, gamın gitmesidir. Gamın gitmesi ise gamsız mümkün değildir. Şu halde bunlar, ayrılmaz bir şey olurlar. Bir şey fânî olmadıkça, onun faydası gözükmez. Nitekim sözün harfleri, konuşma sırasında fânî olmadıkça, onun faydası dinleyene ulaşmaz. Her kim ârifi kötülerse, hakîkatte onu över; çünkü ârif o fenâ sıfattan kaçıcıdır; kötölemenin dönücü olduğu o fenâ sıfata düşmandır. Bundan dolayı o sıfatı kötileyen kimse, ârifin düşmanını kötüler ve ârifin öveni olur. Çünkü ârif böyle bir kötülenmiştense kaçır. Kötülenmiştense kaçan kimse ise övülmüş olur. Ve eşya zıddı ile anlaşılır. Bundan dolayı ârif hakîkatte o kimsenin, kendisinin düşmanı ve kötöleyicisi olmadığını bilir. Kendisi ise girilmesi yasaklanmış bağ misâlidir ve etrafında bir duvar vardır. O duvarın üstünde de bağın görülmesine engel olan birtakım engeller ve dikenler mevcûddur. O kimse o duvarı ve tantanayı görüp onları kötüler. Bundan dolayı o bağa ne! Ancak bu kötöleme onun hakkında zararlıdır; çünkü o kötölemeyi bağa kadar ulaştırmak için ilk olarak duvar hakkında yapmak lâzım gelir. Bundan dolayı bu duvarı kötölemesi o kimseyi bağdan

uzak kılar. O halde kendisini helâk etmiş olur. Şimdi Mustafâ (a.s.v.) **"Ben dahûk-i katûlüm yânî öldürürken güldürenim"** buyurdu. Yâni benim bir düşmanım yoktur. Şu halde ne sebeble kahır içinde gazâblı olsun. Cenab-ı Fahr-i âlem (s.a.v.) bir kâfirin yüz şekilde kendisini öldürmemesi için, onu bir şekil ile öldürür. Hiç şüphesiz bu öldürmede güldürme olur.

OTUZBİRİNCİ FASIL

Dâimâ zabtiye hırsızları arar; hırsızlar ise ondan kaçır. Bu acâib olmuştur ki, bir hırsız zabtiyeyi arar ve zabtiyeyi tutmak ister. Hak Teâlâ Bâyezîd'e "Ne istersin?" dedi. Bâyezîd "İstememekliğimi isterim" diye cevâb verdi.

Şimdi... insanın iki hâli vardır. Ya ister, ya istemez. İşte hiçbir şeyi istememek, insanlık sıfatı değildir; böyle bir kimse kendinden boş olmuş ve bütününü kalmamıştır. Çünkü o, kalmış olsaydı, onda insanlık sıfatı mevcûd olur ve o halde ya ister veyâ istemezdi. Şimdi Hak Teâlâ ondan sonra onu ikilik ve ayrılık sığmayacak ve tam kavuşma ve birlik bulunacak olan bir makâma ulaştırarak kâmil yapmak ve tam bir şeyh yapmak istedi. Çünkü bütün elemeler, senin bir şey istemenden ve onun da kolay olmamasından kaynaklanır. İstemediğin zaman, elem de kalmaz.

İnsanlar kısımlara ayrılmıştır ve onların Hakk yolunda mertebeleri vardır. Bâzıları kalben ve fikren istedikleri şeyi çalışıp çabalayarak fiile getirmek isterler. Bu beşerin elinde değildir. Onu Hakk'ın cezbisinden başkası ortaya çıkaramaz. **"Ve kul câel hakku ve zehekal bâtil, innel bâtile kâne zehûkâ"** (İsrâ, 17/81) yâni "De ki: Hak geldi, bâtil zâil oldu. Şüphesiz ki bâtil dâima zâil olucudur." ve **"Ey mü'min durma geç; çünkü senin nûrun, benim ateşimi söndürüyor."** Tamâmen hakîkî îmân sâhibi olan mü'min ancak Hakk'ın işlediği fiili işler. O fiil ister kendisinin ve ister Hakk'ın cezbisi olsun.

Mustafâ (s.a.v.) den sonra vahiy olmaz derler. Niçin olmasın? Olur; ancak ona vahiy demezler. **"Mü'min Allah'ın nûruyla bakar"** dediklerinin mânâsı budur. Bir kimse Hudâ nûru ile baktığı zaman, evvel ve âhir ve gaybta olan ve hâzır olan her şeyi görür. Çünkü Hudâ nûrundan böyle bir şey nasıl örtülü kalır? Ve eğer örtülü kalırsa o, Hudâ nûru değildir. Şimdi her ne kadar ona vahiy denmez ise de, onda vahyin mânâsı vardır.

Osman (r.a.) halîfe oldu; minbere çıktı. Halk ne buyuracak? diye bekliyordu. Suskun bir halde bakıp hiçbir şey söylemez idi. Halk üzerine bir hâl ve vecd geldi; öyle ki, dışarıya çıkmaya güçleri kalmadı ve birbirlerine ve nerede oturduklarına şûûrları olmadı. Yüz zikir yapma ve vaaz ve hutbe ile onlara öyle bir hoş hâl olmamış idi. Öyle faydalı şeyler ve açılımlar oluştu ve sırlar bilindi ki, bu kadar amel ve vaaz ile olmamıştı. Meclisin sonlarına kadar, böyle bakar ve bir şey buyurmaz idi. Aşağıya inmek istediğinde "Sizin için faâl olan imâm, çok konuşan imâmdan hayırlı ve iyidir" deyip indi.

Doğru buyurdu. Mâdemki sözden amaç, faydadır ve ahlâkî düzeltmektir; söz söylemeksizin bu faydanın katlarını hâsıl etmiş idiler ve bu faydanın hâsıl oluşu kolay oldu; bundan dolayı buyurdıkları sevâbın aynı idi. Gelelim kendisine "faâl" demesine. Gerçi minberde o hal içinde görünüşte bir fiil icrâ etmedi ki onu gözle görmek mümkün olsun. Namaz kılmadı, hacc etmedi; hutbe okumadı; bunlardan hiç birisi olmadı.

Şimdi bildik ki amel ve fiil denilen şey, sâdece o sûretler değildir; belki bu sûretler o amelin sûretidir. O amel ise candır. Nitekim Mustafâ (s.a.v.) **"Ashâbım yıldızlar gibidir; hangisini kılavuz alırsanız, hidâyet bulursunuz"** buyururlar idi. Bir kimse yıldızlara bakıp yol kat' eder. Hiç yıldızlar ona söz söyler mi? Hayır, ancak sâdece o yıldızlara bakmak ile yolu tanır ve gitmek istediği yere ulaşır. İşte böylece senin Hakk'ın evliyâsına bakman ile onların sende tasarrufu ve sözsüz ve bağış olarak maksatların hâsıl olması ve seni ulaşmak istediğin yere erİştirmeleri mümkündür. Beyit:

Tercüme: "Kim isterse bana baksın; çünkü benim görünüşüm ve sûretim, aşkı kolay zannedenlere bir uyarıdır."

Âlemde cidden muhâl olan şeye tahammûlden daha güç hiçbir şey yoktur. Örneğin sen bir kitap okuyup düzeltmiş ve kelime ve cümle sonlarındaki harf ve harekelerini koymuş olursun; birisi yanında oturup, o kitâbı yanlış okur; hiç ona tahammül edebilir misin? Mümkün değildir. Eğer onu okumamış olsan, mâdemki sen eğriyi ve doğruyu ayırmamışsın; ister yanlış okusunlar, ister doğru okusunlar, farketmez. Bundan dolayı muhâl olan şeye tahammül çok büyük bir mücâhededir.

Şimdi... Nebîler nefislerini mücâhededen geri bırakmazlar. Mücâhedelerinin en başı nefsin katli ve şehvetlerin terkidir; o da en büyük cihâddır. Ne zamanki ulaşip emîn makâmında bulundular ve onlara eğri ve doğru açıldı, bildiler. Ondan sonra çok büyük bir mücâhedede bulundular. Çünkü bu halkın fiilleri hep eğridir ve nebîler onları görüp tahammül ederler. Eğer tahammül etmeyip de söylesele ve onların eğriliklerini ve doğruluklarını beyân etseler, hiçbir kimse onların huzûrunda durmaz ve onlara müslümanların selâmını vermez. Ancak Hak Teâlâ onlara, çok büyük bir güç ve çok geniş bir anlayış ihsân etmiş olduğundan tahammül edip, halka ağır gelmemesi ve eğriliklerinin örtülü kalması için, yüz eğriliklerden birisini söylerler; ve yavaşça bu eğrilikleri birer birer onlardan kaldırmak için, belki eğri doğrudur, diye onu överler. Nitekim öğretmen bir çocuğa yazı çalıştırır. Satır yazma derecesine

getirince, o çocuk, satır yazıp öğretmene gösterir; öğretmene göre, onun hepsi eğridir ve fenâdır. Oysa san'atı gereğince yüzüne gülererek "Hepsi iyidir; âferîn, âferîn, ancak satır arasında bu bir harf fenâ olmuştur; böyle yazmak lâzımdır" deyip onu gösterir. Çocuğun gönlü ürküp tenbel olmamak ve çalışkan gözükmek için diğerlerini de güzelleştirir. İşte böylece derece derece eğitim ile fayda oluşur.

İnşâallah Hak Teâlâ'nın Emîr Pervâne'nin gönlünde ne varsa ve ne isterse onlara nâil etmesini ve gönlüne gelmeyen ve ne olduğunu bilmemesi dolayısıyla istemediği şeylere ve büyük saâdetlere ulaştırmasını ümîd ederiz. Aslın aslı ise bu hâtıra gelmeyen şeylerin ihsânıdır; bunun kolaylaştırılmış olması ümîd edilir. Onu gördüğü ve vâkıf olduğu ve o lütuflar kendisine ulaştığı zaman, bu önceki isteklerden ve temennîlerden, ona utanma gelip "Benim indimde böyle bir şey varmış; acâîb şeydir böyle bir büyük saâdet ve ni'met ile ben onları nasıl temennî edermişim" diye mahcûb olur.

Lütuf, insanın vehmine gelmeyen ve hâtırandan geçmeyen şeye derler. Çünkü hâtırdan geçen şey onun himmetinin ve değerinin ölçüsü olur. Hakk'ın lütfu da Hakk'ın kadrinin ölçüsüdür. Bundan dolayı Hakk'ın lütfu kulun vehmi ve himmeti lâıyğınca değil, Hakk'ın lâıyğınca olur. Nitekim **"Gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, beşer kalbinin hâtıra getirmedeği..."** hadîs-i kudsisinde işâret buyrulmuştur. Tefsîri budur ki: Gerçi senin ümîd ettiğin lütuflarımı, gözler görmüş ve kulaklar onun gibisini işitmiştir; ve onun gibisi gönüllerde tasavvur edilmiştir. Fakat benim lütfum, bunların hepsinin dışında ve hepsinin ötesindedir.

OTUZİKİNCİ FASIL

Yakîn sıfatı kâmil bir şeyhdir. Sevâb olan güzel zanlar da, onun müridleridir. Zan çeşitlidir. Böyle derece derece gâlip olan ve çoğalan her bir güzel zan, yakîne yakın ve inkârdan uzaktır. Nitekim "Ebû Bekir (r.a.) ın îmâm tartılsa..." hadîs-i şerîfinde işâret buyrulmuştur. Bütün sevâb olan zanlar yakînden sût emerler ve çoğalırlar; ve o sût emmek ve çoğalmak, ilim ve amel ile o zannın artışının tahsîlinin alâmetidir. Bu şekilde, o zanlar yakîn mertebesine gelirler ve yakînde fânî olurlar. Çünkü o zanlar, yakîn oldukları zaman kalmazlar; ve bu şeyh ile müridler, o yakîn şeyhinin ve onun müridlerinin cisimler âleminde ortaya çıkmış nakışlarıdır. Delîli budur ki, bu nakışlar her devirde ve asırdan asıra değişmektedir. Ve bu yakîn şeyhi ile, onun sevâb zanlardan ibâret olan evlâtları devirler ve asırlar geçtikçe değişime uğramaksızın âlemde durmaktadırlar. Diğer taraftan yanlış ve sapık zanlar ve inkâr eden yakîn şeyhinin reddolunmuştur. Ve o zanlar her gün yakînden daha uzak ve daha zelil olurlar. Çünkü her gün o kötü zannı arttıracak sebepleri çoğaltırlar. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de **"Fî kulûbihim maradun, fe zâdehumullâhu maradâ"** (Bakara, 2/10) yâni "Kalblerinde bir maraz vardır onların. Allah da marazlarını arttırdı" buyrulmuştur.

Şimdi... Develerin sâhibleri hurma yerler ve develer ise diken yerler. **"E fe lâ yanzurûne ilel ibili keyfe hulikat"** (Gâşîye, 88/17) yâni "Onlar hâlâ ibretle bakmazlar mı deveye, nasıl halk edilmiştir o ?" ve **"İllâ men tâbe ve âmene ve amile amelen sâlihan fe ulâike yubeddilullâhu seyyiâtihim hasenât"** (Furkân, 25/70) yâni "Meğer ki şirkten tövbe edip iyi amel ve harekette bulunan kimseler ola. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir." Fesâd içinde etmiş oldukları her bir tahsîl, daha sonra zannın ıslâhı işinde kuvvet olur. Nitekim üstâd bir hırsız tövbe edip zabtiye olur. Onun öğrendiği bütün hilekârlıklar adâlet ve ihsân işinde kendisine yardımcı olur; ve onun daha önce hırsız olmayan zabtiyeler üzerine üstünlüğü vardır. Çünkü san'atı hırsızlık olan bu zabtiye, hırsızların şivesini iyi bilir; hırsızların halleri ona örtülü kalmaz. Böyle bir kimse eğer şeyh olursa, pek kâmil ve âlemin rehberi ve zamanın mehdîsi olur.

OTUZÜÇÜNCÜ FASIL

Tercüme: "Bizden uzak ol; artık aramızda yakınlık kalmadı, dediler. Bu, nasıl olur; oysa benim ihtiyacım sizsiniz; uzak olabilir miyim ?"

Bilinsin ki her bir kimse, her nerede bulunursa bulunsun, kendi ihtiyâcının yanındadır; hiç ondan ayrılmaz; ve her bir canlı, kendi ihtiyâcının yanında bulunur. Şöyle ki, ihtiyâcı ona babasından ve anasından daha yakındır ve ona yapışıktır ve onun ihtiyâcı, bir yular gibi kendisini bir o tarafa, bir bu tarafa çeken bir bağıdır. Oysa bir kimsenin kendisini bağlaması düşünülemez. Şu halde mecbûren onu başka birisi bağlamış olur. Örneğin sağlıklı olmayı isteyen bir kimse, kendisini hasta etmemiş olur; çünkü o kimsenin hem hastalığı ve hem de sağlıklı olmayı istemesi düşünülemez. Ve kendi ihtiyâcının yanında bulunması, ihtiyâcını karşılayan kimsenin yanında bulunmasını gerektirir. Ve mâdemki kendi yuları ile berâberdir, o halde bu yuları çeken kimse ile de berâber olur. Ancak onun bakışı kendi yularınadır. Onun için yuları çekenin pek değeri bilinmez. Eğer bakışı, yuları çekene olsaydı, yulardan kurtulurdu. Ve onun yuları bu yuları çeken olurdu. Ona yuları, yularsız olarak yuları çekene gitmediği ve yulara bakıcı olduğu için takmışlardır. Hiç şüphesiz **"Se nesimuhu alel hurtûm"** (Kâlem, 68/16) "Biz yakında onun burnuna damga vuracağız" yâni o bizim arkamızdan yularsız gelmediği için, isteği olmaksızın onun burnuna halkayı takip çekeriz, buyrulur.

Tercüme: "Seksen yaşından sonra, oyun olur mu derler. Ben de sekseninden önce oyun olur mu derim."

Hak Teâlâ fazlından ihtiyarlara, çocukların haberdâr olmadığı bir arzû ve meyli ihsân etmiştir. Çünkü meyil ve arzû, o fazl sebebiyle tâzelik getirir ve sıçratır ve güldürür ve eğlence arzûsunu verir. Nitekim çocuk nasıl ki cihânı yeni görüp usanmamış ise, bu ihtiyar da yeni cihânı görür ve böylece o yeni âlemin eğlencesini arzû eder ve eti ve kanı çoğalır.

Tercüme: "Her bir ak kıl ortaya çıktıkça, oyuncaktan ibâret bir merkeb, koşar bir halde olursa, ihtiyarlığın güçlüğü çok büyük bir şey olur. Yâni ihtiyarlık ilerledikçe, oyun ve eğlence ile meşgûliyet de artar ise, o ihtiyarlık zorlu bir hâl olur."

Şimdi ihtiyarlığın celâleti, Hakk'ın celâletinden daha çok olur. Çünkü Hakk'ın celâletinin bahârı zuhûra gelir ve ihtiyarlığın sonbaharı, ona gâlib olur; ve sonbahara mensûb olan tabîatı kendisini bırakmaz. Şimdi Hakk'ın fazlı olan bahârının zaafıdır ki, her bir dışın dökülmesi ile Hakk'ın bahârının gülüşü eksilir; ve her bir kılın ağarmasıyla Hakk'ın fazlının hoşluğu kaybolur; ve sonbahara mensûb olan her bir gözyaşı yağmuru ile hakikatler bağı kederli olur.

OTUZDÖRDÜNCÜ FASIL

Onu vahşî hayvan sûretinde gördüm. Üzerinde tilki derisi vardı; onu tutmak istedim. Oysa küçük bir çardakta, merdiven ayağından bakıyordu. Ellerini kaldırdı, böyle böyle sıçradı. Ondan sonra onun yanında "sansar" sûretinde filânü'd-dîni gördüm sıçrar idi. Onu tuttum, beni ısırarak istedi; başını ayaklarımın altına aldım. İçinde ne varsa hepsi çıkıncaya kadar iyice ezdim. Daha sonra cildinin güzelliğine bakıp dedim ki: "Bu cild, altın ve elmas ve inci ve yakut ve bunlardan daha kıymetli şeyler doldurulmaya layıktır." Ondan sonra "Ben istediğimi aldım; ey zıplak, nereye istersen zıpla ve gözün hangi tarafı görürse oraya sıçra" dedim. Onun sıçraması o, (yâni sansar sûretinde görülen şahıs) Şihâbiyye'den incelikleri ve diğerlerini tasavvur edip kalbinde muhâfaza eder. O, muhâfazasına çalıştığı ve lezzet aldığı bu yoldan her bir şeyi ve her bir kimseyi, idrâk etmek isterse de, bu mümkün değildir. Çünkü ârif ve onun hâli bu ağ ile avlanamaz; ve doğru ve istikâmet üzere olsa dahî, bu ava, o ağlar ile yetişmek mümkün olmaz.

Şimdi ârif, idrâk edilebilenin idrâki işinde muhtardır. Bir kimsenin onu idrâk etmesi, ancak ârifin tercihi ile mümkün olur. Nitekim sen avlanmak için pusuya yattın. O av senin niyetini ve hileni görür. O muhtardır; onun geçeceği yollar, senin tuzak kurduğun yola mahsûs değildir. O senin pusundan geçmeyip, yolların birinden geçer; Allah'ın arzı geniştir. **"ve lâ yuhîtûne bi şey'in min ilmihi illâ bi mâ şâe"** (Bakara, 2/255) yâni "Mahlûkları onun ilminden yalnız kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi mümkün değil kavrayamazlar." Şimdi bu incelikler lisânına ve idrâkine geldiği zaman, incelik olarak kalmaz, belki sana ulaşması sebebiyle bozulur. Nasıl ki ârifin diline ve idrâkine gelen her bozukluk ve doğruluk o hâli üzere kalmaz; belki başka bir şey olur. İnâyetlere ve kerâmetlere bürünür ve örtünür. Asâyî görmüyor musun? Mûsâ (a.s.)'ın elinde nasıl örtündü? Asâ şeklinde olduğu üzere kalmadı. Resûl (a.s.)'ın elinde "Hannâne sûtunu" ve kâşî ve İsmâ (a.s.)'ın ağzında duâ ve Dâvud (a.s.)'ın elinde demir ve dağın onun ile hâli, şekilleri üzere kalmadı; belki olduğu halden başka bir şey oldu. İşte bunun gibi incelikler ve duâlar bir zulmânî ve cismânîde vukû bulduğu zaman, bulunduğu hâl üzere kalmazlar. Beyit:

İzâhen tercüme: "Sen, zâtında senin ile oldukça Ka'be, ibâdetin ve itâatin ile bir günâh ve ahlâksızlık hânesi haline gelir. Ka'be'nin sana karşı Ka'be'liği kalmaz; belki bir günâh ve ahlâksızlık hânesi hükmünde olur. Çünkü Hakk'a değil, kesîf vücûdunun hazzına ibâdet etmiş olursun ve meyhâne ve umûmhâne gibi yerler ise, nefsin hazzına ibâdet edilen yerlerdir. Bundan dolayı ilâhi isimlerin zikrine, Allah'ın kulları üzerinde tasarruf kastıyla değil, hâlis olarak Allah'ın vechi için devâm edip **"ve lâ yuşrik bi ibâdeti rabbihi ehadâ"** (Kehf ,18/110) yâni "...Rabb'ına ibâdetinde hiçbir kimseyi ve hiçbir şeyi ortak tutmasın" yüksek emrine uyarak Hakk'a ibâdeti nefsi ortak etmemelidir.

Kâfir yedi mîdelik kadar yemek yer. Habersiz olan ferrâşın (Pervâne'nin) tercihi olan bu eşek sıpası kişi de yedi mîdelik kadar yer. Eğer bir mîdelik kadar yemiş olsaydı, yetmiş mîdelik kadar yemiş olurdu.

Muhabbet edilen cinsinden olan her şey muhabbet edilen olduğu gibi, sevilmeyen cinsinden olan her şey de sevilme-yendir. Ve eğer ferrâş (Pervâne) burada olsaydı, ben onun yanına gidip nasîhat ederdim ve o kişiyi uzaklaştırıp kovmadıkça, onun yanından çıkmazdım. Çünkü dînini ve kalbini ve rûhunu ve aklını bozar. Keşke şarâp içmek ve şarkı söyleyen câriyeler ile meşgûl olmak gibi fesatlıklara meyilli olsaydı da, inâyet sâhibinin inâyetlerine kavuştuğu zaman, bu fesatlıklar iyiliklere dönüşmüş olsa idi. Ancak o, hâneyi seccâdeler ile doldurdu. Ne olaydı ki sen o şahsı, seccâdeye sarıp yaksaydın da, Pervâne ondan ve onun şerrinden kurtulmuş olsaydı. Çünkü onun inancını inâyet sâhibinden bozar ve o inâyet sâhibinin gelişinde gözüyle işâret edip onu ayıplar. O ferrâş (Pervâne) ise sessiz kalıp nefsinin helâk eder ve onu tesbîhler ve virdler ve duâlar ile avladı.

Ümîd edilir ki bir gün, Hak Teâlâ Hazretleri inâyetlerin sâhibinin rahmetinden geç bırakıp uzaklaştırıran o Pervâne'nin gözüne gösterir. Ve o zaman o, eli ile boynuna vurup der ki:

"Beni helâk ettin; hattâ benim günâhlarım ve fiillerimin sûretleri toplandı. Keşfiyatta görüldüğü gibi, kabahâtli amellerim ve ayıplanmış bozuk inançlar arkamda, evin köşesinde toplanmıştır. Ben ise onu kendimde inâyet sâhibinden gizler ve arkama atarım. Oysa o, benim gizlediklerime vâkıftır."

İnâyet sâhibi der ki: "Sen neyi saklıyorsun? Nefsim kudret elinde olan Ecell ve A'lâ' Zât'a yemîn ederim ki; eğer bu kötü ve pis sûretleri dâvet etsem; birer birer apaçık olarak benim huzûruma gelir ve kendisini gösterip, hâlinde ve kendisinde gizlenmiş olan şeylerden haber verir." Hak Teâlâ, mazlûmları, bunlar gibi yol kesicilerden ve Hak yolundaki mânîlerinden kurtarsın.

Melîklere uygun olarak şehir ehlinde savaşılmaya kudreti olmayanlara göstermek için, savaşçıların çarpışmalarına ve düşmanın başının kesilmesine ve yuvarlanmasına ve savaşanların hamle ve saldırılarına ve gâh hücumlarına ve gâh geri çekilmelerine örnek olsun diye, meydanda cirit oynarlar

ve top yuvarlarlar. Şimdi bu oyun tecrübe meydanında bir ciddiyet içindir ki, o ciddiyet dahî savaşıta gerçekteşir. Ehlullah için namaz ve sema' da bunun gibidir. Onlar sır olarak işittiklerini, ilâhi emirlere ve yasaklara uygunluktan dolayı onları bağlamak ve teşvîk için ilgili olanlara gösterirler. Semâ'da nağmeleri okuyan, namazda imâm gibidir; ve sema' edenler ona uyarlar. Eğer nağmeleri ağır okursa, onlar da ağır raks ederler; ve eğer hafîf okursa, onlar da hafîf raks ederler. Bu hâl emîr ve yasakların seslenicisi olan bâtında onların tâbî oluşlarına örnek olarak gerçekteşir.

OTUZBEŞİNCİ FASIL

Hak Teâlâ'nın Kur'ân-ı Mecîd'de, âriflerin hallerini şerh buyurduğu şu **“Ve lâ tutı' kulle hallâfin mehîn”** (Kalem, 68/10) yâni "Hak ve bâtılda çok yemin eden ölçüsüz kimselere itâat etme" âyet-i kerîmesinden bu hâfızların nasıl koku almadıklarına hayret ederim. "Falan kimse böyledir, diye her ne söylerse dinleme" dediği için **“Hemmâzin meşşâin bi nemîm / Mennâin lil hayri mu'tedin esîm”** (Kalem, 68/11-12) yâni "O ölçüsüz kimse halkı ayıplamak ve bozmak amacıyla halkın sözlerini birbirine aktarıcı ve gammâz ve insanları hayırdan men' edicidir" âyet-i kerîmesi gereğince kendisi gammâzın en a'lâsıdır. Ancak Kur'ân acâib bir sihir yapıcı ve kıskançtır. Sihri öyle bağlar ki, karşı tarafın kulağına anladığı gibi açık olarak okur. Oysa onun hiç haberi olmaz. Kendini yine sür'atle çeker.

“Hatemallâhu” (Bakara, 2/7) yâni "Allah mühür basmış" âyet-i kerîmesinde işâret buyrulan mühürün acâib bir letâfeti vardır. Kur'ân'ı işitirler, anlamazlar; bahsederler, Allah latîfdir, kahrı latîfdir, mühürü latîfdir. Fakat mühürü bizim bildiğimiz gibi değil; onun açılması anlatıma sığmaz. Ben eğer parçalarımın dağılırsam, O'nun sonsuz lütfunun ve lezzetliğinin mühür açıcılığı ve benzersizliği ve feth ediciliği gerçekleşecektir. Sakın hastalığı ve ölümü, benim hakkımda çirkin görmeyiniz; çünkü o perde içindir. Benim çok latîf ve benzersiz bir kâtilim olacaktır. O çekilen bıçak veyâ kılıç, yâr olmayanların bakışlarını def' etmek içindir; tâ ki yabancı uğursuz bakışlar o kâtilin arkadaşını idrâk etmesinler.

OTUZALTINCI FASIL

Sûret, aşkın fer'idir. Çünkü bu sûretin aşksız bir değeri yoktur. Asıl olmaksızın mevcûd olamayan şey fer'dir. Bundan dolayı Allah'a sûret denmez. Sûret fer' olduğu zaman, ona fer' demek mümkün olmaz. Çünkü aşk dahî, sûretsiz düşünülemez ve oluşamaz. Bundan dolayı sûret fer' olur. Niçin aşk sûretsiz düşünülemez? Diyoruz; belki sûret sebeptir. Yüzbin sûret aşktan ileri gelir. Hem vekâlet edendir, hem hakîkatine eren. Eğer nakış, nakkâşsız değil ise, nakkâş da nakışsız değildir; lâkin nakış fer' ve nakkâş asıldır. Bu hâl, parmağın hareketinin, yüzüğün hareketi ile berâber olmasına benzer. Hânenin aşkı olmadıkça, mühendis aslâ hânenin sûretini tasavvur etmez. Ve aynı şekilde buğday bir sene altının ve bir sene toprağın nasîbidir. Buğdayın sûreti ise, yine odur. Bundan dolayı buğdayın sûretinin kadri kıymeti aşk iledir. Ve aynı şekilde tâlib ve âşıkı olduğun hünerin sana göre değeri vardır ve hünerin tâlibi olunmayan bir devirde asla o hüneri öğrenmezler ve ona çalışmazlar. Aşk netîce olarak bir şeye ihtiyâçtır, derler. Şimdi ihtiyâç asıl olunca, kendisine muhtac olunan da fer' olur. Eğer "Bu söylediğin sözü ihtiyâç sebebiyle söylüyorsun" denilirse, bu söz sonuçta senin ihtiyacın sebebiyle mevcûd oldu; çünkü senin bu söze meylin olduğundan, bu söz ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı ihtiyâç öne geçmiş olur ve bu söz de ondan dogar. Şu halde söz olmaksızın, ihtiyâç mevcûd bulunur. Bundan dolayı aşk ve ihtiyâç onun fer'i olmaz. Eğer "Sonuçta o ihtiyâçtan amaç bu söz idiyse, o halde amaçlanan nasıl fer' olur?" denilirse, cevap verimiz ki, dâima fer' amaçlanandır. Çünkü asıl olan ağacın kökünden maksad, ağacın fer'i olan meyveden ibârettir.

OTUZYEDİNCİ FASIL

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

Bu ettikleri câriye da'vası eğer yalan ise ileriye gitmez. Fakat bu cemâatin vehminde bir şey yerleşti. Bu insanın vehmi ve bâtını, bir evin girişi gibidir. İlk önce evin girişine girilir, ondan sonra eve. Bu bütün dünyâ bir evdir. Ev girişi gibi olan bâtına her ne gelirse, mutlaka evde gözüktür. Örneğin bu oturduğumuz evin sûreti, mühendisin gönlünde peydâ oldu; ondan sonra ev oldu. Şimdi dedik ki, bu bütün dünyâ bir hânedir. Vehim ve fikir ve endîşe bu evin dehlîzidir. Dehlîzde her ne peydâ olduğunu görürsen, hâne içinde de peydâ olacağını hakikat bil ve hayır ve şerden dünyada peydâ olan şeylerin hepsi ilk olarak dehlîzde peydâ olmuştur; ondan sonra da burada. Hak Teâlâ âlemde garipliklerden ve acaîpliklerden ve bağlardan bostanlardan ve ilimlerden ve kitaplardan türlü türlü şeylerin peydâ olmasını murâd ettiği zaman, bâtınları onların isteğini koyar; tâ ki ondan bu peydâ ola; ve aynı şekilde bu âlemde her ne görür isen, bilmiş ol ki o âlemde mevcûddur. Örneğin nemde ne görürsen, bil ki denizde vardır; çünkü bu nem o denizdendir. Ve aynı şekilde Hak Teâlâ bu göğün ve yerin ve arşın ve kürsînin ve diğer acaîpliklerin hilkat isteklerini mukaddes rûhlara ilkâ etmiş idi. Hiç şüphesiz âlem onun için peydâ oldu.

Ve âlem kadîmdir diyen kimselerin sözü nasıl dinlenir? Ba'zıları sonradan değildir, derler ve böyle söyleyenler âlemde daha kadîm olan nebîler ve evliyâdır; ve Hak Teâlâ âlemin hilkat isteğini onların rûhlarına koymuş, ondan sonra âlem peydâ olmuştur. Bundan dolayı onlar âlemin sonradan olduğunu hakikat üzere bilirler ve kendi makâmlarından haber verirler. Örneğin biz bu evde oturmuşuz; ömrümüz altmış sekiz veya yetmiş sekizdir. Gördük ki bu hane mevcûd değil idi. Bu hâne bir kaç sene beri mevcûd oldu. Eğer bu hânedeki birtakım hayvânlar üreseler; ve meselâ kapısında ve duvarında kurt ve fare ve yılan gibi evlerde peydâ olan küçük küçük hayvanlar doğsa, onlar hâneyi yapılmış görüp, bu hâne kadîmdir, deseler bize delîl olmaz. Çünkü biz bu hânenin sonradan olduğunu gördük. İşte, o hânenin kapısında ve duvarında yetişerek bu hânedeki başka bir şey bilmeyen ve görmeyen hayvancıklar gibi birtakım halk vardır ki, bu dünyâ evinde yetişmişlerdir; onlarda ulvî cevher yoktur. Menşeleri buradandır ve yine burada ölürler. Eğer onlar nebîlere ve evliyâyâ karşı, âlem kadîmdir, derlerse delîl olmaz. Çünkü sen nasıl ki hânenin sonradan oluşunu görmüş isen, onlar da âlemin sonradan oluşunu görmüşlerdir. O nebîlerin ve evliyânın vücûdu, âlemde yüzbinlerce sene öncedir. Senenin ve sayının ne yeri vardır? Onun ne haddi ve ne de hesâbı yoktur.

Ondan sonra o filozofcuk sünniye der ki: "Sen âlemin sonradan olduğunu ne ile bildin?" Ey eşek! Sen âlemin kadîm oluşunu ne ile bildin? Sonuçta âlem kadîmdir dediğinin ma'nası, sonradan olma değildir; demek olur. Bu ise olmadığına şehadet olur. Sonuçta isbâta şehâdet, olmadığına şehâdetten kolaydır. Çünkü olmadığına şehâdetin ma'nası odur ki; "Bu adam falan işi yapmamıştır." Oysa bunu bilmek zordur. O şahid olan kimsenin, o adamın ömrünün başından sonuna kadar, gece ve gündüz, uyurken ve uyanık iken onunla beraber bulunması lâzım gelir ki "Elbette bu işi yapmamıştır" diyebilsin; dese de hakikat olmaz. Mümkündür ki bunu, o uyurken yapmış olabilir, yahut o kimse helâyâ gitmiş olabilir ki, orada berâber bulunması mümkün değildir. Bu sebeple olmadığı-yapmadığı üzerine şehâdet câiz değildir; çünkü tam olarak tesbîti mümkün değildir. Fakat isbâta şehâdet tesbît edilebilir ve kolaydır. Çünkü onunla berâber bulunduğu zaman, böyle dedi ve böyle yaptı, der. Şüphesiz bu şehâdet geçerlidir; çünkü beşer bunu tesbît edebilir.

Şimdi... ey köpek, bu kimsenin sonradan oluşa şehâdeti, senin âlemin kadîm oluşuna olan şehâdetinden daha kolaydır. Çünkü şehâdetin kisası sonradan olma değildir, demek olur. Bundan dolayı olmadığına şehâdet etmiş olursun. Şimdi her ikisine de bir delîl yoktur. Ve âlem sonradan olmama mıdır? Yoksa senin dediğin gibi kadîm midir? Bu görülmemiştir. Kadîm olduğunu ne ile bildin? Sonuç olarak da'vân pek güç ve pek muhâldir.

OTUZSEKİZİNCİ FASIL

Mustafâ (s.a.v.) sahâbe ile oturmuşlar idi; kâfirler i'tirâza başladılar. Onlara cevâben buyurdular ki: "Sonuçta siz de âlemde vahiy sâhibi bir kimse olduğuna ve vahyin ona nâzil olduğuna ve öyle herkese gelmediğine ve o kimsenin alâmetleri ve nişânları bulunduğuna ve bu nişân ve alâmetin o kimsenin sözünde, fiilinde ve bütün parçalarında olduğuna ittifâk ile i'tirâf ediyorsunuz. Şimdi mâdemki o nişânları gördünüz; ona yöneliniz ve onu sıkı tutunuz ki, sizin elinizden tutucu olsun".

Onlar mağlûb oldular ve artık sözleri kalmadı. Ellerini kılıca vurdular ve tekrâr gelip ashâbı rencide ettiler, dövdüler ve alay ettiler. Mustafâ (s.a.v.) buyurdular ki:

"Onlar bizim üzerimize gâlib oldular ve dîni bu şekilde gâlib olarak ortaya çıkardılar dememeleri için, sabrediniz. Hak Teâlâ bu dîni ortaya çıkaracaktır."

Ve sahâbe uzun süre namazı gizli kıldılar ve Mustafâ (a.s.) nın ismini gizli zikrettiler. Nihâyet bir müddet sonra, "Siz de kılıç çekiniz ve savaşınız!" diye vahiy geldi.

Mustafâ (salavâtullâhi aleyh)e "ümmî" derlerdi. Onun ümmîliği yazı yazmaya ve ilimlere muktedir olmamasından değildi. Bu sendeki yazı ve ilimlerin ve hikmetin onda anadan doğma olmasından ve sonradan kazanılmış olmamasından dolayı ona "ümmî" derler idi. Ay üzerine yazı yazan, kağıt üzerine yazı yazmasını nasıl bilmez; ve âlemde onun bilmediği ne olur? Çünkü herkes ondan öğreniyorlar. Cüz'i aklın bir şeye vâkıf oluşu olsunda, küllî aklın ona vâkıf oluşu olmasın.

Cüz'i akıl cinsi görülmemiş olan yeni bir şeyi kendi kendine keşfetmeye muktedir değildir. İnsanların yazdıkları kitaplar ve gösterdikleri mühendislikler ve yaptıkları yapılar, yeni bir icâd değildir. Onu görmüşler ve çoğaltmışlardır. Yeniden keşif yapanlar küllî akıldır. Cüz'i akıl, öğrenmeyi kabûl eder ve öğrenmeye muhtâctır. Küllî akıl ise öğretmendir, öğrenmeye muhtâc değildir. Ve bütün san'atların bu şekilde derinine insan, aslı ve başlangıcı vahiy olmuştur; ve küllî akıl olan nebîlerden öğrenmişlerdir. Nitekim Kâbil Hâbil'i öldürmüş idi; ne yapacağını bilmedi. Bir karga bir kargayı öldürdü; toprağı kazdı, o kargayı defnetti; üzerine de toprak örttü. Kâbil karganın öğrettiği şekilde mezar kazdı ve defnetmenin usûlünü öğrendi. Ve mesleklerin hepsi böyledir. Her kimde cüz'i akıl varsa öğretime muhtâctır; küllî akıl ise, her şeyin vaz' edicisidir ve onlar cüz'i aklı, küllî akla birleştirip berâber olmuşlardır. Meselâ el ve ayak ve göz ve kulak, gönülden ve akıldan öğretimi kabûl ederler. Ayak akıldan yürümeyi ve el tutmayı, göz görmeyi ve kulak işitmeyi öğrenir. Fakat eğer gönül ve akıl olmazsa, duyular aslâ iş göremez.

Şimdi... böylece bu cisim, akla ve gönüle göre kesiftir; ve onlar ise latiftir. Ve bu kesif, o latif ile ayaktadır. Ve eğer letâfeti ve tâzeliği varsa, ondan alır. Onsuz devre dışı ve bulanık ve kesiftir. İşte böylece cüz'i akıllar da, küllî akla göre âlettir, ondan öğrenir ve ondan istifâde eder, ve küllî aklın karşısında kesif ve bulanıktır.

Birisi dedi ki: "Beni himmetle yâd et! Asıl olan himmettir. O olmadıkça söz olmaz. Söz fer'dir."

Hız. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

"Sonuçta bu himmet, cisimler âleminde önce, rûhlar âleminde mevcûd idi. Bundan dolayı bizim için maslahatsız, onu cisimler âleminde görmek muhâl olur. Şimdi söz te'sir edicidir ve pür faydadır. Kayısı çekirdeğinin içini yere dikersen, birşey çıkmaz. Kabuğu ile berâber diktiğin zaman gelişip büyür. Şu halde sûretin de te'sir edici olduğu anlaşıldı. Namaz da bâtında olur. Nitekim **"Ancak kalb huzûru ile namaz olur"** buyrulmuştur. Fakat sûretini icrâ etmek ve rûkû' ve secde etmek lâzımdır ki, daha sonra anlayan olasın ve maksâda erişesin.

"Ellezîne hum alâ salâtihim dâimûn" (Mearic, 70/23) yâni "Namaz kılanlar ki, onlar namazlarında dâimdirler" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulan namaz, bu namazın rûhudur; namazın sûreti geçicidir, o dâim olamaz. Çünkü âlemin rûhu deryâdır, buna nihâyet yoktur. Cisim ise sâhildir ve bir karardır, sınırları olur. Ve dâimi namaz, rûhdan başkasının elinden gelmez. Bundan dolayı rûhun rûkû'u ve secdesi vardır; fakat bu rûkû' ve secdeyi sûret ile zâhir kılmak lâzımdır. Çünkü ma'nanın sûrete bağlantısı vardır; ikisi berâber olmadıkça fayda vermez. Nitekim kabuksuz bir çekirdek gelişip büyümez. Sen "Sûret ma'nanın fer'idir ve sûret tebâsı, gönül ise pâdişâhtır" diyorsun. Nihâyet, "Bu isimler izâfidirler, bu onun fer'idir" diye nasıl dersin? Fer' olmadıkça asıl olmanın ismi ona nasıl isnâd edilir? Bundan dolayı o asıl bundan da fer' oldu. Eğer bu fer' olmasaydı, onun ismi olmazdı. "Rab" dediğin zaman, çâresiz bir "merbûb yâni Rabb'i olan" lâzımdır; ve "hâkim" dediğin zaman bir "mahkûm" gerektirir. Hüsâmeddin Erzincânî fukarâ hizmetine ulaşmazdan önce onlarla sohbet eder idi ve çok büyük bir

bahsedici idi. Her nereye giderse ciddiyet ile bahseder ve karşılıklı konuşur idi; hoş söyler idi. Ammâ ne zamanki dervişler ile berâber oturdu, o bahsetme ve konuşmalar gönlünde soğudu. Mısra':

Tercüme: "Aşkı ancak bir başka aşk izâle eder."

"Allah ile oturmak isteyen, tasavvuf ehli ile berâber otursun." Bu ilimler fukâra hallerine göre bir oyundur ve ömrü zâyî' etmektir. Nitekim Kur'an-ı Mecîd'de **"İnnemel hayâtud dunyâ laibun ve lehv"** (Muhammed, 47/36) yâni "Dünyâ hayâtı ancak bir oyun ve bir eğlencedir" buyrulmuştur.

Şimdi... bir insan olgun ve akıllı ve kâmil olunca, artık oyunla meşgûl olmaz; olsa da, utanmanın şiddeti sebebiyle gizler. Onun bu boş sözleri ve hevesleri hep havadır. İnsan ise topraktır. Hava toprak ile karıştığı zaman, her nereye gitse gözleri hasta eder; ve onun vücûdunda bulanıklık ve i'tirâzdan başka bir şey hâsıl olmaz. Ammâ şimdi toprak olduğundan, işittiği her bir söz ile ağlar; gözünün yaşı akarsu gibidir. Nitekim âyet-i Kerîme'de işâret buyrulur: **"terâ a'yunehum tefidu mined dem'i"** (Maide, 5/83) yâni "...Gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün." Şimdi... Hava yerine toprağa su dökülürse, iş aksine olur. Toprak suyu bulduğunda, üzerinde yeşillik ve reyhan ve menekşe ve gül çıkar.

Bu fakr yolu bir yoldur ki, onda arzûlarının hepsine nâil olursun. Temennî etmiş olduğun her ne şey varsa, mutlaka o yolda sana gelir. Askerleri mağlûb etmek ve düşmanlara karşı zafer bulmak ve memleketler zabt etmek ve halkı itaât ettirmek ve akrâna üstün gelmek ve doğru ve düzgün ve anlaşılır söylemler ve'l-hâsıl her ne murâdın olursa, fakr yolunu seçtiğin zaman, bunların hepsi sana gelir. Diğer yolların tersine olarak bu yolda şikâyet eden kimse yoktur. Her kim o diğer yollara sâlik oldu ve çalıştı ise, binde birinin isteği hâsıl oldu. O da gönlü hoş ve rahat bulmuş olarak değil; çünkü her bir yolun ondaki isteğin hâsıl olması için bir sebebi ve bir usûlü vardır; ve istek ancak sebepler yolundan hâsıl olur. O yol ise uzak ve mani' âfeti ile doludur. Çünkü o sebepler istekten farklı olur.

Şimdi... Fakr âlemine gelip çalıştığın zaman, Hak Teâlâ sana vehmine getirmemiş olduğun mülkleri ve ilimleri ve âlemleri ihsân eder; ve sen "Eyvâh, böyle bir şey var iken, niçin böyle bir hakîr şey istedim durdum!" diye daha önce temennî edip istediğin şeyden utanırsın. Hak Teâlâ buyurur ki: "Gerçekten sen ondan münezzeh olduğun zaman istemezsin ve bîzârsın; fakat o zaman, hâtırından geçmiş idi. Bizim için terkettin. Bizim keremimiz sonsuzdur. Elbet onu da sana kolaylaştırdım. Nitekim Mustafâ (a.s.) doğru ve düzgün ve anlaşılır söylemlere ulaşmazdan önce Arapçayı görüp "Keşke benim de böyle doğru ve düzgün ve anlaşılır konuşmam olsa idi" dedi. Ne zamanki ona gayb âlemi açıldı ve Hakk'ın mestî oldu, o taleb ve temennî tamamen gönlünde soğudu. Hak Teâlâ buyurdu ki:

"İstemiş olduğun o doğru ve düzgün ve anlaşılır söylemi sana verdim."

"Ya Rab! benim ne işime gelir; ondan vageçmişim, istemem" dedi. Hak Teâlâ buyurdu:

"Gam yeme, o da bulunsun. Doğru ve düzgün söyleme de kâim olsun ve bunun aslâ ziyânı yoktur." Hak Teâlâ ona bir kelâm ihsân etti ki, bütün âlem onun zamânından bu zamâna kadar söylediklerinin şerhinde türlü türlü bu kadar cilt cilt kitaplar yazdılar; ve bugün de yazmaktalar; halâ onun idrâkinden geridedirler. Hak Teâlâ buyurdu ki: "Senin ismini ashâb zayıf ve hased edicinin şerri korkusu sebebiyle kulaklara yavaşça söylüyorlar; senin azametini bir hadde kadar yayayım ki, yüksek minâreler üzerinde âlemin memleketlerinde beş vakitte bağırsınlar ve yüksek sesler ve güzel nağmeler ile doğuda ve batıda meşhûr olsun." Şimdi... Her kim kendisini bu yola saldı, onun dîni ve dünyevî istekleri kolaylaştı. Ve hiç bir kimse bu yoldan aslâ şikâyet etmedi. Sözümüz hep nakittir. Nakit, bir adamın ayağı gibidir. Nakil ise adamın ayağı şeklinde ağaçtan yapılmış kalıp gibidir.

Şimdi... Ağaçtan ayağı bu aslî ayaktan çalmışlardır ve onun ölçüsünü bundan almışlardır. Eğer âlemde ayak olmasa idi, onlar bu kalıbı nereden uyduracaklardı. Şimdi sözlerin bâzısı nakittir ve bâzısı da nakildir ve bir diğerine benzerler. Nakti nakilden farkedir bir ayırıcı lâzımdır. Ayıraç îmandır; küfür ise ayırıcısızlıktır. Görmez misin ki Firavun zamanında, ne zamanki Mûsâ (a.s.)'ın asâsı ejder oldu ve sihirbazların değnekleri ve ipleri de cümleten yılan oldu, ayırıcılık sâhibi olmayan kimse, hepsini bir renkte gördü ve farketmedi; ve ayırıcılık sâhibi olan kimseler ise sihiri Hak'dan anlayıp bu ayırıcılık vâsitasıyla mü'min oldu. Bundan dolayı îmanın ayırıcılık olduğu anlaşıldı.

Sonuçta, bu anlayışın aslı vahiy idi; fakat halkın fikirleri ve duyguları ve tasarrufu ile karışınca o letâfet kalmadı. Ve zamânımızdaki vahyin letâfetine hiç benzer mi? Nitekim bu su sehre "Turut" ismindeki dağdan akmaktadır. Kaynağı oradadır; bak ki ne latîftir ve ne kadar sâfın sâfidir. Ne zamanki şehre gelir ve şehir halkının mahallelerinden geçer; ve bu kadar halk ellerini ve yüzlerini ve ayaklarını ve a'zalarını ve elbiselerini onda yıkarlar ve hayvanların pislikleri onun içine dökülüp karışır ve oradan başka tarafa akıp gider. Yine o su olduğunu görürsün. Toprağı çamur eder ve susamış kandırır ve sahrâları yeşillendirir. Fakat bu suyun daha önce sâhip olduğu letâfetinin kalmadığını, ona hoş olmayan şeylerin karışmış olduğunu anlayacak bir ayırıcı lâzımdır. Çünkü **"Mü'min zekî, ayırıcı, anlayışlı**

ve akıllıdır." Bir ihtiyâr oyun ile meşgûl olunca, akıllı değildir. Eğer yüz yaşında olsa yine çocuktur. Ve eğer çocuk olup oyun ile meşgûl olmasa, o ihtiyârdır. Burada yaşa itibâr yoktur. Hak Teâlâ **"min mâin gayri âsin"** (Muhammed, 47/15) yâni "Vasfı bozulmayan sudan..." buyurur. Vasfı bozulmayan su odur ki, bütün kirleri temizler; ve kendisine asla te'siri olmaz. Yine öylece sâf ve latîf durur; ve mi'dede erir ve koku vermez. O da hayât suyudur.

Birisi şu soruyu sordu: "Birisi namazda na'ra atıp ağlasa, namazı bâtil olur mu, yoksa olmaz mı?"

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Bunun ayrıntısı vardır. Eğer o gözyaşı ona algılanabilir şeylerin haricinde başka bir âlem görünmesinden kaynaklanmış ise, gerçi ona göz yaşı derler, acaba gözü ne gördü? Eğer namaz cinsinden ve namazı mükemmel kılan böyle bir şey görmüş ise, namazdan kasıt o olduğundan, onun namazı geçerli ve mükemmel yaş olur. Eğer bunun aksine olarak dünyâ için ağlamış ise veyâ ona bir düşman gâlib gelip kîni sebebiyle gözyaşı gelmiş ise ve yahut "Onun bu kadar serveti vardır; benim yoktur" diye bir kimse hakkında hased etmiş ise, namazı eksik ve noksan ve bâtil olur. Bundan dolayı îmânın hak ile bâtil ve nakit ile nakit arasındaki farkı ayıricılıktan ibâret olduğu anlaşıldı; ve her kimin ayıricılığı yoksa mahrûmdur.

Şimdi... Bu söylediğimiz sözler hakkında her kimin ayıricılığı varsa mes'ut ve mutlu oldu; ve her kimin ayıricılığı yoksa bu söz onun önünde kayıptır. Örneğin akıllı ve akı şehâdete kâfi iki şehirlî gidip bir köylünün menfaati için onu koruyarak şehâdet ederler; fakat köylü cehâleti ile bir şey söyleyiverir. O şehâdet sonuçsuz kalır ve onların mesâîsini ziyân eder. İşte bunun içindir ki "Bir köylünün şâhidi kendisiyle berâberdir" derler. Amma sarhoşluk hâli her yanını kaplayınca, sarhoş artık burada ayıricı var mıdır, yok mudur? Ve bu sözün hak edeni ve ehli mevcûd mudur, değil midir? Buna bakmaz. Boşu boşuna sarfeder durur. Nitekim bir kadının memeleri süt ile dolunca ağrımaya başlar ve gidip mahallenin köpek yavrularını toplayıp sütünü sağlar. Şimdi... Bu söz ayıricılığı olmayan bir kimsenin eline geçtiği zaman çok kıymetli bir inciye, onun değerini bilmeyen bir çocuğun eline vermeye benzer. O çocuk senin yanından ayrılınca, eline bir elma verip o cevheri ondan alırlar; çünkü ayıricılığı yoktur. Bundan dolayı ayıricılık büyük bir ni'mettir.

Bâyezîd-i Bistâmî'yi (k.s.) babası çocukluğunda fıkıh öğrenmesi için medreseye götürmüş idi. Ders verenin yanına götürdüğünde: "Bu Allah'ın fıkıh mı?" dedi. "Bu Ebû Hanîfe (rahimehullâh)ın fıkıhıdır" diye cevâb verdiler. "Ben Allah'ın fıkıhını isterim" dedi. Nahiv eğitimi verenin yanına götürdüğü zaman da "Bu Allah'ın nahvi mi?" dedi. "Bu Sibeveyh'in nahvidir" diye cevâb verdiler. "Ben bunu istemiyorum" dedi. Her nereye götürdüler ise, böyle söyledi. Babası âciz kalıp onu kendi hâline bıraktı. Ondan sonra bu taleb ile Bağdad'a geldi. Cüneyd'in hâlini gördüğünde na'ra vurup "İşte Allah'ın fıkıhı!" dedi. Mâdemki o sütün emicisidir, kuzunun anasını tanımaması nasıl olur? O ise akıl ve ayıricılıktan doğmuştur. Sûreti terk et!

Bir şeyh var idi. Müridlerini elleri bağlı olarak huzûrunda ayakta tutardı. Ona dediler ki:

"Ey Şeyh! bunları niçin oturtmuyorsun; çünkü bu tarz dervişlerin âdeti değildir. Bu emirlerin ve meliklerin kuralıdır." Cevâben dedi ki:

"Hayır, susunuz; ben onların mes'ut olmaları için bu yola hürmet etmelerini isterim. Gerçi hürmet gönüldedir, ancak "zâhir bâtının ünvânıdır."

Ünvânın ma'nası nedir? Yâni ünvândan mektubun kime olduğu ve kitâbın ünvânından içinde ne bölümler ve ne kısımlar bulunduğunu bilirler. Zâhir hürmetten ve itaât edişten ve ayakta durmaktan Hakk'a nasıl hürmet edildiği, bâtında anlaşılır. Ve eğer zâhirde hürmet görünmezse, bâtının kaygısız olduğu ve ilâhî erleri hürmet edici tutmadıkları bilinir.

OTUZDOKUZUNCU FASIL

Soruldu ki: "Sultânın hâdim ağası olan Cevher'e hayâtında bir şeyi beş kere telkîn ederler de, sözü anlatamazlar. Öldükten sonra ona ne suâl sorarlar? Çünkü öldükten sonra ona, öğrenmiş olduğu mes'eleleri de unuttururlar."

Cevap verdim ki: Mâdemki öğrenmiş olduğunu unuttururlar, süphesiz sâf olur ve dergâha lââyık olur. Sen öğrenilmemiş mes'eleleri o saatten şimdiye kadar işitiyorsun ve bâzılarını yarım kabûl ediyorsun ve bâzıları için üzerinde durup bahsediyorsun. Bâtınının red ve kabûlünü ve bahsini hiçbir kimse işitmiyor. Orada bir âlet yoktur; her ne kadar kulak tutsan, derûnundan kulağına bir ses gelmez. Eğer derûnunda arasan, hiçbir söyleyici bulamazsın. Senin bu ziyârete gelmen, ağzın ve dilin olmaksızın "Bana yol gösteriniz ve göstermiş olduğunuz şeyi de daha fazla izah ediniz" diye soru sormanın aynıdır. Ve bizim sizinle bu sessiz veyâ söyleyici olarak oturmamız, o gizli sorularınızın cevâbıdır. Buradan pâdişahın huzûruna döndüğün zaman, o pâdişah ile soru ve cevaptır. Her gün pâdişahın "Niçin durdunuz, niçin baktınız?" diye hizmetkârlarına sorusu vardır. Eğer bir kimsenin derûnunda bir eğri bakış varsa, onun cevâbı da muhakkak eğri gelir veyâhut doğru olan cevâbı söylemek zâhir olmaz. Nitekim dilinde kekemelik olan kimse, sözü her ne kadar dürüst söylemek istese, başarılı olamaz. Kuyumcunun altını taşa vurması sorudur; altın da, işte ben hâlisim yâhut hâlis değilim diye cevap verir. Şiir:

Nazmen tercüme: "Eritip süzdüğün anda sana pota söyler,

Altın mıdır, yoksa bakır mı, boyalı altın mı?"

Açlık "Ten hânesinde bir boşluk vardır. Bir kerpiç ve biraz çamur ver" diye tabîatın sorusudur. Yemek, "Al!" diye cevaptır; ve yememek "Henüz gerek yoktur ve o siva henüz kurumamış, onun üstüne başka bir siva yakışmaz" diye cevaptır. Doktorun nabızı tutması sorudur ve damarın hareketi cevaptır. İdrâr tahlil kabına bakış sorudur ve cevâbı sözsüzdür. Çekirdeği yere dikmek, "Bana filân meyve lâzımdır" diye sorudur ve ağacın gelişip büyümesi, sözsüz cevaptır. Çünkü cevap, harfsizdir; sorunun da harfsiz olması gerekir. Ve eğer çekirdek çürürse ve çıkmaz ise, hem sorudur ve hem de "Benim mayam yoktu, ben ne vereyim!" diye cevaptır. **"Cevâbı terkin, cevap olduğu anlamadın mı?"**

Bir pâdişah arz edilen bir hâli üç def'a okuyup cevap yazmadı. Hâlini arz eden, "Üç def'adır ki huzûra hâlimi arz ediyorum, kabûl ve red her ne olursa emîr buyursunlar" diye bir şikâyet-nâme yazdı. Pâdişah arz edilen hâlin arkasına "Cevâbı terk etmenin cevap olduğunu bilmedin mi? Ahmağın cevâbı sükûttur" diye yazdı. Ağacın çıkmaması cevâbı terktir; şüphesiz cevap olur. İnsanın her yaptığı hareket bir sorudur ve onun karşısına ne çıkarsa cevaptır; ve eğer iyi cevap işitirse, şükretmek lâzımdır. Ve onun şükürü, hep o sorunun cinsini etmektir. Çünkü o soruya karşı, iyi cevap alıyor. Ve eğer hoş olmayan, cevap işitirse, istiğfar edip, artık asla o cins soruyu sormamalıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de işâret buyrulur: **"Fe lev lâ iz câehum be'sunâ tedarraû ve lâkin kaset kulûbuhum"** (En'âm, 6/43) yâni "İşte onlar kendilerine öyle bir azâbımız gelip çattığı zaman yalvarsalar olmaz mıydı? Fakat yürekleri katılaştı." Yâni cevâbın, sorularına uygun olduğunu anladılar. **"Ve zeyyene lehumuş şeytânü mâ kânû ya'melûn"** (En'âm, 6/43) yâni "Şeytan da yapmakta oldukları günâhları süsleyip püslemişti." Yâni sorularının cevâbını görüp bu cevap yakışıksızdır, o sorunun lâyığı değildir, dediler; ve dumanın ateşten değil, odundan olduğunu bilmediler. Odun her ne kadar kuru olursa, dumanı o kadar az olur. Gül bahçesini bahçivana emânet ettin, eğer oradan hoş olmayan koku gelirse, kabahat gül bahçesinin değil, bahçivanıdır. Birisine "Ananı niçin öldürdün?" dediler. "Lâyık olmayan bir şeyini gördüm" dedi. "O nâ-mahrem olan adamı öldürseydin" dediler. "Sonra benim her gün bir adam öldürmem lâzım gelirdi" dedi.

Şimdi... Karşına her ne çıkarsa, nefsin terbiye et ki, her gün birisi ile çekişip kavga etmesin. Eğer **"Hepsi Allah'ın indindendir"** derlerse, biz de "Âlemi bırakıp kendi nefsin azarlamak dahî "Allah'ın indinden"dir deriz. Nitekim birisi bir ağaca çıkıp meyvesini silkeler ve yer idi. Bağın sâhibi onu çağırıp "Allah'dan korkmuyor musun?" dedi. O da "Niçin korkayım! Ağaç Allah'ın ağacı, ben de Allah'ın kuluym. Allah'ın kulu, Allah'ın ni'metini yiyor" dedi. Bağın sâhibi "Dur ki sana cevâbını vereyim. İp getiriniz ve onu bu ağaca bağlayınız; cevap verinceye kadar dövünüz" dedi. Dayığı yiyince, "Allah'dan korkmuyor musun?" diye bağırdı. Bağ sâhibi "Niçin korkayım? Sen Allah'ın kulusun ve bu sopa Allah'ındır, Allah'ın kulunu dövüyor" diye cevap verdi. Ma'nânın özeti budur ki, âlem dağ gibidir. Hayır ve şerden ne söylersen, yine o sesi işitirsin. Eğer, ben güzel söyledim, fakat dağ bana çirkin cevap verdi diye zannedersen bu mümkün değildir. Çünkü bülbül öttüğü halde, dağdan karga sesi veyâ başka bir ses gelmez. Bundan dolayı yakînen bil ki, her ne şekilde seslenmiş isen, o sesin cevâbını işitirsin. Şiir:

Nazmen tercümesi:

"Güzel sesin var ise gel de dağ içinde bağır.

Eşek sesi çıkarma sakın dağa karşı."

KIRKINCI FASIL

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

Biz suyun üstünde bir su kâsesi gibiyiz. Kâsenin su üzerinde hareketi, kâse hükmüyle değil, suyun hükmüyledir.

Birisi dedi: "Bu umûmidir, ancak bâzıları bilirler ve bâzıları bilmezler.

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Eğer umûmi olsaydı "**Mü'minin kalbi iki parmak arasındadır**" geçerli olmazdı. Ve Kur'ân-ı Kerîm'de de "**Er rahmân / Allemel kur'ân**" (Rahman, 55/1-2) yâni "Kur'ân'ı o esîrgeyici Allah öğretti" buyrulmuştur. Bu umûmidir denilemez. Bütün ilimleri o öğretti. Öğretinin Kur'ân'a tahsis edilmesi nedir? Ve aynı şekilde "**halakas semâvâtî vel arda**" (En'âm, 6/1) yâni "Gökleri ve yeri halk etti" buyrulmuştur.

Mâdemki eşyânın hepsini umûm üzere halk etti, göklerin ve yerin tahsîsi nedir? Şüphesiz bütün kâseler, kudret ve irâde suyu üzerindedir. Ancak suda kötülenmiş olan şeye bağlanırlarsa, o edepsizlik olur. Örneğin "Ey gübrelerin ve sesli sessiz yellenmelerin Hâlik'ı!" denilmez; belki "Ey göklerin ve yerin Hâlik'ı, ey akılların Hâlik'ı!" demek uygun olur. Her ne kadar umûmi ise de, tahsîsin faydası vardır. Bundan dolayı bir şeyin tahsîsi o şeyin güzîde oluşuna işâret eder. Sonuç olarak kâse suyun üzerinde yüzer ve su, onu öyle bir yön üzere götürür ki, bütün kâseler, o kâsenin seyredicileri olurlar. Ve yine kâseyi suyun üzerinde öyle bir yön üzere hareket ettirirler ki, bütün kâseler doğal olarak kaçarlarsa ve çekinirler; ve su onlara kaçıışı ilhâm eder ve onlarda kaçış kuvveti ortaya çıkarır. Nitekim ilk olarak "Yâ Rab, ondan uzaklığımızı arttır!" derler. [Ve şimdi ise "Yâ Rab onun bize yakınlığını arttır!" derler.]

Umûmi gören kimse, bağlanmışlık yönünden her ikisi de berâberce suyun bağlanmışlarıdır der. O cevâben der ki: "Eğer sen o suyun letâfetini ve güzelliğini ve bu kâseyi güzel kılmasını göreydin; o umûmi sıfattan senin haberin olmaz idi." Nitekim bir kimsenin âşık olduğu kişi vücûd ve cismiyyet yönünden bütün pislikler ve ayıplanmışlar ile birlikte. Hiç âşığın hâtırına "Benim aşkıma ayıplanmışlar ile birlikte" hâtırası gelir mi? Bununla berâber o umûmi vasıf içinde her ikisi de cisim ve yer kaplamaktadır ve altı yön içindedirler ve bozulan türdendirler. Umûmi vasıflardan onların dışında olanlarda vardır. Âşığın hâtırına aslâ bunlar gelmez. Her kim ki o aşkı umûmi sıfatlar ile yâd ederse; onu kendisine düşman edinir ve kendinin şeytanı bilir. Şimdi mâdemki o umûmi tarafı gözönünde bulundurmak senin hâtırında yer buluyor; o halde sen bizim hâs güzelliğimizin seyir ehli değilsin; senin ile karşılıklı konuşmak lâıyk değildir. Çünkü bizim konuşmalarımız güzellik ile karışıktır. Ehlinde başkasına güzelliğin açılması ise zulûm olur. Nitekim "Hikmeti ehlinin gayrına vermeyiniz, [hikmete] zulmetmiş olursunuz ve ehlinde de esirgemeyiniz, yine [o zaman ehline] zulmetmiş olursunuz." Bu, bakış ilmidir, karşılıklı konuşma ilmi değildir. Gül ve meyve sonbaharda açılmaz; çünkü tartışma olur. Yâni sonbahar mevsimine direnmek ve karşılık vermek olur. Oysa gülün sonbahara karşılık verecek tabiatı ve isti'dâdı yoktur. Eğer güneşin bakışı, Koç burcuna olursa, uygun ve âdil havada ortaya çıkar. Aksi halde başını içeriye çekip, aslına döner. Sonbahar mevsimi ona der ki: "Eğer sen kurumuş bir dal değilsen ve mert isen, benim karşıma çık!" O da cevâben der ki: "Ben senin karşında bir kurumuş dalım ve nâ-merdim, istediğini yap! Şiir:

Tercüme: "Ey sâdıkların pâdişâhı! Benim gibi bir münâfık görmüş müsün? Ben senin dirilerin ile diri ve ölülerin ile ölüyüm."

Mevlânâ Bahâeddin, eğer dişi dökülmüş ve yüzü kertenkele sırtı gibi buruşmuş olan bir kocakarı karşına çıkıp: "Eğer mert isen ve delikanlı isen, işte ben geldim. İşte at, işte meydan, erkekliliğini göster bakalım" dese, sen "Maâzallah, vallâhi ben erkek değilim. Sana benim erkek olduğumu haber verenler yalan söylemişlerdir. Mâdemki sen eş olacaksın, nâ-mertlik hoştur" dersin. Örneğin akrep, seni sokmak üzere iğnesini kaldırıp gelir ve "Ey şen ve gülen mert! Gül ki senin gülmeni göreyim." Sen dersin ki: "Sen geldiğin zaman, bende aslâ gülme kalmaz ve aslâ zevk tabiatı bulunmaz; sana haber verdikleri yalandır. Ben gülmekten uzağım. Ne zaman gideceğini ve benden uzaklaşacağını düşünüp dururum."

Birisi dedi ki: "Ah ettin, zevk gitti; âh etme ki, zevk gitmesin."

Hz. Pîr cevâben buyurdular:

Hallerin değişikliğine binâen ba'zen âh etmezsen zevk gider. Ve eğer böyle olmasaydı Hak Teâlâ: "**inne ibrahîme le evvâhun halîm**" (Tevbe, 9/114) ya'nî "İbrahim cidden pek çok evvâh yâni yüreği çok sızlayarak niyâz eden, halîm bir zat idi" buyurmazdı. Ve hiçbir tâati açığa vurmamak lâzımdır.

Çünkü göstermek dahî zevktir; ve bu söylediğin sözü zevk hâsıl olsun diye söylüyorsun. Eğer zevki def' edicilik ise, zevk hâsıl olsun diye, zevki gideren şeye giriyorsun. Bu ona benzer ki, uyumuş olan bir kimseye "Kalk, gündüz oldu, kervan gidiyor!" diye bağırlıyorlar. Ba'zıları diyorlar ki: "Bağıрма, o zevk içindedir; zevki gitmesin." O kimse de: "O zevk helâktir, bu zevk ise helâk olmaktan kurtuluştur" diyor. Tekrâr ona diyorlar ki: "İşi karıştıрма, çünkü ses vermek fikre mâni'dir." O kimse de cevap veriyor ki: "Uyumuş olan kimse, bu ses verme ile fikre gelir. Bu uyku içinde onun ne fikri olur uyandıktan sonra fikre gelir."

Ses verme iki çeşit üzerine olur. Eğer seslenen kimse ilimde onun üstünde olursa, fikrin artışı gerektirici olur. Çünkü mâdemki onun uyandırıcısı ilim sâhibidir, o kimse için uyanıklık hâsıl olur. Bilgili olan bir kimse onu gafletten îkâz ettiği zaman, onu kendi ilminden bilgilendirir ve o tarafa çeker. Bundan dolayı onun fikri yükselir. Çünkü ona yüksek makâmdan seslendiler. Fakat aksi olursa, yâni uyandıran akılda onun altında olursa, onu îkâz ettiği zaman, o kimsenin bakışı aşağıya olur. Çünkü onun uyandırıcısı aşağıdadır. Muhakkak onun bakışı aşağıya olur ve fikri de süflî âleme gider.

KIRKBİRİNCİ FASIL

Bu tahsîl etmiş ve etmekte bulunmuş olan kimseler, eğer buraya devam ederlerse, ilmi unutacaklardır zannederler. Belki buraya geldikleri zaman ilimleri canlanır. İlimler hep nakıştırlar; canlandıkları zaman, ölmüş bir cesedin hayat bulmasına benzerler. Bütün bu ilimlerin aslı harfsiz ve sessiz olan âlemdendir. Oradan harf ve ses âlemine geçerler. **"Ve kellemallâhu mûsâ teklimâ"** (Nisâ, 4/164) yâni "Allah Mûsâ'ya da hitâb ile konuştu" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, Hak Teâlâ Hazretleri Mûsâ (a.s.)a söz söyledi; fakat bu sözü, harfler ve ses ile söylemedi. Çünkü harfin çıkması için ağız ve dudak lâzımdır. Hak Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri ise ağızdan ve dudaktan münezzehtir. Şimdi nebîlerin harfsiz ve sessiz olan âlemde, Hak ile dudaktan ve ağızdan söyleyip iştmesi vardır ki, bu cüz'i akılların vehimleri oraya ulaşırsa da ta'kîb edemez. Fakat nebîler harfsizlik âleminde, harf ve ses âlemine gelip, bu çocukların hatırı için, kendileri de çocuk olurlar. Çünkü **"Ben öğretmen olarak gönderildim"** buyrulmuştur.

Şimdi... Her ne kadar bu cemâat harf ve seste kalmışlardır ve nebîlerin hallerine ulaşmamışlardır. Fakat kuvveti onlardan alırlar ve onlardan gelişip büyüme bulurlar; ve o nebîler ile rahat bulurlar. Nitekim yeni doğmuş bebek ayrıntısıyla annesini bilmez; fakat onunla rahat bulup kuvvet kazanır; ve aynı şekilde meyve dal üzerinde rahat bulur ve lezîz olur. Oysa ağaçtan haberdâr değildir. İşte halk böylece nebîlerin ve evliyânın harf ve sesinden büyürler; gerçi buna vâkıf değildirler. Fakat onlardan kuvvet alırlar ve beslenirler.

Bütün nefislerde aklın ve harf ve sesin ötesinde bir şey ve çok büyük bir âlem olduğuna kanâat vardır. Görmez misin ki bütün halk cezbe tutulmuşların ziyâretine giderler ve "Belki bu odur" derler. Doğrudur, böyle bir şey vardır. Fakat mahalli konusunda hatâ etmişlerdir; o şey akla sığmaz. Akla sığmayan her ne ise odur. Her ceviz yuvarlaktır; fakat her yuvarlak ceviz değildir. Onun nişânı dediğimizdir. Her ne kadar nebîlerin ve evliyânın bir hali vardır ki, ifâdeye ve zabta gelmez. Lâkin akıl ve can ondan kuvvet alır ve beslenici olur. Etrâfında döndükleri meczûblarda bu ma'nâ yoktur; ve halleri değişmez ve onlar ile rahat bulmazlar. Oysa onlar rahat bulduklarını zannederler. Ben onlar için rahat bulma vardır demem. Nitekim annesinden ayrılan bir çocuk, bir müddet başkasıyla oyalanır. Çocuğun bu haline rahat bulmuştur demem; çünkü hatâ etmiştir. Tabîbler derler ki: "Mizâca her ne hoş gelirse ve tabîat neyi iştah ederse, ona kuvvet verir ve kanı tasfiye eder." Fakat o hastalık olmadan hoş gelmelidir. Varsayalım "toprak yemek" hastalığına tutulmuş olan bir kimseye, toprak yemesi her ne kadar hoş gelir ise de ona mizâcî tedâvi edicidir demeyiz. Ve aynı şekilde safra için ekşi hoş, şeker ise nahoş gelir. O hoşluğa i'tibâr yoktur; çünkü bir hastalığa dayanmaktadır. Hoşluk ona hastalıktan önce hoş gelmelidir. Örneğin birinin elini yaralamışlar veya kırmışlardır. Bu sebeble çarpılmıştır. Cerrâh onu doğrutur ve önceki yerine yerleştirir; bu ameliyat ona hoş gelmez. Çünkü ağrı ve sancı peydâ olduğundan önceki çarpıklık ona hoş gelir. Cerrâh ona der ki: "İlk önceleri sana elinin doğru olması hoş gelir ve onunla mes'ut olur idin. Ne zamanki çarpıldı; elem duydun ve etkilendin. Şimdi sana o çarpıklığın hoş gelmesi bir yalancı zevktir; ona i'tibâr yoktur."

İşte bunun gibi rûhların dahî Hakk'ın zikrinden ve Hak'da gark olmuşluktan dolayı kudsî âlemde melekler gibi bir zevki ve hoşluğu var idi; eğer onlar cisimleri sebebiyle hasta ve illetli olup, onlara çamur ve toprak yemesi hoş gelirse, tabîb olan nebîler ve evliyâ derler ki: "Bu zevk yalancıdır; sana başka bir sebeble geliyor, onu unutmuşsun. Senin aslî mizâcının geçerli zevki sana evvelce hoş gelen idi; bu illet sana hoş geldiği için, onu zevk zannediyorsun."

Ârifin birisi bir nahivcinin karşısında oturmuş idi. Nahivci: "Söz üçten hâriç değildir; ya isim, ya fiil veya harf olur" dedi. Ârif elbîsesini yırtıp "Eyvâh, yirmi senelik ömrüm ve çalışmam ve talebim havaya gitti! Çünkü ben, bu üçten başka söz vardır ümidi ile mücâhedeler etmiş idim. Sen benim ümidimi mahvettin!" dedi. Gerçi ârif bunu söylemekle berâber amacına ulaşmış idi; ancak bir şekilde nahivciyi ikâz etti.

Nakletilmiştir ki Hasan ve Hüseyin (radiyallâhü anhümâ) çocukluk günlerinde bir adamı mesrû' olmayan bir şekilde abdest alırken gördüler. Güzel bir yol ile ona abdest almayı öğretmek istediler ve o kimseye dediler ki: "Biz senin huzûrunda abdest alalım; sen bak, ikimizden hangisinin abdesti daha doğru ve meşrû'dur." Her ikisi de onun önünde abdest aldılar. O adam dedi: "Evlâtlarım, o sizin abdestiniz pek doğrudur; ben miskinın abdesti yanlış olmuştur."

Misâfir her ne kadar çok olursa, o kadar büyük hâne tedârik ederler ve döşemeleri ve yemekleri artırırlar. Görmez misin ki, bir çocuğun boycuğu küçüktür; onun misâfir olan endişeleri de kalıp hânesine lâyıktır; sütten ve bakıcısından başkasını bilmez. Büyüdüğü zaman endişeleri, akıl ve idrâki ve ayıricılığı da artar. Aşk misâfiri geldiği zaman hâneye sığmaz. Hâneği tahrip edip, yeniden binâlar

yapar ve pâdişâhın perdeleri ve muhafızları ve askerleri ve debdebesi onun evine sığmaz; ve o perdeler bu kapının lâıyıkı olmaz. Öyle hadsiz debdebe için, hadsiz bir mahal lâzımdır. Perdeleri astıkları zaman, bu âlemin perdelerinin tersine olarak, aydınlıklar bahşeder ve örtüler kalkar ve gizliler âşikâr olur. Bu âlemin perdeleri ise örtüyü arttırır. Bu perdeler o perdelerin aksinedir. Şiir:

Tercüme: "Başıma gelen güç işlerden şikâyet ederim; fakat onu ta'yîn edemem. İnsanlar ister özrüne yüklesinler, ister kınasınlar. Nitekim mum ağlar; fakat onun gözyaşı ateş ile sohbet sebebiyle midir, yoksa baldan ayrılışı dolayısıyla mıdır; bu bilinmez."

Bir şahıs "Bunu Kâdî Ebû Mansûr Herevî söylemiştir" dedi.

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

Ebû Mansûr kapalı söyler ve tereddüde karışık ve kararsız olur; fakat Mansûr, çekinmeyip açık ve âşikâre söyledi. Bütün âlem kazâ esîridir ve kazâ da şâhidin esîridir. Şâhid açığa vurur, gizli bırakmaz.

Hız. Pîr "Kâdî'nin sözlerinden bir sayfa oku!" dedi. O şahıs da okudu. Ondan sonra Hız. Pîr-i dest-gîr efendimiz buyurdular:

Hakk'ın kulları vardır ki, bir kadını çarşafı gördükleri zaman "Yüz örtünü kaldır; yüzünü göreyim; bakayım kimsin ve ne şeysin. Çünkü sen kapalı kaldıkça seni göremem ve bu kimdir, ne şahıstır? diye bende soru işâretleri hâsıl olur. Ben senin yüzünü görünce, sana meftûn olacak ve gönül verecek kimse değilim. Hayli zamandan beri, Hak Teâlâ beni sizden pâk ve alâkasız kılmıştır; sizi görmekle soru işâretleriyle uğraşmaktan kurtulurum. Ancak görmezsem, kimdir? diye soru işâretlerine düşerim" der.

Bu hâl, nefis ehli olan sınıfın tersinedir. Eğer onlar güzellerin yüzünü açık görürlerse, onların fitnesi olur ve karışıklığa düşerler; bundan dolayı fitneden kurtulmaları için onlar hakkında yüzlerin açılması iyidir.

Bir kimse dedi: "Harezmi'de hiçbir kimse âşık olmaz; çünkü orada güzeller çoktur. Ne zamanki bir güzeli görüp gönül verirler; ondan sonra o güzelden daha a'lâsını görürler ve öncekinin muhabbetinden gönülleri soğur."

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

"Eğer Harezmi'nin güzellerine âşık olmak mümkün olmazsa, nihâyet Harezmi'e âşık olmalıdır; çünkü onda nihâyetsiz güzeller vardır. O da Harezmi fakırdır ki, onun içinde ma'nevî güzeller ve rûhani sûretler haddsiz ve hesapsızdır. Her nereye nâzil olup ikâmet etsen, bir başkası ortaya çıkar. O öncekini unutursun. Sonsuz olarak bu böyledir. Bu halde, içinde böyle güzeller bulunan fakr nefse âşık olalım.

KIRKİKİNCİ FASIL

Seyfeddin Buhârî Mısır'a gitti. (Yânî ey ihvân Seyfeddin Mısır'a gitti, diye ihbardır.) Her birisi (Yânî kendisi ve tâbîleri öyle kimselerdir ki) aynayı sever ve aynanın sıfatlarına ve faydalarına âşık olur. (Yânî onlar Hakk'ın Cemâl aynası olan güzel sûretleri sever ve o sûretlerin cilve ve işve ve gamze gibi sıfatlarına ve öpmek ve kucaklamak ve yararlanmak gibi faydalarına âşık olur.) Oysa o onun hakikat yönüne ârif değildir. O, ancak yüz örtüsünü yüz zanneder. Yüz örtüsünün aynası ise, onun vechinin aynasıdır. (Yânî bahsedilen Seyfeddin isimli kişi, güzel sûretlerin hakikat yönünü ve zâtını bilmez de, onu vech ve zât zanneder. **"Bu madde beden insanın yüz örtüsüdür"** hükmünce, yüz örtüsü mesâbesinde olan o ayna hakikî mahbûbun vechinin aynasıdır. Çünkü o ayna, Hakk'ın bir görünme yeridir ve Hakk'ın vechi o aynadan görünür.)

Sen yüzünü aç, tâ ki beni vechine ayna bulasın ve benim sana ayna olduğumu kabûl et. (Yânî yüz örtüsü mesâbesinde olan taayyününü kaldır ki mutlak vecihten ibâret olan hüviyyetin ortaya çıksın. Ve o zaman benim taayyünümün de senin vechine yânî hakikatine ayna olduğunu anla.) Adı geçen Seyfeddin dedi ki: "Benim indimde nebîlerin ve evliyânın bâtil zan üzerine oldukları ve da'vâlarının kuru da'vâdan başka bir şey olmadığı tahakkuk etti."

Hız. Pîr-i dest-gîr Seyfeddin mecliste hâzır varsayarak ona hitâben buyurdu:

Sen bu sözü şöylece laf olsun diye ve tahmînî olarak mı söylüyorsun, yoksa hakikatini müşâhede ettin de mi söylüyorsun? Eğer gördüğüne dayarak söylüyor isen, o halde varlık âleminde görmek denilen şey tahakkuk etmiş oldu. (Yânî tahakkuksuz söylüyor isen, bahsedeğer yanı yoktur. Mutlak bu iddianın görme ve müşâhedeye dayanması lâzım gelir.) Ve bu görme denilen şey de varlık âleminde eşyânın en azîz ve en şereflişidir ve nebîleri tasdik demek olur. Çünkü nebîler ancak varlık âleminde görme olduğunu da'vâ ettiler. (Yânî nebîler görmeye ve müşâhedeye da'vet ettiler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulur:

"E ve lem yerellezîne keferû ennes semâvâtî vel arda kânetâ retkan fe fetaknâhuma, ve cealnâ minel mâi kulle şey'in hayy, e fe lâ yu'minûn" (Enbiyâ, 21/30) ya'nî "Göklerle yer bitişik bir halde iken, bizim onları birbirinden yarıp ayırdığımızı, her diri şeyi de sudan halk ettiğimizi o küfür ve inkâr edenler görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı onlar?

"E ve lâ yerevne ennehum yuftenûne fî kulli âmin merreten ev merreteyni summe lâ yetûbûne ve lâ hum yezzekkerûn" (Tevbe, 9/126) yânî "Münâfıklar görmüyorlar mı ki, onlar her yıl ya bir, ya iki kere çeşitli belâlara çarpılırlar da yine nifaklarından tövbe etmezler ve onlar bundan ibret de almazlar." ve

"mâ terâ fî halkır rahmâni min tefâvut, ferciil basara hel terâ min futûr" (Mülk, 67/3) yânî "O çok esirgeyici Allah'ın halk ettiği şeylerde hiç bir nizamsızlık göremezsin. İşte gözünü bir defa daha göğe çevir, bak orada hiç bir çatlak görebilecek misin?"

İşte sen de bunu kabûl ettin. Şimdi görme, ancak görünenin varlığı ile ortaya çıkar. Çünkü görme bir karşı taraf gerektiren fiillerdendir. Mutlaka görünen ve gören lâzımdır. Görünen talep edilen, gören de tâlibdir. Yahut tersidir. (Yânî gören talep edilen ve görülen tâlibdir. Çünkü âşık olunan cemâlini âşık için süsler ve âşıkın tâlibidir ve âşık âşık olduğunun tâlibi olmakla berâber âşık olduğu da talep edilen olmuş olur.) Şu halde senin inkârın ile berâber tâlib ve talep edilen ve varlık âleminde görme sâbit olmuş oldu. Şimdi ulûhiyyet yânî ilâhlık ve ubûdiyyet yânî kulluk onun olumsuzluğunda ve ispâtında elbette zorunlu bir sâbit önerme olur. (Yânî ulûhiyyet ve ubûdiyyet vardır veyâhut yoktur diye da'vâ olursa, niçin yoktur veyâ vardır diye isbât ile araştırılması gereken birer önerme olur; ve tahakkuk ise, varlık âleminde ancak görmeden ibârettir.)

Bana dediler ki: "O mürîd cemâati bu aldaticıya nasıl meyil ile hürmet ederler?" Ben de cevâben dedim ki: Bu aldaticı şeyh, taştan ve puttan daha aşağı değildir. Çünkü ona hürmet edenlerin hürmeti ve saygısı ve ümidi ve şevki ve sorusu ve ihtiyaçları ve ağılaması vardır. Oysa taşta bunlardan bir şey olmadığı gibi, bunlara vâkıf oluşu ve hissi de yoktur. Şimdi Allah Teâlâ, o şeyhi o mürîdlerin bâtınında sadâkât oluşumuna sebep kıldı. Oysa bu yalancıda hayır yoktur. Bir kişi, bir çocuğu dövüyordu.

- "Niçin dövüyorsun" denildi.
- "Siz bu zinâ veledini bilmezsiniz neler yapar" diye cevap verdi.
- "Kabahati nedir, ne yapıyor?" denildi.
- "Geliş vaktinde kaçıyor. Ya'ni kucakta onun hayâlî kaçıyor ve gelişi bana iptal ediyor" dedi.

Şüphesiz onun aşkı çocuğun hayâliyledir. Oysa çocuğun bundan haberi yoktur. İşte bunun gibi o mürîd cemâati, bu faydası olmayan şeyhin hayâli ile muhabbet ederler. O şeyh ise onların ayrılıklarından ve kavuşmalarından ve hâllerinden gâfildir. Lâkin aşk, yanlış ve hatâyâ düşürücü hayâl ile olduğu zaman dahî muhabbeti gerektirici olursa da, bu muhabbet Habîr ve Basîr olan hakîkî ma'sûka âşık olan aşığın muhabbeti gibi değildir. O aşığın hâli, karanlıkta, ma'sûk zannıyla, direği kucaklayıp ağlayan ve şikâyet eden kimseye benzer. Bunun lezzeti, Hayy ve Habîr olan ma'sûkun boynuna sarılmaya benzemez.

Not: Parantez içinde mavi yazı ile yazılan açıklamalar A.Avni Konuk merhûmun izâhatlarıdır.

KIRKÜÇÜNCÜ FASIL

Bir yere sefer etmek azminde bulunan her bir kimsede birtakım akla uygun düşünceler peydâ olup der ki: "Eğer oraya gidersem, birçok iş kolaylaşır ve hallerim düzene girip, dostlarım sevinir, düşmanlarıma gâlib olurum." İşte onun düşüncesi budur. Hak Teâlâ'nın maksâdı ise başka şeydir. Bu kadar tedbîrler ile sefere çıktıktan sonra, düşündüklerinin birisi bile kendi istediği gibi kolaylaşmaz; bununla berâber yine kendisinin tedbîr ve tercihinin güvenir. Beyit:

Nazmen tercüme: "Takdîr-i İlâhî'yi bilmez, kul eder tedbîr

Meşhûr meseldir bu, tedbîri bozar takdîr."

Bu hâl şuna benzer ki, bir kimse rû'yâsında bir şehirde garîb kaldığını ve oraya hiçbir âşinâslığı bulunmadığını görüp, hayrette kalır. Ne kimse onu tanır, ne de o kimseyi. O adam, "Hiçbir bildiğimin ve ahabbımın bulunmadığı bu şehre niçin geldim?" diye gama düşer ve hasret ceker ve elini eline vurup dudağını ısırır. Uyandığı zaman, ne şehri, ne de adamlarını görür. Bu gam ve üzüntünün faydasız olduğunu anlayıp o halden pişmân olur ve o dakikalarını ziyân olmuş bilir. Bir başka defâ yine uykuya dalıp tesâdüfen kendisini böyle bir şehirde görür. O şehre geldiğinden dolayı gam ve tasa duymaya başlar. Hiç düşünüp demez ki, "Ben uyanık iken bu gamdan pişmân olmuş ve boş yere olduğunu ve rû'ya ve faydasız olduğunu bilmiş idim".

Şimdi yine iş buna benzer. Halk, azimlerinin ve tedbîrlerinin bâtil olduğunu ve hiçbir işin kendilerinin murâdî üzere meydana gelmediğini yüz bin kere görmüşlerdir. Hak Teâlâ onlara bir unutkanlık musallat eder, bunların hepsini unuturlar ve kendi düşünce ve tercihlerine tabî olurlar. **"Ennallâhe yehûlu beynel mer'i ve kalbihi"** (Enfâl, 8/24) yâni "Allah kişi ile kalbi arasına girer."

İbrâhim Ethem (k.s.), pâdişâhlık zamânında ava gitmiş idi. Bir ceylanın arkasından, askerinden tamamıyla ayrılıp uzak düşünceye kadar koştu. Ter içine battı. Hâlâ o sahrâda onu tâkip eder idi. Tâkip sınırı aştı. Ceylan söze gelip, yüzünü geriye çevirerek dedi: "Seni bunun için halk etmediler" ve beni avlamak için getirmediler. Haydi beni avladın varsay; acaba ne hâsıl olur? İbrâhim (k.s.) bunu işitince bir na'ra vurup kendisini atından aşağıya attı. O sahrada çobandan başka hiç kimse yok idi. Pek değerli olan şahâne elbisesini ve silah ve atını çobana verip, onun arkasına giydiği abâyı kendisine vermesini ve bu hâlî hiç kimseye söylememesini ve kimseye hallerinden işâret vermemesini ricâ etti; ve o abâyı giyip yola çıktı. Sen şimdi onun maksâdına bak ki ne idi; ve Hakk'ın maksâdı ne idi. ceylanı avlamayı diledi; Hak Teâlâ ise, onu ceylan ile avladı; tâ ki bu âlemde Hakk'ın murâdının gerçekleştiğini bilesin.

Hiz. Ömer (r.a.) İslâmdan önce kız kardeşinin evine geldi. Kız kardeşi Kur'ân okumakta ve yüksek bir ses ile **"Tâ, hâ / Mâ enzelâ."** (Tâhâ, 20/1-2) mübârek sûresini okur idi. Birâderini görünce sakladı ve sustu. Hiz. Ömer (r.a.) kılıcını çekip "Ne okuduğunu ve niçin sakladığını mutlaka söylemelisin, yoksa şimdi boynunu vururum; hiç aman yoktur" dedi. Kız kardeşi hışım ve heybetini bildiğinden, çok korktu ve can korkusu ile doğruyu söyleyip "Hak Teâlâ Hazretleri'nin bu zamanda Muhammed (a.s.v.) hazretlerine indirdiği sözden okuyorum" dedi. Hiz. Ömer "Oku, ben de dinleyeyim!" dedi. Yavaşça **"Tâ, hâ / Mâ enzelâ aleykel kur'âne li teşkâ"** (Tâhâ, 20/1-2) yâni "Tâ Hâ. Biz Kur'ân'ı sana zahmet çekesin diye indirmedik" sûresini okudu. Hiz. Ömer daha çok hiddetlendi, gazâbı yüz derece arttı ve dedi: "Eğer şimdi seni öldürür isem, düşkünleri ezmişlik olur, önce gidip onun başını keseyim, ondan sonra senin icâbına bakayım." Gazâbının şiddetinden öylece yalın kılıç nebînin mescîdine doğru yöneldi. Ne zamanki yolda Kureys'in ileri gelenleri onu gördüler: "İşte Ömer, Muhammed'e (s.a.v.) kastetmeye giriyor. Eğer bir iş yaparsa, o yapar" dediler. Çünkü Hiz. Ömer'in kuvveti ve erliği çok büyük idi ve hangi askere yönelse, mutlaka gâlib gelirdi. Mustafâ (a.s.v.) Efendimiz buyururlar idi ki: "Yâ Rab, benim dinime Ömer veya Ebû Cehil ile yardım ver!" Çünkü bu ikisi ahdini yerine getirmede eşsiz ve sözünün eri idiler ve sonuçta birisi müslüman oldu. Hiz. Ömer dâima ağlayıp der idi ki: "Ya Resûlallâh! Vay benim hâlîme! Eğer Ebû Cehil'i önde tutup, yâ Rab, benim dinime ya Ebû Cehil veya Ömer ile kuvvet ve yardım ver dese idin; benim hâlim ne olur idi? Dalâlette kalırdım. Sonuç olarak yolda yalın kılıç nebînin mescîdine yöneldi. O sırada Cebrâil (a.s.) vahiy getirdi. "Yâ Resûlallâh, işte Ömer müslüman olmak için geliyor; onu yanına al!" dedi. Tam o esnâda Hiz. Ömer mescidin kapısından içeriye girdi; ve nurdan bir okun, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz tarafından çıkıp kalbine saplandığını apaçık gördü. Bir na'ra vurup kendinden geçmiş olarak düştü. Cânında bir muhabbet ve aşk ortaya çıktı ve muhabbetin şiddetinden Hiz. Risâlet-penâhın kapısında eriyip mahvolmak istedi. Ve "Yâ Allah'ın nebîsi, bana îmân arz buyur ve o mübârek kelimeyi söyle; ben işiteyim" dedi. Müslüman olunca dedi ki: "Şimdi yalın kılıç senin mübârek vücûduna kastetmeye gelmiş idim; bundan sonra onun kefâreti olmak üzere, senin hakkında her kimden senin şerefli şânına noksanlık verecek bir şey işitir isem, o anda ona aman vermiyeyim."

Mescidden çıktı; karşısına babası rastgeldi. "Dinini mi değiştirdin?" dedi. Derhal başını teninden ayırdı ve kılıcı kana bulanmış olduğu halde gider idi. Kureyş'in ileri gelenleri, kana bulanmış olan kılıcı gördüler. Dediler ki: "Getireceğini vaad ettiğin baş nerede?" "İşte baş" diye cevap verdi. "Bu başı oradan mı getirdin?" dediler. "Hayır, bu baş, o baş değildir" dedi. Şimdi dikkat et; Ömer'in maksâdı ne idi, Hak Teâlâ ne murâd etti? Bundan anlaşılın ki, O'nun dilediği işler meydana gelir. Şiir:

Tercüme: "Ömer kılıcını çekti, Resûl'e kastetti.

Tutuldu Hudâ tuzağına, şu bahta bak bak şaş!"

Şimdi eğer size de ne getirdiniz derlerse, baş getirdik deyiniz. Biz bu başı görmüştük derlerse, bu baş o baş değildir, deyiniz. Baş odur ki onda bir sır ola. Yoksa bin baş bir pula değmez.

Bu âyet-i kerîmeyi okurlar: **"Ve iz cealnâl beyte mesâbeten lin nâsi ve emnâ, vettehizû min makâmı ibrâhîme musallâ"** (Bakara, 2/125) yâni "Hatırlayınız ki, biz Ka'be beytini insanlar için sevâb mahalli ve emînlik makâmı kıldık. Ey mü'minler, siz İbrâhim makâmını namaz-gâh edinin!" İbrâhim (a.s.) buyurdu: Yâ Rab, mâdemki beni mübârek rızânın hil'ati ile şereflendirdin; bu kerâmeti benim neslime de ihsân et! Hak Teâlâ buyurdu: **"lâ yenâlu ahdiz zâlimîn"** (Bakara, 2/124) yâni "Zâlim olan kimseler benim hil'at ve kerâmetime lâyık değildirler." Cenâb-ı İbrâhim (a.s.) Hak Teâlâ'nın zâlimlere ve azgınlara inâyetinin olmadığını bilince: "Yâ Rab, imân edip zâlim olmayanları benim rızımdan nasîbi olanlar eyle ve bunu esirgeme!" dedi. Hak Teâlâ buyurdu ki: "Rızık umûmidir, herkesin nasîbi vardır ve bu misâfir-hânede bütün halk edilmişler faydalanabilir. Ancak rızâ ve kabûl ve şereflendirme hil'ati havâssın ve seçkinlerin nasîbidir". Zâhir ehli derler ki: "Beytten maksad Ka'be'dir; ona sığınan aman bulur; ve orada avlanmak haramdır ve bir kimseye ezâ câiz değildir; Hak Teala onu seçkin kılmıştır."

Bu söz doğrudur ve güzeldir; ancak Kur'ân-ı Mecîd'in zâhiridir. Tahkîk ehli derler ki: Beyt, insanın bâtınıdır; yâni yâ Rab, bâtını vesveselerden ve nefsânî meşgûliyetlerden hariç kıl; hevâlardan ve bozuk fikirlerden ve bâtıl olan her şeyden hiç korku kalmayınca kadar, pâk et! Emînlik ortaya çıkıp, senin vahiy mahallin olsun. Şeytan ve vesveseler ona yol bulamasın. Nitekim Hak Teâlâ, meleklerin hallerine kimse vâkıf olmasın ve onlar fitnelerden uzak olsun diye meleklerin sırlarını dinlemekten men' etmek üzere, kovulmuş şeytanlar için, gök yüzüne şihâblar yerleştirmiştir. (Yâni, yâ Rab, sen de inâyetinin koruyuculuğunu bizim bâtınımıza yerleştir; tâ ki şeytanların vesveseleri ve nefis ve hevânın hileleri bizden uzak olsunlar.) Bu, bâtın ehli olan tahkîk ehlinin sözüdür. Çünkü herkes kendi makâmından hareket eder. Kur'ân iki yüzlü bir kumaştır. Ba'zısı bu yüzünden nasîblenir; bâzıları da öteki yüzden. Her ikisi de doğrudur; çünkü Hak Teâlâ, her iki kavmin istifâde etmelerini murâd buyurmuştur. Nitekim bir kadının kocası ve süt emen çocuğu vardır; her ikisi de ondan başka haz alır. Çocuk için meme ve süt lezzeti ve kocası için evlilik lezzeti vardır.

Halk, yolun çocuklarıdır; Kur'ân'dan zâhiri lezzet bulurlar. Ancak erliğe kadar ulaşıp kemâle gelmiş olanların Kur'ân'ın mânâlarında başka bir seyirleri ve başka bir anlayışları vardır. İbrâhim (a.s.) makâmı ve musallâsı, Ka'be etrafında bir mahaldir. Zâhir ehli "Orada iki rek'at namaz kılmak lâzımdır" derler. Bu güzeldir, eyvallah. Ancak trahkîk ehlinin indinde budur ki, İbrâhim (a.s.) gibi kendini Hak için ateşe atсын ve Hak yolunda mücadele ve gayret ile kendini bu makâma ulaştırсын; tâ ki İbrâhim (a.s.)'ın kendini fedâ ettiği, yâni nefsinin bir tehlikesinin kalmadığı ve kendinden korkmadığı bu makâmda, iki rek'at namaz güzel ola; ve ancak bu namazın kıyâmı bu âlemde ve rûkû'u o âlemde olur. "Ka'be'den" kasıt, Hakk'ın vahiy mahalli olan nebîlerin ve evliyânın gönlüdür; ve Ka'be onun fer'idir. Eğer gönül olmazsa, Ka'be ne işe yarar? Nebîler ve evliyâ tamamıyla kendi isteklerini terk etmişler ve Hakk'ın isteğine tabi' olmuşlardır. O her ne emrederse, onu yerine getirirler; ve her kime onun inâyeti olmazsa, babası ve anası bile olsa, ondan usanırlar ve gözlerine düşman görünür. Şiir:

Tercüme: "Gönlümüzün yularını senin eline verdik. Sen her ne söylersen benim saâdetimdir. Biz her ne söylersek yakıcı ateştir."

Bizim söylediklerimiz "örnek verme"dir, verilen örneğin ta kendisi değildir. Örneğin ta kendisi başka, örnek verme başkadır. Hak Teâlâ örnek vererek nûrunu "misbâh yâni lamba"ya ve evliyânın vücûdunu "zücâc yâni camdan kab"a benzetti. Bu örnek vermek içindir. Onun nûru varlığa ve mekâna sığmaz; zücâca ve misbâha nasıl sığsın? Celle Celâluhû'nun nûrları hiç gönle sığar mı? Ancak onun tâlibi olduğun anda, O'nu gönülde bulursun. O nûrun gönülde olması, başkalık ve ayrı oluş yönünden değildir; belki onu orada bulursun. Nitekim kendi görüntünü aynada bulursun; bununla berâber görüntün aynada değildir. Ancak aynaya baktığın zamanda kendini görürsün. Ma'kûl görünmeyen şeyler için örnek verilince, ma'kûl olurlar ve ma'kûl oldukları zaman da algılanırlar. Nitekim bir kimse gözünü kapasa, acaîb şeyler görür ve sûretler ve algılanabilir şekiller görür ve gözünü açınca bunlardan hiçbir şey görmez. Bunu hiçbir kimse de bilmez ve o kimsenin böyle şeyler görüğüne kimse inanmaz. An-

cak örnek vererek söylersen, bunun nasıl olduğu anlaşılır. Nitekim bir kimse rü'yâsında yüzbin şey görür; oysa uyanık iken onları görmesi mümkün değildir. Ve aynı şekilde zihninde bir hâne tasavvur eden bir mühendise, eni, boyu ve ma'kûl şekli, görünmez; ancak onun sûreti bir kağıda çizilince görünürlük ve görünür olunca onun esasları ma'kûl olur. Ve ma'kûl olduktan sonra mühendis, hâneyi binâ eder. O şekil üzere algılanır olur.

Şimdi anlaşıldı ki ma'kûl olmayan şeylerin hepsi örnekleyerek ma'kûl ve algılanır olur. Ve yine derler ki o âlemde kiminin sağ eline ve kiminin sol eline kitaplar uçar; ve melekler ve cennet ve mîzân ve hesap ve kitap vardır. Bunların örnekleri verilmedikçe anlaşmaz. Gerçi bu âlemde onların örneği yoktur; ancak örnek vererek anlaşılabilir olurlar; ve bu âlemde onun örneği odur ki, gece bütün halk uyurlar. Fakîrin ve pâdişahın ve akıllının ve gâfilin ve bütün san'at ehlinin düşünceleri gider ve hiç kimsede endîşe kalmaz. Şafak vaktinin aydınlığı İsrâfil'in sûru gibi nefhasını üfürür; onların cisimlerinin bütün zerrecelerini canlandırır. Yine her birinin düşüncesi, uçan kitaplar gibi, herkes tarafına gelir, hiç yanlışlık olmaz. Terzinin düşüncesi terziye fıkıhçının düşüncesi fıkıhçıya, zâlimin düşüncesi zâlîme ve âdilînin endîşesi âdile gelir. Hiç terzinin uyuyup, sabahleyin kunduracı olarak kalktığı oldu mu? Hayır, bil ki o âlemde de böyle olur ve bu imkân dışı değildir ve bu âlemde de gerçekleşmektedir. **"Yaşadığınız gibi ölürsünüz ve öldüğünüz gibi haşır olursunuz."**

Şimdi bir kimse bu örnek ile meşgûl olup ipucunu elde ederse, o âlemin hallerinin hepsini bu âlemde müşâhede eder ve o haller ona açılmış olur. Sonuçta Hakk'ın kudretinin her şeyi ihâta ettiğini bilir. Kabirde gördüğün birçok çürümüş kemikler, ancak bir râhatın alâkadârıdır. Hoş ve başı mest bir halde uyumuş ve o lezzet ve mestlikten haberdâr bulunmuştur. Sonuçta "Onun toprağı, üzerinde hoş olsun" dedikleri boşuna değildir. Şimdi, eğer toprağın hoşluktan haberi olmasaydı, bunu nasıl söylerdi? Şiir:

Tercüme: "O ay gibi olan âşık olduğum, yüz yıl bakâ bulsun. Benim gönlüm onun gamının okuna muhafaza olsun, o ma'şûkun kapısının toprağında gönlüm hoş hoş öldü. Ya Rab, acabâ (Toprağı hoş olsun) diye kim duâ etti?"

Ve bunun örneği bu duyular âleminde gerçekleşmektedir. Örneğin iki kimse bir döşekte uyuyup, birisi kendisini güzeller ve güller arasında ve cennet içinde ve birisi de yılanlar ve cehennem zebânîleri arasında görür. Eğer iyice incelersen, ne bunu görürsün, ne onu. Şimdi ne acaib şeydir ki kiminin parçaları kabirde lezzet ve râhat ve mestlik içinde ve kimi ise elem ve sıkıntıdadır. Ve sen ise, ne bunu ve ne de onu görürsün.

İşte bundan anlaşıldı ki, ma'kûl olmayan şeyler örnek vererek ma'kûl olur. Ve örnek vermek, örneğin ta kendisine benzemez. Nitekim ârifler ferahlığa ve hoşluga ve basta yâni genişlemeye "bahâr yâni ilkbahar" ve kabz yâni sıkıma ve gama da "hazân yâni sonbahar" derler. Oysa sûret yönünden hoşluk bahâra ve gam hazâna benzer mi? Bu ancak örnek vermektir. Çünkü bunsuz, bu akıl o ma'nâyı tasavvur ve idrâk edemez. Ve nitekim Hak Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri de buyurur: **"Ve mâ yestevîl a'mâ vel basîr / Ve lez zulumâtü ve len nûr / Ve lez zillu ve lel harûr"** (Fâtır, 35/19-21) yâni "Görmeyen ile gören ve karanlık ile aydınlık ve gölge ile sıcaklık eşit değildir." Hak Teâlâ îmânı aydınlığa ve küfrü karanlığa veyâ îmânı hoş bir gölgeye ve küfrü insânın beynini kaynatan yakıcı ve amansız güneşe nispet buyurdu. Oysa îmânın aydınlığı ve letâfeti bu cihânın aydınlığına veyâ küfrün çirkinliği ve karanlığı bu âlemin karanlığına benzer mi?

Eğer bir kimse biz söylerken uyursa, bu uyku gafletten değil, belki emniyettendir. Nitekim geceleyin sapa ve tehlikeli yoldan giden bir kervan, düşmanlardan bir zarar gelmesin korkusuyla hiç durmaksızın sürüp gider. Kulaklarına köpek ve horoz sesi gelince rahatlayıp, ayaklarını uzatarak güzelce uyurlar. Yolda hiç ses ve gürültü olmayınca korkudan uykuları gelmez; ve köyde emniyet olduğundan, köpeklerin gürültüsü ve horozların sesi ile rahat ve hoş bir halde uykuya giderler. Bizim sözümüz de ma'mûrluk ve emniyet getirir; çünkü enbiyâ ve evliyâ sözüdür. Rûhlar, âşinâların sözünü işitince emînlik duyarlar ve korkudan kurtulurlar. Çünkü bu sözden devlet kokusu gelir. Nitekim karanlık bir gecede kervana katılan bir kimse korkusunun şiddetinden her an harâmîlerin kervana karıştıklarını zannedip, arkadaşlarının sözünü dinlemek ve onları sözlerinden anlamak ister. Ne zamanki onların sözlerini işitir, emîn olur.

"Söyle, yâ Muhammed oku!" Sen söyle, çünkü zâtın latîfdir. Bakışlar oraya ulaşamaz. Sen söyleyince, senin rûhlara âşinâ olduğunu anlarlar da emîn olurlar, rahat ederler. Söz söyle! **"Benim hitâb etmem olmasa idi, beni görmez idin."** Ekinlik içinde küçük bir hayvan vardır ki, pek küçük olduğundan görünmez; ancak bağırıma başlayınca sesi vâsıtasıyla onu görürler. Yâni halk dünyâ ekinliği içinde gark olmuşlardır ve letâfetin şiddetinden seni göremezler. Söz söyle, tâ ki seni tanısinlar. Sen bir yere gitmek istediğin zaman, önce gönlün gider görür ve onun hallerine vâkıf olur. Gönlün geri döndüğünde, bedeni o tarafa çeker.

Şimdi... Bu halkın hepsi, nebilere ve evliyâyâ oranla cisimdirler. Âlemin gönlü onlardır. Önce onlar âlemde seyrân ederler ve beşeriyetten çıkarlar ve âlemin altını üstünü mütâlaa ederler ve menzilleri kat' ederler. Yola nasıl gidilmesi lâzım geldiğini anlarlar. Geri döndüklerinde halkı da'vet edip derler ki: "Aslî âleme geliniz. Bu âlem bir harâbedir ve fânî bir evdir; ve biz bir hoş yer bulduk size haber vereyim." Şimdi anlaşıldı ki, gönül bütün hallerde dildârın yânî gönül sâhibinin ayrılmaz parçasıdır ve onun için menzilleri kat' etmeye ihtiyaç ve yol kesicilerin korkusu yoktur; ve deveye ve semere ihtiyaç görünmez. Ten ise miskîn olup, bunlar ile kayıtlıdır. Şiir:

Tercüme: "Gönlüme dedim ki: Ey gönül! Cehâlet sebebiyle kimin hizmetinden mahrûm olduğunu biliyor musun?" Gönlüm bana cevâben dedi: "Hayır, bu yazı tahtasını yanlış okuyorsun. Ben dâimâ hizmeteyim; şaşkın olan sensin."

Her nerede olur isen ve ne halde bulunur isen, muhabbet eden ve âşık olmak için çabala! Muhabbet senin mülkûn olduğu zaman, kabirde ve haşirde ve cennetde tâ sonu olmaksızın muhabbet eden olursun. Buğday ekince buğday çıkar ve anbar içinde yine buğday bulunur; ve fırın içinde dahî ancak o buğdaydır.

Mecnûn Leylâ'ya mektup yazmak istedi. Kalemî eline aldı, şu beyti söyledi:

Nazmen tercüme:

"Gözümde hayâlin var, ismin de ağızımda

Mektuba ne gerek var, zikrin gönlümde ve cânımda.

Şimdi hayâlin gözümde yerleşmiştir ve ismin dahî ağızımdadır; ve zikrin ise cânın içindedir. Bundan dolayı mektubu kime yazayım? Sen buralarda dolaştığın için kalem kırıldı ve kağıt yırtıldı. Çok kimseler vardır ki gönlü bu sözlerden doludur. Şu kadar ki, her ne kadar buna âşık ve tâlib ve niyâz edici olsa da, ibâre ve sözler ile beyâna yeterli değildir. Buna şaşırılmamalıdır; ve bu hâl aşka mânî değildir; belki asıl ancak gönüldür ve niyâz ve âşktır. Nitekim çocuk süte âşıktır ve ondan meded bulur ve kuvvet alır. Bununla berâber her ne kadar onun cânı tâlib ve süte âşık ise de, sütü ta'rîf edemez ve onun derecesini ibâre ile beyân edemez. Örneğin ben süt içmekten bu derece lezzet bulurum ve onu içmemekten şu şekilde üzüntü duyarım ve zayıf olurum diyemez. Oysa yetişkin olan kimse, sütü bin türlü ta'rîf eder, ancak süttten hiç lezzet almaz ve ondan hazzı yoktur.

KIRKDÖRDÜNCÜ FASIL

Huzûrda: "O delikanlının ismi nedir?" diye sorulması üzerine, "Seyfeddin'dir" cevâbı verildi. Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr aşağıdaki bilgileri beyân buyurdular:

Seyf yânî kılıç kınındadır, görülemez. Seyfeddin o kimse olur ki, din için savaşı ve onun elinden gelen bütün gayreti Hak için olur; ve doğruluğu yanlışlıktan ayırır ve Hakk'ı bâtıldan ayırır; ve savaşı ancak önce kendisi ile eder. Şiir:

Nazmen tercüme:

"Herkesle savaşan kişiyi sanma mert olur

Nefsiyle savaşan kişi Rüstem ve mert imiş."

Ve kendisinin ahlâkını yaldızlı yapar. **"İnsanlara söylediğin nasihatları ilk önce nefsine söyle!"** Ve bütün nasihatları kendi nefsine edip der ki:

"Ey nefis, sonuçta sen de bir adamsın. Elin, ayağın, başın, kulağın, aklın, ağzın var. Devletlere nâil olup, maksatlarına erişen nebiler ve evliyâ da beşer idiler ve bizim gibi parçaları ve a'zaları var idi. Ne ma'nası vardır ki, onlara yol versinler ve kapıyı açsınlar da, beni mahrûm etsinler."

Kulağını açar ve gece gündüz kendisiyle mücâhede eder ve "Acaba ne yaptın ve senden ne hareket çıktı ki Hudâ'nın makbûlü olmuyorsun? Tâ ki Allah'ın kılıcı ve lisânü'l-Hak olasın" der. Örneğin on kişi bir eve girmek isterler; dokuzuna içeriye girmeye izin verirler ve biri dışarıda kalır ve kesinlikle ona yol vermezler. Bu kimse kendi kendine düşünüp mahzûn bir halde "Acaba ben ne yaptım ki, beni içeriye bırakmadılar ve benden ne gibi bir edepsizlik çıktı?" diye kendini suçlar ve kusurlu ve edepsiz bilir. Yoksa "Hakk'ın bana olan muâmelesi böyledir; ben ne yapayım, onun murâdı bu şekildedir. Eğer murâd etseydi, bana yol verirdi" demez. Çünkü bu ifâde dolaylı olarak Hakk'a söylenmiştir ve Hakk'a karşı kılıç vurmaktır. Şimdi o kimse bu ma'nâya göre Hakk'a karşı kılıç olur, Allah'ın kılıcı olmaz. Hak Teâlâ yakınları oluştan ve akrabadan münezzehtir. **"Lem yelid ve lem yüled"** (İhlâs, 112/3) ya'nî "Doğurmamıştır, doğrulmamıştır O." Onu bulanlar ancak kulluk ile buldular; çünkü **"vallâhul ganiyyu ve entumul fukarâu"** (Muhammed, 47/38) yâni "Allah ganîdir; siz ise fakirsiniz, muhtâcsınız."

Hiçbir kimse hakkında "O kimse Hakk'ı buldu ama, o benden daha yakındı ve benden daha âşinâydı ve o akrabalarındandı" denemez. Bundan dolayı yakınlık ancak kulluk ile olur; ve Hak Teâlâ Hazretleri ise mutluluk üzere Mu'tî'dir. Denizin kenarını cevher ile dolu yapar ve dikene gül giysisini giydirir ve bir avuç toprağa maksatsız ve sebep olmaksızın hayat ve rûh verir ve bütün âlemin parçaları, ondan nasîbini alır. Bir kimse "Filan şehirde bir ikrâm sâhibi vardır ki, çok büyük bahşişler verir ve ihsânlar eder" dediklerini işitse, ondan nâsib alabilmek ümîdi ile elbette oraya gider.

Şimdi mâdemki ilâhî inâyetler böylece meşhûrdur ve bütün âlem onun lûtfundan haberdârdır; niçin ondan dilenip kavuşma hil'atini istemezsin ve tenbeller gibi oturup "Eğer o murâd ederse, bana verir" dersin ve hiç talepte bulunmazsın. Akıl ve idrâki olmayan köpek bile karnı acıkıp, yiyecek bir şey bulamayınca, senin önüne gelip kuyruğunu sallar. Yâni "Ekmeğim yoktur; sende olandan bana biraz ekmek ver" der. İşte onun ayrılcılığı bu kadardır. Sonuçta sen bir köpektен daha aşağı değilsin. O köpeklik içinde yatıp ve eğer isterlerse bana ekmek verirler demeyip, yaltaklanır ve kuyruk sallar. Sen de kuyruk sallayıp Hak'dan iste ve dilencilik yap ki, böyle Mu'tî'nin huzûrunda dilencilik yapmak çok büyük bir istektir. Mâdemki devletin yoktur, devleti baht sâhibi ve devlet olan kimseden iste!

Hak sana pek yakındır. O senin her bir fikir ve düşüncen ile berâberdir. Çünkü o düşünce ve endişeyi icâd eder ve sana yakın yapar. Pek yakın olduğu için görmek mümkün değildir. Ve ne acaib şeydir ki, işlediğin her bir işte, aklın seninle berâberdir ve o işe senin ile berâber girer. Oysa akli hiç göremezsin. Her ne kadar eserini görürsen de, zâtını göremezsin. Örneğin bir kimse hamama gidip, sıcaklar. Hamamda dolaştığı her bir yerde ateş, onunla berâberdir ve âteşin tabiatının te'sîrinden sıcaklık hisseder; ancak ateşi göremez. Ne zamanki dışarıya çıkıp ateşi açıkça görür ve âteşten ısındığını bilir ve anlar ki, hamamın bütün sıcaklığı âteştedir. İnsan vücûdu dahî ulu ve muhteşem bir hamamdır; ve onda akıl ve rûh ve nefsin sıcaklığı mevcûddur. Ancak hamamdan dışarıya çıkıp bu âlem-den ayrıldığı zaman, aklın zâtını açıkça görür ve nefsin zâtını ve rûhun zâtını müşahade edersin; ve o sezgi ve idrâkin aklın parıltısından olduğunu ve o ikilem ve hilelerin nefisden olduğunu ve hayâtın rûhun eseri bulunduğunu kat'i olarak bilirsin ve her birinin zâtını açıkça görürsün. Ancak hamamda oldukça ateşi duyular ile göremezsin; ancak eseriyle bilirsin. Veyâhut buna benzer şekilde, aslâ akarsuyu görmemiş olan bir kimsenin gözlerini bağlayıp suya atarsan, onun cisminde yumuşak yumuşak bir

şey temâs eder. Yalnız onun ne olduğunu bilmez. Ne zamanki gözünü açarlar, su olduğunu kat'i olarak bilir. Daha önce eseriyle bilmişti, şimdi zâtı ile görür. Şimdi dilenmeyi Hak'dan yap ve ihtiyacını ondan dile ki, asla zâyî' olmasın. Çünkü Hak Teâlâ **"ud'ünî estecib lekum"** (Mü'min, 40/60) yâni "Bana duâ edin; size icâbet ve duânızı kabûl edeyim" buyurmuştur.

Semerkant'da idik ve Harzemşah Semerkand'ı kuşatmış idi; ve asker sevkedip savaşıyordu. O mahallede muhteşem bir güzelliğe sâhip bir kız var idi. Öyle ki, o şehirde onun benzeri yoktu. Her an "Yâ Rab, zâlimlerin eline benim teslimimi nasıl revâ görürsün? Oysa senin bunu câiz görmediğini ben biliyorum ve sana i'timâdım vardır" dediğini işitiyordum. Ne zamanki şehri yağma edip ahâlisini esir ettiler ve o kızın câriyelerini de esir aldılar. Ona hiçbir elem erişmedi; ve güzelliğinin kemali ile berâber kimse ona iltifat etmez ve bakmaz idi. Her kim kendisini Hakk'a emânet ederse, onun belâlardan emin olup selâmette kaldığını ve hiç kimsenin ihtiyacının onun zât-ı hazretinde zâyî' olmadığını bundan bilesin.

Bir dervişin çocuğu var idi. Ona, her ne isterse "Allah'dan istel!" der idi. Çocuk ağlar ve kendisine öğretildiği şekilde arzûsunu Hak'dan talep ederdi. O zaman istediğini hazır ederler idi. Böylece seneler geçti; çocuk bir gün evde yalnız kalmıştı. Canı keşkek denilen yemeği çekti. Aynı şekilde âdeti olduğu üzerine "Yâ Rab, keşkek isterim" dedi. Hemen gayb tarafından bir kâse keşkek hazır oldu. Çocuk doyuncaya kadar yedi. Babası ve annesi gelip "Birşey ister misin?" diye sordular. Çocuk, "Allah'dan keşkek istedim ve yedim" cevâbını verdi. Babası, Elhamdülillah bu makâma ulaştın ve Hakk'a olan i'timâdın kuvvet buldu" dedi.

Cenâb-ı Meryem'in annesi, Meryem'i doğurduğu zaman, onu mescide verip, hiçbir iş gördürmeyeceğini Hakk'a karşı adanmış olduğundan bir mescid köşesinde bıraktı. Zekeriyâ (a.s.) onun işlerine ve husûsuna bakmak istedi. Başkaları da bunu vâzife olarak üzerlerine almaya tâlib idiler. Aralarında tartışma oldu. O devirde âdet böyle idi ki, herkes suya birer değnek atar ve her kimin değneği su üzerinde kalırsa, o şey onun olur idi. Tesâdüfen fal, Zekeriyâ (a.s.)'a çıktı. "Hak bunundur" dediler. Ve Zekeriyâ (a.s.) her gün yemek getirdiği zaman mescidin köşesinde o cinsten yemek bulurdu. "Ey Meryem senin vasînin benim; bunu nereden buldun?" dedi. Cenâb-ı Meryem cevap verdi ki, "Yemeğe muhtâc olduğum zaman, her ne istersem Hak Teâlâ gönderir, O'nun kerem ve rahmeti sonsuzdur; ve her kim O'na i'timâd ederse, asla zâyî' olmaz." Zekeriyâ (a.s.) dedi: "Yâ Rab, mâdemki sen herkesin ihtiyacını gideriyorsun, benim de bir ihtiyacım vardır, kolaylaştır ve bana bir evlât ihsân et ki, senin dostun olsun ve benim teşvîk etmeme gerek kalmaksızın seninle ünsiyeti bulunsun ve tâatınla meşgûl olsun." Hak Teâlâ Yahyâ (a.s.)'ı vücûda getirdi. Oysa Zekeriyâ (a.s.)'ın ihtiyarlıktan beli bükülmüş ve zayıf olmuş idi; ve Yahyâ (a.s.)'ın annesi de daha gençliğinde iken kısırdı. İhtiyarlığında adet gördü ve hâmile oldu.

Şunu anla ki, bütün bunlar Hakk'ın kudreti indinde bahânedir ve hep O'dur ve mutlak hâkim O'dur. Ve mü'min o kimsedir ki perdenin arkasında birisinin olduğunu ve bizim hallerimizden haberdâr olduğunu ve her ne kadar biz O'nu görmesek bile O'nun bizi gördüğünü bilir; ve bu bir masaldır, deyip inanmayan kimsenin tersine olarak bu inanışta ona yakîn hâsıl olur. Bir gün gelir ki, o inanmayan kimsenin kulağı açılır. Pişman olup "Fenâ söylemişim, hatâ etmişim, hep O' imiş, ben ise, O'nu kaldırdım" der. Örneğin sen rebâb çalmasını bilirsin. Benim duvar arkasında dinlediğimi anlayınca en itinâli şekilde rebâb çalar ve o şekilde çalmayı bırakmazsın. Bu namaz, bütün gün kıyâm ve rûkû' ve secde etmek için değildir. Ancak maksat odur ki, zâhiri namazda olan hâlin sende devâmlılık üzere bulunması lâzımdır. Uyuduğun, uyanık bulunduğun, yazdığın ve okuduğun zamanlarda sonuçta bütün hallerde Hakk'ın zikrinden geri kalmamalıydın, tâ ki **"Ellezîne hum alâ salâtihim dâimûn"** (Maâric, 70/23) yâni "Namaz kılanlar ki, onlar namazlarına devâm edenlerdir" vasıfıyla vasıflanmış olan zümreye dâhil olasın. Bu söylemek ve susmak ve yemek ve uyumak ve gazab ve af ve bütün vasıfların döndüğü değirmenin dönüşüdür. Onun bu dönüşü, kesinlikle su vâsıtasıyla olur. Çünkü kendisini susuz da tecrübe etmiştir. Şimdi eğer değirmen bu dönüşü kendisinden görürse, cehâlet ve gafletin aynı olur. Bundan dolayı bu dönüş ve meydan dardır. Çünkü bu âlemin halleridir. "Yâ Rab, bana bu seyir ve dönüşten başka rûhani bir dönüşü kolaylaştır! Çünkü bütün ihtiyaçları kazâ eden sensin; ve kerem ve rahmetin bütün mevcûtlar üzerine umûmidir" diyerek Hakk'a karşı figân et!

Şimdi ihtiyaçlarını an be an Hakk'a arz et ve O'nun zikrinden gâfil olma! Çünkü Hakk'ın zikri, rûh kuşunun kuvveti ve kol-kanadıdır. Eğer küllî maksâd hâsıl olursa, nûr üzerine nûr olur. Ve aksi halde o Hak zikri ile yavaş yavaş bâtın nurlanır ve senin için âlemden bir kesilme keyfiyeti hâsıl olur. Örneğin kuş gökyüzüne uçmak ister. Gökyüzüne ulaşamasa bile, an be an yeryüzünden uzaklaşır; diğer kuşlardan daha yükseğe çıkar. Veyâhut örneğin bir misk kokusu kabı vardır ve ağzı dardır. Elini içine sokarsın, misk çıkaramazsın. Fakat bununla berâber koku eline bulaşır ve burnun güzel bir koku duyar. İşte Hakk'ın zikri de böyledir. Her ne kadar zât-ı şerîfine ulaşamasan da; ancak O'nun zikri (celâluhû) sana te'sîr eder ve bu zikirden faydalar oluşur.

KIRKBEŞİNCİ FASIL

Şeyh İbrâhîm azîz bir dervîştir. Onu gördüğüm zaman, dostlar hâtıra gelir. Mevlânâ Şemseddîn'in (k.s.) onlara çok büyük lütfu var idi. Dâimâ "Bizim şeyh İbrâhîm'imiz" buyurur ve kendine nispet ederdi. Yardım ve lütuf başka şeydir ve gayret edip çalışmak başka bir iştir. Nebîler nübüvvet makâmına gayret edip çalışarak erişmediler, o devleti lütuf ile buldular. Ancak âdet budur ki, her kime o makâm hâsıl olursa, onun sîreti ve yaşantısı, gayret ile çalışma ve salâh yolu üzerine olur. Bu da kendilerine ve sözlerine i'timâd etmeleri için, avâma karşı bir haldir. Çünkü halkın bakışı bâtına olmaz. Onlar zâhiri görücüdürler. Avâm zâhire tâbi' olunca, onun vâsıtası ve bereketi ile bâtına yol bulurlar. Sonuçta Firavun dahî, çok büyük bir gayret ile çalıştı ve ihsânlar etti ve hayırlara vesile oldu. Ancak inâyet mazharı olmadığından, şüphesiz o tâat ve çalışma ona aydınlık bahşetmedi ve hepsi örtülü kaldı. Nitekim emîrin birisi, kale içinde kaledekilere ihsân ve hayır eder. Amaç pâdişâha karşı ayaklanmak ve isyân etmek olduğundan şüphesiz o ihsânın kadri ve inâyeti olmaz. Bununla berâber tamamıyla inâyet ondan kaldırılamaz. Hak Teâlâ Hazretleri'nin onun hakkında bir gizli inâyeti olması mümkündür. Bir fayda için onu reddolunmuş kılar. Çünkü pâdişâha kahr ve lütuf ve hil'at ve zindanın her ikisi de lâzımdır. Gönül ehli olanlar, ondan inâyeti tamâmen kaldırmazlar; ancak zâhir ehli onu tamâmı ile reddolunmuş bilirler. Zâhiri düzen için fayda ondadır.

Pâdişâh birisini darağacına çekip insanların gözü önünde yüksek bir yere asar. Oysa onu, başka şekilde gizlice helâk etmek mümkündür. Fakat bundan maksat, herkesin görmesi ve ibret alması, ve hükmün sözünün geçmesi ve pâdişâhın emrine uymanın gözükmesidir. Darağaçlarının hepsi, ağaçtan olmaz. Dünyânın mevkî ve rütbesi ve devleti de, büyük bir darağacıdır. Hak Teâlâ Hazretleri bir kimseyi cezâlandırmayı murâd ettiğinde, ona Firavun ve Nemrûd ve benzerleri gibi, dünyâda çok büyük bir mevkî ve büyük bir pâdişâhlık verir. O, darağacı gibidir. Çünkü Hak Teâlâ bütün halkın vâkıf olmaları için, onları o makâma tâyin eder.

Bunun için Cenâb-ı Hak: **"Ben gizli bir hazîne idim; bilinmemi sevdim..."** buyurur. Yâni bütün âlemi halk ettim. Ondaki maksat ba'zen lütuf ve ba'zen kahr ile bütün bizim zuhûr etmemiz idi. Bu, memlekete bir alâmeti yetecek bir pâdişâh değildir. Eğer âlemin zerrelere hep ta'rif edici olsalar, onun ta'rifinde âciz ve kusurlu olurlar. Bundan dolayı bütün halk edilmişler gece ve gündüz, Hakk'ı zuhûra çıkarırlar. Ancak bunu bâzıları bilirler ve zuhûra çıkarmaya vâkıftırlar ve bâzıları gâfildirlere. Ne şekilde olursa olsun, Hakk'ın zuhûra çıkarması sâbit olur. Örneğin emîrin biri, birini dövüp terbiye etmelerini emreder. O kimse bağırır, feryâd eder; ve bununla berâber her ne kadar o kimse bağırırsa da, me'mur emîrin hükmünü zuhûra çıkartır. Ve herkes bilir ki, darb eden ve darb edilen emîrin mahkûmudur; ve her ikisinden emîrin hükmü peydâ olur. Hakk'ı isbât edici olan kimse dâima Hakk'ı zuhûra çıkartır. Kaldıran kimse de Hakk'ı zuhûra çıkartıcıdır. Çünkü kaldırma olmaksızın bir şeyin isbâtı düşünülemez. Olsa da lezzetsiz ve mezesiz olur. Örneğin konuşmacının biri mecliste bir mes'ele mevzû bahis eder. Eğer orada "kabûl etmeyiz" diyen bir karşı taraf olmazsa, o neyi isbât eder? Onun nüktesinde ne zevk olur? Çünkü isbât, kaldırma karşılığında hoş olur. Bunun gibi bu âlem de Hakk'ın zuhûra çıkarma mahallidir. Isbât edici ve kaldırıcı olmaksızın bu mahalde bir parlaklık bulunmaz; ve her ikisi de Hakk'ın görünme yerleridir.

Yârân emîrin huzûruna gittiler. Onlara gazab edip dedi ki: "Bunların hepsinin burada ne işi vardır?" Cevâp verdiler ki: "Bizim izdihâmımız ve çokluğumuz, bir kimseye zulmetmek için değildir. Sabır ve tahammül husûsunda kendimize yardımcılık ve bir diğerimizle yardımlaşma içindir". Nitekim ta'ziye husûsunda halk toplanırlar. Bu toplanma ölümü def' etmek için değildir. Amaç ancak musîbet sâhibini teselli etmek ve hâtırından vahşeti def' etmektir. Çünkü **"Mü'minler tek bir nefis gibidir"** buyrulmuştur.

Dervişler tek bir ten hükmündedir. Eğer a'zâdan bir uzuv, derde düşerse diğer parçalar elem duycu olur. Göz görmekten, kulak işitmekten ve dil söylemekten kalır ve hepsi o hasta uzuvda toplanırlar. Dostluğun şartı, kendisini dostla fedâ etmek ve dost için kendisini kavgaya atmaktır. Çünkü bütün yüzler bir şeydir ve bir denize gark olmuştur. İmân'ın eseri ve islâm olmanın şartı budur. Ten tarafına çeken bir dost, can tarafına çeken bir dostla benzer mi? Mü'min kendisini Hakk'a fedâ ettiği zaman belâdan ve elinin ve ayağının kesilmesi korkusundan hiç endişe duyar mı? **"İlâ dayra innâ ilâ rabbinnâ munkalibûn"** (Şuarâ, 26/50) yâni "Sihirbazlar Firavun'a dediler ki, senin fiilinden bize zarar yoktur; biz Rabbimize dönücüleriz" âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, mâdemki Hak tarafına gidiyor, el ve ayağa ne ihtiyâc vardır? El ve ayağı kendi tarafından bu tarafa sefer edesin diye verdi. Mâdemki el ve ayağı halk edenin tarafına gidiyorsun, eğer elden gidip, ayaktan düşerek Firavun'un sihirbazları gibi elsiz ve ayaksız olursan ne gam vardır. Kıt'a:

Tercüme: "Sîmber yârin elinden zehir içmek kâbildir. Onun acı sözü şeker gibi yenip yutulabilir. O hakîkî mahbûbun nezdinde lezzet verici olan tuzdan pek çok bulunur. Tuz bulunan bir yerde ise, ciğer yemek mümkündür.

KIRKALTINCI FASIL

Allah Teâlâ Hazretleri hayrı ve şerri murâd eder; fakat ancak hayrâ râzı olur; çünkü **"Ben bir gizli hazîne idim; bilinmeye muhabbet ettim"** buyurmuştur. Hak Teâlâ'nın emîr ve yasakları murâd buyurduğuna şüphe yoktur. Oysa me'mur, emrolunduğu şeyde tâbî' olarak kerih görücü olmazsa, ona emir demek doğru olmaz ve aç olan kimseye "Ey aç, helva ve şeker ye!" denilmez. Eğer denilirse, bu emîr değil, belki ikramdır. İnsânın rağbet etmediği şeyden yasaklanması geçerli olmaz. Taş yeme, diken yeme demek geçerli bir ifâde değildir; ve eğer denilirse, buna "yasak" denilmez. Hayır ile emrin ve şerden yasaklamanın geçerli olması için, şerre rağbet edici olan bir nefsin vücûdu lâzımdır. Bu nefsin vücûd irâdesi, şerri irâdedir. Ancak Hak şerre râzı olmaz; eğer râzı olsaydı, hayır ile emretmezdi. Bu şuna benzer ki, öğretmeyi murâd eden kimse öğrenenin cehâletini murâd eder. Çünkü öğretmek ancak öğrenenin cehâleti ile mümkün olur; ve bir şeyi murâd etmek, onun gereçlerinden olan şeyi murâd etmektir. Ancak o kimse cehâlete râzı değildir. Râzı olsaydı eğitim almazdı. Ve aynı şekilde tabîb tabîbliği murâd ettiği zaman, insanların hastalığını murâd eder. Çünkü onun tabîbliğinin ortaya çıkması ancak insanların hastalığı iledir. Fakat insanların hastalığına râzı olmaz. Eğer râzı olsaydı, insanları tedâvî etmezdi. Ve aynı şekilde ekmekçi kazanç için insanların açlığını murâd eder; ancak onların açlığına râzı değildir. Eğer râzı olsaydı, ekmek satmazdı. Ve aynı şekilde emîrler ve çevresindekiler, satışmak için muhâlif olanların ve başkaldıranların varlığını murâd eder. Eğer etmemiş olsalar, onların erlikleri ve sultana muhabbetleri olmaz ve ihtiyâcının olmayışı sebebiyle sultan onları toplamaz idi. Ancak onlar muhâlefete râzı olmazlar; olsalar çarpışmazlardı. Ve aynı şekilde insân, aslında nefsinin şerefine âit arzûları murâd eder. Çünkü teşekkür edeni ve itâat edeni ve sakınanı sever. Bu ise ancak nefsinde olan arzûların varlığı ile mümkün olur. Ve bir şeyi murâd etmek, onun gereçlerinden olan şeyi murâd etmektir. Ancak ona râzı değildir. Aksi halde nefsinden bu şeylerin izâle edilmesine çalışırdı.

Şimdi bilindi ki, şer bir yönden murâd edilir ve bir yönden murâd edilmez. Buna muhâlif olan kısım ise "şer, her yönden murâd edilmez" diyor. Oysa bir şeyi murâd edip onun gereçlerinden olan şeyi murâd etmemek mümkün değildir. Tabîi olarak şerre rağbet eden ve hayırdan nefret eden bu kibirli ve dik başlı nefis, emîr ve yasakların gereçlerindendir; ve dünyâda bütün şerler bu nefsin gereçlerindendir. Şimdi bu şerler murâd edilmezse, nefis murâd edilmez; ve nefis murâd edilmediği zamanda da emîr ve yasak ve nefsin lüzûmları murâd edilmez idi. Ve eğer o dik başlı nefse rızâ verilse, yukarıda anlatıldığı şekilde ona emîr ve yasak bağlanmazdı. Sonuçta şer, gayrıdan dolayı murâd edilendir; yâni diğer bir sebepten dolayı murâd edilir.

Bundan başka biz deriz ki, hayırlarda şerlerin def' edilmesi ma'nâsı mevcûd olduğundan, bütün hayırları murâd eden kimse, şerlerin def' edilmesini istemiş olur. Oysa şerrin def' edilmesi, ancak şerrin vücûdu ile mümkündür. Yâhut deriz ki, îmânın irâdesi ancak küfürden sonra olur. Şu halde küfür, îmânın gereçlerindendir. Kısaca şerri irâde etmek, ancak "ayn"ı için murâd edildiğinde kabahâttir. Fakat hayır murâd edildiği zaman şerri irâde etmek kabahât değildir. Nitekim Hak Teâlâ Hazretleri **"Ve lekum fîl kısâsı hayâtun"** (Bakara, 2/179) yâni "Kısasta sizin için hayat vardır" buyurur. Kısas şüphesiz şer ve ilâhî bir yapıyı yıkmaktır. Ancak bu cüz'i bir şerrdir. Halkı öldürülmekten korumak ise, küllî hayırdır; ve küllî hayır irâdesiyle, cüz'i şerri murâd etmek kabahât olmaz. Küllî şerre râzı olarak, cüz'i şerrin irâdesini terk etmek kabahâttir. Bu şuna benzer ki, anne cüz'i şerrine baktığı için çocuğu yasaklamayı murâd etmez. Baba ise küllî şerre bakarak onun yasaklanmasına râzı olur. Âkile, yâni yenirce hastalığına tutulan kimsenin hasta olan parçasının kesilmesi de buna benzer. Allah Teâlâ Afüvv ve Gafûr ve Şedîdü'l- ikâb'tır.

Şimdi bu parçaları tasdîk etmek ister mi, istemez mi? "Belî yâni evet" demek lâzımdır. Hak Teâlâ'nın Afüvv ve Gafûr olması ancak günahların vücûdu iledir; ve bir şeyi irâde etmek, onun gereçlerini irâde etmektir. Ve aynı şekilde Hak Teâlâ bize affetmek ile ve barış ve ıslâh ile emretti. Bu emrin faydası ancak husûmetin vücûd bulması iledir. Bunun benzeri, Sadr-ı İslâm'ın dediği şeydir. şöyle ki: Muhakkak Allah Teâlâ bize kazanç ve mal hâsıl etmekle emretti. Çünkü **"Ve enfikû fî sebîlillâhi"** (Bakara, 2/195) yâni "Allah yolunda harcayın" buyurdu. Mal harcamak ise, ancak mal ile mümkündür. Bundan dolayı mal hâsıl etmek ile emretmiş oldu. Ve namaz ile emretti. Şu halde abdest ile emretmiş oldu. Ve abdest su ile olacağından, su hâsıl ederek ve namazın gereçlerinden olan şeylerin hepsiyle emîr buyurmuş oldu.

KIRKYEDİNCİ FASIL

Şükür, ni'metleri avlayıp bağlamaktır. Şükür sesini işittiğin zaman, ihsânın artışına hazır olursun. Hak Teâlâ Hazretleri bir kulunu sevdiğinde, ona belâ verir. Eğer sabrederse, derecesini yüksek eyler; ve eğer şükrederse onu seçkin kılar. Ba'zıları Allah'ın lütfuna ve ba'zıları da Allah'ın kahrına şükrederler. Onların her birisi de hayırlıdır. Çünkü şükür bir panzehirdir ki, kahrı lütfâ çevirir. Akıllı ve kâmil kimse, huzûr ve belâ içinde Hudâ'ya şükreden kimsedir. Eğer murâdı ateşin en dibi bile olsa bu kimse Hakk'ın seçilmiş olan kimsedir. Şimdi şükür amaca ulaşmayı hızlandırır; çünkü zâhiri şikâyet, bâtını şikâyeti doğurur. Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimiz buyurmuştur: **"Ben çok gülen ve çok katledenim."** Cefâ edenin ve sitemkârın yüzüne karşı olan gülmem onu öldürmektir. "Gülen"den kasıt, şikâyet etmek yerine şükretmektir.

Hikâye olundu ki: Resûlûllah (s.a.v.) Efendimiz'in ashâbında birisinin bir yahûdî komşusu vardı. Yahûdînin evinden fenâ ve pis şeyler ve çocukların idrarları ve çamaşır suları akardı. Oysa o sahâbi yahûdîye teşekkür ve ailesine de teşekkür etmeyi emrederdi. Sekiz sene bu hâl üzere geçti. Müslüman olan kişi vefât ettiğinde yahûdî ta'ziye için sahâbînin ailesinin yanına gitti. Evin içinde bu pislikleri ve bunların aktığı menfezleri gördü. Geçen süre içerisinde olup bitenleri anlayınca, kendisinde şiddetli bir pişmanlık oluştu ve sahâbînin âilesine "Vâh size! Bu hâli bana niçin haber vermediniz de, dâima teşekkür edip durdunuz?" Cevap verdiler ki: "Merhûm bize şükür ile emreder ve şükürün terki husûsunda bizi tehdîd ederdi." Yahûdî bunu işitince îmân etti. Beyit:

Nazmen tercüme: "Sâlihlerin zikri eder salâh hâline teşvîk

Hâtıra şarâb gelir çalgıyı çalan anılsa nitekim."

Bunun için Allah Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'inde nebîlerini ve kullarının sâlihlerini ve ilâhî fiil-lere olan şükûrlerini ve zâlimin zulmüne sabredenleri ve intikamdan vazgeçenleri överek anlatmıştır. Şükür, ni'met memesini emmektir. Meme ne kadar süt ile dolu olursa olsun, memenin başına kadar gelmek; yâni onu emmek lâzımdır.

Birisi şükürsüzlüğün sebebi nedir ve şükre mâni' olan şey nedir? diye sordu. Şeyh buyurdu:

Şükre mâni' olan şey hâm açgözlülüktür. Çünkü bu şekilde açgözlü olan kişi kendisinin eline geçen şeyi daha önce açgözlü olarak istemişti. İşte o hâm olan açgözlülük hâli onu şükürsüz kıldı. Bundan dolayı kendi ayıbından gâfil oldu ve verdiği naktin ayıbından ve sahteliğinden gaflet etti. O hâm açgözlülük, hâm meyve ve çiğ ekmek ve et yemek gibi olduğundan, şüphesiz hastalığın ve şükürsüzlüğün doğuşunu gerektirir. Bir kimse zararlı bir şey yediğini bildiği zaman ona istifrâğ etmek vâcibdir. İstifrâğ etmek ve o bozuk zandan kurtulmak ve o bir illetinin, yüz illet olmaması için Hak Teâlâ hikmeti ile onu şükürsüzlüğe mübtelâ etti. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyurur: **"ve belevnâhum bil hasenâti ves seyyiâti leallehum yerciûn"** (A'râf, 7/168) yâni, "Biz onları gâh zenginlik ve sıhhat ve gâh fakirlik ve şiddet ile imtihan ettik; tâ ki onlar gûnahtan sevâba dönsünler." Bu gibi zâtların bakışı Allah'a şirk koşma gibi olan sebeplerden rücû' eder. Nitekim Bâyezid buyurmuştur ki: "Yâ Rab, ben sana şirk koşmadım." Hak Teâlâ Hazretleri ise "Süt gecesi hariç!" Yâni bir gece süt içip "Bana zarar verdi" dedin. Oysa Darr yânî Zarar Verici ve Nafi' yânî Fayda Verici hep benim, buyurdu. Cenâb-ı Hak sebebe baktığından onu şirk koşmuş sayarak, süttten önce ve sonra Darr yânî Zarar verici olan benim, lâkin sütü kabâhat gibi ve zararları da üstâdın edeblendirmesi gibi kıldım buyurdu.

Şimdi üstâd çırağına "Meyve yeme!" dediği halde çırağı yese, üstâd onun ayağının altına vurduğu zaman, çırağın, "Yediğim meyve ayağıma zararlar verdi" demesi doğru olmaz. Lisan, bu asıl üzerine şirkten korunduğunda, Hak Teâlâ Hazretleri uluhiyyeti nezdinde çok saydığı az bir şey şirk koşmak ârızasından o kimsenin rûhunun temizliğine kefil olur. Ni'metlere hamdetmek ile şükretmek arasındaki fark budur ki, onun güzelliğine ve yiğitliğine şükrettim, denilmez. Hamd ise şükürden daha kapsamlıdır.

KIRKSEKİZİNCİ FASIL

Bir kimse imamlık yapıyordu **"El a'râbu eşeddu kufren ve nifâkan"** (Tevbe, 9/97) yâni "Bedevîler küfür ve nifâk bakımından, daha beterdir" âyet-i kerîmesini okudu. Meğer bedevîlerden bir arap orada bulunuyormuş. Ona şiddetli bir tokat vurdu. İmam ikinci rek'atte **"Ve minel a'râbi men yu'minu billâhi vel yevmil âhiri"** (Tevbe, 9/99) yâni "Bedevîlerden öylesi de vardır ki Allah ve âhiret gününe inanır" âyet-i kerîmesini okuyunca, o arap "Bir tokat seni islâh etti" dedi.

Her neyi önümüze çekersek, gayb tarafından her an tokat yeriz. O tokat ile bizi ondan edeplendirirler. Yine başka bir şeyi önümüze çekeriz, yine böyle olur. Nitekim "Bizim hasf yâni yerin dibine dalmaya ve kazfe yâni uzaklara düşmeye tâkatımız yoktur" ve "Mafsalların kesilmesi, vuslatın kesilmesinden daha zararsızdır." denilmiştir. "Hasf"den kasıt, dünyâya dalıp, dünyâ ehlinde olmaktır; ve "kazf" ehlinde kasıt da, evliyâullahın gönüllerinden çıkmaktır. Nitekim bir kimse yemek yiyip midesi ekşiyince, onu istifrâğ eder. Eğer o yemek ekşimeyip istifrâğ edilmeseydi, insanın parçası olacaktı. Şimdi... Mürîdin de şeyhin gönlüne girmek için hoş görünmesi ve hizmet etmesi lâzımdır. Allah esirgesin, mürîdden şeyhe hoş gelmeyecek bir şey çıkarsa da, mürşidi onu gönlünden ihrâc ederse, yenilip ekşimesi dolayısıyla istifrâğ edilen ve insanın parçası olamayan yemeğe benzer. Çünkü o mürîd de, belirli bir müddet sonra şeyh olacaktı; hoş olmayan hareketi sebebiyle gönlünden dışarıya atıldı. Şiir:

Tercüme: "Senin aşkın âlemde seslenip, nihâyet gönülleri şamata ve şerrin eline teslim etti. Ondan sonra o gönüllerin hepsini yakıp kül etti ve getirip niyâzsızlık yeline verdi."

Kül olan gönüllerin zerrelere o niyâzsızlık yeli içinde dans ederler ve na'ra vururlar. Eğer böyle olmasalardı, bu haberi kim getirir ve her an bu haberi kim tâzeler idi? Ve eğer gönüllerin kendi hayatlarını, o niyâzsızlık yeli içinde yaktıklarını ve o yele karıştığını görmeselerdi, onda yanmaya nasıl bu kadar rağbet ederlerdi. Dünya şehvetlerinin ateşleri içinde yanıp kül olan gönüllerin hiçbir şânını ve parlaklığını görüp işitiyor musun? Şiir:

Tercüme: "İsrâfın benim ahlâkımdan olmadığı ma'lûmdur. Rızık olan şey muhakkak bana ulaşacaktır. Rızık için koşup onu aramak beni yorar. Eğer oturursam rızık zahmetsiz bana gelir."

Ben rızık kâidesini muhakkak sûrette bilmişimdir. Boş yere koşmak ve gereksiz zahmetler çekmek benim âdetim değildir. Benim altın ve gümüşe ve yemek ve giysiye ve şehvet veren şeylere bağlı olan rızık oturduğum halde bana gelir. Ben bu rızık talebinde niçin koşayım? Bunları aramak, bizi rencide eder ve âciz ve zelîl kılar; ve eğer sabredip, bir yerde oturursam, zahmetsiz ve zilletsiz o bana gelir. Çünkü rızık da bana tâliptir ve o beni çeker. Mâdemki beni çekebiliyor ve bana geliyor; ben böyle onu cezbedemem ki, arkasından gideyim.

Sözün kisası budur ki, din işleri ile meşgûl ol! Tâ ki dünyâ senin arkandan koşsun. Ve bu oturmaktan kasıt, din işleri üzerinde oturmaktır. Böyle bir kimse her ne kadar koşarsa, din husûsunda koşmuş olacağından, o kimse yine oturmuş hükmündedir. Eğer oturduğu zaman dünyâ için oturmuş ise, yine koşmuş hükmündedir. (S.a.v.) Efendimiz "Gamlarını bir gama indirgeyen kimsenin diğer gamlarına Hak Teâlâ yeter" buyurmuştur. Her kimin ki on tane gamı olup, bunlardan bir tanesi olan din gamını çekerse, Hak Teâlâ dokuzunu onun uğraşmasına gerek kalmaksızın rast kılar. Nitekim nebîler (aleyhimu's-selam), isim ve ekmek kaydında olmayıp, ancak Hakk'ın rızâsının talebi kaydındaydılar. Onların ekmeğini ve ismini taşıdılar. Her kim ki Hakk'ın rızâsının talebinde olursa, bu cihânda ve o cihânda Peygamber ile bir yerde otururlar ve bir yerde uyurlar. **"fe ulâike meallezîne en'amellâhu aleyhim minen nebiyyîne ves siddîkine veş şuhedâi ves sâlihîn"** (Nisâ, 4/69) yâni "İşte onlar Allah Teâlâ'nın ni'metlendirdiği nebîler ve siddîklar ve şehîdler ve sâlihler ile berâberdir" âyet-i kerîmesi bu makâmı haber verir. **"Ben, beni zikreden arkadaşım"** hadîs-i kudsîsi gereğince, o kimse belki Hak Teâlâ ile arkadaşdır. Eğer Hak onun arkadaşı olmasaydı, onun gönlünde Hak şevki olmazdı. Çünkü hiçbir vakitte gül kokusu gülsüz ve misk kokusu miksiz olmaz. Bu sözün sonu yoktur. Eğer olsaydı, başka söz olmaması lâzım gelirdi. Şiir:

Nazmen tercüme:

"Sözümüz bitmedi hâlâ, gece âhir oldu

Ne suçu var gecenin, çünkü uzundu sözümüz."

Bu âlemin gecesi ve karanlığı geçer; fakat o sözün nûru her zaman daha bir zâhir olur. Nitekim nebîlerin ömürlerinin geceleri geçti; fakat onların yalnız nûru geçmedi ve kesilmedi ve kesilmeyecektir de. Mecnûn'a dediler ki: "Ne acaîb şeydir ki, her ikiniz bir mektebde çocuk olduğunuz halde, sen Leylâ'yı seviyorsun?" Mecnûn cevâben dedi ki: "Bu adamlar ahmadır, güzellik sâhibi olan hangi kadın

istenmez?" Güzel kadına meyilemeyen hiçbir adam olur mu? Belki kendisinde gıdâ ve meze bulunan aşk odur. Nitekim baba ve annenin sevgili oluşu ve evlâd zevki ve şehvet ve lezzetlerin envâ'ı ondan bulunur. Nahiv yânî dilbilgisi ilminde Amr ile Zeyd misâl olduğu gibi, Mecnûn da ancak misâl olarak kalmıştır. Beyit:

Tercüme: "Eğer bu âlemde meyin sâf ve a'lâsını içip, üzerine de meze ve kebâb yemekte isen, bil ki rû'yâda su içmiş oluyorsun. Uyandığın zaman, yine susuz bir âlemdeyin. Senin o rû'yâda içmiş olduğun suyun sana asla faydası yoktur."

"Dünyâ uyuyan kimsenin rû'yâsı gibidir." Dünyâ ve dünyânın ni'metleri ile ni'metlenmek ona benzer ki, bir kimse rû'yâsında bir şeyi ister ve onu verirler; sonra uyanır, rû'yâsında yediği şeyin hiçbir eserini ve faydasını bulmaz. Şimdiki halde varsay ki, rû'yâda bir şey istenilmiş ve ona verilmiştir. Atâ yâni verilenler, söz miktârıncadır.

KIRKDOKUZUNCU FASIL

Birisi: "Biz insanın hallerini birer birer öğrendik. Onun mizâc ve tabîatı ve sıcaklığı ve soğukluğu kıl ucu kadar bizden gizli değildir. Onda bâkî kalacak olan şeyin ne olduğunu hiç anlamadık" dedi.

H. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Eğer onu bilmek yalnızca söz ile mümkün ve hâsıl olsaydı, bu kadar çalışıp çabalamaya ve türlü mücâhedeye ihtiyâç olmaz ve hiç kimse kendisini zahmete salıp fedâ etmezdi. Meselâ birisi, denize girse, tuzlu sudan ve timsahlarla balıklardan başka bir şey görmez; ve denizde bulunduğunu haber verdikleri cevher nerededir? Yoksa aslında cevher mi yoktur? der. Oysa cevher, yalnızca denizi görmekle ne zaman hâsıl olur?

Şimdi... Eğer yüzbin kere denizin suyunu tas tas alsa cevher bulamaz. Cevhere ulaşmak için dalgıç lâzımdır; o da her dalgıç olmaz. Akıllı, sezgisi açık ve tâlî'î yâver bir dalgıç ister. Bu hünerler ve ilimler, denizin suyunu tasla almak gibidir. Cevhere yol bulmak başka türlüdür. Çok kimseler vardır ki, bütün hünerler ile bezenmişler ve mâl ve güzellik sâhibi bulunmuşlardır. Ancak onlarda o ma'nâ yoktur. Ve yine çok kimseler vardır ki, dış görünüşleri harâb ve sûret güzelliğinden ve güzel konuşmaktan uzaktırlar. Ancak o bâkî olan ma'nâ onlarda bulunur; ve o ma'nâ budur ki, insân onunla şeref ve kerem sâhibi olmuştur; ve o vâsıta ile diğer mahlûklar üzerine üstünlük kazanmıştır. Arslanların, kaplanların ve diğer mahlûkların hünerleri ve sıfatları ve özellikleri vardır. Ancak o bâkî kalacak olan ma'nâ onlarda yoktur. Eğer bir adam o ma'nâyı bulursa, kendi fâziletini kendisi tahsîl etmiş olur; ve ancak o fâziletten onun payı olmaz. Bu hünerlerin hepsi, aynanın arkasına cevher koymaya benzer. Aynanın yüzü, o cevherden habersizdir. Aynanın yüzünü sâfi kılmak lâzımdır. Yüzü çirkin olan kimse, aynanın arkasına bakar. Çünkü aynanın yüzü gammâzdır. Yüzü güzel olan kimse de yüz cân ile aynanın yüzünü ister; çünkü aynanın yüzü, onun güzelliğinin görünme yeridir. Yûsuf-i Mısıri'nin bir dostu seferden geldi. Cenâb-ı Yûsuf "Benim için ne hediye getirdin?" dedi. O kimse cevap verdi ki: "Sende mevcûd olmayan nedir? Ancak senin cemâline daha güzel hiçbir şey olmadığı için sana bir ayna getirdim. Her zaman kemâli ile güzelliğini onda müşâhede edesin."

Hak Teâlâ Hazretleri'nin nesi yoktur ve O'nun neye ihtiyâcı vardır? O'nun yüce huzûruna parlak bir gönül götürmek lâzımdır; tâ ki onda kemâli ile cemâlini müşâhede buyura. Nitekim hadîs-i şerîfde buyrulmuştur: "Muhakkak Hak Teâlâ Hazretleri sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz; ancak kalblerinize bakar." Beyit:

Nazmen tercüme: "Ne istersen bulursun bu şehirde

Onun noksânı ancak âkılândır."

Bir şehir ki güzel yüzlülerden ve lezzetlerden ve şehvet veren şeylerden ve türlü türlü ziynetlerden her ne istersen onda bulursun. Ancak bir âkıl bulamazsın. Keşke onun aksi olaydı. İşte o şehir, insanın vücûdudur. Eğer iki bin hüner olup, o ma'nâ olmazsa, o şehrin harâb olması daha iyidir. Ve eğer o ma'nâ mevcûd olup da, zâhiri ziynetler bulunmazsa, zarârı yoktur. Onun sırrının ma'mûr olması lâzımdır. Bir insan her ne halde olursa, onun sırrı Hak ile meşgul olmağı; ve o zâhiri meşgûliyet, bâtının meşgûliyetine mâni' değildir. Nitekim hâmile bir kadın, ister barış hâlinde, ister kavgada, yemekte, uyumakta, sonuç olarak her ne halde bulunursa bulunsun, o çocuk onun karnında büyüyüp gelişir ve kuvvet kazanır ve duyguları oluşur. Oysa annenin ondan haberi yoktur. İnsan da o sırrın taşıyıcısıdır ki, Hak Teâlâ buyurur: **"ve hamelehal insânu, innehu kâne zalûmen cehûlâ"** (Ahzâb, 33/72) yâni "O emâneti insan yüklendi, muhakkak o çok zâlim ve çok câhildir." Ancak onu Hak Teâlâ zulûm ve cehâlet içinde bırakmaz ve insân sûretinin yüklenici oluşundan berâberlik ve muvâfakat ve bin âşinâlık peydâ olur; ve insanın taşıyıcı olduğu o sırdan ölümden sonra, yâr oluşların ve âşinâlıkların ortaya çıkması şaşırmaya değer mi? Ve o sırlardan neler peydâ olur! Sırrın ma'mûr olması lâzımdır. Çünkü sır ağacın kökü gibidir. Her ne kadar gizli ise de, onun eseri ağacın dallarında gözükür. Eğer iki dal kırılmış olursa, kök sağlam olunca yeniden sürer ve büyüyüp gelişir; ve eğer kök bozulmuş olursa, ne dal kalır, ne de yaprak.

Hak Teâlâ Hazretleri **"Senin üzerine ve senin cinsinden olanların üzerine selâm olsun"** buyurdu. Ve eğer Cenâb-ı Hakk'ın maksâdı bu ma'nâ olmasaydı, Hz. Muhammed Mustafâ (a.s.) muhâlefet etmez ve **"Selâm bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun"** buyurmazdı. Yâni selâm kendisine mahsûs olsaydı, o selâmı sâlih kullarına bağlamazdı; ve bana verdiği selâm bana ve benim cinsimden olan senin sâlih kullarınadır buyurmazdı. Nitekim Cenâb-ı Mustafâ (a.s.) abdest alırken, namaz ancak bu abdest ile geçerli olur buyurdular. Maksad, Cenâb-ı Mustafâ (a.s.)'ın o anda aldığı o abdest değildir. Eğer namazın geçerli olmasının şartı, Cenâb-ı Mustafâ (a.s.)'in o anda aldığı abdesti olsaydı, kimsenin namazının geçerli olmaması gerekirdi. (Çünkü kimsenin aldığı abdest o abdestin aynı değildir.) Şimdi maksat, her kim ki bu cins abdesti almazsa, namazı geçerli olmaz demektir.

Nitekim "Bu tabak nar ağacıdır" derler; ma'nâsı nedir? Yâni nar ağacı ancak budur, bundan başkası yoktur, demek değildir. Belki, bu tabak nar ağacı cinsindendir demektir.

Köylünün biri şehre geldi ve bir şehirliye misâfir oldu. Şehirli helva getirdi; köylü iştah ile yiyip dedi: "Ey şehirli, ben gece gündüz una alışmış idim; şimdi helvanın tadını tattım, onun lezzeti gözümden düştü ve artık her zaman da helva bulamayacağım ve bu durumda elimdeki şeylerden soğurum. Ne çare bulayım?" Köylü helvanın tadını tattıktan sonra şehre meyleder; çünkü şehirli onun gönlünü cezbedti. Çaresiz meyil ve muhabbet içinde yaşantı lâzımdır.

Ba'zı kimseler olur ki, selâm verirler ve selâmlarından misk kokusu gelir. Ba'zıları da vardır ki, selâm verirler, selâmlarından duman kokusu duyulur. Bunu burnu olan kimse duyar. Sonunda pişmân olmamak için, bir kere imtihan etmek lâzımdır; ilâhî âdet budur. "İnsanlara söylediğin nasihatları önce nefisine söyle!" Nefis dahî eğer kulluk da'vâsını ederse, onun bu da'vâsını imtihansız kabûl etme. Abdest alırken suyu buruna götürürler; ondan sonra tadarlar ve yalnızca görmek ile kanâat etmezler. Çünkü suyun görünüşü yerinde olmakla berâber tadının ve kokusunun değişmiş olması mümkündür. O suyun sıhhatini anlamak için bu bir imtihandır; imtihandan sonra yüze götürülür.

Senin gönlünde iyiden ve kötüden her ne mevcûd ise, Hak Teâlâ onu senin zâhirinde peydâ kılar. Ağacın kökü, her neyi emerse, onun eseri dallarında, yapraklarında zâhir olur. Nitekim Hak Teâlâ Hazretleri buyurur: **"sîmâhum fî vucûhihim min eseris sucûd"** (Fetih, 48/29) yâni "Onların sîmâ ve alâmetlerinden, yüzlerinde secde eserleri zâhirdir." Ve yine buyurur: **"Se nesimuhu alel hurtûm"** (Kalem, 68/16) yâni "Yakında biz onu burnu üzerine damga ile alâmetleyip siyâh yüzzlü ederiz." Eğer herkes iç yüzüne vâkıf olmazsa, yüzünün rengini ne yapacaksın? (Yâni senin iç yüzünü herkes yüzünün renginden anlar.)

ELLİNCİ FASIL

Tercüme: "Hiçbir şeyi aramadıkça bulamazsın; ancak bu dostu bulmadıkça aramazsın."

Bir adamın talebi, bulunmamış bir şeyi istemesi ve gece gündüz onu arayıp sorucu bulunmasıdır. Yoksa bulunmuş ve maksât hâsıl olmuş ve tâlib olan kimse onu elde etmiş iken bir şeyi talep etmek acaîbdır; ve böyle bir talep insanın vehmine sığmaz ve beşer onu düşünemez. Çünkü onun talebi bulunmamış olan bir şey içindir. Ve bulunduğu halde talep olunan şey ise, Hak talebidir. Çünkü her şey Hak Teâlâ'yı bulmuştur ve bütün eşya O'nun kudretinde mevcûddur. **"Ol (der) ve vâcid mâcid olur."** Vâcid odur ki, her şeyi bulmuş ola. Bununla beraber Hak Teâlâ tâlibdir. Çünkü tâlib ve gâlib O'dur. Şimdi bu beyitten kasıt odur ki: Ey insan, sen her ne kadar sonradan olan ve yokluk vasfı bulunan bu talep içinde bulunmakta isen de, maksâttan uzaksın. Ne zamanki talebin Hak talebinde fânî olur ve Hak talebi senin talebinde istilâ edici bulunur, işte o zaman, Hak talebi ile tâlib olursun.

Bu sırada huzurda olanlardan birisi şöyle dedi: "Hakk'ın velisi olan ve Hakk'a ulaşmış bulunanın kim olduğunu bilmek için, ne söz ve ne fill ve ne de kerâmetler, sonuç olarak hiçbir bakış açısından, bence hiçbir kesin delîl yoktur. Çünkü sözün öğrenilmiş olması mümkündür. Ve kerâmet fiilleri papazlarda da vardır; ve onlar içleri keşfederler ve sihir yoluyla birçok acaîblikler gösterirler."

Buna benzeyen şeyler saydı. Hudâvendigârımız hazretleri buyurdular:

"Sen hiçbir kimseye bağılımsın, yoksa değil misin?"

Soruyu soran dedi: "Eyvallah, bağılıyım ve âşığıım."

Hz. Hudâvendigâr buyurdu: "Senin o kimse hakkındaki inancın bir delîl ve nişâna mı dayanmaktadır, yoksa öylece göz kapayıp da mı o kimseyi seçtin?"

Soruyu sonra dedi: "Hâşâ, o zâta olan inancım delilsiz ve nişânsız değildir."

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular: "O halde inanç husûsunda niçin hiçbir delîl yoktur diyorsun; birbirine zıt söz söylüyorsun?"

Huzurda bulunanlardan bir diğeri şöyle dedi: "Her azîz veli, kendisinin Hakk'a olan yakınlığının kimsede bulunmadığını ve Hakk'ın kendisine olan bu inâyetinin kimseye olmadığını zanneder."

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: "Bunu kim söyledi? Ya velî söyledi veyâhut velînin gayrı söyledi. Eğer velî söyledi ise, bu halde o kimse her velînin nefsi hakkındaki inancının bu olduğunu bildi. Bundan dolayı bu inâyet ona mahsûs olmamış olur. Ve eğer velînin gayrı söylemiş ise, bu halde gerçekten Hakk'ın hâs velîsi odur. Çünkü Hak Teâlâ bu sırrı evliyânın hepsinden gizlediği halde, ondan gizlemedi."

Hz. Pîr'in îzâhâtı üzerine soruyu soran şu örneği verdi: Örneğin bir pâdişâhın on câriyesi var; ve bu câriyeler, "Pâdişâhın indinde içimizden kim daha çok sevgilidir? Bunu bilmek isteriz" derler. Pâdişâh da: "Bu yüzük yarın her kimin odasında bulunursa, en çok sevgili olan odur" buyurur. Ve pâdişâh aynı yüzükten on tane daha yapılmasını emredip, ertesi günü her bir câriyeye verir.

Bu örnek üzerine Hz. Pîr buyurdular: "Soru hâlâ cevaplanmamıştır ve bu örnek cevap değildir ve bu bahis ile alâkası yoktur. Bu sözü, eğer on câriyeden birisi dedi ise, bu halde o, bu yüzüğün kendisine mahsûs olmadığını ve her bir câriyede onun benzerinin bulunduğunu bildi. Bu şekilde, onda üstünlük bulunmaz ve en sevgili olmaz. Ve eğer bu sözü o on câriyenin dışında biri söylediyse, o halde o câriye, pâdişâhın has yakını ve onun sevgilisidir."

Huzurdakilerden birisi dedi: "Âşıkın zelîl ve hor ve metânetli olması lâzımdır." (Bu vasıflardan birtakım şeyler daha saydı.)

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular: "Âşıkın, ma'sûkun murâdına tabî' olması lâzımdır. Eğer bu zillet ma'sûkun murâdının tersine olursa, o âşık olmaz. Kendi murâdına tabî' olmuş olur. Ve eğer ma'sûkun murâdına tabî' olursa ve, ma'sûk onun zelîl ve hor olmasını istemezse, o âşık nasıl zelîl olur?"

Bundan anlaşıldı ki âşıkın halleri, ma'sûkun murâdının ne olduğu anlaşılmadıkça bilinmez.

Îsâ (a.s.) "Hayvanın hayvan etini nasıl yediğine hayret ederim." buyurmuştur. Zâhir ehli derler ki: "İnsan hayvan etini yer, oysa her ikisi de hayvandır." Bu hatâdır, niçin? Çünkü insan et yer; ancak o

yediği hayvan değildir, mâdendir. Çünkü ölünce hayvanlık kalmaz. Ancak maksat budur ki, şeyh müridini bir esâsa bağlı olmaksızın ve niteliksiz bir halde yutar. Böyle garîb bir hâle hayret ederim.

Huzurdakilerden birisi şu soruyu sordu: "İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'a dedi ki: Benim Rabbim ölüyü diriltir ve diriyi öldürür. (Bakara, 2/258). Nemrûd: Ben de birisini azledirim, bu onu öldürdüm gibidir; ve birine mevki veririm, bu da onu diriltmem gibidir, diye cevap verdi. O zaman İbrâhîm (a.s.) bu söylediğinden vazgeçti ve sessiz kaldı. Başka delile girişip: Benim Rabb'im güneşi doğudan çıkarır ve batıdan batırır. Sen de onun tersini yap! (Bakara, 2/258) dedi. Bu söz, zâhir yönünden ilk söylediği delile muhalefettir.

Hız. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Hâşâ ki İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'un delili ile susmuş olsun ve onun için cevap kalmasın. Belki bu söz, diğer misâl içinde ilk sözün aynıdır. Yâni Hak Teâlâ cenîni rahim doğusundan çıkarır ve kabir batısından batırır. Eğer sen ilâhlık da'vası ediyorsan, onun tersini yap! Yâni batı kabrinden çıkar ve rahim doğusuna çevir. Bundan dolayı İbrâhîm (a.s.)ın getirdiği delil bir sözden ibâret olmuş olur. Hak Teâlâ Hazretleri Âdem'i her an yeniden halk eder ve onun bâtınına yeni şeyler ulaştırır ki, başı sonuna benzemez. Ancak o kendisinden gâfildir ve kendisini bilmez.

Sultan Mahmûd'a çok hızlı koşan bir at getirmiş idiler ki gâyet güzel ve latîf sûreti vardı. Bayramda ona bindi; bütün halk onu seyretmek için damlara çıkmış ve seyre dalmış idiler. Sarhoşun biri odasına çekilmiş idi. "Gel sen de şu atı seyret!" diyerek onu zorla dama götürdüler. "Canım ben kendimle meşgûlüm ve onu görmek merâkında değilim" dedi ise de çare olmadı. Ne zamanki damın kenarına geldi, pek sarhoş olduğundan, sultanı o atın üzerinde görünce: "Benim indimde bu atın ne önemi; eğer şimdi bir şarkıcı şarkı söyleyeme başlasa ve onun atı benim olsa, hemen atı şarkıcıya bağışlarım" dedi. Sultan bunu işitip gazaba geldi ve onu hapsedmelerini emretti. Bunun üzerinden bir hafta geçti; bu adam: "Benim kabâhatim ne idi? Âlemin şâhı beyân buyursunlar, tâ ki bu hizmetkârı anlasın" haberiyle sultana birisini gönderdi. Sultanın emri üzerine onu huzûruna getirdiler. Padişâh: "Ey edepsiz rind, bu sözü nasıl söyledin?" dedi. O kimse: "Ey âlemin şâhı, bu sözü ben söylemedim. O vakit damın kenarında sarhoş bir adamcık vardı, o sözü o söyledi ve gitti" diye cevâb verdi. Onun bu cevâbı padişâha hoş geldi. İhtiyâcını karşılayıp ona hil'at ihsân etti ve hapisten saldı.

Her kimin ki bize bağlılığı vardır ve bu şaraptan mest olmuştur, her nereye giderse gitsin ve her kimle oturursa otursun ve hangi toplulukla sohbet ederse etsin, hakîkatte bizimle oturur ve bu cins ile karışıp görüşür. Çünkü yâr olmayanlar ile sohbet, yâr olanın lûtfuna aynadır ve cinsin gayrı ile karışmak, muhabbet icâbı ve cins ile karışmaktır; çünkü eşya zıddı ile belli olur.

Ebû Bekr-i Sıddîk (r.a.) şekere "Ümmî" diye isimlendirme buyurmuşlardı. Yâni anadan doğma şirin demek idi. Şimdi diğer meyveler şekere karşı iftihar edip derler ki: "Biz tatlılık mertebesine gelinceye değin, bu kadar acılıklar çekmişiz; sen ise acılığın zahmetini çekmemiş olduğun için tatlılığın lezzetini ne bilirsin?"

ELLİBİRİNCİ FASIL

Hız. Pîr-i dest-gîrden bu beytin tefsirini sordular:

Nazmen tercüme: "Erişdikde son hadde meyl ü hevâ

Muhabbet, düşmanlık olur baştan başa"

Hız. Hüdâvendigâr'ımız şu şekilde îzâh buyurdular:

Düşmanlık âlemi, muhabbet âlemine oranla dardır. Çünkü muhabbet âlemine ulaşmak için düşmanlık âleminde kaçılır. Ve muhabbet âlemi de, muhabbet ve düşmanlığın vücûd bulduğu âleme oranla dardır. Dostluk, düşmanlık, küfür ve îmân ikiliği gerektirir. Çünkü küfür inkârdır. İnkâr edene bir kimse lâzımdır ki, onun inkârcısı olsun; ve aynı şekilde tasdik ediciye bir kimse lâzımdır ki, onu tasdik etsin. Şimdi anlaşıldı ki, yegânelik ve bigânelik ikilik gerektirir; ve o âlem, küfür ve îmân ve muhabbet ve düşmanlığın ötesindedir. Ve mâdemki muhabbet ikiliği gerektirir; ve bir âlem vardır ki, orada ikilik yoktur ve salt birlik vardır; oraya erişildiğinde ikilikten ayrılır. Şimdi ikilikten ibâret olan ilk âlem aşktır; ve muhabbet şimdi nüzûl edenin naklettiği bu âleme oranla aşağıdır, onu istemez ve düşmanlığı vardır. Nitekim Mansûr'un muhabbeti son dereceye ulaştığında, kendisine düşman oldu; ve kendisini yok kılıp "Ene'l-Hak" yâni "Ben fânî oldum, Hak kaldı" dedi. Bu ise tevâzu'nun sonu ve kulluğun nihâyetidir; yâni ancak O'dur demek olur. Bundan dolayı da'vâ ve büyükleme, "Sen Hudâ'sın ve ben köleyim" demendir. Bu şekilde kendinin mevcûdiyyetini de isbât etmiş olursun; ve burada ikilik gerekir. Ve senin "Hüve'l-Hak" demen dahî ikiliktir. Çünkü "ene yâni ben" olmadıkça "Hüve yâni O" mümkün olmaz. Bundan dolayı "Ene'l-Hak" sözünü Hak söyledi, çünkü O'ndan gayrı bir mevcûd yoktu; ve Mansûr fânî olmuş idi, o söz Hakk'ın sözü idi. Hayâl âlemi, düşünceler ve duyular âlemine oranla daha geniştir. Çünkü bütün düşünceler hayâlden doğar; ve hayâl âlemi, hayâlin vücûd bulduğu âleme oranla dardır. Söz ile bu kadar anlaşılır, yoksa ma'nânın hakîkatinin sözler ve ibâreden anlaşılması mümkün değildir.

Huzurdakilerden birisi şu soruyu sordu: "Şu halde ibâre ve sözlerin faydası nedir?"

Cenâb-ı Mevlânâ (k.s.) efendimiz buyurdular:

"Sözün faydası odur ki, seni talebe sevk eder; yoksa söz istenileni hâsıl etmez. Eğer böyle olsa idi, bu kadar mücâhedeye ve kendinin fenâsına ihtiyaç olmaz idi. Nitekim uzaktan bir şeyin hareket ettiğini görür ve onu görmek için arkasından gidersin. Yoksa onu görmen sâdece hareketini görmen değildir. İnsânın söyledikleri de bâtında böyledir. Her ne kadar hakîkatte sen onu görmez isen de, o ma'nânın talebinde senin için heyecan vericidir.

Huzurdakilerden birisi şöyle dedi: "Ben bu kadar ilimler tahsîl ettim ve ma'nâlar zabtettim; insan-da bâkî kalacak olan o ma'nânın neden ibâret olduğunu anlamadım."

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular:

Yalnızca söz ile anlaşılırdı, vücûdun fenâsına ihtiyâc olmaz ve bu kadar zahmetler çekilmezdi. Bâkî kalacak olan o şeyi bilmen için, kendin kalmayınca kadar çalışman lâzımdır. Örneğin birisi, "Ben Ka'be'nin mevcûd olduğunu işitiyorum; ancak dama çıkıp kadar baktığım halde Ka'be'yi görmüyorum" der. Tabî ki kimse dama çıkıp başını uzatarak Ka'be'yi göremez, inkârcı olur. Nitekim kışın kürkü canla taleb edersen; yaz geldiğinde kürkü atarsın ve hâtır ondan nefret edici olur. Şimdi, kürk talebi, sıcaklık oluşması içindir. Kışın mâni' olması sebebiyle sıcaklık bulamadın ve kürkün aracılığına muhtaç oldun. Fakat mâni' ortadan kalkınca kürkü attın. "İzes semâunşakkat" (İnşikâk, 84/1) yâni "Gök yarıldığında" ve "İzâ zulziletil ardu zilzâlehâ" (Zelzele, 99/1) Yâni, "Yeryüzü şiddetle hareket ettiğinde" a'yetleri sana işârettir. Yâni sen, bir arada bulunmalarının lezzetini gördün; şimdi bir gün gelir ki, bu parçaların dağılmasının lezzetini görürsün ve o âlemin genişliğini mütâlaa edersen ve bu darlıktan kurtulursun. Örneğin birini çarpiha bağlarlar; zanneder ki, orada hoştur; ve kurtuluş lezzetini unuttur. Çarpihtan kurtulduğunda ne azâb içinde bulunduğuna vâkıf olur. Ve aynı şekilde çocukların büyümesi ve güvenliği beşikte olur. Oysa onun içinde ellerini bağlarlar. Eğer bir beşiğe yetişkin olan bir kimseyi koyup bağlasalar, azâb olur. Ba'zılarının zevki ve mezesi, bütün parçaların tümünden dağılmış olup kendi aslına ulaşmasındadır. Ba'zıları da hiç yârlık ve aşk ve muhabbet ve küfür ve îmân kalmayıp kendi asıllarına ulaşmayı isterler. Çünkü bütün bu parçalar, birtakım duvarlardır; ve ikiliği gerektirir ve darlıktan ibârettir. O âlem ise genişliği ve kendinden geçmeyi gerektirir. Bu söz denilen şey küçük-tür, o kadar büyük değildir; kuvveti yoktur. Nasıl büyük olur? Sonuç olarak sözdür; belki söz zayıflığı

gerektirir. Te'sir edici Hak'dır ve heyecan veren O'dur. Bu söz denilen şey ise ortada perdedir. İki üç harfin bir araya gelmesi nasıl hayat ve heyecanı gerektirici oluyor?

Örneğin birisi senin huzûruna geldi. Ona riâyet ettin ve "Hoş geldiniz, safâ geldiniz" dedin. Bu söz ile hoşlandı ve bu söz muhabbeti gerektirici oldu. Ve birisine sövdün, o iki üç söz gazabı gerektirici oldu. Şimdi... İki üç sözün bir araya gelmesinin muhabbet ve rızânın artmasına ve gazab ve düşmanlığın kıyâmına ne bağlantısı vardır? Ancak Hak Teâlâ her birinin bakışının, kendisinin cemâl ve kemâline olması için, bunları sebepler ve perdeler yapmıştır. Zayıf olan perdelee, zayıf olan bakışlara uygundur. Hak Teâlâ ise perdelerin arkasından hükümler eder ve sebebler hazırlar. Bu ekmek gerçekte hayât sebebi değildir. Ancak Hak Teâlâ onu hayât ve kuvvet sebebi kılmıştır. Sonuçta o, bir mâdenden ibârettir. Onda insânî hayât yoktur ki, kuvvetin artmasını gerektirici olsun. Eğer onun hayâtı olsaydı, kendi kendini zinde tutardı.

ELLİİKİNCİ FASIL

Hız. Mevlânâ efendimize bu mübârek beytin ma'nâsını sordular:

Tercüme: "Ey birâder, sen ancak endîşeden ibâretsin; senin geriye kalan şeyin kemik, damar, sinir ve lifler gibi şeylerdir."

Cevâben buyurdular ki: Bunun ma'nâsını derin derin düşün. "**Endîşeden ibâretsin**" algılanabilir endîşeye işârettir; ve kolay anlaşılabilmesi için onu "endîşe" sözüyle ifâde ettik. Ancak hakîkatte o endîşe değildir. Olsa da herkesin anladığı "endîşe" türünden değildir. Endîşe sözünden bizim kastımız şu ma'nâ idi; ve eğer bir kimse avâmın anlayışı için pek ince bir şekilde te'vil etmek isterse "İnsan, konuşan hayvandır" der. Konuşmak ise, ister gizli ve ister açık olsun "endîşe"dir; ve bu hayvanın gayrısıdır. Şimdi insanın endîşeden ibâret bulunması ve geriye kalanının kemik ve lifler olması doğru olur. Söz güneş gibidir. Bütün insanlar ondan ısı ve hayat bulurlar. Güneş ise dâima mevcuddur; ve bütün eşyâ dâima ondan ısı kazanırlar. Ancak güneş bakılmaya gelmez ve ondan hayat ve sıcaklık bulunduğunu bilmez. Ama ister şükür, ister şikâyet, ister hayır, ister şer olsun, bir söz ve ibâre ile söylenilmiş olduğu zaman bakılabilir. Bizim güneşimiz gibi dâima parlaktır. Ancak ışınları duvar üzerine yansımakla bakılmaya gelmez. Nitekim harf ve ses vâsıtası olmazsa, dâima mevcûd olmakla beraber, söz güneşinin ışınları gözükmez; çünkü güneş latîfdir ve hava latîfdir. Kesâfet lâzımdır ki, o kesâfet vâsıtasıyla bakılabilsin ve gözüksün.

Bir kimse Hak Teâlâ'nın kendisine hiçbir ma'nâ göstermemesi dolayısıyla sıkıntılı ve hissiz bir halde kaldığından bahsetti. Hak Teâlâ şöyle etti, böyle buyurdu dedikleri zaman, harâretlendi ve ma'nâyı gördü. Şimdi her ne kadar Hakk'ın letâfeti mevcûd ve ona yansımışsa da görmezdi. Emir ve yasak ve halk ve kudret vâsıtasıyla ona şerh edilmedikçe göremedi. Ba'zı kimseler vardır ki, zayıflıklarından bir yemek arasında, bal yemeye tâkat getiremediklerinden, pilav, zerde ve helva vesâire yerler; tâ ki kuvvet bulup vâsıtasız olarak bal yiyebilsinler.

Şimdi anlaşıldı ki, söyleyiş latîf, parlak ve kesilmeyen bir güneştir. Ancak sen güneşin ışınlarını görmek ve haz almak için keşif bir vâsitaya muhtaçsın. O güneşin ışınlarını ve letâfetini, kesâfet vâsıtası olmaksızın gördüğün ve onu görmeye alıştığın zaman, o güneşin seyrinde cür'etkâr ve güçlü olursun; ve o letâfet deryâsının aynı içinde, acaîb renkler ve garîb manzaralar görürsün; ve ne acaîb şeydir ki, söyleyen de, söylemeyen de o söyleyiş dâima sende mevcûttur. Her ne kadar endîşenin içinde bir söyleyiş yoktur; fakat söylenildiği anda söyleyiş dâima mevcûttur. Nitekim "İnsan, konuşan bir hayvandır" derler. O hayvâniyyet dâima sende mevcûddur; ve sen hayatta oldukça, böylece konuşmanın da dâima seninle berâber olması lâzım gelir. Nitekim bu âlemde uyumak, hayvâniyyetin zuhûru icâbıdır. Uyumak ise şart değildir. Ve aynı şekilde konuşmak için söylemenin ve söyleşmenin gerekleri vardır; ve söylemek ise, şart değildir.

İnsanın üç hâli vardır: İlki budur ki, Hak etrafında dolaşmaz. Kadın, erkek, mal ve taş ve toprak her ne olursa olsun, her şeye ibâdet ve hizmet eder; ve Hakk'a ibâdet etmez. Daha sonra ona bir bilgi ve vâkıf oluş hâsıl olunca Hakk'ın gayrisına hizmet etmez. Ve bu halden ilerledikten sonra, sükût edip Hakk'a hizmet ediyorum veya etmiyorum demez; bu iki mertebeden de dışarı çıkmış olur; ve bu sınıfın âlemde bir nişan ve şöhreti görülmez. Cenâb-ı Hak ne zâhir ve ne de gâibdir. Her ikisini de yâni hâzır oluş ve gayb oluşu halk edicidir. Bundan dolayı her ikisinin gayrı olur. Çünkü eğer hâzır olsa, gâib olmaması gerekir. Gâib olma vardır ve hâzır değildir; çünkü hâzır oluşun indinde gâib oluş vardır. Bundan dolayı o hâzır oluş ve gâib oluş ile vasıflanmaz. Aksi halde zıttan zıttın doğması gerekir. Çünkü gâib oluş hâlinde hâzır oluşu, onun halk etmiş olması gerekir; ve hâzır oluş gâib oluşun zıttıdır. Bundan dolayı zıttın zıttan doğması mümkün değildir; ve Hakk'ın kendi benzerini halk yaratması câiz olmaz. Çünkü "**O'nun benzeri yoktur**" derler. Eğer benzerin benzeri yaratması mümkün olsa, tercih edilen olmaksızın tercih gerekir. Hem de bir şeyin kendi kendini icâd etmesi gerekir. Oysa ikisi de olmaz.

Buraya ulaştığın zaman, dur ve tasarruf etme ki, artık aklın burada tasarrufu yoktur. O akıl deryâ kenarına kadar gelip durur. O kadar durur ki, durmak kalmaz. Bütün sözler ve ilimler ve hünelerinin meze ve çeşnisi bu sözdendir. Eğer bu söz olmasa, hiçbir işte ve san'atta meze ve zevk kalmaz. Mevzû içindeki gâyeyi bilmezler. Bilmek de şart değildir. Nitekim bir erkek, zengin, koyunları ve at sürüleri vesâiresi olan bir kadını almak ister; ve bu erkek onları timar eder ve bağları, bostanları sular. Her ne kadar bu hizmetlerle meşgûl olursa da, bu işlerin zevkini, o kadının mevcûdiyyetinden bulur. Çünkü eğer o kadın ortadan kalkarsa, o işlerde hiçbir zevk kalmaz ve soğukluk olur; ve rûhsuz görünür. İşte bunun gibi âlemin bütün san'atları ve ilimleri ve sâiresi, hayâtı ve hoşluğu ve harâreti, ârifin zevkinin ışığından alırlar. Çünkü eğer onun zevki olmasa ve onun vücûdu bu işlere zevk ve lezzet vermese, hep ölü görünür; vallâhu a'lem.

ELLIÜÇÜNCÜ FASIL

Evvelce şiir söyler idik ve şiir söylemeyi icâb eden çok büyük bir istek var idi. O zaman da eserler mevcûd idi. Bu isteğin artık gevşediği ve batış hâlinde bulunduğu bu sâatde dahî eserler vardır. İlâhî âdet böyledir ki eşyâyı doğuş vaktinde terbiye buyurur; ve ondan çok büyük eserler ve bir çok hikmetler açığa çıkarır. Batış halinde de o terbiye kâimdir. Nitekim Hak Teâlâ **“Rabbul meşrıkı vel magribi”** (Müzzemmil, 73/9) yâni "O, doğunun da, batının da Rabb'idir" buyurur ki, insanın içinde doğan ve batan isteklerin Rabb'i demektir. Mu'tezile: "Fiillerin halk edicisi kuldur ve kendisinden çıkan her bir fiilin halk edicisi o kuldur" derler. Böyle olması mümkün değildir. Çünkü o kuldan çıkan her bir fiil, ya akıl ve rûh ve kuvvet ve cisim gibi kendisinde olan âlet vâsıtasıyla; yâhut bütün hallerde vâsıtasızdır. Vâsıta ile olunca onun fiillerin halk edicisi olması mümkün olmaz. Çünkü o kul bu vâsıtaları birleştirmeye kâdir değildir. Bundan dolayı kimse bu âlet vâsıtasıyla vücûda gelen bu fiilin halk edicisi olmaz; çünkü âlet, onun mahkûmu değildir; ve âletsiz fiilin halk edicisi olması mümkün olmaz. Çünkü bu âlet olmaksızın, ondan fiilin çıkması imkânsızdır. Şimdi kesinlikle anlaşıldı ki, fiillerin halk edicisi Hak'dır, kul değildir. Kul kendisinden çıkan her bir fiili, hayır olsun, şer olsun bir niyet ile meydana koyar. Ammâ o işlerin hikmeti, onun düşündüğü ma'nâ ve hikmet kadar değildir. O işte ona görünen fayda, ondan vücûda gelen fiilin faydası kadar olur. Fakat onun bütün faydalarını, yâni ondan ne faydalar sağlayacağını Hak bilir. Örneğin, sevâb ve iyi bir nâm ve dünyâda emniyet kazanmak niyeti ile namaz kılarırsın; fakat o namazın faydası sâdece bu kadar olmayacaktır; yüzbin faydalar verilecektir ki, o senin vehminden geçmez. O hizmetler üzerine kazanılacak faydaları Cenâb-ı Hak bilir.

Şimdi... İnsân kudret elinin avucunda yay gibidir ve Hak Teâlâ Hazretleri onu hizmetlerde kullanır; ve hakîkatte fâil, yay değil, Hak'dır. Yay âlet ve vâsıta; lâkin Hak'dan habersiz ve gâfildir; ve onun esâsı gâflettir. Görmez misin ki, bir kimseyi uykusuz bıraktıkları zaman dünyâdan bezir ve soğur ve ondan vazgeçer. İnsanın küçüklüğünden beri olan büyüyüp gelişmesi gaflet vâsıtasıyla; yoksa gelişip büyümez idi. Şimdi o, gaflet vâsıtasıyla yapılaşıp irileştiğinden, onu gafletlerden yıkayıp pâk etmek için, Hak Teâlâ cebren ve tercihan yine zahmetleri ve mücâhedeleri musallat kılar. Ondan sonra o âleme âşinâ olmak mümkün olur. İnsanın vücûdu bir çöplük gibidir. Gübre yığını, ancak gübre yığını!... Eğer azîz ise, onda pâdişâhın mührü olduğu içindir. Âdem'in vücûdu bir buğday çuvalı gibidir. Pâdişâh "Bu buğdayı nereye götürüyorsun? Onun içinde benim ölçeğim vardır" diye seslenir. Oysa o, ölçekten gâfildir ve ölçek buğdaya batmıştır. Eğer o ölçeğe vâkıf olsa, hiç buğdaya iltifat eder mi?

Şimdi... Seni ulvî âleme çeken ve süflî âlemde soğutup umarsız yapan her bir endîşe, o ölçeğin yansıması ve ışıdır ki, insân o sebeble o âleme meyleder; aksi olarak süflî âleme meyl ettiğinde, bu hâl, o ölçeğin örtü içinde gizlenmiş olması alâmetidir.

ELLİDÖRDÜNCÜ FASIL

Huzûrda olanlardan biri dedi: "Kâdî İzzeddin selâm eder ve dâima senâ ve medhinizi söyler.

"Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Beyit:

Nazmen tercüme: "Bizi her kim ki hayr ile ede yâd

Hayr ile yâd olunsun, olsun şâd."

Eğer bir kimse birisi hakkında hayır söylerse, o hayır ve iyilik kendisine âit olur; ve hakîkatte o senâyı ve övgüyü kendisine söyler. Bu şuna benzer ki, bir kimse evinin etrafına gül ve reyhan diker; her baktığı zaman, gül ve reyhan görür ve dâima cennet içinde olur. İnsanlar hakkında hayır söylemeyi alışkanlık edinince, birinin hayırla zikri ile meşgûl olduğunda, o kimse onun mahbûbu olur ve onu yâd edince mahbûbu yâd etmiş olur. Mahbûbu yâd etmek ise, gül ve gülistan ve ferahlık ve rahat olur; ve birinin fenâlığını söyleyince, onun bakışında nefret edilen olur. Onun hâtır ve hayâle gelmesi, yılan, akrep veya diken görmek gibi olur. Gece ve gündüz senin için gülistan ve cennet bahçeleri görmek mümkün iken, niçin yılanlık ve dikenlik arasında dolaşırsın. Dâimâ gül ve gülistan içinde olmak için herkesi dost tut! Herkesi düşman sayarsan, bakışına düşmanın hayâli gelir. Gece ve gündüz yılanlık ve dikenlik içinde dolaşmış olursun. Bundan dolayı evliyânın herkesi dost tutması ve iyi görmesi, başkaları için değildir. Bakışlarına hoş olmayan ve sevilmeyen hayâllerin gelmemesi için, bu hâli kendilerinin faydası dolayısıyla tercih ederler. Mâdemki insânların zikri ve hayâli lâzım ve zarûridir; istenilmeyen hoşnutsuzluk yollarını bulandırmamak için, halkı zikrettiklerinde, hepsinin mahbûb ve talep edilen olmasına çalışırlar.

Şimdi iyilikten ve kötülükten, halk hakkında her ne yapar isen, sana âit olur. İşte bunun için Hak Teâlâ buyurur: "**Men amile sâlihân fe li nefsihî ve men esâe fe aleyhâ**" (Fussilet, 41/46) yâni "Kim ki sâlih amel işlerse, nefsinin lehine ve kim ki fenâlık ederse, nefsinin aleyhinedir." Ve "**Fe men ya'mel miskâle zerretin hayren yereh / Ve men ya'mel miskâle zerretin şerren yereh**" (Zilzâl, 99/7-8) yâni "Kim ki zerre mikdârı hayır işlemişse, onu görür; ve kim ki zerre kadar şer işlerse, o da onu görür."

*Birisi şu soruyu sordu: "Hak Teâlâ Hazretleri meleklerin lisânından: "**e tec'alu fihâ men yufsidu fihâ ve yesfikud dimâe, ve nahnu nusebbihu bi hamdike ve nukaddisu leke**" (Bakara, 2/30) yâni "Yâ Rab, yeryüzünde fesâd edecek ve kan dökcek kimse mi halk edeceksin? Halbuki biz senin hamdinle, tesbîh ve zikirle takdîs ederiz" buyurur. Oysa Âdem henüz gelmemiş idi. Melekler Âdem'in kan dökeceğine ve fesâd edeceğine nasıl hükmettiler?"*

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular:

Buna iki yön ile cevâb verdiler; biri nakil, diğeri akledilebilirdir. Nakil olan odur ki, melekler bir kavmin geleceğini ve sıfatlarının bu şekilde olacağını levh-i mahfûzdan mütâlâa ettiler. Bundan dolayı ondan haber verdiler. İkinci yönü odur ki, melekler akıl yolu ile o kavmin yeryüzünde zuhûra geleceğini ve muhakkak hayvan olacaklarını ve hayvandan bunların zâhir olacağını ve her ne kadar onlarda ma'nâ bulunur ve konuşabilir iseler de, kendilerinde hayvânîyyet olduğundan, çaresiz günah işleyeceklerini ve kan dökücülüğün Âdem'in gereçlerinden olduğunu delil olarak çıkarttılar.

Bir başka grup bir ma'nâ beyân buyururlar, şöyle ki: Melekler salt akıl ve sırf hayırdırlar ve onların bir işte aslâ tercihleri yoktur. Nitekim rû'yâda bir fiil yaparsın, onda tercih eden olmazsın. Eğer uyku hâlinde, gerek küfür etsen ve gerekse tevhîd etsen; ve eğer zinâ yapsan, şüphesiz sana i'tirâz olunmaz. Melekler uyanıklık hâlinde bu şekildedirler; ve insanlar ise, bunun aksinedirler. Onlarda tercih ve heves vardır. Her şeyi kendi nefisleri için isterler ve her şeyin kendilerinin olması için kan ederler. Bu hâl ise, hayvânîyyet sıfatıdır. Bundan dolayı melekler, insanların hâlinin zıddı olarak zâhir oldu.

Şimdi her ne kadar orada bir söz ve lisân mevcûd değil idiyse de, böyle dediler diye bu şekilde onlardan haber vermek mümkündür. Onun takdîri şöyle olur ki, eğer bu birbirine zıt iki hâl söze gelseler ve kendi hallerinden haber verseler böyle olur. Nitekim şâir der ki: Havuz, "Ben doldum" der. Havuz söz söylemez. Onun ma'nâsı budur ki, eğer havuzun dili olsaydı, bu hâl içinde böyle derdi.

Her bir meleğin batinında bir levh vardır ki, o levhden kendisinin kuvveti kadar, âlemin hallerini ve gerçekleşecek şeyleri evvelce okur; ve okuyup bildiği şeyler, vücûda geldiği zaman o meleğin Bârî Teâlâ hakkındaki inancı ve aşkı ve mestliği artar; ve Hakk'ın azametini ve gaybı biliciliğine hayret eder; ve onun aşk ve inancının artışı ve hayret edişi sözsüz ve ibâresiz onun tesbîhi olur. Nitekim mi'mâr bu evi binâ ederken, bu kadar kereste ve bu kadar kerpiç ve bu kadar çivi gidecektir diye çıra-

ğına haber verir. Hânenin bitiminde fazlasız ve noksansız, ancak o kadar malzeme sarfedilmiş olur. Çırağın inancı artar. Melekler de bu mesâbededirler.

"Birisi Hz. Şeyh'den, yâni Hz. Mevlânâ'dan şunu sordu: Hakkında "Ey Resûlüm sen olmasa idin, felekleri halk etmez idim" buyrulan Mustafa (s.a.v.) bu azamet ile berâber "Ne olaydı, Muhammed'in Rabb'i, keşke Muhammed'i halk etmese idi" der. Bu nasıl olur?

Hz. Mevlânâ şu şekilde cevap verdi:

"Bu söz bir örnek ile izâh edilir. Bir kasabada bir erkek, bir kadına âşık oldu ve her ikisinin evleri yakın idi. Berâberce ömür sürerler ve balıkların su ile hayat buluşu gibi, onlar da semirir ve gelişir ve hayatları birbirinden olur idi. Birdenbire Hak Teâlâ onları zengin etti. Öküzleri, koyunları, at sürüleri, malları, altınları, ve hizmetkârları çoğaldı. Bu ni'metlerin çokluğundan şehre taşınıp, her birisi birer şâhâne konak satın aldılar ve oraya yerleştiler. Biri bir tarafta ve diğeri, öbür tarafta. İş bu hâle gelince o kavuşmaya muvaffak olamadılar. İçleri altüst oldu ve ciğerleri yandı, gizlice inlediler, çâre olmadı. Böylece yanmaları, son dereceye ulaştı. Onlar bu ayrılık ateşi içinde büsbütün yandılar. Böyle olunca iniltileri kabûl mahalinde kabûl olup, malları ve hayvanları eksilerek yavaş yavaş ilk hâle döndüler. Bir müddet sonra ilk bulundukları kasabada birleştiler ve kavuşmalarını yaşamaya koyuldular, ayrılığın acılığını yâd ettiler. **"Ne olaydı, Muhammed'in Rabb'i, keşke Muhammed'i halk etmese idi"** aykırışı meydana geldi. Çünkü Muhammed (s.a.v.)'in cânı soyut olup kudsî âlemde ve Hak Teâlâ'nın kavuşmasında gelişme bulur idi. Balıklar gibi o rahmet deryâsına dalar idi. Gerçi bu âlemde peygamberlik ve halka rehberlik makâmına ve pâdişahlık azametine sâhip ve şöhrat ve sâhiplik içinde idi. Ancak yine ilk yaşayışa döndüğünde "Keşke peygamber olmasa idim ve bu âleme gelmese idim" der. Çünkü o mutlak kavuşmaya göre bütün bu memleket, azâb yükü ve güçlüktür.

Bu ilimlerin ve mücâhedelerin ve kullukların hepsi Bârî Teâlâ'nın istihkâkına oranla, birisinin senin önüne baş koyup bir hizmet ederek geçip gitmesi gibidir. Eğer Hak hizmetinde dâima zemîne baş koysan, bir kere başını zemîne koymuş gibi olursun. Çünkü Hakk'ın istihkâkı ve lütfu, senin vücûdundan ve hizmetinden öndedir. Seni nereden çıkarıp mevcûd etti ve kulluğa ve hizmete isti'dâdlı yaptı ki, sen onun hizmetinden ve kulluğundan dem vuruyorsun. Bu ilimler ve kulluklar, ağaçtan ve yünden birtakım sûretler düzüp, ondan sonra Bârî Teâlâ'nın huzûruna arz ederek: "Yâ Rab, bu sûretler bana hoş geldi, yaptım; fakat can vermek senin işindir. Eğer can verir isen, ilimlerimizi ve amellerimizi ihyâ buyurmuş olursun ve eğer vermezsen fermân senindir" demeye benzer.

İbrâhîm (a.s.), Cenâb-ı Hak o Ecell ve A'lâ Zât'tır ki, "Yuhyî ve yümît" ya'nî "Diriltir ve öldürür" buyurdu. Nemrûd ise **"ene uhyî ve umît"** (Bakara, 2/258) yâni "Ben de diriltir ve öldürürüm" dedi. Hak Teâlâ Nemrûd'a mülk ihsân etti. O, kudreti kendinden bilip, Hakk'a havâle etmedi. "Ben de diriltir ve öldürürüm" dedi. Bu mülkten kastım ilimdir. Hak Teâlâ Âdem'e ilim ve kavrayış ve zevki ihsân buyurmuştur. O ise, ben bu ilim ve amel ile işlere vücûd veririm, der ve kendine bağlar ve **"huve yuhyî ve yümît"** (A'râf, 7/158) ya'nî "O öldürür ve diriltir" demez.

Birisi büyük Mevlânâ (r.a.)dan (Ya'nî Hz. Pîr'in peder-i âfileri olan Sultân-ı Ulemâ hazretlerinden) sordu ki: İbrâhîm (a.s.), Nemrûd'a: "Benim Rabb'im ölüyü diriltir ve diriye öldürür" dedi. Nemrûd "Ben de böyle yaparım" diye cevâb verdi. İbrâhîm (a.s.) **"kâle ibrahîmu fe innallâhe ye'tî biş şemsi minel maşrıki"** (Bakara, 2/258) âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, tekrâr başka bir delîl getirip "Benim Rabb'im güneşi doğudan çıkarıp, batıdan batırır. Eğer sen ilâhlık iddiâ ediyorsan, onun tersini yap!" dedi. Bundan Nemrûd'un İbrâhîm (a.s.)i susturmuş olması anlaşılır. Çünkü Hz. İbrâhîm, ilk sözünü ve delîlini terk edip cevap vermedi; ve başka bir delîle girişti. Cenâb-ı Sultân-ı Ulemâ, o kimseye cevap verdiler ki: "Başkaları boş sözler söylüyorlar, sen de mi boş sözler söylüyorsun? Bu iki misâl içinde bir sözdür. Sen de, onlar da hatâ etmişsiniz."

Bunun ma'nâsı çoktur. Bir ma'nâsı odur ki: Hak Teâlâ seni yokluk gizliliğinden, anne karnında tasvîr etti; ve doğu annenin karnı idi. Oradan doğdun ve kabir batısında battın. Bu ancak başka ibâreler içerisinde ilk sözdür ki **"Diriltir ve öldürür"** demektir. Şimdi... Eğer senin kudretin varsa, kabir batısından, rahim doğusuna iâde et. Bunun diğer ma'nâsı odur ki: Ne zamanki tâat ve mücâhede ve yüksek ilimler vâsıtasıyla ârife aydınlanma ve mestlik ve ferah ve rahât hâsıl olur; ve onu terk ettiğinde, o hoşluk batar gider. Şimdi tâatin bu iki hali onun doğusu ve batısı olmuş. olur. Eğer sen batış halinde ve tâati terk ve azgınlık halinde, gücün yetiyorsa, tâatdan doğan o aydınlığı ve zevki bu batış hâlinde de göster! Bu ise kulun kârı değildir; ve kulun asla ona gücü yetmez. Bu Hakk'ın işidir. Güneşi isterse doğudan ve isterse batıdan doğurtur. Çünkü **"rabbiyellezî yuhyî ve yümîtu"** (Bakara, 2/258) yâni "diriltir ve öldüren O'dur".

Kâfir ve mü'min, ikisi de tesbîh ederler; çünkü Hak Teâlâ Hazretleri, her kim doğru yola gider ve doğruluğa çalışır ve şerîata ve nebîlerin ve evliyânın yoluna tâbi olursa, ona hoşluklar ve aydınlıklar ve dirilikler zâhir olacağını; ve aksini yapanların önünde de, karanlıklar ve korkular ve uçurumlar ve belâlar bulunduğunu haber vermiştir. Her ikisi de buna çalışınca, Hak Teâlâ va'd buyurmuş olduğu şeyi hiç fazlasız ve noksansız onlara çevirip gösterir. Meselâ biri hırsızlık etti, astılar; o da müslümanların nasîhât verenidir. Çünkü o asılmış olan "Her kim hırsızlık ederse hâli budur" der. Ve emînliği ve korunması dolayısıyla pâdişah birisine hil'at ihsân etti. O da müslümanların nasîhât edicisidir. Ancak hâin o lisân ile ve emîn bu lisân ile nasîhât eder. Sen bu iki nasîhât edici arasındaki farka bak!..

ELLİBEŞİNCİ FASIL

Hız. Pîr, birisine hitâben buyurdu ki: Hâtırın hoş mudur, nasıldır? Hâtır azîz bir şeydir, bir tuzak gibidir. Avlanmak için, tuzağın sağlam olması lâzımdır. Eğer hâtır hoş olmazsa, tuzak bozulmuş olur; işe yaramaz. Şimdi bir kimse hakkındaki muhabbet haddinden fazla olmamalıdır. Düşmanlık da haddinden fazla olmamalıdır. Bu her ikisinden tuzak bozulmuş olur. **"İşlerin hayırlısı ortasıdır"** gereğince, vasat derecede olmalıdır. Haddinden fazla olmamalıdır dediğim muhabbet Hak Teâlâ'nın gayrı hakkındadır. Hak Teâlâ hakkında ise, hiç haddinden fazla oluş düşünülebilir değildir. Onun hakkındaki muhabbet, her ne kadar çok olursa o kadar iyidir. Ne zamanki Hakk'ın gayrına olan muhabbet haddi aşıcı olur ve halk ise feleğin dönüşünün te'sirindedirler, felek döner ve halkın bütün halleri de döner, Şimdi muhabbet bir kimse hakkında haddi aştığında, dâima onun saâdeti ve azameti arzu olunur. Bu ise gerçekleşmesi güç olan bir şeydir. Bundan dolayı hâtır bulanıklaşır ve düşmanlık haddi aştığında, dâima onun uğursuzluğu ve felâketi istenir; feleğin çarkı ise dönmektedir; bir zaman mes'ûd ve bir zaman uğursuz olur. Sürekli olarak uğursuzluğu da kolay değildir. Bundan dolayı yine hâtır bulanık olur. Hakk-ı Bârî'deki muhabbet bütün âlem ve halk edilmişlerde, mecûsî, yahûdî, nasrânîde ve bütün mevcûtlarda saklıdır. Bir kimse mücîdini nasıl sevmez? Muhabbet onda saklıdır. Ancak mâniler onu perdeli yapar. Mâniler kalkınca, o muhabbet ortaya çıkar.

Mevcûtlar ne demek? Yokluk bile mevcûd olmak ümîdiyle coşmadadır. Nitekim dört kimse, mevkî talebiyle pâdişâhın huzûrunda saf olurlar ve her birisi pâdişâhın o mevkîyi kendisine vermesini beklemekte ve diğerinden mahcûptur. Çünkü birinin ümîdi, diğerinin ümîdini kırmaktadır. Şimdi icâd olunmaları ümîdiyle saf bağlayıp Hak'dan "Beni vâ eyle" diye kendilerinin önce icâd olmalarını isteyen yoklar, bir diğerlerinden mahcûpturlar. Şimdi yoklar böyle olunca, mevcûtlar nasıl olur? **"Ve in min şey'in illâ yusebbihu bi hamdihî"** (İsrâ, 17/44) ya'nî "Hiç bir şey hâric değil, hepsi O'na hamd ve tesbîh ederler" acâib değildir. Acâib olan budur: Beyit:

Tercüme: "Birdir ve ortağı yoktur, deyici oldukları halde, küfür ile dînin her ikisi de yolunda koşucudur.

Bu hânenin binâsı gaflettendir ve âlemin cisimlerinin bütün kıvâmı gaflet üzerinedir. Bu cisim dahî gafletten gelişip büyür. Gaflet ise küfürdendir; ve küfrün varlığı ile berâber dînin olması mümkün değildir. Çünkü dîn, küfrü tertir. Şimdi, terki mümkün olan bir küfür olmalıdır. Bundan dolayı her ikisi de bir şeydir. Bu onsuz, o bunsuz olmadığından ayrılmazdırlar; halk edicileri birdir. Eğer halk edicileri bir olmasaydı, ayrılabilir olurlardı. Çünkü her birisi bir şeyi halk ederdi; ayrılabilir olurdu. Şimdi mâdemki Hâlık birdir **"O, ortağı olmayan bir tektir"** olur.

Hazret-i Pîr'e dediler ki: "Seyyid Burhâneddin (k.s.) sözü güzel edâ buyururlar; amâ Senâi (k.s.) nun şiirini söz arasında çok okurlar."

*Hız. Pîr cevâben buyurdular: Seyyid, dedikleri gibi yaparlar. Güneş güzeldir; nûr verir, ayıbı budur. Çünkü Cenâb-ı Senâi'nin sözünden bahsetmesi, söyledikleri sözü açığa çıkarmaktır. Ve eşyâyı güneş gösterir; görmek güneşin nûru içinde mümkün olur; ve güneşin nûrundan kasıt eşyâyı göstermesidir. Sonuçta bu güneş birtakım şeyler gösterir ki, işe yaramaz. Bir güneş ki, işe yarayan şeyleri gösterir, güneşin hakîkatı odur; ve bu güneş ise o hakîkî güneşin fer'i ve mecâzıdır. Sonuçta siz bu güneşten cüz'i aklınız kadar bıktınız, mahzûn oldunuz. Size algılanabilir olmayan şeylerin görünmesi ve ilimlerin artması için, ilim nûru talep ettiniz; ve her üstâddan ve ahabbdan bir şey öğrenmek ve anlamak ümîdine düştünüz. Bundan dolayı bu görünen güneşin dışında, ma'nâların ve hakîkatlerin keşf olduğu bir güneş olduğunu bildin. Ve bu kendisine sığınıp hoşlandığımız cüz'i ilim, o büyük ilmin fer'idir ve onun ışığıdır. Seni o büyük ilme ve aslî güneşe da'vet eder. **"Ulâike yunâdevne min mekânin baîd"** (Fussilet, 41/44) yâni "Onlara uzak mekândan seslenilir." Sen o ilmi kendi tarafına çekersin. O, "Ben buraya sığmam, sen oraya geç ulaşırsın. Benim buraya sığmam mümkün değildir; ve senin oraya gelmen güçtür" der. Mümkün olmayanın var olması mümkün değildir. Ama zor olanın var olması imkânsız değildir. Bundan dolayı her ne kadar zor ise de, çok büyük bir ilme ulaşmak için gayret et ve onun buraya sığacağını ümîd etme; çünkü mümkün değildir. İşte bunun gibi, zenginler zenginlik sıfatının hâsıl olması için, Hakk'ın zenginliğinin muhabbetinden, pul pul ve tane tane toplarlar. Zenginlik ışığından hitâb gelir ki: "Ben büyük zenginlik tarafından size sesleniyorum. Beni niye buraya çekiyorsunuz? Ben buraya sığmam; siz bu zenginlik tarafına geliniz."*

Sözün kıyası aslolan sonuçtur; sonuç övgüye değer olsun! Sonucun övgüye değer olması odur ki, bir ağacın kökü o rûhani bağda sâbit olur ve dalları başka yerde sarkmaktadır. Sonuçta o meyveleri, o bağa götürürler; çünkü kök o bağdadır. Ve eğer aksi olursa, gerçi sûrette tesbîh ve tehlîl eder; fakat kökü bu âlemde olduğundan, onun bütün o meyvelerini bu âleme götürürler ve her ikisi de o bağda olurlar ise nûr üzerine nûr olur.

ELLİALTINCI FASIL

Ekmelüddin dedi ki: "Mevlânâ'ya âşıkım ve sürekli yüzünü görmek istiyorum. Âhiretim hâtırına gelmiyor. Mevlânâ'nın nakşını bu endişeler ve hâtıralar olmaksızın, ünsiyet edip ve rahat bulup görüyorum. Sûreti olsun veyâ hayali olsun, onun cemâliyle lezzetler hâsıl oluyor."

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr buyurdular: Her ne kadar âhiret ve Hak hâtıra gelmez ise de, hepsi muhabbetin içinde gizlidir ve zikredilmektedir. Bir halîfenin huzûrunda rakkâsenin birisi zil çalıyordu. Halîfe "Elinde san'at vardır" dedi. Rakkâse de: "San'at ayağımdadır" diye cevap verdi ki, elimde ki hoşluklar, ayağımda gizli olan hoşluklardandır, demek idi. Bundan dolayı her ne kadar mürîd, âhiretin ayrıntılarını hâtıra getirmez ise de, şeyhini görmekten oluşturduğu lezzet, bütün o ayrıntıları içinde barındırmaktadır ve o ayrıntıların hepsi, o lezzette gizlidir. Nitekim bir kimse oğluna veyâ kardeşine iltifat edip muhabbet eder; bütün kardeşlikten ve vefâ ümîdinden ve onların kendisine olan muhabbetinden ve işin sonundan, kısaca akrabânın akrabâdan ümîd ettikleri birtakım menfaatlerden hiç birisi hâtırına gelmez. Ancak bu ayrıntıların hepsi, o yüz yüze olma ve iltifâtın içinde gizlidir. Ve nitekim gerek toprak ve gerek su içinde bulunsun, odunda hava gizlidir. Çünkü onda hava olmasaydı, ona ateşin te'siri olmazdı. Çünkü hava ateşin gıdâsıdır ve onun hayâtıdır. Görmez misin ateş üfleyince hayat bulur. Odun suda olsun, toprakta olsun, onda hava gizlidir. Eğer onda hava gizli olmasaydı, su yüzünde durmazdı. Ve aynı şekilde söz söylersin. Bu sözün gereçlerinden birçok şeyler vardır. Örneğin akıl, dimâğ, dudak, ağız, damak, dilden ve tenin reisleri olan bütün parçalardan ve rûkûnlar ve mîzaclar ve feleklerden âlemin kıvâmını gerektiren sıfatlar âlemine kadar, yüzbin sebep vardır. Ondan sonra da zât mevcûddur. Bunların hepsiyle berâber bu ma'nâlar söylediğin sözde açık değildir ve âşikâr olmaz; hepsi bahsettiğimiz şekilde sözde gizlidir.

İnsanın karşısına her gün elinde olmaksızın beş altı kere isteksizlik çıkar. Bu isteksizlikte onun kesinlikle te'siri yoktur; bu gayrıdan olur. O kişi, gayrın te'sîri altında kalandır ve o gayr, onun kontrol edicisidir. Bundan dolayı kötü fiiller işlemek ona sıkıntı ve elem verir. Eğer kontrol edici olmasa, o fiilin uygunluğunu nasıl verir? Bununla berâber isteksizlikleri insanın tabîatı kabûllenmez; ve "Ben bir kimşenin hükmü altındayım" diye mutmain olmaz.

"Allah Teâlâ Âdem'i, kendi sûreti üzerine, yâni sıfatı üzerine halk etti" hadîs-i şerîfi gereğince, Hak Teâlâ kulluk sıfatının zıddı olan ilâhlık vasfını insanda ödünç koymuştur. Bunun ödünç olduğunu insanın sırrına o kadar söylediği ve o ödünç verdiği şeyi onda bırakmadığı halde, insan yine bu isteksizlikleri çabuk unuttur ve ona fayda vermez. O ödünç verilen şeyin kendi mülkü olmadığına kesin bilgi hâsıl edinceye kadar, tokattan kurtulmaz. Biz böyle olduğuna mutlaka kesin bilgi hâsıl et diye ısrâr etmiyoruz; ondan biraz daha kolayını söylüyoruz. Ya'nî sende "Sakın tasdîk edilip inkâr edilemeyen şeyler gibi olmasın?" diye bir zan peydâ olsun diyoruz. Sana böyle olduğuna yakîn ya'nî kesin bilgi hâsıl olmadı; ya böyle olmadığına nasıl yakîn hâsıl oldu?

ELLİYEDİNCİ FASIL

Ârifin biri dedi: Gönlüme ferahlık gelmesi için bâzı evliyânın sığınağı olan külhana gittim. Gördüm ki külhancıbaşının bir çırağı olup, hizmet eder idi; ve külhancıbaşı ona, şöyle, böyle et diye emreder, o da hizmetini serî bir şekilde yerine getirirdi. Külhan onun sür'atî ve emre itâatî sebebiyle iyice kızdı. Külhancıbaşı "Evet, işte böyle serî ve hareketli ol ve edeb gözet; tâ ki makâmımı sana vereyim ve seni yerime oturtayım." der idi. Bana gülme geldi ve düğüm çözüldü. Gördüm ki bu âlemin reisleri kendi kullarıyla tamamen bu sıfat üzerinedirler.

ELLİSEKİZİNCİ FASIL

Huzûrda olanlardan birisi dedi: O müneccim "Siz bu feleklerin ve toprak kürenin hâricinde bir şey mevcûddur diye iddiâ edersiniz. Benim indimde bunun dışında bir şey yoktur, eğer varsa nerede olduğunu gösteriniz" diyor.

Hız. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

İlk olarak bu soru bozuktur; çünkü "Nerededir?" diyorsun. Oysa onun yeri yoktur. Ondan sonra gel sen söyle ki, senin bu i'tirâzın neredendir? Ve hangi mahalledir? Dilde, ağızda, gözde ve sînede değildir. Bunların hepsini iyice incelesen ve pâre pâre, zerre zerre etsen, bu i'tirâz ve endişeyi aslâ bulamazsın. Kendi endişenin mahallini bilemeyince, endişeyi halk edenin mahallini nasıl bilirsin? Sana bu kadar bin endişe ve haller gelir, elinde değildir ve senin mağdurun ve mahkûmun değildir. Ve eğer buna vâkıf olsan, senin üzerini çok sık olarak geçiş yeri edinen bu şeylerin hepsinin nerede olduğunu bilirdin. Oysa sen bunların nereden gelip, nereye gittiğinden ve ne yapacağından habersizsin. Mâdemki kendi hallerine vâkıf olmaktan âcizsin; halk edicine vâkıf olmayı nasıl ümid edersin? Bir fâhişe kadın müneccime hitâben der ki: "Ey köpek, gökte yoktur diyorsun, olmadığını nasıl biliyorsun? Gökleri tamâmı tamâmına ölçtün, her tarafını dolaştın, şimdi geldin de orada olmadığını haber veriyorsun öyle mi? Hânende tuttuğun fâhişeni bilmiyorsun, gökleri nasıl bileceksin?"

Hey! sen gökleri işitmişsin. Yıldızların ve feleklerin adlarını haber veriyorsun. Eğer göklerden tamamen yukarılara gideydin bu boş sözleri söylemezsin. Bizim göklerde değildir demekten kastımız, göklerde yok demek değildir. Ya'nî gökler O'nu ihâta etmiş değildir; O ise gökleri ihâta etmiştir; ve göklere O'nun nasılsız, niçinsiz ve bir esâsı olmaksızın münâsebeti vardır. Sana olan münâsebeti de böyledir. Herşey O'nun kudret elindedir ve O'nun görünme yeridir ve O'nun tasarrufundadır. Bundan dolayı göklerden ve var edilmişlerden hâric değildir; ve küllisiyle onda da değildir; ya'nî bunlar, O'nu ihâta edici değildir; O her şeyi ihâta edicidir.

Birisi "Yer, gök, arş ve kürsîden evvel Cenâb-ı Hak acaba nerede idi?" diye sordu. Ona cevâben dedim ki: İlk olarak bu soru bozuktur; çünkü Hak, bir mahalli olmayandır; sen ise "Hepsinden evvel nerede idi?" diye soruyorsun. Oysa senin birtakım şeylerin vardır ki mahalli yoktur. Bunların nerede olduğunu bilmediğin halde, mutlaklık üzere mahalsiz olan Hakk'ın mahallini niçin soruyorsun? Senin endişene bir mahal düşünülmesi mümkün değildir. Sonuçta endişeyi halk eden, endişeden daha çok latîftir. Örneğin evi yapan mi'mâr, evden daha latîftir. Çünkü birbirine benzemeyen böyle işlerin ve tedbîrlerin yüz tanesini yapabilir. Bundan dolayı o pek çok latîf olmuş olur; velâkin onun letâfeti görünmez. Ancak his âleminde ortaya çıkan hâne ve bir amel vâsıtasıyla onun o letâfeti cemâlini gösterir. Kışın gözüken bu nefes, yazın gözükmez. Oysa nefes, yazın kesilmemiştir. Yaz latîftir; nefes ondan daha latîftir. Onun için kışın tersine olarak gözükmez. Bunun gibi senin bütün vasıfların ve ma'nâların latîftir, görünmezler. Ancak bir fiil vâsıtasıyla görünürler. Örneğin senin yumuşak huyun mevcûddur; fakat görünmez. Bir kabâhatlıyı affettiğin zaman, algılanır. Ve sonu olmayan bir şekilde buna kıyâs et. Hak Teâlâ Hazretleri'nin letâfeti sonsuz derecede olduğundan görünmez. Kudret ve san'atının hissedilmesi için, yeri göğü halk etti. İşte bunun için buyurur: **"E fe lem yanzurû iles semâi fevkahum keyfe beneynâhâ"** (Kâf, 50/6) ya'nî "İnkâr edenler, üzerlerinde olan semâyâ bakmazlar mı ki, biz onu nasıl binâ ettik!"

Sözüm elimde değildir. Bu yönden kederlenirim; velâkin sözümün benden daha yüksek olması ve benim onun mahkûmu olmam yönünden şâd olurum; çünkü Hakk'ın söylediği söz, her nereye erişirse hayat verir ve çok büyük te'sirler gösterir. **"Ve mâ remeyte iz remeyte ve lâkinnallâhe remâ"** (Enfâl, 8/17) yâni "Attıgın zaman da Habîbim sen atmadın, ancak Allah attı." Hakk'ın yayından fırlayan bir oka hiç siper ve kalkan mâni' olur mu? Bu yönden sevinirim. Eğer ilim külliyyen insanı istilâ etseydi ve cehâlet olmasaydı; insanı yakar, bırakmazdı. Bundan dolayı cehâlet, vücûdun devamlılığı onunla olduğu için, istenir; ve ilim Bârî Teâlâ'nın ma'rifetine vesîle olduğu için istenendir.

Şimdi her ikisi bir diğerinin yardımcısıdır ve bütün zıtlar böyledir. Gece her ne kadar gündüzün zıddı ise de, ona geri döner ve bir iş işler. Eğer dâima gece olsaydı, hiç bir iş hâsıl olmazdı; ve eğer dâima gündüz olsaydı, dimâğ ve bedenin âletleri şaşkın ve divâne olurlardı. Şimdi dimâğ ve fikir ve kulak ve göz kuvvet bulmak için, gece istirahat ederler ve gündüz olunca o kuvvetleri harcar. Bundan dolayı zıtların hepsi bize zıd görünürler; ve hakîme göre hepsi bir iş işlerler ve zıd değildirler. Göster bakalım, âlemde hangi fenâdır ki, onun zımnında iyilik olmasın; ve hangi iyidir ki, onun zımnında fenâlık bulunmasın!... Örneğin birisi birini öldürmeye kastetti; ancak zinâ ile meşgûl oldu, böylece o kan onun elinden çıkmadı. Zinâ olması yönünden fenâdır ve öldürmeye mâni' olması yönünden iyidir. Bundan dolayı fenâlık ve iyilik ayrılmaz bir şeydir.

Bu şekilde bizim için mecûsiler ile bir bahis vardır, şöyle ki: Onlar iki ilâh vardır, [biri hayrın halk edicisi ve diğeri] şerrin halk edicisidir derler. Şimdi... Şer olmayan bir hayır göster bakalım. Tâ ki biz de şerrin ilâhının başka ve hayrın ilâhının başka olduğunu kabûl edelim. Oysa bu mümkün değildir. Çünkü hayır, şerden ayrı değildir. Mâdemki hayır ve şer iki şey değildir; bu halde iki halk edici imkânsızdır. Biz size böyle olduğuna mutlaka yakîn ya'nî kesin bilgi hâsıl edin diye ısrâr etmiyoruz; ondan daha kolayını söylüyoruz. Şöyle ki; mümkündür ki tasdîk edilip inkâr edilemeyen şeyler gibi olsun, diye sende bir zan peydâ olsun; sana böyle olduğuna yakîn hâsıl olmadı, ya böyle olmadığına nasıl yakîn geldi? Hak Teala Hazretleri buyurur: Ey kâfir **“Elâ yezunnu ulâike ennehum meb'ûsûn / Li yevmin azîm”** ya'nî "Onlar düşünmezler mi ki, kendileri büyük bir günde hesap vermek için diriltilecekler" (Mutaffifîn, 83/4-5) Ya'nî bu bizim ettiğimiz vaadler, "sakın doğru olmasın" diye sana zan da mı hâsıl olmadı? Kâfirler böyle azarlanacaktır: "Sana zan gelmedi, niçin ihtiyâtlı olmadın ve bize tâlib olmadın?"

ELLİDOKUZUNCU FASIL

"Hz. Ebû Bekir namaz, oruç ve sadakasının çokluğu ile değil, kalbinde karar bulan şeyle üstün oldu"

Cenâb-ı Pîr buyurur ki:

Hz. Ebubekir (r.a.) in diğerleri üzerine üstünlüğü, namaz ve orucun çokluğu yönünden değil, belki ona inâyet olması yönündendir; ve o inâyet, onun kalbindeki muhabbetir. Kıyâmette, namazları ve oruçları ve sadakâti getirip mîzâna koyarlar; velâkin muhabbeti getirirler, terâziye sığmaz. Bundan dolayı aslolan muhabbetir. Şimdi... Kendinde muhabbet görüyorsan, onu arttır, tâ ki çoğalsın; ve kendinde talebden ibâret olan sermâyeyi gördüğün zaman, onu ara ve çoğalt ki "Hareketlerde bereketler vardır"; eğer çoğaltmazsan, sermâyeyi zâyî' edersin. Sen yerden daha aşağı değilsin. Zemin hareketler ile ve bellenmek ile başka türlü olur ve bitki verir; ve terk edilince sertleşir. Bundan dolayı kendinde bir taleb gördüğün zaman, gelip git. "Bu gelip gitmeden ne fayda vardır?" deme! Sen git, fayda gözükür. Bir kimsenin dükkanına gitmesi için fayda amaçlamaya gerek yoktur. Rızık Hak Teâlâ verir. Eğer evde oturursa, bu hâl elindekini kâfi bulma yoludur, rızık gelmez. O yavrucuğun ağlaması üzerine annesinin ona süt vermesi acâib değil midir? Eğer o yavru, "Benim bu ağlamamın ne faydası vardır ve neden süt verilmesini gerektirsin?" diye düşünse, süttten geri kalır. Oysa biz, bu sebeble ona süt verildiğini görüyoruz. Sonuçta bir kimse, bu rûkû' ve secdede ne fayda vardır, diye düşünür. Bir emîrin ve reîsin huzûrunda nasıl hizmet ediyor ve eğiliyorsun ve takla atıyorsun! Sonrasında o emîr sana merhamet edip, bir ekmek parçası veriyor. Emîrdeki o merhamet, emîrin eti ve derisi değildir. Öldükten sonra bu et ve deri, yerde uyku ve kendinden geçmişlik içindedir. Velâkin emîrin huzûrundaki bu hizmet zâyî' olup gitmistir. Emîrde olan merhametin görünmediği anlaşıldı. Şimdi, et ve deri içinde, et ve deriden hâric olup görmediğimiz bir şey için hizmet nasıl mümkündür? Evet mümkündür ve et ve deri içindeki bu şey gizli değildir.

Ebû Cehil ve Mustafâ (s.a.v.) bir idi; aralarında fark yoktu. Dış görünüş yönünden bu kulağın sağırı ve işiteni birdir; ancak o kulağın içinde işiten gizlidir, görünmez. Bundan dolayı aslolan o inâyetir. Sen bir emîrsin, iki kölen vardır; birisi çok hizmet edip senin için birçok seferler yapar; diğeri ise kölelik husûsunda tenbeldir. Sonunda görüyorum ki, senin o tenbel olan köleye, o hizmetkâr köleden daha fazla muhabbetin vardır. Evvelki hizmetkârı da başı boş bırakmazsın. Bu, böyle olur. İnâyete hükmetmek mümkün değildir. Bu göz sağ ve bu göz sol, görünüşte ikisi de birdir. Acaba o sağ göz, ne hizmet etti ki, sol göz olmadı? Cum'a günü de bu şekilde diğer günlere üstün oldu. Nitekim buyrulmuştur: "Allah Teâlâ Hazretleri'nin bilinen rızıklardan başka rızıkları olduğu levhde yazılmıştır. Şimdi o rızıkları cum'a günü talep et!"

Şimdi... Bu cum'a, diğer günlerin etmediği ne hizmetleri etti? Ammâ Hak Teâlâ inâyeti ona edip, bu şerefi ona tahsis etti. Ve eğer bir kör "Beni kör halk etmişler, ma'zûrum" derse, bu, "Körüm ve ma'zûrum" demekle asla ondan körlük gitmez; ve asla gündüzün ve güzel yüzlülerin cemâlini görmez. Şimdi körün ve topalın "Ma'zûrum" demeleri fayda vermez; ve onun zahmeti gitmez. Bu küfür içinde bulunan kâfirler, sonuçta küfür zahmeti içindedirler. Dönüp baktığımız zaman, o zahmetin inâyetin aynı olduğunu görürüz. Çünkü rahat içinde hakîki fâili unuturlar ve ancak elem içinde onu yâd ederler. Bundan dolayı cehennem, kâfirlerin ibâdet-hânesidir; çünkü Hakk'ı orada zikrederler. Nitekim zindan içinde ve birtakım hastalıklar hâlinde, bir kimsenin gaflet perdesi yırtılmış olur; ve Hz.Hakk'ı kabûl edip "Yâ Rab, ya Rahmân!" diye inler. Sıhhat bulduğu zaman, yine gaflet perdeleri çekilir ve "Hani Hak? Bulmuyorum, görmüyorum; nasıl olduğu hakkında ne soylüyeyim?" der. Elem zamanında buldun ve gördün, şimdi görmüyor musun?.. Şimdi sen, mâdemki Hakk'ı dert içinde görüyorsun, Hakk'ı zikredici olman için, senin üzerine elemi salarlar. Bundan dolayı cehennemlik olan kâfir rahat içinde Hak'dan gâfil olup, Allah'ı dâima cehennemde zikreder. Oysa Cenâb-ı Hak âlemi ve iyiyi ve kötüyü hep kendisini zikretmek ve zât-i şerîfine ibâdet ve tesbîh olunması için halk buyurmuştur. Şimdi kâfirler mâdemki rahat içinde zikretmezler ve halktan kasıt ise, O'nun zikridir; bundan dolayı zikredici olmak için cehenneme giderler. Ancak mü'minler için zahmete gerek yoktur. Onlar bu rahat içinde o elemden gâfil değildirler ve o zahmeti dâimâ hâzir görürler. Akıllı çocuğun ayaklarını bir def'a falakaya takarlar, kâfi gelir; falakayı unutmaz. Fakat ahmak çocuk unuttur. Ona dâimâ falaka lâzımdır. Ve aynı şekilde zeki bir at, bir kere kamçı yer, ikinci dayağa gerek yoktur. Fakat ahmak ata her zaman mahmuz lâzımdır. Onun yükünün insan olması lââyık değildir; ona gübre yükletirler.

ALTMİŞİNCİ FASIL

Kulağın hemen herkesin sürekli söylediği şeyi işitmesi, görmek fiilini icrâ eder ve görmek hükmündedir. Nitekim sen anne ve babandan doğdun. Sana onlardan doğduğunu söylerler. Gözün ile görmedin; fakat çok söylemek indinde hakikat olur. Çünkü onlardan doğmadın deseler, kulağına girmez. Ve aynı şekilde Bağdad'ın ve Mekke'nin mevcüd olduğunu herkesin söylemesi ile çok işittin. Eğer yoktur deseler ve yemîn etseler inanmazsın. Şimdi kulak hemen herkesin sürekli söylediğiyle işittiğinde görmek hükmü hâsıl olur. Nitekim görünüşte yaygın olarak söylenen habere görülmüş hükmünü verirler. Bir şahsın sözü, hemen herkesce söylenen söz hükmüne sâhip olur. Çünkü o, bir değildir, yüzbindir. Bundan dolayı bir söz olur. Her ne kadar bir ise de, bu zâhiri pâdişâhın yüzbin hükme sâhip olması ne acâib şeydir! Eğer ona yüzbin derlerse, doğru olur. Bundan dolayı mâdemki zâhirde olmuştur, rûhlar âleminde olması daha geçerli bir yoldur. Gerçi bütün âlemi dolaştın, mâdemki onun için gezmedin, senin için tekrâr dolaşmak lâzım gelir. **"Kul sirû fil ardı"** "De ki: yeryüzünde gezip dolaşın." O dolaşma benim için olmayıp, bir amaca dayalı idi. Ve o amaç senin perden olup, beni görmeye seni bırakmazdı. Örneğin çarşıda ciddi bir şekilde birisini ararsın. O sırada hiç kimseyi görmezsin ve görsen de halkı hayâl gibi görürsün. Yâhut kitapta bir mes'ele araştırırsın, o kitapta o mes'elenin dışında bir şey görmezsin. Bundan dolayı mâdemki senin için başka bir maksad ve niyet vardır, her nerede dolaşmış olsan, o maksat ile yönelmiş olmuş olursun; bunu görmemiş olursun.

Ömer (r.a.) hazretlerinin zamânında pek ihtiyâr bir kimse vardı. O derecede ki, evlâdı ona süt verir ve çocuklar gibi beslerdi. Ömer (r.a.) o kızı buyurdu ki: "Bu zamanda senin gibi baba hakkına riâyet eden hiçbir evlâd yoktur." O kız cevâben dedi: "Doğru söylersin; ancak benim ile babam arasında bir fark vardır. Göründüğü gibi ben hizmette hiç kusur etmedim; fakat babam beni beslediği zaman, aman benim üzerime bir âfet gelmesin diye titrerdi. Ben ise babama hizmet ediyorum ve gece gündüz Hakk'a duâ ederek, onun zahmetinden kurtulmak için ölümünü istiyorum." Ömer (r.a.) buyurdular: "Bu Ömer'den daha zekîdir." Yâni ben görünüşe göre hükmettim ve sen onun özünü söyledin. Zekî, bir şeyin özüne vâkıf olan kimsedir. Hâşâ ki Hz. Ömer (r.a.) işlerin hakikatine ve sırrına vâkıf olmasın. Ancak ashâb-ı kirâm hazarâtı nefislerini kırıp, başkalarını medhederler.

Çok kimseler vardır ki, hâzır oluşa tâkatları yoktur. Gaib oluş hâlinde daha iyi olurlar. Nitekim, bütün gündüzün aydınlığı güneştedir. Ancak eğer bir kimse bütün gün güneşin yuvarlağına bakarsa, gözleri kamaşır; ondan bir iş gelmez olur. Güneşe bakacağına o kimsenin bir iş ile meşgûl olması daha hayırlıdır. İş ile meşgûliyyet ise, güneşin yuvarlağına bakmaktan gaib oluşturmaz. Ve aynı şekilde hastanın huzûrunda nefis yemeklerden bahsedilmesi, o hastayı kuvvet kazanma hususunda heyecanlandırır; yoksa o yemeklerin hâzır olması hastaya zarar verir. Hakk'ı talepte tir tir titremek ve aşk lâzımdır. Her kimde ki titreyiş yoktur, onun tir tir titreyenlere hizmet etmesi kaçınılmazdır. Ağacın gövdesi üstünde hiçbir meyve yetişmez, çünkü gövdenin titremesi yoktur. Dalların ucunda, titreşim vardır; fakat ağacın gövdesi de kıvam vericidir. Dalların ucu balta yarasına karşı güvencededir. Ağacın kökü mâdemki baltaya gelecektir, titreyenlere hizmet etmek için, onun titrememesi daha iyi ve sükûnu daha evlâdır. Çünkü muînü'd-dîn ya'nî dînin yardımcısı, aynü'd-dîn ya'nî dînin ta kendisi değildir. "Ayn" üzerine ilâve edilen "mîm" vâsıtasıyla noksan oldu. "Kemâl üzerine ilâve, noksandır." Nitekim bir kimsenin altı parmağı olsa, noksandır. Ahad kemâldir; Ahmed ise henüz kemâlde değildir. O "mîm" kalkınca küllîyen kemâl olur. Ya'nî Hak herşeyi ihâta etmiştir. Ona her ne ilâve yaparsan noksan olur. Bir sayısı, sayıların hepsinde vardır; ve onsuz hiçbir sayı mümkün değildir.

Seyyid Burhâneddin (k.s.) ifâde buyururlar idi: Ahmağın biri, onun konuşması esnâsında "Bize örneksiz söz lâzımdır" dedi. Hz. Seyyid buyurdular ki: "Sen örneksiz olarak gel, tâ ki sözü örneksiz olarak dinleyesin." Sonuçta sen kendinin örneği değil misin? Senin bu şahsın, senin gölgendir. Biri öldüğü zaman, filan gitti derler. Eğer o, bu ise, şu halde nereye gitti? Bundan dolayı zâhirinden bâtınına delîl getirmeleri için, zâhirin, bâtının örneğidir. Görünen her bir şey kesâfettendir. Nitekim nefes, soğuğun kesâfet ve katılığında gözüktür.

Nebîye, Hakk'ın kuvvetini göstermek ve da'vete tenbih etmek vâcibdir. Yoksa bir kimseyi isti'dâd makâmına ulaştırmak, o nebîye vâcib değildir. Çünkü o Hakk'ın işidir; ve Hakk'ın iki sıfatı vardır: Kahır ve Lütuf'dur. Nebîler her ikisine de görünme yeridirler. Mü'minler lütuf görünme yeri ve kâfirler kahır görünme yeridirler. Tasdîk edenler, kendilerini nebîlerin kapısında görürler. Kendi seslerini onlardan işitirler ve kendi kokularını onlardan bulurlar. O nebîlerden hiç biri kendisini inkâr etmez. Ümmete derler ki, biz siziz, siz de bizsiniz. Bir kimse, bu el benimdir der. Aslâ ondan şâhid istemezler. Çünkü onun birleşik parçasıdır. Ancak eğer filân benim oğlumdur derse, ondan şâhid isterler. Çünkü o ayrılmış parçadır.

ALTMİŞBİRİNCİ FASIL

Ba'zı kimseler muhabbet, hizmet gereğidir derler. Oysa bu böyle değildir; belki muhabbet edilenin meyli hizmeti gerektirmektedir. Eğer muhabbet edilen, muhabbet edenin hizmetle meşgûl olmasını isterse, muhabbet eden hep hizmet eder; ve eğer muhabbet edilen hizmet istemez ise, muhabbet edenin hizmeti terk etmesi muhabbete aykırı değildir. Sonuçta eğer o hizmet etmezse, o muhabbet ona hizmet eder; belki aslolan muhabbettir, hizmet ise fer'dir. Eğer yen hareket ederse, elin hareketindendir; yoksa elin hareketi ile, yenin de hareket etmesi gerekmez. Örneğin bir kimsenin büyük cübbesi vardır; içinde hareket eder; ve cübbenin hareket etmemesi mümkündür. Yoksa cübbeyi hareket ettiren olmadıkça, cübbe hareket etmez. Ba'zıları cübbeyi bir şahıs zannetmişler ve yeni, el diye düşünmüşlerdir. Bu el ve ayak, yen ve çizme başka el ve ayaktır. Filân filânın elinin altındadır ve filânın eli bu kadar şeye erişir ve filâna söz el verir derler. O el ve ayaktan kasıt kesinlikle bu el ve ayak değildir. Nasıl ki arı balmumunu bal ile birleştirip gitti ise, o emîr geldi bizi birleştirip gitti. Çünkü onun vücûdu evvelen şart idi; sonunda bakâsı şart değildir.

Analarımız, babalarımız o arılar gibidir ki, bir tâlibi talep edilene birleştirip, kendileri ansızın uçarlar. Hak Teâlâ onları, balmumu ile balı birleştirmeye vâsıta kılmıştır. Onlar uçarlar, mum ve balı kalır. Onlar bağıın dışına gitmezler. Bu, içinden dışına gitmesi mümkün olan bağ değildir. Ancak bağıın bir köşesinden bir köşesine giderler. Bizim tenimiz bir büyük kovan gibidir. İçinde mum ve bal ve Hak aşkı vardır. Arılar gibi olan annelerimiz ve babalarımız gerçi vâsıtadırlar; ancak terbiyeyi bağcıdan bulurlar; ve kovani bağcı yapar. Hak Teâlâ o arılara başka bir sûret verdi. Bu işi işledikleri zaman, başka elbise-leri vardı. O âleme gittikleri zaman, oradaki işe uygun elbise giydiler. Çünkü orada da onlardan başka işler husûle gelir. Ancak şahıs, evvelki şahsın "ayn"ıdır. Örneğin bir kimse savaşa giderken, savaş elbisesi giyer; ancak meclisteki elbisesi başkadır; ve her bir makâmda böylece başka elbiseleri vardır ancak şahıs yine odur. Ammâ sen onu o elbise içinde görmüş olduğun için, her ne zaman onu hatırına getirsen, eğer yüz elbise değiştirmiş olsa, onu o şekilde tasavvur edeceksin.

Bir kimse bir mevzi'de bir yüzük kaybeder. Her ne kadar o yüzüğü, oradan alsalar, yine o mevziin etrâfında dolaşır; ya'nî ben yüzüğü bu mahalde kaybetmişimdir demek olur. Nitekim ta'ziyeye giden, mezârın etrâfını dolaşır ve duygusuz olan toprağın etrâfını tavâf eder ve öper. Ya'nî o yüzüğü burada kaybettim der. Oysa hiç onu orada bırakırlar mı? Hak Teâlâ hikmet örtüsü altında rûhun, kalıp ile bir iki gün bir arada olması için, bu kadar san'at yaptı ve kudret gösterdi. Eğer insan kalıbıyla berâber bir an mezarın içinde otursa, deli olma korkusu vardır. Sûret tuzağından ve kokmuş kalıptan sıçramaması nasıl olur? Hiç orada kalır mı? Hak Teâlâ korkutma için onu bir alâmet kıldı; tâ ki insanların kalbinde kabir vahşetinden ve toprağın karanlığından bir korku peydâ olsun. Nitekim yolda, bir mevzi'de bir kervanı vurduklarında, burası korku makâmıdır, diye alâmet olmak üzere, iki üç taşı birbiri üstüne koyarlar. Bu mezarlar da tehlike mahalli için bu şekilde özel bir alâmettir. O korku onlara te'sir eder; eserin fiilen oluşması gerekmez. Örneğin filan kimse senden korkar, deseler; sana ondan bir fiil çıkmaksızın, o kimse hakkında muhakkak bir muhabbet ortaya çıkar; ve eğer bunun aksi olarak, filan kimse sana hiç saygı duymaz ve sana bir kıymet vermez, deseler; sâdece bu söz ile o kimse hakkında bir hiddet peydâ olur.

Bu koşmak korku eseridir. Bütün âlem koşmaktadır. Ancak her birinin koşması, kendi haline uygun bir tarzdadır. İnsaninki başka türlü, bitkininki başka türlü ve rûhunki başka türüdür. Rûhun koşması, adımsız ve nişânsızdır. Sonuçta koruğun ne kadar koştuğuna dikkat et! Âkıbet siyah üzüm olmak ve tatlılanmak mertebesine ulaşır; ancak koşması görünmez ve hissî değildir; ve ancak o makâma geldiği zaman, buraya gelinceye kadar pekçok koştuğu anlaşılır. Nitekim bir kimse su içine girer ve kimse onun oraya girdiğini görmez. Zorunlu olarak başını sudan çıkarınca, onun suya girip, bu halde görüldüğü anlaşılır.

ALTMİŞİKİNCİ FASIL

Dostların gönlünde sızı vardır ki, hiçbir ilaç ile iyi olmaz; ancak dostun cemâliyle şifâ bulur. Çünkü "Dosta kavuşmak hastanın şifâsıdır" denilmiştir. Bunun hükmü bir dereceye kadar geçerlidir ki, eğer bir münâfık mü'minlerin arasında otursa, onların te'sirinden o münâfık bir an mü'min olur. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: **"Ve izâ lekûllezîne âmenû kâlû âmennâ"** (Bakara, 2/14) Ya'nî "Mü'minlere kavuştuklarında, bizler de, sizler gibi mü'minleriz derler." Şimdi mü'min, mü'min ile oturursa, nasıl olur? Münâfığa bu te'siri gösterince, mü'mine ne menfaatler edeceğine dikkât et! Bak ki yün bir akıllıya yakınlığından dolayı böyle desenli bir kilim; ve bu toprak akıllıya yakınlığı sebebiyle böyle güzel konak olmuştur. Akıllının sohbeti mâdenlere böyle te'sir etti. Gör ki mü'minin sohbeti, mü'mine ne te'sir gösterir. Cüz'i nefsin ve kısa aklın sohbetinden mâdenler bu mertebeye ulaştılar ve bunun hepsi, cüz'i aklın gölgesidir. Şahsı gölgesinden kıyâs etmek mümkündür.

Şimdi buradan kıyâs et ki, bu göklerin ve ayın ve güneşin ve yer tabakasının peydâ olması için ne akıl ne hüner lâzımdır. Bu bütün mevcûdlar küllî aklın gölgesidir. Küllî aklın gölgesi, kendisine uygun olan mevcûdlardır. Hakk'ın evliyâsı bu göklerden başka gökler müşâhede etmişlerdir ki, bu gökler onların gözlerine gelmez ve hakîr görünür. Ayaklarını bu göklerin üzerine koyup geçmişlerdir. Beyit:

Tercüme: "Can vilâyetinde gökler vardır ki, o gökler bu cihânın göklerine iş emreder ve hükmeder."

Hayrete değer bir şeydir ki, insanların içinde bir insan ayağını Zühâl yıldızına koyacak kadar bir husûsiyyet kazanır. Biz toprak cinsi değiliz, Hak Teâlâ bizde bir kuvvet barındırmıştır ki, biz o kuvvet ile kendi cinsimizden üstün olduk ve biz onun tasarruf edicisi bulunduk; ve bizim onda her istediğimiz şekilde tasarruf etmemiz için o bizim tasarruf edicimiz oldu. Onu ba'zen üste koyarız, ba'zen sarayın alt katı yaparız; ve ba'zen kâse ve testi yaparız; ve gâh uzaltır, gâh kısaltırız. Biz her ne kadar önceleri toprak idiysek de, Hak Teâlâ bizi cinsimiz arasında böylece üstün kıldı. Eğer Hak Teâlâ bâzı kimseleri üstün kılp, bizi ona oranla mâden hükmünde tutarak, o bizde tasarruf etse ve biz ondan habersiz ve o bizden haberdâr olsa, acâib olur mu? Habersiz demekten amacım, salt habersizlik değildir. Belki bir şeye olan her bir vâkıf oluş, diğer bir şeyden habersizliktir. Toprak dahî, mâdenliği berâber, Hak Teâlâ'nın kendisine lütfettiği şeyden haberdârdır. Çünkü eğer habersiz olsa, suyu kabûl eder mi? Ve her bir taneyi su vâsıtasıyla beslermiydi? Ne zamanki bir kimse bir işe gayret eder ve o kâra sarılır, onun o işteki uyanıklığı, o işin dışındakilerden habersizliktir. Bizim murâdımız bu küllî gaflet değildir.

Bir kediye tutmak istiyorlardı, hiç mümkün olmadı. Bir gün o kedi bir kuş tutmakla meşgûl idi ve tamamiyle kendini o maksada vermiş idi; onu bu hâl içinde iken tuttular. Şimdi dünyâ kârına külliyyen meşgûl olmamalı; zarûri olan kadar tutup, onun kaydında olmamalı ve bağlanmamalıdır. Olmaya ki tasarruf sâhibi veliyi incitmiş olası. Hazîneyi, zarara uğramış hazîne etmemelidir. Eğer seni bu dünyâ ehli incitirse, evliyâ zarârı defeder; fakat evliyâ incinirse, Allah'a sığınırız o zarârı kim defeder? Eğer senin her bir çeşitten birtakım malın olsa, gark zamânında elini nereye atarsın? Gerçekten her şey lâzımdır; fakat pek nefsi olan bir şeye el atmak daha akla yakındır. Çünkü bir cevher ve bir parça la'l ile binlerce ziynet eşyâsı yapmak mümkün olur. Ağaçtan tatlı bir meyve peydâ olur; her ne kadar o meyve ağacın bir parçası ise de, Hak Teâlâ o parçayı bütünden üstün edip, ona o ağacın geri kalan parçalarına vermediği bir tatlılığı vermiştir. O tatlılık vâsıtasıyla o parça, o bütün üzerine üstünlük kazandı; ve öz sayılan ve istenen ise, ağaç oldu. Nitekim şu âyet-i kerîmede işaret buyrulmuştur: **"Bel acibû en câehum munzirun minhun"** (Kâf, 50/2) Ya'nî "Belki inkâr edenler kendi cinslerinden uyarıcı geldiğine şaşırdılar."

Bir kimse: "Benim bir hâlim vardır ki, Muhammed (s.a.v.) ve yakın melekler sığmaz" dedi.

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Acaba kula Muhammed (s.a.v.)in sığmayacağı bir hâl olur mu? Muhammed (s.a.v.)in, senin gibi koltuğu kokmuş sığmayacak bir hâli yok mudur? Bir maskara, pâdişâhın mizâcını tabîi hâline getirmek istedi. Emirlerden her birisi ona bir şey vaad ettiler. Çünkü pâdişâh pek fazla incinmiş olup, bir ırmak kenarında gazablı halde gezinir ve hiçbir şekilde maskaraya dikkat etmez idi; ancak suya bakardı. Maskara âciz kalıp dedi: Ey âlemin şâhı, su içinde ne görüyorsun ki, bu kadar bakıyorsun? Pâdişâh cevap verdi: "Pezevengin birini görüyorum." Maskara: "Bu kulun da kör değildir" dedi.

Şimdi... Mâdemki senin Muhammed (a.s.v.)in sığamayacağı bir vaktin oluyor, acaba Muhammed (a.s.v.) in o hâli olmaz mı ki, senin gibi bir koltuğu kokmuş sığmasın? Sonuçta senin bulduğun bu kadar hâl, onun bereket ve te'sirindendir. Çünkü bütün lütufları ilk önce ona dökerler; daha sonra ondan diğerlerine bahşolunur. İlâhî âdet böyledir. Hak Teâlâ **"Ey Nebî, Allah'ın selâmı, rahmet ve be-**

reketi senin üzerine olsun" Ya'nî "Bütün senâyı senin üzerine döktüm" buyurdu. Ve Hz. Muhammed (a.s.v.) Efendimiz "Allah Teâlâ'nın sâlih olan kulları üzerine de olsun" dedi.

Hak yolu pek tehlikeli ve kapalı ve kar ile örtülü idi. İlk başta fedâiliği o yaptı ve atını sürdü ve yolu yardı. Her kim bu yola giderse, onun hidâyet ve inâyetindendir. Çünkü yolu o gösterdi ve her bir mahalle bir nişân koyup sütunlar dikti ve bu tarafa gidiniz, o tarafa gitmeyiniz; ve eğer o tarafa giderseniz helâk olursunuz, dedi. Nitekim Âd ve Semûd kavmi eğer bu tarafa gideydiler, mü'minler gibi kurtuluşa ererlerdi. Bütün Kur'ân-ı Mecîd, bunu beyân buyurur. **"Fîhi âyâtun beyyinâtun"** (Âli İmrân, 3/97) Ya'nî "Orada apaçık âlâmetler vardır." Ya'nî, bu yolda nişânlar dikmişiz. Eğer bir kimse kast edip bu sütunlardan bir sütünü kırarsa, herkes "Sen bizim yolumuzu tahrîb ediyorsun ve bizim helâkimize çalışıyorsun; galiba sen yol kesicisin" diye ona kast ederler.

Şimdi... Rehber Muhammed (a.s.v.)dır. İlk önce Muhammed (a.s.)ın nezdine gelmedikçe, bizim nezdimize erişilmez. Nitekim bir mahalle gitmek istediğin zaman, ilk önce rehberliği akıl edip der ki: "Filân mahalle gitmek lâzımdır, uygun olan budur." Daha sonra göz kılavuzluk eder. Ondan sonra bu merteye üzere a'zâ hareket gelir. A'zânın gözden ve gözün akıldan haberi yoktur. Her ne kadar insan gâfildir, ancak ondan diğerleri gâfil değildirler.

Şimdi dünyâ kârına kuvvetle sarılmamalıdır; gevşek tutmalıdır. Olmaya ki, dünyâ işlerine kuvvetle sarılıp ve o işlere elinden gelen bütün gayreti gösterip, işin hakikatinden gâfil olası. Halkın rızasını değil, Hakk'ın rızasını aramalıdır. Çünkü halkın rızası ve muhabbeti ve şefkâti, halkta emânettir; Hak vermiştir. Eğer murâd etmezse, hiç cem'iyyet ve zevk vermez. Sebeplerin varlığı ile berâber, ekmek ve ni'met ve ni'metlenmeler, zahmet ve eziyet olur.

Şimdi sebeplerin tamamı, Hakk'ın kudret elinde bir kâlem gibidir. Hareket ettiren ve yazan Hak'dır. O istemedikçe kalem hareket etmez. Şimdi sen kaleme bakıp, "Bu kaleme bir el lâzımdır" dersin. Kalemi görüp, onu hatırlarsın. Fakat onlar dâima eli görüp, bu ele bir kalem de lâzımdır, derler. Belki elin güzelliğinin mütâlaasından dolayı kalemin mütâlaasına lüzûm görmezler; ve böyle bir el kâlemsiz olmaz derler. Bir mahalde ki, kalemin seyir lezzeti sebebiyle, senin için elin seyir kaydı yoktur; o elin seyir lezzeti sebebiyle, onlar için nasıl kalemin seyir kaydı olur? Sen arpa ekmeğinde lezzet bulduğun yönden, buğday ekmeği hatırına bile gelmiyor. Hiç onlar, buğday ekmeği varken, arpa ekmeğini yâd ederler mi? Senin için yeryüzüne zevk bahşeden göklere meylin yoktur. Oysa zevk mahalli göklerdir; ve yeryüzü, hayatı göklerden alır. Gök ehli hiç yeryüzünü yâd ederler mi? Sen şimdi hoşlukları sebeplerden görme ve o ma'nâlar sebepler içinde emânettir; çünkü Dârr ya'nî Zarar Verici ve Nâfi' ya'nî Fayda Verici Hak'dır. Mâdemki zarar ve fayda Hak'dandır; o halde niçin sebeplere yapışmış kalmışsın? "Sözün hayırlısı az olan ve yol gösterenidir." Sözlerin a'lâsı, çok olan değil, kısa olandır. **"Kul huwallâhu ehad"** (İhlâs, 112/1) ya'nî "De ki: O, Allah'dır, bir tektir." Bu söz, sûretâ kısadır; ancak uzun olan Bakara sûresine ifâde yönünden üstünlüğü vardır.

Nûh (a.s.), ümmetini bin sene da'vet etti, kırk kadar kimse îmân etti. Mustafâ (s.a.v.) hazretlerinin da'vet sûresinin ne kadar olduğu meydandadır. Bu kadar memleketler îmân getirdi; ve bu kadar evliyâ ve velîler ondan ortaya çıktı. İ'tibâr çokluğa ve azlığa değildir; maksat ifâdedir. Ba'zılarına az bir sözün, çok sözden daha ifâde edici olması mümkün olur. Örneğin bir fırının ateşi, son derecesine geldiğinde, ondan faydalanmak mümkün olmaz ve yanına varılmaz. Oysa bu zayıf kandilden istifâde edersin. Bundan dolayı maksad faydadır. Ba'zılarına ise, sözü işitmek yerine görmek faydalı olur; ve bu görmek kâfi gelir ve onlara fayda verir; ve sözü işitmekten zarar hâsıl ederler.

Şeyhin biri Hindistan'dan Tebriz'de bir mübârek zâtı ziyârete kastetti; oraya ulaştınca, şeyhin zâviyesine geldi. "Geri dön, senin hakkında daha faydalı olan budur. Eğer bu kapıda şeyhi görürsen, sana ziyan verir" diye bir ses geldi. Kısa ve fayda veren bir söz, ona benzer ki, yanmış bir kandil veya mum, yanmamış bir kandili öpüp gitti; bu onun hakkında yeterli oldu ve o, maksâdına ulaştı. Peygamber o sûret değildir ve o, peygamberin sûretidir; ve peygamber o aşktır, o muhabbetir. O ise, dâima bâkîdir. Nitekim Sâlih (a.s.)ın dışı devesi, sûretâ dışı devedir; fakat o aşk ve muhabbetin habercisidir. O aşk ise ebedîdir.

Huzurdakilerden birisi dedi: "Minârede yalnız Hakk'ı zikretmiyorlar, Muhammed (s.a.v.)in mübârek ismini de zikrediyorlar."

Hız. Pîr cevâben buyurdular:

Muhammed (a.s.v.)i senâ, Hakk'ı senâdır. Örneğin birisi, "Beni pâdişâha ulaştıran veya onun adını söyleyen kimseye, Allah uzun ömürler versin" der. Onun senâsı hakikatte pâdişâhın senâsıdır. Peygamber, ben muhtâcım, bana bir şey veriniz; ya cübbeni veya malını bana ver demiyor. O, cübbeyi

ve malı ne yapsın? Sana güneşin sıcaklığının ulaşması için elbiseni hafifletmek ister. **“Ve akradûllâhe kardan hasenen”** (Hadîd, 57/18) ya'nî "Mallarını sadaka vermekle Allah Teâlâ'ya güzel bir borç verdiler." Senden yalnız cûbbe ve mal istemiyor. Sana maldan başka ilim ve fikir ve bilgi ve bakış gibi birçok şeyler ihsân etmiştir. Ya'nî her an bakışını ve fikrini ve endişeni ve aklını bana sarfet diyor. Sonuçta mal, bu âletlerle ele girer. Hem kuşlardan, hem de tuzaktan sadaka ister. Eğer güneşin karşısında üryân olabilirsen ne a'lâ; çünkü o güneş karartmaz, belki ağartır. Eğer üryân olmazsan, bâri giysilerini hafifleştir ki, güneşin zevkini göresin. Bir müddet ekşiliği huy ettin, bir kere de tatlılığı tecrübe et!

ALTMİŞÜÇÜNCÜ FASIL

Hz. Mevlâna (kaddesallâhu sırrahu'l-azîz ve efâzallâhu aleynâ min envârihi) Emîr Pervâne'nin konağında sohbet buyuruyorlardı. Emîr Pervâne dedi: "Ey Mevlânâ, aslolan tâbî olmak mıdır?"

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular ki:

Evet ama, halkın anladıkları, bu tâbî olmak değildir. Tâbî olmanın ma'nâsı odur ki, örneğin ihsân ve lütfu bol, âdil, yumuşak, ikrâm sâhibi ve iyi ahlâkın çeşitleri ile vasıflanmış ve askerleri çok ve memleketi ma'mûr olan bir pâdişâh vefât eder. Onun velâhdı olan vârisini tahta çıkarırlar. "**Âlimler peygamberlerin vârisleridir**" yüce hükmüne tâbî olarak o vâris, vefât etmiş olan pâdişâhın sîreti ve ihsân ve lütfu ve ahlâkı üzere çalışır. İşte tâbî olmak buna derler. Yoksa her bir dilenci ve serserinin tâbî olmak da'vâsına kalkışması değildir. Tâbî olmak başka, bîat etme başkadır.

ALTMİŞDÖRDÜNCÜ FASIL

Ben tamamiyle salt yokum ve hiçim. Bu makâmda tevâzu' pek fazladır. Herkes anlamaz. Bir kimse Allah rızâsı için kulluk eder. Sonuçta arada onun kulluğu vardır. Her ne kadar Allah için ise de, kendini ve Hudâ'yı görür. O suya gark olmamıştır. Gark olan o kimsedir ki, onda hiçbir hareket ve fiil kalmaz. Onun hareketleri, ancak suyun hareketi olur. Arslanın birisi, bir ceylanı kovaladı; ceylan kaçtıkça kaçtı. İki vücûd ve varlık var idi. Biri arslanın, diğeri ceylanın vücûdu. Ancak arslan ceylana yetiştiği zaman, ceylan onun kahır pençesinde kaldı ve arslanın heybetinden kendinden geçmiş olarak, arslanın önünde düştü. O anda arslanın varlığı ve vücûdu kaldı; onun varlığı mahvoldu ve kalmadı. Gark olmak budur ki, Hak Teâlâ evliyâyı, halkın arslandan ve kaplandan ve zâlimden olan korkularının dışında olarak, kendisinden korkmuş kılar ve korkunun Hak'dan ve emînliğin Hak'dan ve yaşama ve sevinci Hak'dan olduğunu onlara keşf eyler.

ALTMİŞBEŞİNCİ FASIL

Sirâceddin dedi ki: "Bir mes'eleden bahsettim, içimde elem peydâ oldu."

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

"O, bir müvekkildir; onu söyleyemeyesin, diye onu bırakmaz. Gerçi o müvekkili his ile görmezsin; ancak şevk ve gayret ve elemi gördüğün zaman, müvekkilin mevcûd olduğunu bilirsin. Bir bahçeye girersin, güllerin yumuşaklığı sana temâs eder ve diğer taraftan gittiğin zaman, dikenler batar. Her ne kadar ikisini de görmezsen bile, anlarsın ki, o taraf dikenlik ve nâ-hoş ve zahmettir; ve bu taraf gülistan ve rahattır. Buna vicdâni derler; hissedilenden daha âşikârdır. Örneğin açlık ve susuzluk ve gazab ve sevinç, hiçbirini hissedilir değildirler; ama hissedilenden daha çok âşikârdırlar. Çünkü eğer gözünü açsan, his olarak görmezsin; ancak açlığı kendinden hiç bir hile ile defetmek mümkün değildir; ve sıcak yemeklerdeki sıcaklık dâhi böyledir. Sıcaklık ve soğukluk ve tatlılık ve acılık yemeklerde hissedilir değildirler; fakat hissedilenden daha fazla âşikârdırlar. Sonuçta sen, bu tene ne kadar dikkat ediyorsun? Senin buna ne bağlılığın vardır? Sen bunsuz kâimsin ve dâima bunsuzsun. Eğer gece olursa, ten kaydında olmazsın ve eğer gündüz olursa, işler ile meşgûlsün; asla ten ile değilsin, başka bir mahaldesin. Sen neredesin ve ten nerededir? "Ben bir vâdîdeyim, sen bir vâdîdesin." Zanneder ki ten öldü, o da öldü. Hey! Senin ne bağlılığın vardır? Bu göz çok büyük bir kayıttır; ve ten çok büyük bir zihin karıştırıcıdır. Firavun'un sihirbazları bir zerre vâkîf oldukları zaman, teni fedâ ettiler. Kendilerinin bunsuz kâim olduklarını gördüler. Tenin onlara hiç bağlılığı yoktur. Ve aynı şekilde İbrâhîm ve İsmâîl ve nebîler (aleyhimü's-selâm) ve evliyâ (kaddesallâhu esrârehum) vâkîf oldukları zaman, tenden ve onun uzak olmasından ve olmamasından kurtulmuş oldular.

Haccâc, çok yemek yemiş ve başını kapıya dayamıştı. "Sakın kapıyı hareket ettirmeyin ki, başım düşmesin" diye nidâ ederdi. Başının bedenden ayrı olduğunu ve bir vâsıta ile kâim bulunduğunu zannetmiş idi. İşte bizim halkın halleri böyledir. Kendilerinin bedene bağlılıkları vardır; veyâ kendilerini beden ile kâimdir zannederler.

ALTMİŞALTINCI FASIL

"Allah Teâlâ Âdem'i kendi sûreti, ya'nî kendi sıfatı üzere halk etti." Bütün âdemler görünme yeri isterler. Birçok kadınlar vardır ki örtülüdürler; ancak kendilerinin isteklilerini tecrübe için, yüzlerini açarlar. Nitekim sen usturayı tecrübe edersin; ve âşık ma'sûka, ben sensiz uyumadım, yemedim, şöyle oldum, böyle oldum der. Onun ma'nası bu olur ki: "Ma'sûka ma'sûkluk etmek ve kendi aşkını ve güzelliğini görünme yeri kılmak için, sen bir görünme yeri istersin. İşte senin görünme yerin benim." İşte böylece âlimlerin ve hüner sâhiplerinin hepsi görünme yeri talep ederler. **"Ben gizli bir hazîne idim, bilinmeye muhabbet ettim"** ve **"Hak Teâlâ Hazretleri Âdem'i sûreti üzere, ya'nî hükümlerin sûreti üzere halk buyurdu."** Onun hükümleri mahlûkların tümünde zâhir olur; çünkü hep Hakk'ın gölgesidir. Ve gölge şahsa benzer. Eğer beş parmak açılırsa, gölge de açılır ve eğer şahıs rûkû'a giderse, gölge de rûkû'a gider; ve eğer uzanırsa, gölge de uzanır. Geriye kalan da bu kıyâs üzeredir.

Şimdi halk bir isteğin ve sevgilinin tâlibidirler. Hepsinin kendilerine muhabbet edici ve tevâzu edici olmalarını isterler. Düşman ile düşman, dost ile dost olmayı murâd ederler. Bunun hepsi Hakk'ın hükümleri ve sıfatlarıdır ki, gölgede görünür. Bu bölümde olan şeyin amacı budur ki, bizim gölgemiz bizden habersizdir; ammâ biz haberdâriz. Ancak Hakk'ın ilmine oranla bizim bu vâkif oluşumuz, habersizlik hükmündedir. Şahısta her ne varsa, ba'zı şeylerin dışında, hep gölgede görünür. Bundan dolayı Hakk'ın sıfatlarının hepsi, bizim gölgemizde görünür. Şu kadar var ki **"ve mâ ûtîtum minel ilmi illâ kalîlâ"** (İsrâ', 17/85) ya'nî "Size ilimden az bir şey verilmiştir."

ALTMİŞYEDİNCİ FASIL

Dünyâda tahsîl ve çalışma ile hâsıl olan her ilim, beden ilimleridir; ve öldükten sonra hâsıl olan ilim, din ilimleridir. Ene'l-Hak ilmini bilmek, beden ilimleridir; ve enel-Hak olmak, din ilimleridir. Kandilin nûrunu ve ateşi görmek, beden ilimleridir; [ateşte yanmak din ilimlerindendir. Müşâhededen ibâret olan her şey, din ilimlerindendir. Bilgiden ibâret olan her şey beden ilimlerindendir.] Muhakkak olan şey, müşâhede ve rü'yettir. Geri kalan bütün ilimler, hayâl ilmidir. Örneğin mühendis düşünüp, medrese binâsını hayâl etti. Gerçi o fikir, doğru ve savâbdır; fakat hayâldir. Medresenin binâsını tamamladığı zaman hakikat olur. Şimdi hayâlden hayâle farklar vardır. Ebû Bekir ve Ömer ve Osman ve Ali (rıdvânullahi Teâlâ aleyhim ecmaîn) hazarâtının hayâlleri, ashâb-ı kirâm (radiyallâhu anhüm) hazarâtının hayâlleri üstündedir. Nitekim maharetli bir mühendis, bir evin binâsını hayâl eder; ve mühendis olmayan kimse de, bir ev binâsını hayâl eder. Arasında çok büyük fark vardır. Çünkü mühendisin hayâli hakikate yakındır. O taraf da böyledir. Hakikatler âleminde ve dîdarda müşâhededen müşâhedeye sonsuz farklar vardır. Şimdi zulmânî yedi yüz ve nurdan yedi yüz perde vardır diye söyledikleri şey, hayâl âleminde olan şeyler zulmânî perdeler; ve hakikatlerden olan şeyler, nûrânî demektir. Ammâ hayâl olan zulmet perdelerinin arasını, böyle derin bir farkın varlığıyla berâber, hayâlin letâfetinin çokluğundan ayırt etmek ve bakışa getirmek mümkün değildir. Hakikatlerde de farkı anlamak mümkün olmaz.

ALTMİŞSEKİZİNCİ FASIL

Cehennem ehli, cehennemin içinde dünyâdakinden daha hoş bir halde olurlar. Çünkü cehennemde Hak'dan haberdâr bulunurlar. Oysa dünyâda Hak'dan habersizdirler; ve Hak'dan haberdâr olmaktan daha tatlı bir şey yoktur. Bundan dolayı kâfirler hakkında dünyânın tercih edilir olması, bir amel ederek açığa çıkarıcı lütfundan, Hak'dan haberdâr olmaları içindir. Yoksa dünyâ cehennemden daha hoş değildir. Münafığı cehennemin en dibine atmalarının sebebi odur ki, ona îmân geldi; küfrü kuvvetli olduğundan amel etmedi. Hak'dan haberdâr olması için ona pek çok azâb olur. Kâfire îmân gelmediğinden, küfrü zayıftır. Az bir azâb ile haberdâr olur. Bunlar tozlanmış bir havlu ile halıya benzer. Havluyu bir kimse silkebilir; fakat halıyı iyice silmek için dört kişi lâzımdır ki, onun tozu çıksın. Cehennem ehli **“en efîdû aleynâ minel mâi ev mimmâ rezekekumullâh”** (A'râf, 7/50) ya'nî "Suyunuzdan veyâ Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize akıtın" demeleri, hâşâ, yemek ve içecek talep etmeleri değildir. Ya'nî "Bulduğunuz ve size âşikâr olan şeylerden bizi de feyizlendiriniz" derler.

Kur'ân-ı Mecîd süslenmiş bir gelin gibidir. Örtüsünü açan kimseye yüzünü göstermez. Ey Kur'ân'dan bahseden kimse! Sana bir zevk ve keşif hâsıl olmaması, ondandır ki, sen onun örtüsünü açtın, o seni reddetti; ve sana hile yapıp, yüzünü çirkin gösterdi; ben o sevgili değilim, dedi. Hz. Kur'ân, her ne sûretle isterse görünmeye kâdirdir; fakat örtüsünü çekmeyip, rızâsını talep eder ve O'nun rızâsına sebep olan şeye çalışırsan, sen O'nun örtüsünü çekmeksizin, sana yüzünü gösterir. Hakk ehlini talep et; çünkü Cenâb-ı Hak **“Fedhulî fî ibâdî. / Vedhulî cennetî.”** (Fecir, 89/29,30) ya'nî "Haydi gir kullarımın içine. Gir cennetime." buyurmuştur. Hak Teâlâ herkese söylemez. Nitekim dünyâ pâdişâhları, her bir dokumacıya söz söylemezler. Halkı pâdişâha ulaştırmak için bir vezir ve vekil dikmişlerdir. Hak Teâlâ Hazretleri de, Hak talebinde bulunan her bir kimsenin, onun kapısına gitmesi için, bir hizmetkâr seçti; ve nebîler ve evliyâ da, bunun için gelmişlerdir. Çünkü Hakk'a onlardan başka yol yoktur.

ALTMİŞDOKUZUNCU FASIL

"İsâ (a.s.)dan soruldu ki: Yâ Rûhullâh, dünyâda ve âhirette en büyük ve en güç olan şey nedir? Buyurdu ki: Allah'ın gazabıdır. Bizi bundan ne şey kurtarır? dediler. Buyurdu ki: Öfkeyi yenerek gazabını kırmaktır."

Gazabı kırmanın yolu budur ki, nefis şikâyet etmek istediği zaman, onun tersini yapmalı ve şükür etmeli; ve derûnunda onun muhabbeti oluşuncaya kadar şükürde abartmalıdır. Çünkü sahte olarak şükretmek, Hak'dan muhabbet istemektir. Büyük Mevlânâ, ya'nî Sultânü'l- Ulemâ (kaddesallâhu sırrahü'l-azîz) hazretleri: "Halktan şikâyet, Hâlık'tan şikâyettir" buyurdular. [Ve yine buyurdular] ki: "Gaybetde düşmanlık ve öfke ateş gibi kat kat gizlidir. Bir kıvılcım sıçradığını gördüğün zaman, onu söndür, tâ ki gelmiş olduğu yokluğa gitsin. Eğer o kıvılcıma cevap ve karşılık sözü ile yardım edersen, yokluktan başkaları da sıçrar. Onu tekrar yokluğa döndürmek senin için güç olur."

"İdfa' billetî hiye ahsenus seyyieh" (Mü'minûn, 23/96) ya'nî "Sen kötülüğü iyi şeyle defet!" âyet-i kerîmesinin yüksek hükmüne uygun muâmele et; tâ ki düşmanı iki yünden kahretmiş olasın. Yönün birisi budur ki, düşman onun eti ve derisi değildir; kötü bir endîşesidir. Şükürün çokluğu ile senden def' olduğu zaman, dâima ondan da def' olunmuş olur. Def' olma sebebinin birisi "İnsan, ihsânın kölesidir" hükmünce tabî olmaktadır; ve diğeri de, düşmanın fayda görmemesindendir. Nitekim çocuklar birisine bir isim takıp çağırırlar. O söyler. Sözümüzün te'siri oldu diye onların o isim ile çağırmaya rağbetleri artar; ve eğer o kimsede bir değişiklik görmezler ve bu seslenmede bir fayda müşâhede etmezlerse, meyilleri kalmaz.

İkinci yön budur ki: Bu affetme sıfatı, sende gözükteği zaman, anlaşılır ki, onun kötülemesi yalandır ve eğri görmüştür. O, seni olduğun gibi görmemiştir. Ve aynı şekilde anlaşılır ki, kötülenmiş olan sen değilsin, kendisidir. Oysa onun kendisinin böyle açığa çıkması kadar hasmı mahcûb edecek hiçbir delil yoktur. Bundan dolayı sen şükür ve övme ile ona zehir verirsin; çünkü o senin noksanlığını açığa çıkartır. Sen ise kemâlini ve Hakk'ın sevgilisi olduğunu gösterirsin. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: **"vel âfine anin nâsi, vallâhu yuhibbul muhsinîn"** (Âl-i İmrân, 3/134) ya'nî "O kimseler ki...insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever." Hakk'ın sevgilisi olmuş olan noksan olmaz. Onu o kadar övesin ki, onun dostları "Gâlibâ bize iki yüzlülük yapıyor ki, onunla bu derece anlaşmaktadır" diye şüpheyeye düşerler. Beyit:

Tercüme: "Her ne kadar bıyıkları çoksa da, nezâketle yavaşça onların o bıyıklarını yol; ve her ne kadar boyunları kalınsa da, sen onların boyunlarını, yumuşaklık ile kır, eğdir!"

YETMİŞİNCİ FASIL

Hak ile kul arasında perde ikidir; kalan perdeler bundan ortaya çıkar: O da sıhhat ve maldır. Sağlıklı bedeni olan kimse "Hani Hak? Bilmiyorum ve görmüyorum" der. Kendisinde hastalık ortaya çıkınca, "Yâ Allah, yâ Allah!" demeye başlar; ve Hak ile arkadaş olup konuşur. Bundan dolayı gördün ki, o sıhhat onun perdesiydi ve Hak o hastalık altında gizlenmişti; ve bir insanın ne kadar mal ve kuvveti varsa, o kadar sebepleri ve isteklerini tertîb eder ve gece gündüz onunla meşgûl olur. Düzensizlik başgösterince, nefis zayıf olup, Hak etrâfında dolaşır. Beyit:

Tercüme: "İlâhî, zillet ve fakr ve el boşluğu Sen'i bana getirdi. Ben Sen'in zelîl ve eli boş bir kulum."

Hak Teâlâ Firavun'a dörtyüz yıl ömür verdi; ve memleket ve pâdişâhlık ve isteklerinin hepsini ihsân etti. Bunların hepsi, onu Hz. Hak'dan uzaklaştıran perdeydi. Hakk'ı zikretmemesi için isteksizlik baş ağrısı vermedi; ve ona arzûlarına meşgûl ol ve bizi yâd etme, dedi. Beyit:

Nazmen tercüme: "Mülkten geldi Süleymân'a gınâ

Hazret-i Eyyûb'e az geldi belâ"

YETMİŞBİRİNCİ FASIL

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

İnsanın nefsinde hayvanlarda ve yırtıcılarda olmayan bir şer vardır derler. Bu, insanın onlardan beter olması yönünden değildir. Bu o yöndendir ki, insanda bulunan ahlâkın kötüsü ve nefsin şerleri ve uğursuzluklar, onda olan gizli bir cevher dolayısıyladır. Bu ahlâk ve uğursuzluklar ve şer, o cevherin perdesi olmuşlardır. Cevher ne kadar enfes ve büyük ve şerefli olursa, onun perdesi de o kadar fazla olur. Bundan dolayı bir insanın uğursuzluğu ve şerri ve ahlâkının kötülüğü o cevherin perde sebebi olmuştur; ve bu perdelerin kalkması, ancak yoğun mücâhedeler ile olur; ve mücâhedenin çeşitleri vardır. Mücâhedelerin en büyüğü, Hakk'a yönelip, bu âlemden yüz çevirmiş yârân ile bir arada olmaktır. Sâlih yârân ile oturmaktan daha güçlü bir mücâhede yoktur; ve onları görmek nefsin fânî olması ve terkidir; ve bundan dolayıdır ki, cehâlet yılanı bir sene insan görmezse ejderha olur, derler. Ya'nî, şerri ve uğursuzluğu terke sebep olan bir kimseyi görmezse demektir. Her nereye büyük bir kilit koyarlarsa, orada şahane ve kıymetli bir şey bulunduğu delîldir; ve her nerede perde çok büyük olursa, cevher de a'lâ olur. Örneğin bir hazinenin üzerinde yılan bulunur. Sen yılanın çirkinliğini görme; hazinenin değerli oluşuna bak! Kemâlin gereği, gayrın ona meylidir; ancak o meyl, kendisinin noksânına değil, kemâline olur. Allah'ın kemâli mevcûdların kemâlidir ve onun hakkında noksanı câiz görme kemâl sebebidir ve âlem işlerinin icâbıdır ve cihânın bâtil olmayışıdır. Ve onun yokluğunun mümkün olması, âlemin iptâlidir.

Zevke sûret verip, onun esaslarını ve sınırlarını araştırırsan, zevk gider. Şimdi sen keyfiyeti ve fiili düşüncüyü "Allah" yaparsın. Sende zevk oluşmadığını bilmezsin. Oysa o düşünceler ve o hayâl "Allah" olmaz. Ya'nî bizim tâlib ve âşıkımız ol ve sana kemâl hâsıl olması için, Allah'da hayâlî ve düşüncüyü ve sınırı ve esâsı ve i'tirâzı terk et; ve hareket eden başını ve ayağını aşk coşkısından, tencerenin ağzından taşan bir köpük bil ki, hayat ve onun dışındaki Allah'ın sıfatlarından her bir sıfatta kendinden habersiz olmayasın; ve şerh ve keşfetmeye çalışmakla günler geçirdiğin ve senelerce uğraştığın fıkıh âlimliği ve nahiv şerhi ve i'tirâzlar ve arapça istikâk ya'nî kelime türetme san'atı ve hekimlikteki inceliklerin aslı, sana vâki' olur. O hoş hâlin misk gibi kokusu cihâna yayılmış olur; ve herkes seni kadir ve şeref sâhibi bilir. O bir kelime içinde uyanıklığı ararsan, zevk sâhibi olursun. İlim türlerinin hepsinde, o anda uyanıklık içinde olup, hangisini zikretsen, sende bir keskinlik ve zihin açıklığı ortaya çıkar. Çünkü bütün kelimeler birdir ve renklerin hepsi, rûhun rengidir. Eğer o bir kelimedede vâkıf olmasan ve zevksiz olursan, o hâl içinde, ilim türlerinin hepsinde zevksiz olursun. Zevk ve üstün geliş ve ikrâm odur ki, nefsin o güçlülere salıp, bu sıfatla diğer rûhların hallerini istilâ edecek bir hâl peydâ etmelisin; tâ ki yıldızların ve kandilin aydınlığı, gündüzün aydınlığından nasıl kaybolursa, onların kuşatmaları ve hâtıraları da senin o hâlinin aydınlığı içinde unutulmuş ve görünmez olsun. Şüphesiz senin o parlaklığın onlara görünür; derler ki: "Ne âlim ve zekî kimsedir!"

Şimdi... Acele etme ve ömrü, bu kadar kısalığı ile berâber, birkaç kelime içinde tüket ve,

"güçlükler ve kitaplar ve ilimler senin olsun; bir daha gelmeyiz."

Hiç gelme! Hakk'ı gelmemek ile tehdîd mi ediyorsun? Eğer gelirsen, kendin için geliyorsun.

YETMİŞİKİNCİ FASIL

Bismillâhi'r-rahmâni-rrahîr. Kavlühû Teâlâ: **“İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ”** (Fetih, 48/1) ya'nî "Muhakkak Biz sana apaçık bir fetih ve zafer yolu açtık." Bu mübârek sûrede Hak Teâlâ, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'e olan ni'metlerini haber verdi. Birinci haber budur ki: Çaldığın bir kapıyı açtım ve duâların indimde icâbet olunmuştur. İkincisi **“Li yagfire lekallâhu”** (Fetih, 48/2) ya'nî "Allah'ın sana mağfiret etmesi için" gereğince mağfirettir. Mağfiret, muhabbet alâmetidir. Çünkü sen her kimi seversen, onun kabâhati sana kabâhat ve ayıbı, ayıbı görünmez. İşte mağfiret sırrı budur. Üçüncüsü **“ve yutimme ni'metehu”** (Fetih, 48/2) ya'nî "Ni'metini tamamlaması içindir" gerfeğince ni'metin tamamlanmasıdır. Ni'metin tamamlanması ise, onun husûsiyyetini beyândır. Çünkü bu âyet-i kerîme bazı ni'metlerin tamam olduğuna bir delildir. Bundan dolayı cenâb-ı Peygamber diğer ni'met verilenlerden daha hâs ve daha çok yol bulmuş ve hakîkatte Hakk'a ulaşmış ve daha fazla Hak ile kâim olmuş olur. Dördüncüsü **“Ve yansurekallâhu”** (Fetih, 48/3) ya'nî "Allah'ın sana yardım etmesi içindir" âyet-i kerîmesi saltanat ve velâyete işâret eder. Acaba bu velâyet hangisidir? Her şeyi Hak'dan gören, bakiş kuvvetidir. İbrâhîm (a.s.)'ın ateşe ve Mûsâ (a.s.)'ın deryâya ayaklarını basmaları ve Süleyman (a.s.)'ın güneşe ve Nûh (a.s.)'ın tûfana hükmetmeleri ve Dâvûd (a.s.)'ın demiri hamur ve dağı nağme söyleyici yapması ve İsâ (a.s.)'ın hayvânî rûhlara hükmetmesi ve Muhammed (a.s.v.) Efendimiz'in gök tabakalarını mi'rac ile yırtıp geçmesi gibi. Bunun örnekleri sayısızdır. Bu bahsedilen zâtlar, ne zamanki her şeyi Hakk'ın me'mûru ve hizmetkârı bildiler ve Hakk'ın küllî emrini gördüler, hepsi onların ve onlar da Hakk'ın itaât edeni oldu.

Kavlühû Teâlâ: **“Li yagfire lekallâhu mâ tekaddeme min zenbike ve mâ teahhare”** (Fetih, 48/2) ya'nî "Bu geçmiş ve gelecek günâhını Allah'ın mağfiret etmesi içindir." İbn Atâ der ki: Muhammed Mustafâ (s.a.v.) mi'râcda Sidretü'l-müntehâ ağacına ulaştığı zamant, ki orası arşın üstüdür, onun makâmı, Hz. Cibrîl'in meskenidir; bu makâmdan da geçmek istedi. Arkadaşı olan Hz. Cibrîl adımını geri aldı. Hz. Fahr-i âlem Efendimiz buyurdular ki: "Ey kardeşim Cebrâil, bu heybetli mevzi'de beni yalnız mı bırakıyorsun?" Nidâ geldi ve Hak Teâlâ azarlayarak buyurdu ki: "Bu iki üç adımda, onunla mı ülfet peydâ ettin?" İşte bu **“Li yagfire lekallâhu”** (Fetih, 48/2) ya'nî "Allah'ın sana mağfiret etmesi için" âyetinde işâret buyrulan günâhtan kasıt, bu günâhtır. Ya'nî seni ülfetten ve gayrın ünsiyyetinden pâk ettik ve gayrıdan ganî kıldık, demektir.

İbn Atâ der ki: "Hak Teâlâ Zât-ı hazretine yalvarmaları ve ondan sonra onları affetmesi için, nebîleri ve evliyâyı günaha mübtelâ etti. Fakat nebîlerin Sultanı ve seçilmişliğin delîli Hz. Muhammedü'l-Mustafâ (s.a.v.)'in günâh edip, yalvarma hâlini kapalı kıldı. Belki geçmiş ve geleceği affedip, o günâhın ne olduğunu zikretmedi. Bundan maksat, diğer mertebelerin üstünde olan, muhabbet mertebesidir." İbn Atâ der ki: Sana geçmiş günahları, ya'nî Âdem'in yanlışlarını, **“ve mâ teahhare”** ya'nî "Ve gelecek olan" ya'nî ümîtleri sende olan ümmetlerinin günahlarını bağışladık. Çünkü sen, onların rehberisin. Kasıt budur ki, geçmiş ve geleceğe mensûb olanların kavuşmaları ancak seninledir.

Ve derler ki: Peygamber (a.s.v.) Efendimiz'in istiğfârı ayıklık halinde, mest hâлиндendi. Ve ba'zıları derler ki: Belki mestlik hâlinde, ayıklık hâlinde istiğfâr etti. Ve ba'zıları: Her iki hâlde gark olmuş idi. Çünkü onun bakışı Hakk'a idi; ve mestlik ve ayıklık ise, renkten renge giren hizmetkârlara mahsûstur. O hazrete göre ne mestlik ve ne de ayıklık vardır. Şimdi mâdemki Hakk'a bakıcı idi, her iki hâlden de istiğfâr edici idi. Çünkü bu mestlik ve ayıklık, iki renktir. O ise rengin eserinden mahvolduğu zaman, her ikisinden de istiğfâr edip, ilâhî kabzada bulunur idi derler. Ve levha ve kalem onu şerh edemez; meğer ki Hudâ sıfatı olan o levha olsun. Onun ismiş levhadır; ancak hakîkatte sonsuz bir sıfattır. Felek çarkının altında, halkın gözlerinin iki görmesi çoktur; meğer ki Hakk'ın inâyeti yetişsin. Ve her bir güçlük ind-i ilâhî'de kolaydır. Bu gördüğümüz şeyleri, eğer bize çocukluk zamanımızda söyleseydiler, anlatmak mümkün olmazdı.

"Ben Allah Teâlâ'nın hakkımdaki kısmetine râzı oldum ve işimi Hâlık'ıma ısmarladım." Allah Zül-Celâl Hazretleri, geçmiş güzel yaptığı gibi, geleceği de güzel yapar. Pâk eserlerinden gösterdiği bu kadar binlerce şeylerin şükrünü edâ edelim, çünkü artış sebebidir inşaallahu Teâlâ.

“Ve yutimme ni'metehu aleyke” (Fetih, 48/2) ya'nî "Senin üzerindeki ni'metini tamamlaması için." Ni'metin tamâmı, muhabbet mülküdür. Ni'metin başı, muhabbet talebinin uygun olmasıdır. Muhabbet eden idin, muhabbet edilen oldun; resûllerin tabîsi idin, tâbî olunan oldun. Muhtâc idin, mi'râca gittin; ve aktan karadan kurtulup, akın ve karanın sultânı oldun. Zikredici idin; mihrablarda, minârelerde ve sikkeler üzerinde zikredilen oldun.

Kavlühû Teâlâ **“ve yehdiyeke sırâtan mustekîmâ”** (Fetih, 48/2) ya'nî "Seni bu sâyede doğru yola iletmesi içindir." Ya'nî Hakk'a ulaştırın yol.

“Ve yansurekallâhu nasran” (Fetih, 48/3) ya'nî "Ve Allah'ın sana çok yardım etmesi içindir" hem cin şeytanların vesveseleri üzerine ve hem de kâfirlerden ibâret olan insan şeytanların üzerine yardım edilmiş oldun.

“Azîzâ” (Fetih, 48/3) Öyle bir yardım edilmiş oldun ki, devlet zevâli korkusu yoktur.

“Huvellezî enzeles sekînete” (Fetih, 48/4) ya'nî "Sekîneti, ma'nevi kuvveti indiren O'dur." "Seki-ne", basîretten ortaya çıkan hâldir; ve sekîne sâhibi sebeplerden mâlik olmadığı şeyi, i'timâd kuvveti sebebiyle mevcûd bilir. Ba'zıları "sekîne" odur ki, eşyânın zâhirini nasıl farkederse, bâtınını da öylece farketmektir, derler.

“Li yezdâdû îmânen” (Fetih, 48/4) ya'nî "İmanlarını arttırsınlar diye." Onların gönülllerinde îmân nûru yeni ay gibi günden güne artar.

“Ve lillâhi cunûdus semâvâti vel ard” (Fetih, 48/4) ya'nî "Göklerin ve yerin bütün orduları Allah'ındır." Göklerin askerleri meleklerdir ve yerinki de nefsin gâzîleri ve mücâhidleridir. Ba'zıları göklerin askerleri gönüllerdir, yerinki de kalıplardır, derler. Ba'zıları da şeytan dahî onun askeridir, sana ve buna gâlib gelmek isterler, derler.

“İnnâ erselnâke şâhidin” (Fetih, 48/8) ya'nî "Biz seni şeksiz şüphesiz bir şâhid olarak gönderdik. Söz, fill ve hâl ile tevhitte şâhidler.

“Ve mubeşşiren” (Fetih, 48/8) ya'nî "Bir müjdeleyici olarak gönderdik." Ya'nî, mağfired,

“ve nezîrâ” (Fetih, 48/8) ya'nî "Bir korkutucu olarak gönderdik." Sonradan çıkarılan âdetlerden ve dalâletten korkutur ve nefsin hevâsı ile değil, Hakk'ın izni ile müjdeleyici ve korkutucudur.

“Li tu'minû billâhi” (Fetih, 48/9) ya'nî "Ki hepiniz ey insanlar Allah'a îmân edesiniz." Doğru söyleyen, doğru söyleyici bilmeleri için,

“ve tuazzirûhu” (Fetih, 48/9) ya'nî "O'nu büyük tanıyasınız" benim ikrâm edip, muhterem tuttuğumu, siz de hem gönül ve hem hizmet ve hem de lisân ile muhterem tutup, ona itâati tabîi bir vasıf edininiz.

“İnnellezîne yubâyîüneke innemâ yubâyîünallâh” (Fetih, 48/10) ya'nî "Sana hakîkî sûrette bîat edenler, ancak Allah'a bîat etmiş olurlar." Sana ahid elini uzatanlar, o ahid elini Hakk'a uzattılar. Ya'nî beşeriyet sende emânettir. Vâsıta olan bir emâneti vâsıtasız görmek lâzımdır.

“Yedullâhi fevka eydîhim” (Fetih, 48/10) ya'nî "Allah'ın eli, onların elleri üstündedir." Bîat etmede onların minneti Hudâ'yadır; yoksa onlara Hudâ'nın minneti yoktur. Ba'zıları derler: Ya'nî onların bîatı ve kuvveti, Hakk'ın kuvveti üzerinedir. Eğer onları istihdâm etmeseydi, hizmet etmezlerdi.

"Kudret ve kuvvet yoktur." "Şâyet mü'min erler olmasaydı." Süheyl (r.a.) demiştir ki: Hakkıyla mü'min olan o kimsedir ki, nefsinden ve gönlünden gâfil değildir; ve kendi hallerini araştırıp, filân zaman ne yaptım ve nasıl oldum? der; ve değişim gördüğü zaman, yalvarmaya başlar; ve yeryüzüne belâ inerek, ay ve güneş tutulduğunda ve deprem ve şiddetli yağmur ve savaş ve vebâ vesâire olduğunda, yeryüzü ehli bunların, kendi günahları sebebiyle olduğunu yakînen bilip, nasıl yalvarırlarsa, mü'min de bu yakînin kaybolduğunu ve göz yaşının kuruduğunu ve gönül vebâsını gördüğü zaman, vakitlerinin öldüğünü bilip, öylece yalvarır ve ağlayıp sızlar. Belki o dünyânın belâları Hak'tan ayrılık nişânı değildir. Oysa gönülde bu değişim ve belâlar, Hak'tan ayrılık nişânıdır. Şimdi o noksanda fazlalık görür. Nitekim diğer kimseler, dünyâ noksânından korkarlar; o ise dünyanın fazlalığından korkar ve gönül biraz değişiminden ve tâattan nefretinden ve tâati faydasız görmekten korkar. Çünkü az çoğu öldürür.

“İz ceallelezîne keferû fi kulûbihimul hamîyyete” (Fetih, 48/26) ya'nî "O küfredenler kalblerine o taassubu yerleştirdiği sırada." Ya'nî, mü'minleri îmânlarından dolayı, incitmek husûsunda nefse tâbî olurlar ve bizim yaşantımızı sıkıntıya sokuyorlar ve bize neticeyi ihtâr ediyorlar. Oysa o mü'minler bilirler ki, kendileri yaşantıyı sıkıntıya sokmazlar; belki bu yaşantıyı, sürekli ve dâim bir yaşantıya bitiş-tirmek isterler. Nitekim bir şahıs, câhil bir kimsenin buğdayını zorla alıp, zâhiresi kesilmesin diye, onun hesâbına olarak eker. O kimse ise, buna zulümdür diye feryâd eder. Demirden ma'mûl bir yüzük üzerine pâdişâhın ismi nakşolunmuştu. O yüzük nakşı olmayan bir altın yüzüğe dedi:

-Senin böyle nakışların var mıdır?

Altın: Hayır.

Demir: Œu halde ben senden daha űstűnűm.

Altın: Adın nedir?

Demir: Demirdir.

Altın: O nakış seni demirlikten kurtarır mı?

Demir: Hayır.

Altın: Őyleyse otur oturduęun yerde. Bir dűřűn bakalım, nakit oluř kime mahsűstur ve kimin "ayn"ıdır. Vallâhu a'lem.

YETMİŞÜÇÜNCÜ FASIL

Mübârek hayırlarınızın pek yaygın olarak konuşulduğu bilinmektedir; ve güneş gizli değildir. Bu sıfatın mahzeni ve bu cevherin menbaı ve bu faydası etrâfa saçılmış meyvelerin ağacı olan böyle bir zât için an be an iştîyâk artar. Biz ise, o ağacın gölgesinde oturup meyvelerini görmekle yetinmeyiz. Şükürler olsun sonra yine şükürler olsun sonra yine şükürler olsun. Yâ Rab, ziyâdeleştire, eksiltme!

Fakat bu ebedî ve ezeli çok büyük talih sahiplerinin hâli başkadır. Bir kimse onlardan hayırlı bir karşılık görüp arkadaş olabilir ve ünsiyet edebilir. O çok büyük talih sâhibi ise, onların lisânları söylemeksizin efsânelerini iştir ve onların bâtınlarındaki derin ve ince ma'nâlar harfsiz olarak o talih sâhibinin can kulağına ulaşır. Çünkü onsekiz bin âlemin pâdişâhının bu hâs hizmetkârlar ile ilk oynadığı oyun ve el öpmek âdetinin yerine getirilmesinden önce **"Allah'ı ârif olanın dili söylemez olur"** düsturunca, onları dilsiz kılması idi. Bu ise acâib değildir. Çünkü âlemin âdeti budur. Çünkü ma'nânın kuvvetlendiği her yerde sûret zayıf olur. Ceviz ve fındık, kabuğunun içinde bulundukça yağ yağ eder. Yarım kırıldığında sesin yarısı eksilir; ve tamamıyla kırıldığı zaman aslâ sesi çıkmaz; ve nihâyet sâfi iç olur. Kabuk, için bekçisi olduğundan sert ve katıdır. Zîrâ sabah yaklaşıncı korku azalır ve bekçiler evlerine giderler. Ve onlar bu ifâde ile hiç söz söylemezler, demeyi kastetmiyorum; ancak nefislerinde söylemezler; ve yalnız müşkillerin cevâbını verirler ve indlerinde hallolunmuş olan şeyi hallederler; ve başka şeyden dem vurmazlar. Örneğin bir baba, sözü, küçük çocuğa göre söyler. Ve tabiki eşinin gam ve sevincini akli başında olmayan çocuğa söylemez. Çocuğa ancak, çelik çomak ve top ve alaca kuşcağız ve ceviz ve kuru üzümde bahseder. Ve "dû dû" ve "gû gû" gibi sözler söyler. İşte çocukların müjdesi ve korkutması bundan ibâret olabilir.

Bu onsekiz bin âlem içinde bu sınıftan daha garîb hiçbir kimse yoktur; ve Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'in garibliği, bu gariblikten idi ve aynı şekilde onun yetimliği bu tür yetimlikten idi; Abdülmutta-lib'in vefâtıyla değildi; ve Mekke'den Medine'ye hicret etmesiyle garîb olmadı, belki onun garibliği hemşehri ve aynı dili konuşanı bulmaması idi. Şimdi o garîblerin hiç birisi hakkında garîbi okşayıcılığı istememek lâzımdır. Belki onların, bütün âlemin gariblerinin üstünde bir nâz mahalli olup "Biz ulvî âlemin garibiyiz; siz ise âleme mensûbsunuz" derler. Eğer farsça söyleseleler farsça söyleyenler anlamaz; ve eğer arap evlâdı olup, arapça konuşsalar, diğer araplar anlamaz. Yalnız vehmedici kuvvette tasavvur edilmiş olan ma'nânın zâhîrini anlatırlar; fakat maksatları anlaşılır. Çünkü ma'nâyı anlamak başka, maksâdı anlamak başkadır. Nitekim bir Arap şairi bir Türk pâdişâhının huzûruna onun medhi hakkında bir şiir getirdi; ve tahtın önünde okumak için izin istedi; izin verildi. Pâdişâh beytin beğenilecek her bir yerinde başını salladı. Vezirler ve dîvân sâhipleri "Bu pâdişâh arapça bilirmiyim? Bu kadar zamandan beri bizi haberdâr etmedi. Acaba pâdişâh bu lisânı biliyor mu? Ve bu bir diğerimizle dîvânda arapça konuştuğumuz zaman, uygunsuz sözler söylemiş olup olmadığımızı imtihan mı etmiştir?" diye şüpheye düştüler. Nihâyet bir gün pâdişâh av avlamış, pek sevinmişti. Fırsat buldular. Çünkü kâinâtın efendisi ve yerlerin ve göklerin ışığı Efendimiz "Merhamet zamanında duâyı ganîmet biliniz" hadîs-i şerîfini yalvarma zamanından nişân vermiştir. Devletin emîrlerinden cür'etkâr olan ve pâdişâhın teveccüh gösterdiği birisi öne geçip dedi: "Ey âlem pâdişâhı bizim bir müşkilimiz vardır."

Pâdişâh: Söyle!

Vezîr: Âlemin şâhi arapça bilir mi?

Pâdişâh: Hayır.

Vazîr: O halde o gün o şâirin şâhâne dîvânlarında beyân ettiği garîb ve zor olan o arapça kelimelerin ma'nasını size hile ile mi bildirdiler? Çünkü siz her bir şah beytin bitişinde "İyi söylemişsin!" diye beğeniyle başınızı salladınız.

Pâdişâh o kadar güldü ki, gülmenin galebesinden, arkası üstüne yıkıldı. Pâdişâh kahkahadan kurtulunca dedi: Siz bilmez misiniz ki ma'nâ ve sözü tercüme etmek başka bir şeydir ve maksat ise yine başka bir şeydir. Örneğin bir hizmetkâr huzûrumuzda bir kabâhat işler; biz o kabâhati açığa çıkarmak istemeyiz. Onu başka bir kabâhatinden dolayı insanların gözü önünde azarlız ve böyle yaptın diye terbiye ederiz. Oysa bizim maksâdımız lisânen söyledikimiz ve halkın anladığı bu kabâhat değildir. Maksâdımızı bir biz biliriz, bir de o hizmetkârımız bilir. Şimdi birisi ni'metlenmek ümidiyle bir hizmet ettiği zaman, bu hizmetin herkesin kulağına ulaşmasını istemeyiz. Söz ve sözün ma'nâsının maksâdımıza perde olması için, örneğin bir hizmetkârımızı gizli bir hizmet ile gönderir ve görünüşte ona başka emirler veririz. Şimdi... O şâirin şiiri, diğer melikler ve sultanlar üzerine üstün etmek ve melege ve felege benzetmek sûretleriyle, bizim ta'zîm ve hürmetimize dâir olan bir şeydir; fakat o şâirin maksâdı, hil'at ve giyim-kuşam ve maâş ve yakınlıktır. İşte ben o maksâdı anladım ve kabûl ettim. Sana da verelim, gönlünü hoş tut, diye başımı salladım.

Şimdi... Büyük şeyhin semâ' sırasında mutrıbe "Geç geldin, erken gittin" demesi meşhurdur. Çünkü geç gelip, erken gitmek gülün hâlidir. Bu söz üzerine huzûrda bulunanlardan üç kişi na'ra vurup düştüler. O sırada birisi dedi ki: "Bu söz üç kimsenin haline uygun idi." Şeyh buyurdu: Evet ama, onların arasında çok büyük fark vardır. O kimse "Ey şeyh, beyân buyurunuz" dedi. Şeyh cevâben: "Onların kendi lisânlarıyla söylemesi daha iyidir" dedi. Gelip söylediler. Hikâye uzundur; özeti budur ki: "Birisi senelerce bir kadını ta'kîb ediyordu. Diğer de Hak Teâlâ'nın kendisine bir oğul ihsân etmesi arzûsunda idi. İkisi de birkaç sene sonra emellerine ulaştılar. Fakat kadın ve çocuk bir haftadan fazla yaşamamış idiler. Üçüncüsünün bir hâli ve aşkı var idi; ancak ne oğula, ne de kadına alâkası yoktu. Belki alâkası oğulun ve kadının Hâlık'ına idi.

Kur'ân'ı çok tefsir etmişlerdir. Ancak az kimseler, Kur'ân'ın maksâdını tefsir etmişlerdir.

"Ellezîne âmenu" ya'nî "İmân edenler" i herkes "İmân" ile tefsir etmiştir. Oysa Cenâb-ı Mustafâ (s.a.v.) in İmânı ve onun maksâdı gizlidir.

"Ve âmilus sâlihâtı" ya'nî "İyi amel ve harekette bulunanlar" ı herkes kendi ameliyle tefsir etmiştir; Peygamber'in amelini tefsir hani?

"Fe lehum ecruhum" ya'nî "Onların Rab'leri katında ecirleri, mükâfatları vardır." Herkes kendi vehminde tasavvur edilmiş olan ecir tefsir etmiştir; Mustafâvi ecrin maksâdı nerede? Bütün âlem şiirler okurlar; "can" ve "dost" derler ve âşıklardır. Ancak her bir âşığının şerefi, aşık olduğunun şerefi kadar olur.

Tercüme: "İnsan kısmı, türlü türlü âşıktırlar. Onların en şerefli, ma'sûku kendisine en çok zorluk verendir."

Sivrisinekten file varıncaya kadar, her birisinin bir istediği ve âşık olduğu vardır. Pislik köpeğin ve yırtıcının isteği ve gıdâsıdır. Nebilerin ve evliyânın şerefi, şeref için istenilendir. Aşksız hayat mümkün değildir. Nitekim İslâm'ın Sadr'ı buyurdu ki: "Her kim ben âşık değilim ve bir şeyi sevmem derse; kalkıp onun burnunu kesiniz ve gözünü çıkarınız; eğer bağırırsa, deyin ki: Bizim ma'sûkdan murâdımız, ayrılığı, feryâda sebep olan şeydir." İşte anbardan bir avuç ve kitaptan bir yaprak kâfidir. Gerisi bu kıyâs üzeredir.

"Le in şekertum le ezîdennekum" (İbrâhîm, 14/7) ya'nî "Şükrederseniz elbette ni'metinizi arttırırım." Ya'nî "Eğer sizde iştah görürsek, arttırırız." Çünkü bu ni'metin şükürü, iştahdan başka bir şey değildir. O hizmet, iştah göstermektir; yoksa iştahın gayrı değildir. İştah kuvveti olmaksızın ni'metin artması usanç verir. Her şeyi saf nakit görmek lâzımdır. Nihâyet ben miskin, herkesten hâricim, kimseden ödünç kabûl etmemişimdir; gönlümün söyle dediğini söylemişimdir.

Hak (celle celâluhû) Hazretleri mutlaklık üzere söz söyleyicidir ve ezelden ebede kadar, hiç ke-silmeksizin harfsiz ve sessiz söz söyleyicidir. Onun her bir nebî ve velî ile sözü vardır; ve hepsinin sözü birdir, ya'nî onda aykırılık yoktur. Nitekim eğer biri Türk, biri Tâcik olsalar bile, her iki şahidin sözü birdir, derler. Eğer Kur'ân yalnız bu harflerden ibâret olsaydı, denizlerin mürekkebi ve ağaçların kalem olmasına gerek olmazdı; bu Kur'ân'ın harfleri yarım okka mürekkebi ile yazılabilir; ve Kur'ânı harflerin başı ve sonu vardır. Oysa Hudâ sözünün sonu yoktur. Nitekim buyrulur: **"mâ nefidet kelimâtullâh"** (Lokman, 31/27) ya'nî "Allah'ın kelimeleri tükenmez." Ve **"Ve mâ yentiku anil hevâ / İn huve illâ vahyun yûhâ"** (Necm, 53/3,4) ya'nî "Kendi hevâsından söylemez o. O, kendisine Allah tarafından vahyolunan bir vahiyden başka bir şey değildir." Beyit:

Nazmen tercüme: "Bârî'nin sözünü işit Bârî'den

Perdedir geç okuyucunun nağmelerinden"

Şimdi eğer evliyânın sözü, Hakk'ın sözü olmasa idi, **"Onun lisânı olurum"** bâtil olurdu. Çünkü eğer lisândan kasıt, Kur'ân'ın nakli olsaydı, Kur'ân'ın harfini mü'min de ve münâfık da naklettiklerinden, o halde **"Bir kulu severim"** hitâbına ne gerek vardı? Oysa **"Hak, Ömer'in lisânı üzere konuşur"** hadîs-i şerîfi Hz. Ömer'in harf üzere söz söylemesi hakkında geldi ise, o halde Hz. Ömer'e tahsîs sebebi nedir? Bunda diğerleri de hep ortaklır. Ve eğer **"Kalbinden hikmet pınarları kaynar"** hadîs-i şerîfi, Kur'ân harflerini murâd etseydi, bunun için **"Kirk sabah"** ihlâsına gerek yoktu. Şimdi eğer bir kimse bu harflerde maksâdsız derin derin düşünürse, Kur'ân ehlinin ve havâssın, başkaları olduğunu ve Hak Teâlâ Hazretleri'nin âlemde onları seçip, kendi hitâbına mahal kıldığını ve onların Hakk'ın nûru ile görüp, lisânlarıyla söz söylediklerini bilir. Nitekim Kur'ân-ı Mecîd'de buyrulur: **"Yu'til hikmete men yeşâu, ve men yu'tel hikmete fe kad ûtiye hayran kesîrâ"** (Bakara, 2/269) Ya'nî "Allah hikmeti kime dilerse ona verir. Kime de hikmet verirse, muhakkak ki ona çok hayır verilmiştir." Hiç şüphesiz inâyet bakışı böyle bir âdemi arar. Nitekim buyrulmuştur: "Hakk'ın öyle kulları vardır ki, kullarına nazar ettikleri zaman, onlara saâdet elbisesi giydirebilirler." Çünkü onların bakışları Hakk'ın bakışı ve inâyetleri

Hakk'ın inâyeti, gazabları Hakk'ın gazabıdır. Gazab ve rızâ hallerinde onların söyledikleri söz, Hakk'ın sözüdür. Çünkü Hakk'ın sözü, ne arabîdir, ne fârisîdir, ne süryânî ve ne de diğer lisanlardır; harf ve sestene münazzehdir. Bir kulunun canını pâk kıldığı ve can çeşmesinden kaynatıp, o kulun lisânından fışkırttığı zaman, o coşkunun şiddetlerinden harfler akar. Mâdemki o söz, o coşkudan doğmuştur, süryânî olsun, arabî olsun, fârisî olsun, Rabb'l-âlemîn'in sözü olur; ve zamanın nakdi, Cenâb-ı Hudâ'nın kendisine söz söylediği şahıs olur. Ve eğer bir kimsenin o sözü ayırt edecek ve onun nakit olup nakil olmadığını zevk ile bilecek kadar ayırtıcılığında kuvvet yoksa, o sözü Kur'ân harfleri ölçütüne vurmalıdır. Çünkü o sözü, Muhammed (a.s.v.) Efendimiz söylemiştir; ve âvâm ve hâvâs arasında meşhûr olmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfte buyrulur: **"Size benden bir hadîs rivâyet olunduğu zaman, onu Kur'ân'a arz ediniz, uygun olursa kabûl ve muhalif bulunursa redd ediniz!"**

Pâdişâh o nebiyy-i zî-şâna altın hediye etmiştir. Diğer altınları, o meşhûr olan altın ile tatbîk et! Hak Teâlâ Hazretleri buyurur: **"Em tahsebu enne ekserehum yesmeûne ev ya'kılûn, in hum illâ kel en'âmi bel hum edallu"** (Furkân, 25/44) ya'nî "Yâ Habîbim! sen onların çoğunu, işitip akıl ederler zannedersin. Onlar hayvânlara benzerler, ve belki onlardan daha şaşkınlırlar." Ve yine Hak Teâlâ buyurur: **"Ve in tuti' eksere men fîl ardı yudillûke an sebîlillâh"** (En'âm, 6/116) ya'nî "Eğer sen, yeryüzünde olanların ekserine itaât edersen, seni Allah'ın yolundan saptırlar." Ve yine buyurur: **"Ve lev enne mâ fîl ardı min şeceretin aklâmun vel bahru yemudduhu min ba'dihî seb'atu ebhurin mâ nefidet kelimâtullâh(kelimâtullâhi), innellâhe azîzun hakîm"** (Lokman, 31/27) ya'nî "Eğer yeryüzünde olan bütün ağaçlardan kâlem olsa ve denizlerden sonra yedi deryâ da yardım edip mürekkep olsa, Allah Teâlâ'nın kelimelerini yazmak için yetmez. Onlar biter, Allah'ınm sözü bitmezdi. Allah Teâlâ işinde azîz, hükmünde hakîmdir." Ve Nebî (a.s.v.) Efendimiz buyurur: **"Allah Teâlâ buyurur ki, ben bir kuluma muhabbet ettiğim zaman, onun kulağı ve gözü ve dili ve eli olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle söyler, benimle tutar."** Ve yine buyurur: **"Hak, Ömer'in lisânı üzerinde söz söyledi."** Ve yine buyurur: **"Mü'minin firâsetinden sakınınız; çünkü o, Allah'ın nûru ile bakar."** Beyit:

Nazmen tercüme: "Mahvetse seni sabâh-ı güftâr

Güftârın olur kelâm-ı Cebbâr"

İhvânınızdan birisi dünyâdan yüz çevirdiği zaman, kelâm sâhibi olur. Ona yakın olunuz. Çünkü o, ilâhî hikmetleri öğrenir. Çünkü evliyâullah ilâhî rahmete bürünmüş ve ilâhî nûru giyinmiştir. **Lâ tuharrik bihî lisâneke li ta'cele bihî. / İnne aleynâ cem'ahu ve kur'ânehu."** (Kıyâmet, 75/16-17) ya'nî "O sözün alınıp muhafâzası için acele edip, dilini hareket ettirme ki, o Kur'ân'ı kalbinde toplamak ve okunmasını dilinde tesbît etmek, bize âittir." O makâmda her ne olursa olsun, Hakk'ın haber vermesiy-le ve her ne mevcûd bulunursa, Hakk'ın varlığından olur. Orada her ne varsa, talan ve fenâyâ gitmiştir. Bu karanlığın içinde, acâîb bir susamış lâzımdır ki, Hızır suyunu ayırt edebilsin. Gerçi susuzluğun kemâli, ayırt ediciliği kalmayıp, kuyu suyu ve ırmak suyu, her ne gelirse içmektir. Özellikle çölleri geçmiş bir susuz! Lâkin kemâliyle susuz olmakla berâber, ayırt ediciliği kalmış olup, Hızır suyundan koku alan bir susuz, zulmete sığmaz. İşin aslında bu baht ve kıymettir; ayırt ediciliğin kârı değildir. Bu zâhîri baht olan ayırt edicilikten başka, bir ayırt edicilik bahtı bağışlar ki, diğer ayırt ediciliklere benzemez. Mesnevî:

Tercüme: "Gel ey susamış gâfil, Hızır suyunu evliyâullah'ın söylemesi ırmağından içelim." Beyt:

Tercüme: "Bir gün gelir ki bu söz, ben âb-ı hayâtım, seni da'vet ettim. Sen ise kendini sağır kıldın diye işitene karşı husûmet eder."

Bununla berâber âb-ı hayat "Ben âb-ı hayâtım" diye sesi ve gürültüsüyle âlemi doldurdu. Bu susuzlar işitmiyorlar ve işitseler bile iddiâ ve mâcerâ ile o sesi def' ediyorlar. Seslendikleri yeterlidir; fakat o sesi bastırıyorlar. Bu baht işidir. İskender'e vermediler; yalnız taleb ve aşkı tattırdılar. Artık karşı gelenlere ne verirler! Beyit:

Ya'nî "Taleb etmek bulmaktır. Âb-ı hayâtı içmeyi taleb etmek ebediyyen kanmaktır; bulduktan sonra"

"E lâ lehul halku vel emr" (A'râf, 7/54) ya'nî "Bilin ki, halk etme ve emr O'na âittir." Emre baş eğerler, halkın hallerinden dâima sıkıntı içinde olurlar; çünkü **"Belânın en şiddetlisi nebîler üzerinedir."** denilmiştir. Bundan dolayı nebîlerin yolunda giden ve onlara itaât eden kimselerin, onların şiddetlerinden payları vardır. Her ne kadar sıkıntı görünür, ammâ mübârek-baht olan me'mûrlar başka, mah-lûklar başkadır. **"Ene beşerun"** (Kehf, 18/110) ya'nî "Ben ancak bir beşerim" buyrulması, din ehli, balçık ehlinde ayrılışın diye imtihan içindi. Emre boyun eğerler, ya'nî ezelden boyun eğiciler ile halk edilmiş boyun eğiciler yâni amel ile boyun eğiciler arasında çok büyük bir fark vardır.

Onsekiz bin âlem iki kısımdan fazla değildir. Onun yarısı mutlak mâden ve yarısı rûh sâhibidir ve haberdârdır. Haberdârlık ise, ya nebî veyâ nebîden olanlar içindir. Nitekim buyrulur: "Her kim ki haberdârdır, minnî, yâni bendendir." Gerisi mâdendir; halktır, emrden haberdârlıkları yoktur. Emri anlamadılar. Bu kadar filozofluk ile ve ince ilimler ile berâber "Sen bizim cinsimizsin, belki ilim ve akıl ile bizden noksansın. Biz ihtiyarız ve sen gençsin" diye ulû'l-emrden mu'cize taleb ettiler. Mâdemki halk idiler, mu'cizeyi de anlamadılar ve haberdâr olmadılar. Terimlerin hepsi ve oniki âlem ve onların bütün ilimleri mutlak mâdendir. Çünkü halk dairesinden hâric değildirler. **"E lâ lehul halku"** (A'raf, 7/54) ya'nî "Biliniz ki halk etmek O'na âittir." Her ne kadar halk dahî Hakk'ındır; fakat emre oranla mâdendir. Âlîm hakîmin emri, ledünninden emirdir; o da nebîlerin ilmidir; ve nebînin haberdâr oluşunun ilmi halkı haberdâr kılar. Şimdi ilmin haberdâr oluş ilmi olduğunu ve haberdâr oluşun dışında, her ne var ise mutlak mâden olduğunu gördün. Bundan dolayı her kim daha çok haberdâr ise, daha çok yakındır. Bu âlem halkının ve onların ilimlerinin ve amellerinin bir sınırı ve yönü ve etrâfı vardır. Ve böyle olan her şey, cisim ve mâden olur. Ammâ haberdârlığın ebedlerin ebedi sonu yoktur. Seyir ederken dün bulmuş olduğun her şey, bugün bulduğuna benzemez. Onun için **"kulir rûhu min emri rabbî"** (İsrâ, 17/85) ya'nî "De ki: Rûh Rabb'immin emrindendir" buyrulmuştur. Bir sınıf dediler ki: "Rûhun ne olduğunu, Peygamber dahî bilmedi ve dolaylı olarak bir şey söyledi." Oysa nasıl oldu ise, cenâb-ı Peygamber böyle buyurdu. Ya'nî rûh emrdir, gerisi mâdendir, dedi. Fakat mâden olanlar bunu anlamadılar. Her ne kadar o mâdenin de anlayışı vardır; ammâ kendi mâdenliğine göredir. Karanın ve denizin tahammül edememesi "Biz halk edilmişiz, mâdeniz; emre tâkatımız yoktur" demeleri idi. Sonuçta o ma'nâdan doğmuş olan âdemoğlu elini göğsüne koyup, "O yük ki, benim cânımdır; ben yüklenirim" dedi. Söyle bakalım, bir kimse kendi canını nasıl yüklenir?

Bu onsekiz bin âlemden her ne görüp işitiyorsan, kıyâs ve tatbîk edelim, bakalım hangi tarafa vaki' oluyor? Eğer Rûh-i Kudüs'ten bahis ve hikâye olunursa, onsuz o görüp işittiklerimizin haberdârlığını mâdenlikten sayarız; ve eğer bunlar kaldırılırsa, bu hâl, rûha ve Hakk'a olan âgâhlıktır. Bir şey daha vardır; şöyle ki, bizi her ne ki helâk ve fenâdan kurtarırsa, varsay ki mutlak zehir olsun, tiryâktır, panzehirdir. Mâdemki bu onsekiz bin karışıktır; bizim sûret ile işimiz yoktur. Ve her ne ki helâk icâbı olur ve zarfarlı olursa, varsay ki rûhu'l-ervâh olsun, salt zehirdir. Zehir ile panzehir birbirine karışmış ve halk ile emr, ma'cûn olduğu için, ayırt edicilik denilen şey konulmuştur. Rûh ile beden bölünmüş değildirler; ve ilacın hususiyyeti, ilacın sûretinden hariç değildir; ve sözün ma'nası, sözün sûretinden ve lafzından ayrı değildir. Yakınlık, uzaklık aynı içindedir. Bunlar pek ince işlerdir. Burada bakış için pek fazla dikkat lâzımdır. Halkın sûret ve ma'nâdan anladıkları şey, halk olur, mâden olur. Bu noksan anlayışlardan her ne ki kurtulursa, emr olur ve haberdârlığa mensûb bulunur. Şimdi anlayışın parlaklığını ne kadar fazla görürsen bil ki, seyrin o kadar mâdenlik tarafınadır. Görmez misin ki, her kimin tahsîli fazla ise, o kadar donuktur. İblis'in vasfı olan varlık ve benlik ile o kadar fazla doludur. Ve ne zamanki o duygularını erimiş, hayran ve mest ve iştiyâklı bir halde kalmış, bulasın, işte o hâl, haberdârlığın üstün gelişinden olur. Çünkü o yük çok ağır olunca, kuvvet zayıf olur. Eğer çok ağır bir yük altında fil bile olsa, bî-tâb ve miskin olur. Bundan dolayı her nerede fazla noksan vardır ve miskinlik ve fakirlik ve hayrette oluş fazladır; orada ma'mûrluk da fazla olur. Beyit:

Tercüme: "Ey ten, haberin varmı ki, sırtındaki kimdir? Feleğin üstüne ayaka koyucu ol! Çünkü senin yükün perîden ibârettir. Bir kimsenin hammâlı oldun ki, bütün ömründe, güneşin senin yüzüne bakmaya tâkatı yoktur."

"Kim nefsine ârif olursa..." Benim nefsim kim ârif oldu? Emr, haberdârlık için istenilmiştir; yoksa helâkı kabûl edici olan mâdene ârif olunması için değil. **"Kullu şey'in hâlikun"** ya'nî "Her şey helâk olucudur" ile **"illâ vechehu"** (Kasas, 28/88) ya'nî "O'nun Zât'ından başka" hiçbir diğerine orantı kabûl eder mi? Ya'nî sonradan olmuş helâk olucu olan şeyin ârif olması ile kadîm olanın ârif olması arasında ne nisbet vardır? Ey göz, sende güneşten bir nûr vardır. Eğer o nûru tanırırsan, güneşi tanırırsın; yoksa helâk olucu ve halk ve mâden olan gözün yağından ibâret bulunan şebekesini ve karalığını ve aklığını tanımakla güneşe ârif olmazsın. Ey cüz'i nûr, sen aslında küllî olmuş idin. Bu donmuş yağı, senin ayağına **"ihbitû"** (Bakara, 2/38) ya'nî "Hepiniz ininiz" emri bağlamıştır. Onun için cüz'i oldun ve sözün de **"ene beşerun"** (Fussilet, 41/6) ya'nî "Ben ancak bir beşerim" oldu. Bu yağın aynı içinde de eğer kendini görür ve tanır isen, bilirsin ki, sen cüz'î değilsin; yine olduğu gibi küllsün. Bu mâdenler içinde bir iş için mevcûd oldun. Vallâhu a'lem.

"Yevme tebyaddu vucûhun ve tesveddu vucûh" (Âl-i İmrân, 3/106) ya'nî "O günde ki nice yüzler bembeyaz olacak, nice yüzler de kapkara kesilecek." Kıyâmet âlâmeti ak yüzlünün, kara yüzlüden fark edilmesidir. Bundan dolayı onun güneş yüzünün vücûduyla, kara yüzlü ve ak yüzlü açığa çıktığından, Peygamber'in vücûdu kıyâmettir; ve o aklık ve karalık nebîler ile hakîkî mü'minler nazarındadır. Evet, Peygamberin vücûdu, kıyâmettir; çünkü yarın kıyâmette her ne olacak ise, onlar bugün hepsini peşin olarak görürler. Onlar gaflet perdesini yırtmış olduklarından şüphesiz nazarlarından bir

şey örtülü değildir. Şimdi o umûmî olan kıyâmete, onun için kıyâmet derler ki, kâfirlerin sığınağı ve makâmı olan dünyâ kalmayınca, şüphesiz onların gaflet perdeleri yırtılmış olur ve kendilerinin kara yüzlülüklerini apaçık görürler. Kıyâmet ve Hudâvend-i Hudâ'nın acâiblikleri gâib değildir; göz önündedir ve şah damarından daha yakındır. Onun müşâhedesine mâni' olan ancak gaflet perdesidir. Her kim gaflet perdesinin dışına çıkarsa, onun kıyâmeti peşin oldu. **"Kim ölürse, onun kıyâmeti kopar."** Her kim beşeriyet sıfatlarından ve kâfir nefsin tabîatından öldü ve yok oldu ise, onun kıyâmeti koptu ve zâhir oldu. Şimdi kıyâmet gaflet perdesinden ve kendisi oluşluktan dışarı çıkmaktır ve kemâli ile güneşin cemâlini müşâhede etmektir. Bundan dolayı Nebî (a.s.v.)'ın vücûdu kıyâmettir. Her kim onun vücûduyla beraber kıyâmeti bekleyici olursa ve kıyâmeti onun gayrı bilirse, o kimse çift görücüdür, şaşırıdır; biri iki görür; vahdetten uzaktır, bîgânedir. O kıyâmet dahî ancak bu cemâl ve sûret ve âşikârlık olacaktır; bunun gayrı olmayacaktır. Evvel ve âhir bir olur. Her bir sûretten ancak o bir sır zâhir olup yüz gösterir; ve sonuçta mahremi kendine çekip, bîgâneği ihrac eder. Hak kıyâmete "Gün" lakabını verdi. Çünkü kırmızı ve sarı olan cemâli gösterir. Bundan dolayı "gün"ün hakîkati evliyânın sırrıdır. Gün onların güneşlerinin karşısında gölge gibidir. Şimdi nâ-mahrem, mahremden ve sahtenin nakitten ve tortunun saftan ayrılması için âlemin vücûdu coşku içindedir; ve sır gözüyle baktığın zaman, her birisinin kendi aslına katılması için bütün âlemin bu çaba ve coşku içinde olduğunu görürsün.

Tercüme: Temizler, temizlerin tarafına gelir, haberdâr ol! Pisler için pis olanlar vardır. Yakîn budur ki, acı acılara katılır. Ne zaman bâtıl söz ve kabâhatli amel Hakk ehline yakın olur? Sen cehennemin parçası olunca, aklını topla ki, parça kendi bütünü tarafında karar eder; ve eğer sen cennetin parçası isen ey nâmdâr, senin yaşantın cennetten pâydâr olur."

Allah ile senin aranda perde senin bakışıdır. O kadar mücâhede et ki, perde yırtılsın, bütün mevcûtlar Allah olsun.

Tercüme: "Hak ile bizim aramızdaki yol nedir? Apaçık gözüken noksanımızdan başka bir şey değildir. Hak ile aramızdaki perde ve örtü hani? Ağır uyku olan gözümüzden başka bir şey değildir."

Son